

**T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

**BATI ANADOLU YUNAN KONUT MİMARİSİ VE SOSYO-
KÜLTÜREL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
(ARKAİK-KLASİK-HELENİSTİK DÖNEM)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Ergun Çağman ESİRGEMEZ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Fatma EROL

**Ankara
2009**

ÖNSÖZ

Başlangıçtan bu yana korunma amacına yönelik olarak daima belli bir mekanda yaşama ihtiyacı duyan insan, Neolitik dönemle birlikte artık mağara ve ağaç kovuklarından çıkarak toprağı işlemeye ve yerleşik düzene geçmeye başlamıştır. Bu dönemden sonra basit de olsa belli bir konut mimarlığı anlayışını benimseyen insanoğlu, yaşadığı coğrafyanın ve iklimin şartlarına uygun biçimde korunabileceğı basit yapılar oluşturmayı da öğrenmiştir. Uzunca süren bu gelişim süreci içerisinde, zaman, coğrafya ve kültürel şartlara bağlı olarak çok çeşitli türden konut yapıları inşa edilmiş, konut mimarlığı günümüze gelene dek büyük bir aşama kaydetmiştir. Geline bu noktada konut mimarlığı geçirdiğı bu uzun gelişim süreci içerisinde farklı toplumların ihtiyaçları ve kültürel özellikleri doğrultusunda değişik biçim ve plan tipleri ortaya çıkmıştır. Toplumların en küçük hücre birimi niteliğindeki aile yaşamının aynası olan konutlar, özellikle antik çağ ile birlikte gelişen şehircilik kavramının oluşmasıyla Yunan toplumunun elinde büyük bir aşama kaydetmiştir.

Antik Çağ Yunan dünyasındaki konut kavramı günümüz modern konut anlayışından oldukça farklıdır. Bu oluşumda polis olmadan konut, konut olmadan polis, ekonomik etkinlikler olmadan ise hiç birisi gelişim gösterememiştir. Polisi, konutu ve ekonomik etkinlikleri bir araya getiren 'toplum' ise bu üç unsuru oluşturan ve şekillendiren temel olgudur. Bu nedenden dolayı, tez çalışmasında bahsedilen bu üç kavram üzerine durularak, Yunan toplumunun geçirdiğı siyasi, sosyal, ekonomik gelişmelere bağlı olarak bu gelişmelerin konut mimarisine yansımalarına, plan tiplerinin gelişimine ve plan tiplerinde ki değişimlerin incelenmesi ve değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca Polisi oluşturan toplumun sosyo ekonomik ve kültürel yapısı yanında bu yapının değişim, gelişim aşamaları ve kentlerin

kurulmasında etki eden coğrafi, fiziki şartlar da ele alınmıştır. Kent planlaması ve Yunan toplumunun Ege Göçlerinden sonra var olan oturma kültürlerini bu coğrafyaya adapte ettikleri bu süreç içerisinde Orientalizan dönem, kolonizasyon süreci ve Helenistik Dönem içerisinde ki diğer uygarlıklarla olan etkileşimin ve değişimin, sonuç olarak tüm bu kavramları bir araya getiren sosyo-kültürel ve ekonomik değerlerin konut mimarisine yansımaları ele alınmıştır.

Bu çalışma da Yüksek Lisans öğrenimine başladığım ilk günden beri yardımlarını esirgemeyen ve bana daima sevgi, şefkat ve sabırla yol gösteren başta tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Ayşe Fatma EROL'a ve bölümdeki tüm değerli hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

2009 ANKARA

E.Çağman ESİRGEMEZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I	
İÇİNDEKİLER	III	
KISALTMALAR	VI	
HARİTALARIN LİSTESİ	VII	
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	IX	
RESİMLERİN LİSTESİ	XVIII	
A.GİRİŞ		1
B.AMAÇ VE KAPSAM		4
C.YÖNTEM		6

BİRİNCİ BÖLÜM

KONUT MİMARİSİNİN GELİŞİMİ

1.1.ANADOLU	10
1.2.GİRİT VE EGE ADALARI	19
1.3.YUNANİSTAN	25

İKİNCİ BÖLÜM

BATI ANADOLU'DA KENTLEŞME SÜRECİ VE MEKANSAL GELİŞİM

2.1. ANADOLU'DA TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE KENTLEŞME OLGUSU	35
2.2. İKLİM VE BİTKİ ÖRTÜSÜNÜN KENTLEŞME SÜRECİNDEKİ ETKİLERİ	41
2.3. BATI ANADOLU KENTLERİNİN JEOMORFOLOJİK YAPISI	43
2.4. BATI ANADOLU'DA KENT PLANLAMASI	46
2.4.1. Düzenli Planlı Şehirciliğin Batı Anadolu'da Arkaik Dönemde Gelişimi	47
2.4.2. Düzenli Planlı Şehirciliğin Batı Anadolu'da Klasik Dönemde Gelişimi	51
2.4.2.1. İlk Izgara Planlı Şehirler	53
2.4.2.2. Gelişkin Izgara Planı	54
2.4.2.3. Ege'de İonia Tarzı Hippodomik Plan	57
2.4.3. Helenistik Dönem Kent Planlaması	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI ANADOLU YUNAN KONUT MİMARİSİ

3.1. YAPI MALZEMELERİ	66
3.1.1. Taş	66
3.1.2. Ahşap	67

3.1.3.Kerpiç	68
3.1.4.Tuğla	69
3.1.5.Üst Örtü	70
3.2. YAPI TEKNİKLERİ	71
3.2.1.Temeller	71
3.2.2.Duvarlar	72
3.2.3.Harç,Sıva	73
3.3. MİMARİ PLANLAR	74
3.3.1. Avlu	74
3.3.2. Pastas	76
3.3.3. Prostas	78
3.3.4. Peristyl	81
3.4. MEKANLAR	84
3.5. BATI ANADOLU YUNAN KONUT MİMARİSİNİN GELİŞİMİNE ETKİ EDEN SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK FAKTÖRLER	89
3.5.1. Kültür Kavramı	90
3.5.2.Kültür-Konut İlişkisi	91
3.5.3.Konut ve Toplum İlişkisi	94
3.5.4.Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Gelişim Açısından Arkaik Dönem	99
3.5.4.1.Anadoluda Kentleşme Sürecinde Yunanlılar'ın Batı Anadolu'ya Göçü ve Polisin Oluşumu	100
3.5.4.1.1.Ege Göçleri ve ilk Yunan yerleşimleri	100
3.5.4.1.2.Polislerin Meydana Gelişi	104
3.5.4.1.3.Anadolu'da ki Yerli Kültürler İle Batı Anadolu'da ki Yunanlıların İlişkileri	108
3.5.4.2.Ekonomik ve Ticari Etkinlikler	110
3.5.4.2.1.Ticaret	110
3.5.4.2.2.Kolonizasyon ve Ticaret Sonucu ile değişen Sosyo-Kültürel Yapı	112
3.5.4.3.Batı Anadolu Yunan Konut Mimarisinde Arkaik Dönem	116
3.5.4.3.1. Symrna	117
3.5.4.3.2. Sardes	126

3.5.5. Batı Anadolu'nun Klasik Dönem Sosyo- Kültürel Ve Ekonomik Yapısı	132
3.5.5.1.Ticaret	137
3.5.5.2.Klasik Dönemde Yaşanan siyasi, Ekonomik, Olaylar ve Sonuçları	138
3.5.5.3.Batı Anadolu Yunan Konut Mimarisinde Klasik Dönem	141
3.5.5.3.1.Larisa	143
3.5.5.3.2.Kolophon	150
3.5.5.3.3.Klozemia	161
3.5.6. Batı Anadolu'da Helenistik Dönem Sosyo- Kültürel ve Ekonomik Yapısı	166
3.5.6.1.Ticaret ve Ekonomi	168
3.5.6.2.Helenistik Dönemde Yaşanan Siyasi ve Toplumsal Olaylar	170
3.5.6.3.Batı Anadolu Yunan Konut Mimarisinde Helenistik Dönem	172
3.5.6.3.1.Priene	174
3.5.6.3.2.Erythrai	186
3.5.6.3.3.Pergamon	189
SONUÇ	198
KAYNAKÇA	203
HARİTALAR	220
ŞEKİLLER	240
RESİMLER	321
TÜRKÇE ÖZET	325
İNGİLİZCE ÖZET	326

KISALTMALAR

AJA : American Journal of Archaeology

BASOR: Bulletin of The American Schools of Oriental Research

BSA : Annual of The British School at Athens

CAH : Cambridge Ancient History

CP : Classical Philology

JSAH : Journal of The American Society of Architectural Historians

JHS : Journal of Hellenic Studies

MARB WPR : Marburger Winckelmann Program

AÜDTÇF: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi

KTÜ : Karadeniz Teknik Üniversitesi

TTK: Türk Tarih Kurumu

Bkz:Bakınız

M.Ö: Milattan Önce

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita 1: Antik İonia Bölgesi

(Sevin 2001)

Harita 2: Batı Anadolu Yerleşimleri

(Aktüre 1994)

Harita 3: Küçük Menderes Nehrinin Jeomorfolojik Değişimi

(Aktüre 1994)

Harita 4: Ege Göçleri ve Yunanlıların Batı Anadolu'ya Gelişi

(Aktüre 1997)

Harita 5: Ege Göçleri Sonrasında Yunanlıların Yerleşimi

(Aktüre 1997)

Harita 6: Batı Anadolu Kıyılarında Yunan Polis-Kent Devletleri

(Saltuk 1997)

Harita 7: Batı Anadolu'da Akha seramiklerinin Görüldüğü yerleşimler

(Aktüre 1997)

Harita 8: İon Kentleri

(Mansel 1998)

Harita 9: Ege Göçleri Sonrasında Anadolu'da Oluşan Siyasi Yapı

(Aktüre 1997)

Harita 10: Batı Anadolu'nun ve Kıta Yunanista'nın Kültürel Coğrafyası

(Aktüre 1997)

Harita 11: M.Ö. 1400-1200 Yılları Arası Myken Deniz Ticaret Yolları ve Doğu

Akdeniz Ticaret Rotası

(Aktüre 1997)

Harita 12: M.Ö. 8. Yüzyıldan İtibaren Yunan Kolonizasyon Yerleşimleri

(Aktüre 1997)

Harita 13: M.Ö 10. ve 9. Yüzyıllarda Akdeniz Çevresinde Fenike Ticaret

Yolları

(Aktüre 1997)

Harita 14: M.Ö 7.ve 6. Yüzyıllarda Ege ve Akdenizde Tahıl Ticareti

(Aktüre 1997)

Harita 15: Yunan Kolonizasyonu ve İtalya-Sicilya Yerleşimleri

(Gormann,2001)

Harita 16: Pers İmparatorluğu

(Aktüre 2003)

Harita 17: Attika- Delos Birliği ve Ödenen Vergi Miktarları

(Aktüre 2003)

Harita 18: Peloponnesos Yarımadası

(Finley 2003)

Harita 19: Helenistik Dönem Siyasi Yapı

(Jones 1980)

Harita 20: Büyük İskender'in Sefer Güzergahı

(Jones 1980)

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 1: Basit Örüler

(Özdoğan 1999)

Şekil 2: Basit Yapıların Üzerlerinin Dal ve Deriyle Örtülmesi

(Özdoğan 1999)

Şekil 3: Çatalhöyük VI-IX Tabaka Konutları

(Aktüre 1997)

Şekil 4: Çatalhöyük I-III. Tabaka Arası Konut yapısı

(Aktüre 1997)

Şekil 5: Çatalhöyük'te VI. Yapı Katı: Tek düze Olan Konut Yapısı

(Özdoğan 1999)

Şekil 6: Hacılar Höyüğü I. ve II. Tabakada ki Konutlar

(Aktüre 1997)

Şekil 7: Troia İç Kale Planı

(Erkanal, 1999)

Şekil 8: Troia I Yapı Katına Ait Megaronlar

(Blegen 1950)

Şekil 9: Sekslo Yerleşiminin Genel Planı ve Megaron Planlı Yapı

(Bauern, 1990)

Şekil 10: Troia kalesi ilk megaron; Ev 102

(Işık 1997)

Şekil 11a: Troia II Yapısı ve Konut Dokusu

(Mellaart 1959)

Şekil 11b: Troia II Yapı Katında ki Farklı Büyüklükteki Konutlar

(Mellaart 1959)

Şekil 12: Kaniş Karum da Sokak Dokusu ve Konutlar

(Özgüç 1986)

Şekil 13: Kaniş-Karum Konut Planları

(Özgüç 1986)

Şekil 14: Kaniş-Karum Konut Dokusu

(Özgüç 1964)

Şekil 15: Hattuşa'da Aşağı Kent Konut Dokusu

(Aktüre 1997)

Şekil 16: Girit İlk Saraylar Dönemine Ait Knossos Saray Planı

(Dinsmoor 1975)

Şekil 17: Emporio Konutlar ve Şehir Planı

(Snodgrass,1971)

Şekil 18: Emporio Konut

(Boardman 1967)

Şekil 19: Zagora Konut Planı

(Snodgrass 1971)

Şekil 20: Zagora Ev Rekonstrüksiyonu

(Biers 1980)

Şekil 21: Delos Konut Dokusu

(Bruneau 1966)

Şekil 22: Delos II F Ev Planı

(Lawrence 1957)

Şekil 23: Colline'nin Evi Delos

(Rider 1911)

Şekil 24: Teselya Bölgesi erken Dönem Evleri

(Işık 1997)

Şekil 25: Boeothia Orchomenos'taki yuvarlak planlı evler

(Işık 1997)

Şekil 26: Boeotia'daki Eutresis Evi

(Işık 1997)

Şekil 27: Mykenai ve Tiryns Yerleşimleri

(Aktüre 2003)

Şekil 28: Lathouresa yerleşim planı

(Fagerström 1988)

Şekil 29: Eretria Konutları

(Işık 1997)

Şekil 30: Olynthos Konut Dokusu

(Martin 1974)

Şekil 31: Olynthus Konut Tipi

(Umsan 1955)

Şekil 32: Pastas Plan Tipinde Olynthus Evi

(Nevett 1999)

Şekil 33: Olynthus A VII 4 Konutu

(Martin 1974)

Şekil 34a: Troya IIg Kalesinin Rekonstrüksiyonu

(Akurgal 1997)

Şekil 34b: Troia II Kentinin Planı ile geç Troia VI'nın Planı

(Akurgal 1997)

Şekil 35: Demirci Höyük Yerleşim Rekonstrüksiyonu

(Acar 1999)

Şekil 36: Urartu kentlerinden Zernaki Tepenin Planı

(Sevin 1997)

Şekil 37: Symrna Kenti Kent Planı

(Akurgal 2000)

Şekil 38: Miletos Kent Planı

(Abbasoğlu 1999)

Şekil 39: Izgara Planı ve Gelişimi

(Akarca 1998)

Şekil 40: Rodos Sokak Sistemi

(Akarca 1998)

Şekil 41: İtalya'da Izgara Planı

(Akarca 1998)

Şekil 42: Priene Kent Planı

(Abbasoğlu 1999)

Şekil 43: Magnesia

(Akarca 1998)

Şekil 44: Latmos Herakleia

(Akarca 1998)

Şekil 45: Efes Antik Kent Planı

(Akarca 1998)

Şekil 46: Bergama Şehir Planı

(Kolb 1997)

Şekil 47a: Pastas Plan Tipi

(Nevett 1999)

Şekil 47b: Pastas Plan Tipi

(Nevett 1999)

Şekil 48a: Prostras Plan Tipi

(Nevett 1999)

Şekil 48b: Prostras Plan Tipi

(Nevett 1999)

Şekli 48c: Priene M.Ö 4.Yüzyıl Evi

(Akurgal 1997)

Şekil 49: Symrna H Açması, Ortası Avlulu Büyük Yapı Kompleksi

(Akurgal 2000)

Şekil 50: Symrna H Açması Geç Geometrik Dönem İkinci Süreç Yerleşme

(Akurgal 2000)

Şekil 51a: Symrna H Açması Çifte Megaron M.Ö 640-600

(Akurgal 2000)

Şekil 51b: Çifte Megaronun Perspektif Görünümü

(Abbasoğlu 1999)

Şekil 51c: Symrna H Açmasında ki Konut Dokusunun Görünümü

(Akurgal 1997)

Şekil 51 d: Çifte Megaronun Rekonstrüksiyonu

(Akurgal 1997)

Şekil 51e: Eski İzmir H Açması, Arkaik Dönem Yerleşmesi ve iki ev

(Akurgal 1997)

Şekil 52 :Peristyl Paln Tipi

(Nevett 1999)

Şekil 53: Phaistos sarayı

(Aktüre 2003)

Şekil 54: . Eretria'daki '4' nolu Konut

(Akurgal 1997)

Şekil 55a: Delos Düzensiz Peristyl Konut Tipi

(Usman 1958)

Şekil 55b: Delos Düzensiz Peristyl Konut Tipi

(Usman 1958)

Şekil 56: Delos Persitylin Sütunla Çevrilmeyişi

(Usman 1958)

Şekil 57: Olynthos İyi Talih Villası

(Usman 1958)

Şekil 58: Priene'de Tiyatro Caddesine Açılan Ev

(Hoepnefr 1997)

Şekil 59: II. Eumenes'e Ait Peristyl Tarzında Villa

(Hoepnefr 1997)

Şekil 60: Priene Evlerinde Prostasın Yanında Yer alan Andron

(Usman 1958)

Şekil 61: Priene'de Bir Andronun Rekonstrüksiyonu

(Hoepnefr 1997)

Şekil 62: Gynaikonitis'ten Bir Görünüm

(Hoepnefr 1997)

Şekil 63: Thalamos ve Ampithalamos

(Vitruvius 1998)

Şekil 64: Pireus Kent Planı ve Konut Alanları

(Akarca 1998)

Şekil 65: Arkaik Dönem de Smyrna

(Akarca 1998)

Şekil 66: Smyrna Oval Ev (Abbasoğlu 1999)

(Abbasoğlu 1999)

Şekil 67: Phokia I ve II nolu Erken Protogeometrik Dönem Evleri

(Özyiğit 2004)

Şekil 68 a: Symrna Erken Geometrik Yapı evresi

(Akurgal 2000)

Şekil 68b: Symrna Orta Geometrik Yapı evresi

(Akurgal 2000)

Şekil 69: Symrana Konutların Zaman İçinde ki Değişimi

(Aktüre 2003)

Şekil 70: Şekil 70: Symrnada M.Ö 7. yüzyıl katları ve Konutları

(Aktüre 2003)

Şekil 71: Smyrna M.Ö 7.ve 6. Yüzyıl Yerleşim Alanı

(Akurgal 2000)

Şekil 72: Sardes Yerleşim Planı

(Aktüre 2003)

Şekil 73: Sardes

(Aktüre 2003)

Şekil 74: Sardes M.Ö 7. ve 6. Yüzyıl

(Aktüre 2003)

Şekil 75: Sardes'te Lidya Pazar Yerinde ki Konutlar

(Aktüre 2003)

Şekil 76: Sardes PN Konut Alanı

(Hanfmann 1983)

Şekil 77: Sardes Pazar Yerindeki H Konutunun Rekonstrüksiyonu

(Hanfmann 1983)

Şekil 78: Larisa Akrapol Planı

(Akurgal 1998)

Şekil 79a: Larisa Megaron

(Abbasoğlu 1999)

Şekil 79b: Larisada ki Megaronun Planı

(Usman 1958)

Şekil 80a: Larisa, Eski Saray Daire Şeklinde Akroter

(Usman 1958)

Şekil 80b: Larisa, Eski Saray Tere-Cotta Süsleme

(Usman 1958)

Şekil 80c: Larisa, Eski Saray Rölyef

(Usman 1958)

Şekil 81a: Larisa Eski Saray Ev Planı

(Nylander 1970)

Şekil81b:Larissa Eski Saray Ev Planının Rekonstrüksiyonu

(Betancourt 1977)

Şekil 82a: Larisa 4. Saray

(Abbasoğlu 1999)

Şekil 82b: Larisa 4 nolu Saray/Konut

(Usman 1958)

Şekil 83a: Larisa Helenistik Döneme Tarihlenen Saray

(Abbasoğlu 1999)

Şekil 83b: Larisa Helenistik Döneme Tarihlenen Sarayın Planı

(Usman1958)

Şekil 83c: Larisa 5 nolu Sarayın Rekonstrüksiyonu

(Lawrence 1957)

Şekil 84: Larisa Helenistik Dönem 5 nolu Sarayın Planı

(Lawrence 1957)

Şekil 85: Kolophon Plan

(Akurgal 1998)

Şekil 86: Kolophon D Caddesi Konutları

(Holland 1994)

Şekil 87: Kolophon 4 nolu ev

(Usman 1958)

Şekil 88: Kolophon C ve D caddeleri arasındaki III nolu konut

(Usman 1958)

Şekil 89: Kolophon 2 Nolu Konut

(Usman 1958)

Şekil 90: Kolophon D caddesinin doğusunda yer alan konutlar

(Holland 1944)

Şekil 91: Kolophon D caddesinin doğusunda yer alan 6 nolu Konut

(Usman 1958)

Şekil 92: Kolophon M.Ö. 4. Yüzyıl Evlerinin Rekonstrüksiyonu

(Hanfmann 1997)

Şekli 93: Kolophon 5 nolu Konut

(Usman 1958)

Şekil 94: Kolophon, G Caddesinin Batı Kenarında Yer Alan 11 nolu Konut

(Usman 1958)

Şekil 95: Klazomenai Topografik Plan

(Bakır, 1994)

Şekil 96: Klazomenai açığa çıkan sokak Sistemi

(Bakır 1994)

Şekil 97a: Klazomenai, Feride Gül Tarlası, ID evi (A yapısı)

(Bakır 1983)

Şekil 97 b: Klazomenai, Feride Gül Tarlası I D Evi (A yapısı)

(Bakır 1983)

Şekil 97c Feride Gül Tarlası I D Evi (A yapısı)

(Bakır 1983)

Şekil 98: Prine Kenti profili

(Akarca 1997)

Şekil 99: Priene Batı Caddesindeki Evler

(usman 1958)

Şekil 100: Priene VII nolu Ev

(usman 1958)

Şekil 101a-b-c: Priene VIII, XV, XIV nolu Evler

(Usman 1958)

Şekil 102: Priene VI nolu Ev

(Usman 1958)

Şekil 103: Priene XXXII nolu Ev

(Usman 1958)

Şekil 104: Priene Tiyatro Caddesi Üzerinde Yer Alan Konutlar

(Usman 1958)

Şekil 105: Priene XXV nolu Ev

(Usman 1958)

Şekil 106: Priene XXIV nolu Ev

(Usman 1958)

Şekil 107: Priene XXXIV nolu Ev

(Usman 1958)

Şekil 108: Priene XXVI nolu Ev

(Usman 1958)

Şekil 109a: Priene XXXIII nolu Ev İlk hali

(Usman 1958)

Şekil 109b: Priene XXXIII nolu Evin İlk Halinin Rekonstrüksiyonu

(Holland 1944)

Şekil 109 c: Priene XXXIII nolu Evin Rekonstrüksiyonu

(Abbasoğlu 1999)

Şekil 109 d: Priene XXXIII nolu Evin Peristyl Hali

(Usman 1958)

Şekil 109e: Priene XXXIII Peristyl Avlusunun Rekonstrüksiyonu

(Abbasoğlu 1999)

Şekil 110: Erythrai Şehir Planı

(Akurgal 1998)

Şekil 111: Erythrai Helenistik Villa planı

(Akurgal 1998)

Şekil 112: Bergama Yukarı Kent Planı ve I. Attalos'un sarayı

(Akurgal 1998)

Şekil 113: Kral I. Attalos'un Sarayının Kesidi

(Usman 1958)

Şekil 114: Pergamon Evlerinin Genel Planı

(Abbasoğlu 1999)

Şekil 115: a; Pergamon I. Attalos'un Sarayı; b: II. Eumenes'in Sarayı

(Usman 1958)

RESİMLERİN LİSTESİ

LEVHA 1

Resim 1: Hayvan Kemiklerinin Derileriyle Yapılmış Barınağın Kalıntıları
(Özdoğan 1999)

Resim 2: Çayönü'nde Izgara Planlı Yapı Evresi
(Özdoğan 1999)

LEVHA 2

Resim 3a: Çayönü'nde Yuvarlak Planlı Yapı Evresi
(Özdoğan 1999)

Şekil 3b: Yuvarlak Planlı Yapı ve İnsan İskeletleri
(Özdoğan 1999)

LEVHA 3

Resim 4: Aşıklı Höyük
(Esin 1999)

Resim 5: Liman Tepe Koridorlu Ev
(Erkanal 1999)

LEVHA 4

Resim 6: Symrna Oval Ev
(Akurgal 1997)

Resim 7: Amis Adı Verilen Lazımlık Formunda Kap
(Neveet 1999)

I.GİRİŞ

İnsanoğlunun binlerce yıllık tarihi içerisinde en dikkat çeken uğraşlarından birisi, yaşadığı doğal çevreyi çeşitli ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemesi ve değiştirmesidir. Konutun var olma kökeninde de bu uğraş vardır. Doğadaki tüm canlılar gibi insanlar da dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı bir yere, bir şeye sığınma ihtiyacı duymuşlardır. Ancak, konutu sadece fiziki ihtiyaçların karşılandığı maddi öğeler olarak değerlendirmek yerine sosyal, kültürel ve ekonomik yönden de bir bütün olarak ele alınmalıdır.

Varolmamızla birlikte başlayan bir yere sığınma ihtiyacı en başında doğa da hazır bulunan mağara, kovuk, in ve bazı geçici çözümlerle karşılanmıştır. Avcılık ve toplayıcılıkla geçinen bu insanlar Neolitik dönemle birlikte devrim olarak nitelenebilecek bir gelişmeyle yaşam tarzlarını değiştirmişler, toprağa bağlanarak tarıma, dolayısıyla üretime dayalı yeni bir sosyal düzen kurmuşlardır.

Neolitik dönemle birlikte gelişmeye başlayan bu yerleşik yaşam biçimi başta nüfus artışı olmak üzere, üretim ve üretim fazlası malların ticaretine ve zamanla sosyal sınıfların ortaya çıkmasına neden olmuş, yerleşimler belli sosyal güçler tarafından idare edilmeye başlanmıştır. İlk olarak ekonomik gelişmeyle beraber sosyal sınıfların ortaya çıkması sonucu oluşan bu güçlü kişilerin konaklamasına imkan kılan hem de üretim fazlası malların depolanmasını sağlayan aynı zamanda da kutsal özellikler taşıyan yapı kompleksleri oluşmasına neden olmuş ve yerleşim yerleri bundan böyle bu yapılar etrafına yayılmaya başlamıştır. Kentsel gelişimin oluşumuna ön ayak olan bu olaylar sonucu insanlar toplu yaşamı öğrenmişler ve bunun gerekliliğini kavrayarak mimari yeteneklerini

kullanmaya, büyük yapılar yapmaya başlamışlardır. Bu değişim içerisinde konut mimarlığı da belli bir plan tipolojisi çerçevesinde oluşup gelişmiştir.

M.Ö. IV. bin yıla gelindiğinde ise artık insanlık için Neolitik devrimden sonraki en büyük gelişme olan kentselleşme den söz etmek gerekmektedir. Yazının icadı ile birlikte, ilk olarak güney Mezopotamya'da beliren ve içinde hem dinsel hem de politik olguların yer aldığı, uzmanlaşmış aktivitelerin gerçekleştirildiği ilk kentsel yaşama geçiş başlamıştır. Sosyal ve ekonomik olarak hiyerarşik düzenin en üstünde bulunan kişilerce yönetilen bu kentlerdeki yöneticiler, kentin en kutsal ve en önemli yapısında yaşayarak hem ticareti yönetmiş, hem de iktidarı ellerinde tutmuşlardır. Güney Mezopotamya'da ortaya çıkan bu yeni süreç, kısa sürede Anadolu'ya, oradan da Kıta Yunanistan'a yayılmış, uzun bir zaman ve kültür birikiminden sonra ekonomik gelişmeye bağlı olarak sosyal yaşamdaki değişimler sonrası Yunan kent anlayışının, yani polislerin temellerini oluşturmuştur.

Zamanla gelişen ticaret ve bunun sonucu ortaya çıkan sosyal ilişkiler nedeniyle, Tunç Çağı'nın sonlarına doğru Batı Anadolu ve Ege'de yer alan yerleşimler, Demir Çağı'nın başlangıcıyla birlikte Kıta Yunanistan ve Balkanlardan gelen göç dalgalarıyla birlikte gelişkin birer kent modeline doğru dönüşmeye başlamışlardır. Bu yerleşim yerlerinde ticaretin etki alanları gelişmiş, yeni teknolojiler ortaya çıkmış ve farklı kültürlerin birbirini etkileşimi söz konusu olmaya başlamıştır. Böylece bu kültürel farklılaşmalar sonucu mimari artık farklı bölgelerde değişik biçimlerde karşımıza çıkmıştır. Bu kentler bulundukları coğrafyaya bağlı olarak gelişen ticaret ve değişen sosyo-ekonomik ilişkiler sonucunda, zaman ve mekan çerçevesinde konut mimarisini gelişen bir plan tipolojisi çerçevesinde etkilemiştir.

Demir Çağındaki bu toplumların sosyo-ekonomik gelişimi ve etkileşimi sonucu sonrasında, Batı Anadolu'da M.Ö 8.yüzyılda Yunanlılar polis-kent devleti, İç Ege'de Lidya, Orta Anadolu'da Frigler, Doğu Anadolu'da Urartular'ın kentleri ortaya çıkmıştır.

Yunanlılar'ın Bu polis-kent devletleri daha önceki kentlerden farklı olarak, ekonomisi tarıma dayanan, askeri, yönetsel, dinsel ya da ticari öğeleriyle katmanlaşmış ve tarımsal üretim yapan kırsal topluluklardan katı bir biçimde ayrılmış oluşumlardı. Yönetim birimi ve tarım dışı üretim yapan zanaatkârlarını kendi içinde, bir sarayda barındıran herhangi bir sosyal yapısı yoktu. Kendinden önceki Tunç Çağı yerleşimlerinin tersine polis, sosyo-ekonomik açıdan birbirinden farklılaşmamış, belirli bir coğrafyada yaşayan, maden gereksinimleri dışında kendilerine yeterli ailelerin oluşturduğu bir vatandaş topluluğudur. İşte bu gelişimler ışığında Batı Anadolu'da özgün bir yönetim ve üretim biçimi olarak polis ortaya çıkmıştır.

Batı Anadolu kıyılarının Yunanlılaşma süreci ise M.Ö 9. yüzyılda başlamış, ayrıca bu süreç içerisinde Doğu Akdeniz ile ticaret ilişkileri hız kazanmış, M.Ö 8. ve 7. yüzyıllar boyunca da Batı Anadolu'da Yunanlılaşma süreci devam etmiş, daha sonra M.Ö 7. yüzyıl başlarında ise Marmara denizi kıyıları, M.Ö 7. yüzyıl ortalarından sonra da Karadeniz kıyıları boyunca Yunanlılar tarafından yeni koloni şehirleri kurulmuştur.

Yunanlılar bu dönemde ticaret ve deniz taşımacılığı yoluyla servet ve refaha ulaşmışlar, kentlerini Ege-Akdeniz dünyasının birer kültür merkezi haline getirmişlerdir. Bu dönemde kurulan bölgeler arası ticaret ilişkileri ve uzun süren kentleşme sürecinde oluşan sosyo-kültürel gelişim sonucundaysa, Yunan konut mimarisinin belli bir plan tipolojisi oluşmaya başlamıştır. Arkaik Dönem dediğimiz Yunan kültürünün temellerinin atıldığı dönemden sonra ise mimarideki gelişim ve değişimler sürekli olarak kendini yenilemiş, Klasik ve Helenistik Dönemlerde de bu gelişim kendini göstermiştir.

Arkaik Dönemle başlayan bu gelişim sürecinde, kentlerin planlamasında yeni teknikler geliştirilmiş ve bu planlamadaki gelişimler, konutların kent içindeki yerini ve plan tipolojisini de etkilemiştir. Bu anlamda, Batı Anadolu Yunan konut mimarlığını konu aldığımız bu tez çalışmasının

birinci bölümünde konut mimarlığının gelişimi, Anadolu, Kıta Yunanistan, Girit ve Ege Adalar'ında ki mimari gelişimler göz önünde tutularak ele alınacaktır.

Çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturan “Anadolu’da kentleşme ve mekansal planlaması” başlığında ise; iklim ve bitki örtüsünün yerleşim yerlerine olan etkileri, Anadolu coğrafyasında şehircilik anlayışının gelişimi ve kent planlaması içerisinde konut alanlarının yeri ve önemi incelenecektir.

“Batı Anadolu Yunan Konut Mimarisi’ni” ele aldığımız üçüncü bölümdeyse, yapı malzemeleri, yapı teknikleri ve mimari olarak konut tiplerinin planları ve mekanlar üzerinde durulduktan sonra, Konut mimarlığının gelişiminde belki de en önemli etkenlerin ele alınacağı Batı Anadolu Konut Mimarisinin Gelişimine Etki Eden Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Faktörler” başlıklı bölümdeyse, Yunan şehircilik ve konut anlayışının gelişimine etki eden faktörler incelenecek, Yunan Kolonizasyon hareketleri detaylı olarak irdelenecek ve Batı Anadolu’nun Arkaik Dönemden başlayarak Helenistik Döneme kadar sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı konut mimarisi ile birlikte ele alınarak incelenecektir.

Çalışmanın sonuç kısmındaysa ele alınan mevcut sorunlara karşı varılan sonuçlar detaylarıyla sunulmaya çalışılacaktır.

A.AMAÇ VE KAPSAM

Konut mimarisi insanlık tarihinde sahip olduğu sosyo-kültürel özelliklerden dolayı birçok arkeolojik çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Bu yapılar, Arkeoloji yanında Mimari, Tarih, Sosyoloji ve daha birçok bilim dalının uygulama alanı haline gelmişlerdir. Özellikle Klasik Yunan dünyasının sosyal yaşamını bizlere en iyi şekilde aktaran Yunan mimarlığının ihtişamlı yapıları yanında konutlarda kendi gelişimlerini tamamlamışlar ve mimarlık

alanındaki yerlerini almışlardır. Özellikle Helenistik Dönem Yunan konutları artık barınma gibi gerekli bir ihtiyacın ötesinde Yunan insanının zevk ve ekonomik gücünün bir simgesi haline gelmiştir.

Belirli bir plan tipolojisi olarak, Tunç Çağı'nın başlarına kadar geri giden Yunan konut mimarisi bu dönemden itibaren gösterdiği gelişimden ötürü birçok bilim adamı tarafından detaylıca ele alınmış ve mimari açıdan değerlendirilmiştir. Fakat yapılan çalışmalarda bu geleneğe ve bu geleneğin gelişimine etki eden sosyo-kültürel faktörlere pek değinilmemiştir. Bu anlamda Yunan konut mimarlığının gelişiminde etki eden sosyo-kültürel ve ekonomik değerler göz ardı edilmiş gibidir. Oysa ki; toplumların yaşam standartlarını bizlere en iyi şekilde yansıtan konut anlayışının, bahsettiğimiz değerler ele alınmadan sadece mimari oluşumlarının değerlendirilmesi, arkeolojik çalışmaların oluşturulmasında belli bir eksikliği de beraberinde getirmektedir.

Bu anlamda tez konumuzun esasını teşkil eden Batı Anadolu'daki Yunan konut mimarisi Batı Anadolu'nun sahip olduğu coğrafi ve tarihsel süreç içerisindeki kültürel değerler de göz önüne alındığında arkeolojik açıdan daha da önemli hale gelmektedir. Zaman içerisinde birçok topluma ev sahipliği yapan bu coğrafya, Ege göçleri ile birlikte artık Yunan toplumuna da kapılarını açmış, onlar için yeni bir yaşam alanı, yeni bir yurt olmuştur. Anadolu topraklarına yerleşmeye başlayan bu yeni toplum, burada bulunan yerli halklar ile belli bir kültür alış-verişi içine girmiş ve bu kaynaşma sonucu Yunanlıların zaten var olan konut anlayışı yeni biçimler kazanarak yeni bir form kazanmıştır. Batı Anadolu'da gerçekleştirilen birçok arkeolojik kazı sonrası elde edilen bulgu ve veriler bunun en önemli göstergesidir.

Yapılan kazılar sonucu elde edilen bulgu ve verileri değerlendirmeyi düşündüğümüz bu çalışmada, ayrıca bu konu ile ilgili kuramsal yaklaşımları da değerlendirmeye çalışacağız. Bunların yanında, Yunan siyasi tarihi ele alınarak konu ile ilgili değerlendirmelerimizin daha da kapsamlı olmasını

düşünmekteyiz. Yunan siyasi ve ekonomik hayatının belki de en önemli olgusu olarak karşımıza çıkan Kolonizasyon hareketleri, konut mimarlığını etkileyen sebeplerin başında geldiğinden çalışma kapsamında oldukça detaylı olarak ele alınacaktır.

Yunan konut mimarlığının gelişimindeki bir diğer önemli husus olan kentsel gelişim de zaman ve mekan kavramı çerçevesinde değineceğimiz bir diğer önemli konudur. Kentlerin gelişim süreçleri içersinde var olan basit kent planları yanında zamanla gelişen sistemli kent planlamacılığı ve bir nevi sosyal eşitliğin göstergesi olan ızgara kent plan anlayışının konumuz ile olan bağlantıları vurgulanmaya çalışılacaktır.

Batı Anadolu'da ele alacağımız konut mimarlığının gelişimi dönem ve kültürel olarak çağdaşları olabilecek Ege dünyasındaki benzer örnekleri ilgili konu başlıklarına da değinilip kıyaslama yapılacaktır Burada var olan kültürel benzerlikler ve coğrafyaya bağlı olarak gelişen farklılıklar üzerinde durulacak, bu farklılıkların nedenleri üzerine tartışılacaktır. Tüm bunların yanında, konut yaşamının sosyal toplumun çekirdeğini oluşturan en küçük birim niteliğindeki aile olgusu üzerindeki etkileri, en başta da vurguladığımız sosyo-kültürel değerler çerçevesinde kapsamlı olarak ele alacağımız bir diğer önemli husustur.

B.YÖNTEM

Tez konusunun temelini oluşturan konut mimarlığı olgusu zaman ve coğrafya kapsamında sınırlandırılmıştır. Bu anlamda çalışmamızın esası niteliğindeki Batı Anadolu Yunan Konut mimarisi ilk olarak bölgede yapılan arkeolojik çalışmalar ve bu çalışmalar sonucu ortaya çıkan konut yapılarını ele alarak değerlendirmeye çalıştık. Bu anlamda mevcut örneklerin sistemli bir şekilde tanımlamaları yapılmış, bu tanımlamalar plan ve çizimler ile

desteklenmiş, dönemin sosyo-ekonomik koşulları da göz önünde tutularak konutların gelişimleri açıklanmıştır.

Konut örnekleri sadece mimari açıdan ele alınmamış, sahip oldukları sosyal değerler ve bu değerlere etki eden ekonomik koşullara vurgu yapılarak, konu gerekliliği bakımından antik kaynaklar da ayrıca değerlendirilmiştir. Ele alınan konu oldukça kapsamlı olduğundan uzun bir literatür ve kaynak taraması yapılmış, gerekli yerlerde vurgulanmaya çalışılan hususlar çeşitli alıntı ve göndermelerle desteklenmiştir.

Yapılan bu çalışma Batı Anadolu Yunan konut mimarisini ele almanın yanında bu geniş konunun esas anlamda sosyal ve kültürel değerlerle birlikte, özellikle ekonomik koşullar altında nasıl çalışılması gerektiğine de vurgu yapmaktadır. Bu anlamda ele aldığımız konut örnekleri çalışmamız için bir nevi bize model teşkil etmekte, esas amacımız olan Yunan insanının bu yapıları hangi düşünce ve içinde nasıl yaptığı ve kullandığı, bu yapılarda ne tür aktivitelerde bulunduğu gibi temel kuramsal düşünceleri anlamamıza yardım edebilecek biçimde hazırlanmaya çalışılmıştır. Bu haliyle bakıldığı bakıldığında tez çalışmamızın sadece bir mimari çalışma değil ,aynı zamanda dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını konut mimarlığını ele alarak açıklamaya çalışan bir nitelikte olduğu görülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KONUT MİMARİSİNİN GELİŞİMİ

İnsanoğlunun yaşadığı çevreyi düzene sokmaya başlaması günümüzden yaklaşık 10 bin yıl önceye kadar uzanmaktadır. Doğanın sağladığı olanaklar yeterli olmayınca insanın zor şartlara dayanma gücü ile birlikte yaratıcılığı da ortaya çıkmaya başlamıştır.

İnsanoğlu bu yaratıcılığı sayesinde var olan uygarlığını sürekli geliştirmiş ve değiştirmiştir. Bu değişim içersinde ekonomiden kültüre, yaşam biçiminden mimariye kadar tüm öğeler yeni bir düzen içinde kurulmuştur. Bu değişimin olmaya başladığı dönem, yeni bir sosyo-kültrel ve ekonomik oluşumun kurulduğu “Neolitik Dönem”dir.

İnsan bir milyonu yılı aşkın bir süre boyunca yaşamını avlanarak ve besin toplayarak sağlamış, aynı yerde sürekli olarak bulunmadığından da kalıcı barınak yapmamıştır. Bu uzun süreç boyunca diğer canlı türlerinden çok farklı bir davranış biçimi geliştirmiş, Kutuptan ekvatora, çöl koşullarından tropik ormanlara, su kenarlarından yüksek dağ tepelerine kadar her türlü ortamda barınabilmesi için gerekli uyumu sağlamıştır (Özdoğan, 1996:20). Bu nedenle insan en eski dönemden başlayarak, sığınma ve barınma gereksimi duymuş, kimi zaman bunu mağara, kaya sığınıkları, kovuk gibi doğadaki hazır biçimlerle karşılamış, kimi zaman da kendi geçici çözümlerini üretmiştir. Bu dönem boyunca, taşlardan basit ‘örüler’, dal, kamış yada hayvan kemiklerinden üstleri deriyle kaplı çadır sepet türü barınaklar yapmış, (Şekil 1) (Resim 1) ayrıca zamanla taşlardan yapılan bu basit mimari denemeler üzerine dallar ve kamışlar örterek farklı tiplerini de yaratma yoluna gitmiştir .(Şekil 2)

Çadır ve kulübe türü barınakların kullanıldığı bu dönemden sonra, gerçek köylerin çekirdeğini oluşturan konutun ortaya çıkması, başka bir deyişle mimarlığın doğuşu insanın yaşam ekonomisi adını verdiğimiz beslenme türünün değişmesi ile yakından ilgilidir (Özdoğan, 1996:20). Konut olarak tanımladığımız kalıcı barınak ve yerleşik yaşam ancak göç etmeden aynı yerde sürekli olarak besin elde edilebilecek bir düzen kurulduktan sonra ortaya çıkmış ve günümüz şehirciliğin uygar seviye ulaşmasındaki ilk adım atılmıştır.

İnsanlar yaşayacakları ve hayatlarını geçirecekleri bu yerleri geliş güzel değil, belli bir coğrafik ve topografik şartlar doğrultusunda seçmişlerdir. Bu doğrultuda konut alanları, toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısının fiziki faktörler ile belli bir mekanda bütünleşmesinden meydana gelmiştir. Konut tarihsel gelişimi içinde, doğa koşullarına toplumun gelenek ve göreneklerine, siyasal yapının özelliklerine, üretim ilişkilerine ve biçimine, nüfus yapısı ve özelliklerine, kentleşme ve yerleşme tipine ve birçok sebebe bağlı olarak dinamik bir ilişkiler toplamından meydana gelmiştir. Toplumun konut üzerindeki etkisini daha iyi anlayabilmek için de teknolojik ve sosyal yapıdaki değişimlerin bir bütün olarak incelenmesi de gerekmektedir.

Konut alanlarının ve konutların oluşumuna etki eden bölgesel ve doğal şartlar, birbirine bağlı ele alınmış ve sosyal doku ile bütünleştirilmiştir. Tarım ve zanaat toplumlarının birbiriyle benzer özellikleri olmasına karşın konut büyüklüğü ve kullanım özellikleri kişinin ekonomik güç ve toplum içindeki sınıfına göre değişmekte, bu sınıfsal ayrılık tarihsel süreç içerisinde ilk olarak kendini konutta göstermektedir.

Konut olgusunun sosyo-ekonomik ve sınıfsal bir topluluğu barındıran şehircilik anlayışı her dönem gelişme göstermiş ve gün geçtikçe daha çağdaş ve uygar bir görünüme bürünmüş, şehircilik anlayışında bazı temel ilkeler asla önemini yitirmemiş aksine daha da ön plana çıkmıştır (Akarca,1998:24).

1.1 ANADOLU

Anadolu toprakları binlerce yıl birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve medeniyetin ilk oluşumları Mezopotamyadan sonra Anadolu'da ortaya çıkmıştır. Anadolu tarihinde varolan uygarlıkların mimarlık ve sanatsal-kültürel oluşumları her dönem bu topraklarda kesintisiz varolmuştur. Bu bağlamda Anadolu'da konut ve mimarinin ilk oluşumlarını bütün aşamalarıyla yansıtan iki yer vardır; Hallan Çemi ve Çayönü. Hallan Çemi, Proto-Neolitik Çağ'a tarihlenmektedir. Çayönü ise bir sonraki aşama olan Çanak-Çömleksiz Neolitiğin A evresi ile başlayıp Neolitik Çağ'ın sonuna kadar kesintisiz olarak iskan görmüştür (Özdoğan, 1996:24).

Çayönü kazılarında saptanmış olan yedi evre ve 20 kadar yapı katı mimari ve yapı öğelerinin gelişimini tüm aşamalarıyla vermiştir. Burada dallardan örülmüş yuvarlak planlı basit bir kulübenin, dörtgen planlı, taş temel üstüne kerpiç tuğla duvarlı, düz damlı, bodrumlu, kapısı ve penceresi olan bir yapıya dönüştüğü tespit edilmiştir (Özdoğan, 1996:25).

Çayönü'nün Çanak Çömleksiz Neolitik dönemi, eskiden yeniye doğru; yuvarlak planlı kulübeler, ızgara planlı, kanallı, taş döşemeli, hücre planlı ve geniş odalı yapılar olmak üzere farklı planlı konutlara ait altı evreye ayrılmıştır (Özdoğan, 2002:77).

Çayönü'nde her evre belirli bir yapı tipiyle temsil edilmiştir. Bunların en eskisi ise Hallan Çemi'dekine benzer şekilde yuvarlak planlı yapılar evresidir. Toprağa açılmış bir çukurun kamış ve daldan çamur sıvalı duvarlarla örtülmesiyle oluşturulan bu yapılar bazen taş temelsiz, bazen de taş temelli olarak yapılmışlardır (Sevin, 1999:29).

Yuvarlak planlı yapıların hemen üzerine ızgara planlı yapılar yapılmıştır. Genellikle 11x6,5m. boyutlarındaki dikdörtgen planlı bu yapıların en erken evresinde yine ahşap direklerle desteklenen çit ve çamur tekniğinde bir duvar sistemi uygulanmış, tabanlar ise alttaki taş ızgaraların üzeri dallarla örtülüp çamur sıvanarak yapılmıştır. (Resim 2) M.Ö 9200-9100 yıllarına tarihlenen bu yapılanmayla, önceki evredeki çukur ve doğrudan doğruya toprak üzerindeki aksine; alttan devamlı bir hava akımı sağlamış ve toprak zeminden yüksek, yeni bir taban türüne geçilmiş ve nemin olumsuz etkilerinden korunulmuştur (Sevin, 1999:29).

Izgara planlı yapıların üzerinde ise geniş yapı olarak karşımıza çıkan iki ayrı evre daha bulunmuştur. Bunlardan birinde ortaya çıkarılan 12x10 m boyutlarındaki geniş avlulu yapının üç küçük odası içinde 295 kadar insan iskeletine rastlanmış ve yapının ölü kültürle ilişkili çeşitli işlemler için kullanıldığı anlaşılmıştır (Sevin, 1999:30). (Resim 3a-b)

Geniş odalı yapıların üzerine de yeni bir evre başlamıştır. Bu evre ise ayrı ayrı bağımsız birimler halinde inşa olunmuş hücre planlı yapılardan oluşmaktadır. Taş temel üzerine biçimlendirilmiş kerpiç duvar ilk kez bu dönemde uygulanmaya başlanmıştır (Sevin, 1999:31). Yerleşmenin doğu kesiminde olasılıkla en erken evreden beri var olan meydan yeniden düzenlenmiştir. Bu hücre planlı yapılar evresi M.Ö 8600-8300 yılları arasına tarihlenir. Hücre planlı yapıların oluşturduğu bu evreyi, geniş odalı yapıların ikinci evresinin oluşturduğu 6. ve sonuncu evre izler. Her evrenin kendine özgü ayrıcalıklı yapıları ve dış mekan kullanımları Çayönü halkının sosyal, ekonomik ve dinsel yaşamdaki zenginliğini yansıtmaktadır.

Anadolu da bu tanıma uyan bir diğer yerleşme de Erken Neolitik Dönem'den Çatalhöyük'tür. Çatalhöyük'te yapılan kazılarda, birbirini izleyen on yapı tabakasından çıkarılan kırk kadar konutun incelenmesinden, bunların tamamının standart bir plana göre yapıldığı ve tabakalar arasında herhangi

bir farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir (Mellaart, 1962:46). (Şekil 3) (Şekil 4) Konutlardaki bu tekdüzelik, toplumsal yapıda bir katmanlaşma olmadığı izlenimi vermektedir. (Şekil 5) Çatalhöyük, gelişmiş, tam anlamıyla uzmanlaşmış bir sınıfın oluşmamasına karşın, ekonomik faaliyetlerin ve bölgeler arası ticaretin odaklaştığı bir merkezdir ama bu merkezde bir yönetim işlevi içermemiş ve bir yönetici sınıf oluşmamıştır. Bunun nedeni ekonomik yapının çeşitlenmesi ve uzmanlaşmanın tam olarak ortaya çıkmamasına karşın, elde edilen ürünün oldukça sınırlı kalması ve belli bir birikimin olmamasıdır. Ekonomik düzeyde yaşanan bu göstergelerin kanıtı da konutların küçük ve gösterişsiz olmaları yanında saray, tapınak, koruma duvarı, kale gibi anıtsal öğelerin inşa edilmemiş olmasıdır.

Anadolu'da sözü edilen bu dönemin önemli höyüklerinden biri olan Aşıklı Höyük M.Ö 8000-7500 yılları arasına tarihlenir. (Resim 4) Burada halk birbirinden küçük avlular ve dar geçitlere ayrılmış adalar halinde önceden tasarlanan mahallelerde oturmuşlardır. İskan alanı, dışı taştan, içi de kerpiçten iki duvarla kuşatılmıştır ve tek gözlü evlerin çoğunda dörtgen planlı büyük ocaklara yer verilmiştir (Sevin, 1999:39).

Anadolu'da devam eden tarihsel süreç içerisinde Kalkolitik Çağ boyunca önemli yerleşmelerden biri de Erken Kalkolitik Çağ'a tarihlenen Hacılar Höyüğü'dür. (Şekil 6) I. ve II. tabakada ki evler, önde bir hol ile gerisindeki ocaklı bir ana odadan ibarettir (Aktüre, 1997:42).

Geç Kalkolitik Çağ "Batı Anadolu'sunda" kesintisiz yapı katları barındırması nedeniyle dikkat çekici yerleşmelerden Beycesultan'da ise, 20 yapı katı boyunca sürececek olan (M.Ö 3800-3300) kesintisiz bir iskanı başlatmışlardır. (Sevin, 1999:81) halk, taş temelsiz, kerpiç bloklardan ince-uzun dikdörtgen planlı, tek odalı ve düz damlı evlerde yaşamışlardır.

Tunç Çağı'na geldiğimizde ise Batı Anadolu sahillerinde önemli bir yerleşim birimi olan Troia ile karşılaşırız. Troia, gerek stratejik, gerekse ticari

açıdan değer taşıyan önemli bir coğrafi konuma sahiptir. Erken Tunç Çağı'nda Çanakkale Boğazı'nın güneybatı ağzına açılan bir koy kenarında yer alan bu mitolojik merkez, Balkan – Anadolu ilişkileri açısından çok uygun bir konuma sahip olup aynı zamanda boğaz içine giren ve çıkan tekneleri denetim altına tutmaktaydı (Erkanal, 1996:70-82). (Şekil 7)

Nitekim Anadolu'da ilk kez Troia l'de ortaya çıkan ve megaron denen mimari plan daha sonraki dönemlerde Anadoluda da sevilerek kullanılan Yunan konut mimarlığının temel taşı olarak karşımıza çıkacaktır. Başka hiçbir yapıya bağlı olmadan tek başına duran ve ortasında ocağı bulunan, ince uzun dikdörtgen biçiminde bu yapı türünün girişi, önü açık bir yarım odadır ve hep dar cephededir. Odalar ise bir eksen üzerinde sıralanmıştır (Şekil 8) (Işık, 1998:1-49).

Megaronun ilk örnekleri ise Yunanistan'da Sesklo ve Dimini'de (M.Ö 5300) (Şekil 9), ortaya çıkmıştır (Işık,1998:1-49).

Megaron Erken Tunç Çağlarından başlayarak gelişmeye başlamış ve en erken dönemlerden beri var olan ocak-kült veya ev-tapınak ilişkisinin gelişim süreci boyunca bu iki mekansal öge, Arkaik Dönemden itibaren karşımıza Yunan Tapınak Mimarisinin baş unsuru olarak ortaya çıkmıştır. M.Ö 7. yüzyıl ortalarında Samos Heraion'u ve Didyma Apollon'u ve bunun daha erkeni olan Lefkandi Heroonu bunun ilk örnekleridir (Işık, 1998:1-49).

Troia kalesi ilk megaronla temellenmiştir. İlk evrede Ev 102'nin farklılığı 12.80x5.40 m'lik ön mekan-girişli dikdörtgen boyutu ve tek başına oluşuyla kalenin konutları arasında kendini göstermektedir (Şekil 10). Hem tanrı evi hem de bey evi işleviyle bu farklı ev bir tür tapınak saray niteliğindedir (Işık, 1998:1-49). Bu öge tüm Tunç Çağı boyunca M.Ö 3000 dolaylarından, M.Ö 1200'lere dek, diğer tüm ana tabakalarda ve alt evrelerinde kent mimarisinin belirleyici simgesi olmuştur.

Troia II ise; yangınla yıkılan Troia I'in üzerine kültürel bir kesinti olmaksızın kurulmuş ve biraz daha genişlemiştir. Çevresi yaklaşık 330 metrelik bir surla çevrilidir. 8 yapı evresi (IIa-IIh) vardır. İki büyük yangın geçirmiştir. Halkın yaşadığı dış şehrin yanı sıra surların içinde kalan merkezde yönetici sınıfın oturduğu megaron planlı büyük yapılar vardır. Kentin güneydoğu ve güneybatı girişleri gösterişli birer giriş holüne sahiptir. Güneybatı girişinin önünde taş döşemeli bir rampa bulunur. İç bölümün ayrı bir kapı binası vardır. Üstü örtülü, sütunlu bir revakla sınırlanmaktadır. Ortasında yuvarlak bir ocak bulunan ve çatıyı taşımak için ahşap sütunların kullanıldığı bu megaronlardan en büyüğünün ölçüleri 43x13 m'dir (Mellaart, 1959:151) ve bu yapı oldukça uzun süre kullanılmıştır. Bu yapı büyük olasılıkla toplantı ve kabul salonudur. Bütün olarak Troia Ia-b'nin sıra evlerinden sonra Troia IIg evresine dek Troia megaronları bir süreklilik göstermiştir (Mellaart, 1959:152). (Şekil 11a-b)

Genel olarak Tunç Çağı boyunca Troia'da temel konut mimarisini megaronların oluşturmalarına rağmen, erken tabakalarda apsidal planlı yapılarda görülmektedir. Zamanla yapının ana çekirdeği megaron olmasına karşın, ek mekanlar genel görüntüyü değiştirmiştir. Bakla tepede ise uzunlukları 20m genişlikleri 4-5 metreyi bulan dikdörtgen ev planları bulunmuştur. Bu konutların iç mekanları zaman zaman ara mekanlara bölünmüştür Liman Tepe'de ise Koridorlu ev plan tipinde megaron yine karşımıza çıkmaktadır (Işık, 1998:1-49). (Resim 5)

Batı Anadolu sahil kısmında Tunç Çağında görülen konut mimarisi üç ana grupta içinde değerlendirilmektedir. Bu gruplardan birincisi megaron ve apsidal ev oluşturmaktadır. Bağımsız inşa edilen bu tür yapılardan megaronda uzun yan duvarlar öne ve arkaya doğru uzatılarak açık mekanlar elde edilmektedir. Ortada kalan ana kapalı mekan ya olduğu gibi kullanılmakta ya da ara duvarlarla bölünmektedir. Megaron normal konut dışında, Troia'da olduğu gibi, siyasi otoriteyi temsil edecek şekilde çok büyük boyutlarda inşa edilebilmekle birlikte apsidal evler genel olarak megaron ile

bir tutulmuş ve yalnızca arka kısımları yuvarlatılmış, yani apsise dönüştürülmüştür (Warner, 1973:133).

İkinci gurubu oluşturan ve Kıta Yunanistan'ın bazı bölgelerinde görülen uzun evler ise yan duvarları ortak olduğu için genel olarak bloklar halinde inşa edilmiş ve ara duvarlarla birden fazla mekana ayrılmıştır. Işık ve havalandırma nedeniyle bazı ön ve arka mekanların açık olduğu tespit edilmiştir. Konut olarak kullanılan bu tür evlerin üstleri düz damla kapatılmış, dolayısıyla bloklar tek çatı altına alınmıştır (Sinos, 1970:27-28). ikinci grup ise Anadolu'da ise Smyrna başta olmak üzere Priene, Kolozemania ve Kolophon'da ileri de prostas plan tipi olarak yoğunlukla karşımıza çıkacaktır.

Üçüncü gurub Kıta Yunanistan'da yaygın olup Batı Anadolu'da ise yalnızca Liman Tepe örneğiyle temsil edilmektedir. Koridorlu ev olarak tanınan bu yapı biçimi büyük boyutlarda inşa edilmekte ve ait olduğu dönemin sosyo-ekonomik yapısını göstermektedir (Erkanal, 1996:70-82), (Pullen, 1987:538). (bkz.Resim 5)

Anadolu'da Assur Ticaret Kolonileri zamanında ise; Kültepe tabletlerinden anlaşıldığı kadarıyla M.Ö 2.bin yılın başlarında Anadolu halkının sosyo- ekonomik yaşantısı hakkında çok ayrıntılı bilgiler elde edilmiştir. Karum ve Kültepe kazılarında bulunan yanmış tahıl taneleri, el değirmenleri, tahıl depolamaya yarayan büyük küpler ve taş ambarlar da bu dönemde tarımın çok geliştiğini göstermiştir (Özgüç, 1986:75). Asurlu tüccarlar, Anadolu'dan kereste, gümüş, bakır gibi işlenmemiş ham maddeleri almış, karşılığında ise kendi ürettikleri kumaşları ve kalayları vermişlerdir. Bu ticaret sayesinde Anadolu'da M.Ö 2.binde yerleşik toplumda özgür insanlar, köleler, ve tüccarlar olmak üzere, hukuk açısından üç farklı kesim oluşmuştur.

Karum'un temel ekonomik faaliyetlerinden olan dış ticaret, konutların ve konut dokusunun oluşmasında belirleyici temel etmen olmuştur. Karum'un bir kesminde sokak dokusu ve konutların oluşturduğu yapı adaları ile

sokakların oldukça düzenli bir şekilde geçirilmiş olduğu dikkat çekmiştir (Şekil 12) (Özgüç, 1986:4). Konutlar, sokaklara göre yönlendirilmiş, her konutun girişi doğrudan sokağa, bazen de sokağın genişlemesiyle oluşan meydana açılmıştır. Sokakların konutların dış duvarlarına birleşen kısmı tek sıra taşlarla döşenmiş ve böylece bir çeşit dar yaya kaldırımı oluşturulmuştur. Sokaklarda, atık suyu veya yağmur suyunu akıtmak için künk kullanılmamıştır. Bunun yerine, kanallar açılmış ve bu kanalların üstü her zaman, yassı ve muntazam taşlarla örtülmüştür (Özgüç, 1959:41-42).

Konutlar tek tek incelendiğinde ise, her birinin ortak özelliği olarak; tandır, fırın, ocak gibi öğelerin bulunmasıdır. (Şekil 13) Bu konutlardan bazıları, sonradan artan gereksinimlere koşut olarak, arsa olanakları ölçüsünde yeni eklemeler yapılarak genişletilmişler ve düzensiz şekil almışlardır. Bu yapılarda, duvarların birbirine dik açı ile bağlanmamış olmaları, karum yapılarının ortak teknik özelliklerinden birisi olarak karşımıza çıkmıştır (Özgüç, 1986:1).

Kaniş Karumu'nda en çok kullanılan plan tipi, bir büyük iki küçük odadan oluşmaktadır (Şekil 14). Büyük oda da, genellikle, fırın ve ocak bulunmakta, odanın tabanı yassı taşlarla döşenmiştir (Özgüç, 1986:7). Tabletler, tüccarlar tarafından konutlarda pişirilmiş, ocak ise ailenin gündelik yiyeceğini pişirilmesinde kullanılmıştır. Bazı konutlarda görülen tandır ise, ısınma ve ekmek pişirmeye uygundur. Bazen, bir oda, tümüyle fırına ayrıldığı gibi, bir odasında iki tandır olan konutlarda vardır (Özgüç, 1986:13). Karum da ki sosyal yapı açısından, gelir düzeyindeki farklılaşmaya koşut olarak, mekansal yapıda, farklı sosyal kesimlerin ayrı mahallelerde odaklaştıkları daha karmaşık bir yapıya dönüştüğü görülmüştür.

Kaniş-Karumu, çağdaşı olan Kuzeybatı Anadolu'daki Troia kentinden daha geniş bir yerleşim alanına sahip olmuştur (Özgüç, 1964:40). Her iki kentte de, sosyal tabakalaşmanın mekanda ki yansıması olarak ortaya çıkan konut tiplerindeki farklılaşma ve çeşitlenme, önemli bir ortak özelliktir. Her iki

kentte ki konut tipleri ise, plan özellikleri açısından farklıdır. Troia'daki, küçük avlulu ve megaron tipi planın türevlerinden oluşan konutlara karşılık, Kaniş Karumu'ndaki konutlar, bir ana mekana açılan küçük odalardan oluşmaktadır (Naumann, 1998:225).

Hattuşa'da ise; Aşağı kent'de, yapılan Arkeolojik kazılarda, tapınak l'in kuzeyinde yer alan konut tabakasını, MÖ. 2. bin yılın ikinci yarısına tarihlenmektedir (Bittel,Naumaan, 1952:20-21). (Şekil 15) Konutlar, genel plan olarak, iki küçük oda ve odalara göre genişçe bir avludan oluşmaktadır. Oda ölçüleri 2-4m olup, kerpiç duvarların kalınlığı 50-60 cm'dir. Saptanabilen tüm ocaklar, konutların küçük odalarında bulunmuştur. Çok odalı konutlarda ise, başka birimlerin eklenmesiyle, dört odalı konut durumuna getirilmiştir (Naumann, 1998:337). Duvarlar hemen hemen tüm konutlarda, kuzeybatı-güneydoğu yönünde ve buna dik olarak inşa edildiğinden, diğer ızgara plan örneklerinde olduğu gibi burada da belli bir düzen ve toplumsal örgütlenmeden söz edilememektedir (Naumann,1998:378-381). Aşağı Kentteki konut alanlarında, konut büyüklüklerinde önemli bir farklılaşma görülmemesi, burada oturan ailelerin sosyal tabakalaşmada aynı kesimden olduğunu göstermektedir.

Hitit İmparatorluğunun M.Ö 1800-1200 yılları arasında 600 yıl gibi çok uzun bir süre Anadolu'da hakimiyet sürdükten sonra, M.Ö 1200 yıllarında deniz kavimlerinin istilas sonucu Hitit İmparatorluğu çökerek Anadolu'da Demir Çağı başlamıştır. Bu dönemden itibaren Kıta Yunanistan'dan Batı Anadolu'ya göç eden Yunan boylarının kullandıkları en erken konut örnekleri Bayraklı'da ortaya çıkmıştır. Tek odadan oluşan bu küçük ev 10m² 'lik bir kullanım alanına sahiptir ve M.Ö. 10 yüzyıla aittir (Akurgal, 1983:17). (Resim 6)

M.Ö. 7. yüzyıla gelindiğinde ise Anadolu'da çok mekanlı konutlara sıkça rastlanılmaktadır. Yunanalıların ticaret sayesinde zenginleşmeye başladığı bir dönemde mekanlardaki çok katlılık Bayraklı'da ki M.Ö 7 yüzyıl

evlerinde görülmüştür. Diğer bir önemli bulgu ise; Avlulu evlerin en erken örneklerinin Kıta Yunanistan ya da Ege adalarında değil İonia'da, Bayraklı'da ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Aile bireylerinin megaron formunda ki oturma odalarının ön plana çıktığı bu konutlarda ana girişler ön odalarla belirgin hale getirilmiştir. Doğal olarak ihtiyaca yönelik, bu odalarda ışıklandırma ve gerekli olan havalandırma iç avluya açılır şekilde planlanmıştır (Özgenel, 2001:125-145). Bu ihtiyaçlara göre şekillenmeye başlayan Yunan konut mimarisi Klasik Dönemde Batı Anadolu'da ortaya çıkacak olan avlulu-Prostas plan tipinin temsilcisi olacaktır.

Batı Anadolu'da Orientalizan Dönemdeki (M.Ö 8-7. yüzyıl) konut topluluklarına genel olarak bakıldığında; daha önceki dönemlerde dörtgen yapıların yanında görülen oval yada apsisli evlerin artık ortadan kalkmış oldukları görülmektedir. Bu dönemde Anadolu'da megaron ve benzeri uzun bir yapı teşkil eden konutların egemenliği söz konusudur (Akurgal, 1996:127). M.Ö 6. yüzyılda Bayraklı'da yan yana konmuş olan iki megaronun bir çatı altında birleştirilmesi bu dönem için önemli bir gelişmedir. Batı Anadolu'da ilk kez tek çatı altında iki katlı, beş odalı, yanı ve önü avlulu bir konut yapısı ortaya çıkmıştır. Bu tarz yapılar aynı dönem içinde Miletos, Phokia, Ephesos gibi önde gelen yerleşim alanlarında da görülmüştür (Akurgal, 1996:131). Kullanılan bu çifte megaron önemli bir gelişme olmasına rağmen çok odalı toplu mekana ulaşma yolundaki atılımlar Klasik Dönemde (M.Ö. 480-330) gelişmiş ve Prostas plan tipi olarak karşımıza çıkmış aynı zamanda Helenistik Dönem konutlarının da formunu oluşturmuştur. Yunan toplumunun Arkaik-Klasik ve Helenistik Çağlar boyunca geçirdiği kültürel ve ekonomik gelişim şehircilik anlayışında da gelişmeye sebep olmuştur. Şehirlerin ana unsurları belirleniren konut alanlarında belirli bir düzen içinde yer almış ve toplumun sosyal-ekonomik durumuna göre konut plan tipleri şekillenmiş ve değişimlere uğramıştır. Bu bağlamda Ege Havzası içerisinde yer alan uygarlıkların oluşturdukları tüm kültürel oluşumlar; göç ve ticaret sayesinde Kıta Yunanistan, Batı Anadolu, Girit ve Adalardan oluşan bu üçgende farklı ve ortak özellikleriyle kendi içinde, evrim geçirerek ortaya çıkmıştır.

1. 2. GİRİT VE EGE ADALARI

Girit'te bulunan en erken konut kalıntıları göçebe yaşamlara bağlı olarak daire şeklindeki kulübelerdir. Erken dönemlerdeki konutlar iki odalı olarak yapılmış ve bu diktörgen biçimli odaların biri oturma alanı biri de yatma alanı olarak kullanılmıştır. (Dismoor, 1975:4).

Girit adasındaki bazı örnekler Doğu Anadolu ve İç Anadolu'da görülen yamuk planlı konutlar gibi gözükseler de yöreye özgü küçük taş temeller üzerine dik açılı dörtgen yapılmış odalara düzgün koridorlarla ulaşılmıştır (Işık, 1998:1-49).

M.Ö 2000-1700 yıllarını kapsayan ilk saraylar dönemi için var olan yapılara ilave odalar eklenmiş, (Şekil 16) M.Ö 2000 ve hemen sonrasında ise gösterişli evlerde derin odalarda üst yapıtı taşımak için tahta sütunlar kullanılmıştır. M.Ö 1700-1400 yılları arasında ikinci ve yeni saraylar döneminde ise denizaşırı ticaretin artması ile köyler kente dönüşmüş, Knossos'ta bulunan fayanstan yapılmış konut modelleri düz teraslı ve küçük tavan araları olan iki yada üç katlı evlerin varlığını kanıtlamıştır (Dinsmoor, 1975:25). M.Ö. 1500 yıllarındaki Thera adasındaki evler sertleşmiş lavlardan üretilen düzensiz bloklardan yapılmıştır. Zeytin ağacından yapılma kerestenin kullanıldığı bu konutların çatısı 20-25cm. kalınlığında taş ve toprakla kaplanmıştır. Bu çatılar taş ya da ahşap sütunlarla desteklenmiş, ayrıca konutların kapı ve pencere çerçeveleri taş dirsekli olarak yapılmıştır.

Dikdörtgen planlı konutlar anakarada var olmakla birlikte göçebe kültürlerinin etkisi olan yuvarlak planlı konut tipleri ise Girit'te varlıklarını devam ettirmiştir (Dismoor,1950:6).

Ege'de bulunan diğerk bir büyük ada olan Midilli Adasındaki Thermi yerleşimlerindeki konut mimarisi de Ticaretin yoğun olarak faaliyet gösterdiği Tunç Çağında Doğu Akdeniz ve Ege havzasında görölmektedir. Bu merkezde konutlar dikdörtgen planlıdır. Taş kullanılarak yapılan duvarların üst yapısı hakkında fazla kanıt bulunamamıştır. Buradaki konutların içleri genel olarak ara duvarlarla iki ya da üç kısma bölünmüştür. Samos Heraion'un alt tabakalarında Tunç Çağına tarihlenen konutlar da bulunmuş, bu konutlar yan duvarların dışı yaptığı çıkıntılarla da megaron olarak adlandırılmıştır (Dinsmoor, 1950:8).

Arkaik Dönemde ise Ege Adalarından Emporiodaki Konutlar ise; Adada, bir arada gruplanmış küçük düz bir çizgi oluşturan evleriyle ve desteklenmiş duvarlarıyla çevrelenmiş bazı yerleşim alanları bulunmuştur. Bu evler, daha çok iç ocakları ve payandalarıyla bir megaronu (toplantı salonunu) andırmaktadır (Boardman,1967:21). (Şekil 17)

Emporioda, akropol alanında, birbirinin yanında inşa edilmiş iki müstakil ev bulunmuştur. (Şekil 18) Evler iki ana tipte olup, her ikisi de dikdörtgen planlıdır. Bir megaronu anımsatan uzun bir birim olan bir tanesi, Tunç Çağı benzeri olan in-antiste iki sütunlu revakı yeniden kaplamıştır. Diğer konut ise karedir ve taş kline inşa edilmiştir. Komşu evin aksine, bu konutun dört sütunu vardır ancak ocağına ait herhangi bir kanti bulunmamıştır. Her iki tipin de taş duvarları ve da düz çatıları tespit edilmiştir. Ayrıca kil bacaların kanıtı da bulunmaktadır. Emporio'da zeminin basamaklı oluşu, düzenli planlamaya imkan vermemiş ve bu nedenle de konutlar uygun düz alanlarda yan yana inşa edilmiştir. Üretime yönelik herhangi bir kanıt bulunmayan bu evler, öncelikli olarak ikamete yönelik olarak ortaya çıkmıştır (Snodgrass,1971:24) .

Emporio'daki yerleşim biçimi, basit, müstakil ve gösterişsiz evlerden oluşmaktadır. Ancak aynı yüzyılda Smyrna'daki evler de, banyo küvetlerinin ve düzenli cadde biçimleriyle şekillenmeye başlamasıyla belli bir farklılık yaratmıştır. Bu farklılık M.Ö. 7.yüzyılda sosyal ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak Symrna halkının ihtiyaçlarının çeşitlenmeye başladığını göstermektedir. Buna karşın her iki bölgede de, evlerin ikinci bir katı ya da eğimli çatıları olmadığından, inşaat yöntemleri farklılık göstermemektedir. Ana farklılık ise yapı malzemelerin kullanımında görülmektedir. Emporio'da duvar inşaatlarında taş kullanılırken, Eski Smyrna'da duvarların kerpiçten olduğu tespit edilmiştir (Snodgrass,1971:24).

Zagoradaki D6-7-8 konutları ise; olasılıkla Yunanlılara ait göçle bağlantı olarak kurulmuştur. Arkeolojik kanıtlar ve ortaya çıkan temel yapıları geç sekizinci yüzyılda tarihlenmektedir (Snodgrass,1971:25). (Şekil 19) Farklı inşa tekniklerine rağmen Zagora, Emporio ile çeşitli benzerlikler göstermektedir. Sade boyutlarla yan yana yerleştirilmiş, birbiriyle bağlantılı iki megaron bulunmaktadır. Bu konutlar kare planlı olanlarından ayrıdırlar. Bu iki megaron Emporio'nun sıra konutlarıyla benzer boyutlara sahip olup, aynı şekilde klinede bulunmuştur (Martin, 1967:178-183). Zagora'nın mahalli meskenlerinin en ilginç özelliği, eski Smyrna'daki evlerin yapışık düzenini çağrıştıran, yakından gruplanmış ev bloklarının düzenli bir biçimde yönlendirilmesidir. Ancak, herhangi bir cadde, henüz kesin biçimde tespit edilmemiştir.

Zagora'daki bir evin imarı, Yunan ev mimarisindeki belirli önemli gelişmeleri işaret etmektedir (Şekil 20). Ev, üç odadan ve uygun büyüklükteki bir avludan oluşmaktadır. En geniş odası kare şeklinde inşa edilmiş olup, dört ahşap direği, ana oturma alanı olduğu tespit edilmiştir. Doğrusal olarak düzenlenmiş, ortasında küçük bir avlusu olan bu ev, yedinci yüzyıl eski

Smyrna avlulu evlerine benzer bir şekilde, Arkaik Dönemde Zagora'da da önemli ilerlemelerin kaydedildiğini açıkça göstermektedir (Biers,1980:113). Tek katlı evler bir araya getirilmiş, belli işlevler artık ayrı odalara ayrılmıştır. Bu şekilde yalnızca müstakil evler için daha geniş alanlardan yararlanılmakla kalınmamış, insanların kendilerini de daha kolay ve daha rahat bir yaşama yönlendirmiştir. Özellikle, herhangi bir cadde düzeni olmayan böylesi sıkışık bir yerleşim yerinde avlular ışık ve havalandırma sağlaması için zorunluydu. Bu bağlamda, küçük olmasına rağmen avlu, hem ihtiyacı karşılamakta hem de daha sonraki daha büyük düzenlemelerin başlangıcını ortaya koymaktadır (Martin, 1967:178-183).

Evlerde ki inşaat yöntemleri hem Batı Anadolu'da hem de başka yerlerdeki diğer Yunan yerleşim yerlerinde çok fark göstermemektedir. Örnek verilirse Andros ve Emporio'daki duvar inşası malzemeleri taşken, İonia'da kerpiçti. Ancak, İonialılar eğimli çatıları tercih etmiş olduklarından bu anlamda, çatılarda farklılıklar oluşmuştur.

Kısacası Arkaik Dönemdeki adalarda Yunan konutları, çeşitli bölgelerdeki küçük değişiklikler dışında birbirine oldukça benzerdir. Göze çarpan özellikler arasında, düzenli planlama ve avluların varlığı yer almıştır. Klasik Dönem kalıntıları ise tipolik anlamda fazla örnek sunmamaktadır ancak Helenistik Dönem konut mimarisi arkeolojik bulgular ışığında bizlere önemli veriler sağlamaktadır.

Helenistik Dönemde en iyi bilinen konut alanlarından birisi Delos adasıdır. Ada, tüccar yurttaşlarının zenginliği nedeniyle üne sahiptir. Evlerin bazıları M.Ö. üçüncü yüzyıl tarihli de olsa, asıl dönemi Mithridates'in ordusunun kenti yağmaladığı M.Ö. 146 ile M.Ö. 88 arasında tarihlenmektedir. (Rider, 1911:248-257). Çoğu evlerin düzensiz olarak üzerine inşa edildiği alan, eğimli ve kayalıktır, caddeler ise düzensizdir. Delos Adasında ki

konutlar ebatları ve şekilleri açısından son derece çeşitlidir ve birbirine bitişik olarak inşa edilmişlerdir. Ada da ekonomoik yönden fakirlerin basit evleriyle zenginlerin daha iyi durumda olan birçok evleri yer almıştır. (Şekil 21)

Delos evlerinin birçoğundaki belirgin unsur, çeşitli boyutlardaki incelikle tasarlanmış avluydu. Daha küçük olan avlular kabaca döşenmiştir ve daha büyük olan avlular ise mermer bir peristyle ve mozik bir zeminle döşenmiştir. Genellikle avluya dar bir pasajdan yaklaşılmış ve doğuya doğru yönlendirilmiştir (Lawrence,1957:248; Chamonaral,1922:55-70).

Odalar avlunun üç tarafına yerleştirilmiştir. Zengin dekarosyonu ana oturma odası olan bir geniş oda vardır ve andron kısmını oluşturmuştur. Andron, ılık havalarda pastasla yer değiştirirken, kış mevsimindeki ana oturma odası olarak kullanılmıştır. Banyo mekanı ise Delos Adasında ki evlerde nadir görülmüştür, evlerde caddenin altına pis suyun boşaltıldığı girişin yanında sık sık bir tuvalet konulmuştur (Rider, 1911:248-257). (Şekil 22) Üst katların varlığı açısından da Delos Adasında arkeolojik veriler ışığında üst katların dekore edildiği tespit edilmiş, Çatıların ise sıklıkla eğimli olarak yapılmıştır.

Delos'taki iki tüccar evi plan açısından genel durumu en uygun biçimde yansıtmıştır.

II F konutu; Göreceli olarak düzensiz olan bu konut, üç tarafından caddelerle, güney tarafından da bir evle çevrilmiştir. (Şekil 22) Erken dönemlerde eve, bir yanında küçük bir tuvalet olan, dar ve küçük bir giriş aracılığıyla girilmiştir. Daha sonraları bu giriş bloke edilmiş ve önceleri bir dükkan olarak kullanılan başka bir odadan yeni bir giriş açılmıştır. Bu yeni girişde dahil olmak üzere, evin toplam dokuz odası tespit edilmiştir.

Merkezde, üç yanında odalarla çevrelenmiş sekiz sütunlu peristyle uzanmaktadır. En geniş odası batı tarafındadır. Konuttaki beş açıklıktan üç

tanesi peristyle bakmış ve kalan ikisi kuzeydoğudaki odalara geçişi sağlamıştır. Eklenen odalardan bir tanesinde mutfaktır. Kuzeydoğu köşesindekilerden birine bağlanmış olan bu mutfaktan küçük kare bir odayla iki geniş odaya bağlanmış, bu odalar büyük ihtimalle kadınlara yönelik bir uyku odası ve bir oturma odası olarak yapılmıştır. Tuvalet ise bu küçük odanın yanındadır ve kapısız olduğu tespit edilmiştir. Doğuda kalan üç odadan biri daha önceleri bir dükkan olarak kullanılmış olup, bir çok Delos evinde de dükkanların varlığı tespit edilmiştir.

Delos Adasında tespit edilmiş diğer bir konut ise Maison de laColline (Colline'nin Evi)'dir (Şekil 23). Hem düzenliliği hem de konumu açısından sahibinin sosyal ve ekonomik yönden önemli birisi olduğunu göstermektedir. Ev kare planlı olup, avlu evin ortasına konulmuştur. Evin merkezinde sekiz sütunlu bir peristyle yer almaktadır. Girişin yanı sıra geniş bir mutfak olarak yapılmıştır. Mutfağın karşısında, doğuda, iki oda vardır. Küçük olan oda da bir merdivenin kalıntıları bulunmuş olup, üst katta ki yatak odasının varlığını göstermiştir. Evin kuzey kısmı, en geniş kuzeybatıda yer alan ana oturma odası olan üç oda tarafından düzenlenmiştir. Bu odanın biri revakta, diğeri ise batıdaki cadde üzerinde olmak üzere iki penceresi vardır. Caddeye bakan pencereler göz hizasından yukarıda düzenlenmiştir. Evdeki altı odadan beşinin pencereleri caddeye baktığı tespit edilmiştir. Diğer Yunan evlerinde oldukça nadir olan bu uygulama, ışıktan daha fazla yararlanmaya yönelik olduğu tespit edilmiştir (Rider, 1911:248-257);(Chamonaral,1922:55-70).

Evin kuzey kısmının önünde uzanan ve diğer üçünden daha geniş olan revak, buranın sıcak havalarda, bir açık hava oturma alanı olarak kullanıldığını göstermiştir. Bu kısım batı duvarındaki bir pencere aracılığıyla aydınlanmıştır ve tüm bu düzenlemeyle bu konutun, iyi bir şekilde ışık ve hava aldığı ortaya çıkmıştır.

Delos konutları ve özellikle bu ev, benzer unsurlar bir araya getirilerek oluşturulmuşsa da, temelde Batı Anadolu'da Priene'deki evlerden farklılık

göstermektedir. Genelde evler, Priene'dekilerden farklı olarak Olynthus'takilerle daha yakından bağlantılıdır. Maison de laColline'in kuzey revakı, evin bir ucundan diğer ucuna dek uzanan Olynthus pastas'ına benzer bir oda oluşturulmuş ve bununla birlikte Delos tüccarları peristyli basit evlerin içine dahi sokmuşlardır. Ancak Priene'deki, daha sonraki örnekler hariç hiç bir evin gerçek bir peristyli olmamıştır. Ancak Priene'da ki evlerin Delos'tan çok daha erken tarihli olması helenistik evleri için bir model oluşturmuştur.

Peristyle, gerçekte Delos'ta kentin herkesçe bilinen zenginliğini yansıtmamış ancak Batı Anadolu'da Bergama'daki kralın sarayının da ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bergama saraylarının avlularındaki peristyle çok daha geniş ve Delos'takilerden daha göze çarpar durumda olmakla beraber genel görünümü; gösterişli odalarıyla geniş bir bölümünün saray tasarımına yerleştirilmiş olmasıdır. (Rider, 1911:248-257).

Helenistik Dönem konutları arasında oldukça yaygın olan peristyle, servet ve ihtişamın bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Ekonomik durumun iyi olması konut sahiplerinin toplumsal statülerinin oldukça iyi durumda olduğunu bizlere göstermiştir. Bu nedenle Helenistik Dönemin bir olgusu olan "lüks ve gösteriş" kültüründe her konut küçük ya da büyük bir peristyle içermiştir. Bu nedenle herhangi bir evin ihtişamı bir peristyle'in varlığına ve genel tasarımı ile birlikte iç dekorasyonuylada ölçülmüştür.

1.3. YUNANİSTAN

Kıta Yunanistan'da konut mimarisi, coğrafi, fiziki ve ekonomik şartlara bağlı olarak doğu bölgelere göre daha geç gelişmiştir. Yunan anakarasında başlangıçta yuvarlak ya da at nalı planlı, sonradan dikdörtgen fakat her zaman derin ve dar, tek yöne eğimli çatıya sahip kuzey ev tipi görülmüştür. (Dinsmoor, 1950:10). Erken dönemde Kıta Yunanistan'da da yuvarlak planlı

kulübeler "göçebe" halkın ihtiyaçları doğrultusunda yapılmıştır.

Kıta Yunanistan'ın Teselya bölgesinde bulunan erken dönem evlerine örnek olarak, kare planlı yada köşeli olarak inşa edilmiş, ortalama uzunlukları 6.50-7.00m. kadar ve tek oda şeklinde tasarlanan evler tespit edilmiştir (Şekil 24) (Lawrence, 1957:14). Bazı evlerde çatıyı desteklemek amacıyla duvarların belirli bölgelerinde içeriye doğru uzantılar yapılmış kimi evlerde ise zeminden direklerle çatıya destekler yapılmıştır (Lawrence, 1957:15). Zamanla pek çok yerde olduğu gibi buradaki uygulamalarda da farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bir ön odanın bulunduğu ve arkasında kendisinin yaklaşık yarısı kadar bir odaya açılan evlerin bazılarında ön kapı; yolunun üstünde olacak şekilde yan duvarların uzatılması sonucuyla sundurmalarla yapılmıştır. Bazı sundurmalar kapının pervazı arasına yerleştirilen ahşap desteklerle taşınmıştır. Ana odada da buna benzer direkler çatıyı desteklemiştir. Bu yapılar güneşte kurutulmuş kerpiç blokların kullanılması ile yapılmıştır. Bu dönemde ayrıca ahşaptan, ince dallardan oval ve dikdörtgen kulübeler de inşa etmişlerdir. Yapılan çalışmalar bu evlerin çatılarının eğimli olabileceğini göstermiştir. Bu evler mevsimlere göre farklı yerlerde yaşayan toplulukların kullandıkları kulübelerdir (Lawrence, 1957:15).

Kıta Yunanistan'ın en güney kesiminde yuvarlak ve dikdörtgen planlı konut mimarisi Neolitik Dönem'den Tunç Çağın sonuna kadar görülmüştür. Boeothia Orchomenos'taki yuvarlak planlı evlerin malzemeleri içinde ahşap dışında taş da kullanılmıştır. Tunç Çağı'nda evler taş temelli olarak yapılmış ve üzerleri çit çamur tekniğiyle kaplanmıştır. Ev duvarları yükseldikçe üst yapının ağırlaşması sonucuna bağlı olarak kubbe benzeri üst örtü sisteminin kullanıldığı görülmüştür (Lawrence, 1957:16). (Şekil 25)

Boeotia'daki Eutresis'de bulunan evler ise dikdörtgen planlı ve iki odalı şekilde yapılmıştır. (Şekil 26) Kapıdan doğrudan ana odaya girilir, bu odanın arka duvarının bir kenarında yer alan kapı ile daha dar ve daha küçük bir odaya geçilir. Bu evlerde ana odanın ortasında çatının taşınması için bir direk

yer almaktadır. Ana odanın bir uzun kenarında bulunan kül kalıntıları ve bir ocak burada yemeklerin hazırlandığını göstermiştir. Bunun yanında bura da bulunan bir pithos ise kuru bakliyat da yiyecek maddelerinin saklanması için kullanılmıştır (Lawrence, 1957:17).

Kıta Yunanistan'ın tarihi açısından önemli bir uygarlık olan Akha yerleşmelerinin çekirdeğini, Mykenai ve Tiryns yerleşmeleri gibi etrafı çok güçlü surlarla çevrili kaleler oluşturmuştur. Bu her kalenin içinde bir kralın varlığına işaret eden saray ile sayıları fazla olmayan konutlar ve işlikler yer almıştır (Akture, 2003:153). (Şekil 27) Bu yerleşmeleri kuran Akhalar feodal nitelikte kent devletleri oluşturmuşlar, toprağın sahibi olan soylular ise etrafı surlarla çevrili tepe üzerine kurulmuş şatolarda oturmuşlardır. Toprağa bağlı halk ise bu tepenin eteklerinde yaşayarak, soyluların angarya işlerinde çalışmakla yükümlü olmuşlardır. Bu kaleler büyüklükleri ve mimari nitelikleri açısından bir kale – kent görünümünden çok Orta Çağ Avrupasında ki fedaol düzende ortaya çıkan büyük toprak sahiplerinin şatolarını anımsatmıştır. M.Ö 1500 dolaylarında Mykenai'de yönetime gelen kral gücünü yarımadanın tamamına hissettirmiş ve kuzeydeki yerleşmelerde kurduğu askeri ve ticari ilişkileri yoğunlaştırmış etki alanını genişletmiştir. Mykenliler M.Ö 1400 yıllarında ise Minos uygarlığını ele geçirmiş, Knossos'un gücünü kaybetmesinden sonra da Mykenai'de yaşayan Akhalar Ege dünyasının politik ve kültürel üstünlüğünü ele alarak, Doğu Akdeniz ticaretinde söz sahibi olmuşlardır (Thomson, 1991:101-103).

Myken adının bu dönem içinde genel bir terim olarak anılması, Akhaların Mykenai'de egemen kralın veya hanedanın yönetimi altında yayılması ile açıklanmıştır (Thomson;1991:-136). M.Ö 1400-1200 yıllarında hem politik hem de ekonomik açıdan Akhaların en güçlü olduğu dönemdir.

Bu dönemde Mykenai kalesi genişlemiş, önceleri surların dışında bulunan ve 6 adet krala ait olduğu belirlenen kuyu mezarlar surların içine alınmıştır (Williams, 1993:39-40). Ayrıca Geç Hellas döneminde Akha'lara

özgü olan koridorlu konut tipleride bulunmuştur (Işık, 1998:1-49).

Akhaların egemenlik alanlarını genişlettikleri bu süreç içinde Batı Anadolu kıyılarında yer alan bazı yerleşim yerleri kurdukları ve Hititlerle politik ilişkiler içine girdiklerini arkeolojik veriler ışığında Hitit yazılı kaynaklarından tespit edilmiştir (Williams, 1993:45).

Kıta Yunanistan'da bilinen en erken megaron örnekleri ise M.Ö. 5300 yıllarında Sekslo ve Dimini de ortaya çıkmıştır (bkz.Şekil 9), (Işık, 1998:1-49).

Megaronlar dışında iki yanı uzun koridorlardan oluşan yapılara Kıta Yunanistan'da sıkça rastlanılmıştır. Koridorları nedeniyle bu tip yapılara koridorlu evler denilmiştir. Lerna, Akovitika, Kolonna, Thebes ve Zygories bu tür mimariyi yansıtan merkezlerdir. Bu tip yapılar Ege'nin karakteristik özelliğini yansıtmıştır (Işık, 1998:1-49).

M.Ö. 1300-1200 yıllarında Kıta Yunanistan'ın kuzeyde ki bölgelerde yerleşim yerlerinin sayısında hızlı bir artış olduğu, çok sayıda yeni köyün ve çiftlik tipi yerleşim yerlerinin kurulduğu, tespit edilmiştir. Arkeolojik bulgular nüfusta belirli bir artışa neden olan ekonomik gelişmeye veya bölgenin göç almaya devam ettiğini de göstermiştir (Dickinson, 1994:77) (Warnes,1973:133-147).

Tüm Ege ve Doğu Akdeniz tarihi için dönüm noktası olan M.Ö 1200'ler Kıta Yunanistan için gerçek anlamda bir yıkımda beraberinde getirmiştir. Ülkenin kuzeyinden gelen ve demiri kullanan Dorlar, Miken şehirlerini talan edip yıkmışlardır. M.Ö. 1200 yıllarından itibaren Yunanistan ve Ege adaları ile Anadolu kıyıları çeşitli kavimlerin göçlerine sahne olmuştur.

Miken krallığının yıkılmasını izleyen dönemlerde Yunanistan'ın ekonomik ve sosyal yapısında kesin bir çöküş görülmüştür. İlk istilacılar ve göçmenler uzun bir süre göçebe-yarı göçebe bir yaşam sürmüşlerdir. Yeni

geldikleri yörelere tutunabilmek, varlıklarını çoğaltmak için sürekli savaşmak zorunda kalmışlar, belirli bir sosyal ve ekonomik düzeye erişebilmeleri için takas, yağmacılık ve tarımsal faaliyetlerde bulunmuşlardır. Yunanistan'da Erken Demir Çağı boyunca sosyal yapılanmada kabile sistemi önemli bir yer tutmuştur (Christopoulus, 1975:55-57). Bu kabile sisteminde bireysel mülkiyet kavramı henüz belirginleşmemiş ve her ailenin kendi evi, ekip biçebileceği ortak kullanımda olan toprak parçalarında bu sosyal statü içerisine dahil edilmiştir.

Kıta Yunanistan da yıkımların ardından yoksullaşan yerli haklar ve göçebe yaşamları sonucu herhangi bir mimari geleneğe sahip olamayan istilacı Dorlar, Yunanistan da büyük ölçüde kamp niteliğinde geçici yerleşmeler ve basit barınaklar kurmuşlardır.

M.Ö 9. ve 8. yüzyıllarda kalabalıklaşan toplum ve bunların sosyal yapılarına bağlı olarak çok basitte olsa yerleşim düzenine geçilmiştir. Bu basit yerleşim düzenleri Nikharia ve Lefkandi de olduğu gibi belirli bir yapının etrafında toplanarak kurulmuştur (Star,1962:25). M.Ö. 8. yüzyılda Lathouresa yerleşim planı veren tek örnek olmuştur. (Şekil 28) Burada dairesel, oval ve düzgün olmayan dörtgen biçimli birimler sıkışık düzende yerleştirilmiş ve birimler arası ortak duvarlar kullanılmıştır. Yine aynı döneme tarihlenen Eretria da yerleşmesinde ise konutlar bağımsız birimler halinde oluşturulmuştur (Anian;1987:23). (Şekil 29)

Arkaik Dönemde Yunanistan evleri ise, tıpkı Anadolu'dakiler gibi, Yunanistan Anakarası ve Kiklat Adalarında, M.Ö 7. yüzyıla değin inşa edilmiş Yunan evleri hakkında da çok fazla bir şey bilinmemektedir. Erken Demir Çağı'na ait yerlerin çoğu, daha sonraları da işgal edilmeye devam edilmiş ve daha eski yapıları zamanla daha gösterişli odalar ve daha modern yerleşim yerleri yapmak için tahrip edilmiştir. Kerpiçten ya da molozdan duvarları ve düzensiz bir planları olan evlerin kalıntıları, genel olarak, daha önemli kamu binalarinkine ve biçimsel mimarlığa göre ev mimarisine daha az ilgi

gösterilmiştir. Klasik Dönem konutlarına örnek olarak ise Olynthus verilebilmektedir (Martin, 1967:178-183).

Klasik Dönemde Kıta Yunanistan'da ki arkeolojik kazılar, Olynthus'ta oldukça iyi korunmuş bir konut bölgesini gün ışığına çıkarmıştır. (Martin, 1967:184-187) (Şekil 30). Konut bölgesi Olynthus'un kuzey bölümünü kapsamaktadır. Bloklar şeklinde düzenlenmiş evler, dikdörtgen plana göre düzenlenmiştir. (Şekil 31) Her blok, aşağı yukarı kare olan on evi içermektedir (Robinson-Graham,1938:57-148).

Konutlar genellikle kuzey ve güney bölümlere eşit şekilde bölünmüştür. Kuzey bölümleri, tüm evin bir tarafından öte tarafına uzanan pastas planında uzun dar bir odayla (koridorla), kuzeyden ona açılan bir dizi odadan oluşmaktadır. Evin güney bölümünde ise, su sarnıcı ve bir sunağı içeren avlu yer almaktadır. Pastas genellikle üç ya da dört sıra direk arasından avluya açılmıştır (Martin, 1967:185). (Şekil 32)

Olynthus'ta Evlerin tümü güneye bakmıştır. Çoğu durumda evlerin dışardan tek bir girişi vardır. Duvarların inşası için, moloz temeller üzerinde kerpiç kullanılmıştır. Üst katların varlığına dair kesin bir arkeolojik kanıt bulunamamıştır (Robinson,1929-1946:28-76).

Olynthus'taki evlerin banyolarında, atık suyun taşındığı, pişmiş toprak künkler, duvar içine yerleştirilmiştir. Her evin avlusunda ise, ev sahiplerinin ibadet etmesi için bir sunak bulunmaktaydı. Sunaklar daha sonraları Klasik Dönem'den sonra, Yunan konut mimarisinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Olynthus'taki A VII 4 Konutu ise; Olynthus tipi evlerin tüm karakteristik

unsurlarını göstermektedir. (Şekil 33) Güneye yönelmiş A VII 4 evi, bir pastasla neredeyse eşit iki parçaya bölünmüştür (f). Ev pastasla birlikte, üçü güney yönüne yerleştirilmiş, dokuz odaya sahiptir. Bunlardan biri olan Andron (k) klinelerin yaslanabileceği duvarları çevreleyen düşük bir platformla, incelikle işlenmiş dekorasyon ve sıkıştırılmış bir zeminle farklı kılınarak, bu oda, evdeki en geniş oda konumunda olmuştur. Kadınlara ise, ayrı bir mekan bulunmamaktadır. Ancak kuzey bölümündeki geniş alan ile (e) ana oturma odası, oikos olarak tespit edilmiş olup, küçük bir banyoyla da (c) odaya açılmıştır. Oikosun yanındaki bir diğer küçük alan ise (d) mutfak alanı olarak tespit edilmiştir. Arkeolojik veriler bu üç odanın daha sonraları oturmak ve yemek pişirmek için kullanıldıklarını göstermiştir. Evdeki günlük olağan yaşamın merkezi olan daha geniş oda da ise, genellikle taş levhalardan inşa edilmiş bir ocak bulunmuştur. Diğer evlerin bir çoğunda, yemek pişirmek için taşınabilir mangallar da kullanılmıştır (Robinson,1929-1946:28-76), (Robinson-Graham,1938:57-148).

Diğer iki oda olan (a) ve (b) de ise kadınlar tarafından yemek hazırlama dışında arta kalan zamanlarda oturma odaları olarak kullanılmıştır. Daha küçük bir diğer oda olan (g) ise, ofis olarak kullanılmış, güneye doğru olan oda ise, bir atölye (h) olarak kullanılmıştır. Bu atölyenin caddeye bir açılışı vardır ve bu nedenle bu ev ticari faaliyetlerin yürütüldüğü ekonomik yönden halkın geçimini sağladığı ev-dükkan ilişkisini göstermiştir.

Bu evde ahşaptan dört sütun tarafından çevrelenmiş dar bir giriş aracılığıyla, kare avluya ulaşılmaktadır. Burası, Olynthus'ta ortak bir özellik olan, üç payanda aracılığıyla pastasa açılmaktadır. Bu açık alanlarda zemin taşla döşenmiş ve bu alanda bir sunakla bir kuyu tespit edilmiştir. Üst kattaki yatak odalarına götüren merdiven de aynı alana yerleştirilmiştir.

Olynthus'taki ait konutlarda pastaslar aşırılığa kaçmayan, rahatına

düşkün olan orta halli ailelere ait konutlardır. Ancak Olynthus'taki ev planları daha bütün ve sonradan eklemelere izin vermeyen, bitirilmiş düzgün bir tasarım izlenimi vermektedir. Ayrıca evler daha düzenli olmakla kalmayıp, tüm odaları da işlevleri bakımından eksiksiz olarak tasarlanmıştır (Robertson, 1946:299-302).

Olynthus'da ki evler Priene ile karşılaştırıldığında ise; plan türleri açısından farklı olmasının yanı sıra, Olynthus, düzenlice tasarlanmış cadde sistemiyle daha organize konut bölgesine sahip olmuştur. Priene'de, pazarların bulunduğu kent merkezinin en kalabalık yerinin yanında kazı yapılmış konut bölgesi vardır. Bu bölgedeki evler gürültülü, hareketli ve kalabalık olan daha etkin bir çevre içerisinde kalmıştır. Priene evleri eşit ölçülerdeki bloklar üzerine inşa edilmişler ve çoğu durumda topografyaya göre değiştirilmişlerdir. Bu nedenle, Olynthus'ta iç düzenlemeleriyle tek biçimli konutlar söz konusu iken, Priene'deki konutların boyutlarını ev sahiplerinin seçimleri ve ekonomik düzeyleri belirlemiştir. Aktif bir ticari kent olan Prienede iskan alanları kendi zevklerine göre inşa eden, çeşitli gelir düzeylerinden tüccarlar ve iş adamlarının evleriyle oluşmuştur. (Robertson, 1946:299-302);(Robinson-Graham,1938:57-148)

Priene de prostas tipi evlerin megaronun yeniden canlandırılması dışında herhangi bir özelliğe sahip olup olmadıkları tam olarak tespit edilememiştir. Olynthus konutları plan formlarında ise herhangi bir değişikliğe uğramamıştır. Bununla birlikte hem Yunanistanda ki hem de Batı Anadolu Yunan konutlarında iki temel özellik mevcuttur. Bunlar: boyutları evin toplam alanına göre değişebilen bir avlu tipleri ve ev sahibi için ayrı bir bölüm olan androndur.

Genel olarak değerlendirildiğinde; M.Ö. 9. ve 4. yüzyıl arasında Yunan konut mimarisi oldukça önemli değişimler göstermiştir. Bu değişimlere neden

olan ise sosyal ve ekonomik alanlardaki gelişmelerdir. Yunan toplumunun yazıyı öğrenmesi ve M.Ö 6. yüzyılda parayla tanışması ve paranın ticaretin temel ögesi olması, kıtalar arası alışverişi daha da hızlandırmış ve kolonizasyon dönemiyle birlikte Yunan mimarisinde şekillenmeye başlamıştır. Bununla birlikte Anadolu'da olduğu gibi Kıta Yunanistan'da da peristyle ev tipine giden gelişim Yunan sivil mimarlığının kendi içindeki çabalarıyla oluşmuştur. Arkaik ve Klasik Dönem de mekanlardaki gelişme sonucunda prostaslı ve pastaslı avlulu ev tipine ulaşılmıştır. Prosta-avlulu, Anadolu'da megaronun kısaltılması ve parçalanmasıyla elde edilirken, Pastas-avlulu ise Kıta Yunanistan'da 'geniş ev tipinden' pastas-avlulu şemaya varılarak oluşturulmuştur. Bu konutlar zamanla merkezi avlulu peristyleli ev tipine dönüşeceklerdir. Helenistik Dönemde ise doğu saraylarında olduğu gibi dış dünyaya kapalı, içe dönük peristyle ev tipi Yunan kentlerine girmiştir (Akurgal, 1996:134).

İKİNCİ BÖLÜM

BATI ANADOLU'DA KENTLEŞME SÜRECİ VE MEKANSAL GELİŞİM

Nasıl ki Hitit uygarlığı Hatti uygarlığından etkilenmişse Anadolu tarihi için, Ege Göçleri sonrası Batı Anadolu'ya gelen Yunanlılar da bu topraklardaki kültürlerden etkilenmişler ve bu kültürleri benimsemişlerdir. Ege Göçleri sonrası ortaya çıkan Demir Çağı teknolojik gelişmelerin geniş halk kitlelerine yayıldığı bir dönemdir. Kendi toprağında çiftçilik yapan köylü ile tarım dışı üretim yapan zanaatkarın artık sarayın denetiminden kurtularak pazar için üretim yapmaya başladığı ticaret olgusunun sürekli geliştiği ve ayrıca savaşlarında yaşandığı bir dönemdir.

Endüstri öncesi toplumlarda belirli bir zaman kesitinde ortaya çıkan yerleşmelerin kentleşmeye dönüşüm aşamalarını belirleyen temel göstergelerden biri olarak kabul edilen kentlerdeki nüfus yığılması ve ortaya çıkan nüfus yoğunluğu ise, o çevrede var olan ekilebilir toprak, madenler, su kaynakları, orman gibi doğal kaynaklarla yakından ilişkilidir. Yerleşmenin en küçük birimi olan konutlar ise; ekilebilir ve su kaynaklarına yakın yerlerde kurulmuş, daha sonra sosyal ve ekonomik gelişmenin sonucu olarak bu yerler daha büyük yerleşimler olan kentlere dönüşmüş, kent unusurunun temel birimini oluşturmuştur. Kent ve konut ilişkisi sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda bir bütün oluşturmuş, fiziki, coğrafi ve iklimsel şartlar konut alanlarının yerleşme şeklini etkilemiş bunun sonucu olarak kentlerin planları bu şartlara bağlı olarak gelişmiş ve geç dönemlerde konut alanları kent içinde belli bir plan içinde oluşturulmuştur.

Ege Denizi'ni çevreleyen alan, az yağmurlu kışları, uzun ve kurak yazları ise kuru tarıma elverişli ve dağlarla parçalanmış olan ekim alanları, dağ yamaçlarında ve yüksek yaylalarda yer alan geniş otlakları tek bir iklim

bölgesi oluşturmuştur. Sahip olduğu bu özellikler nedeni ile ekonomisi sulu tarıma dayanan Ortadoğu'nun denizlerden uzakta nehirler boyunca gelişmiş yerleşme düzeninden bütünüyle farklı bir ekonomik ve iklimsel coğrafyaya sahip olan Anadolu kentleri; kentleşme sürecini etkileyen bu faktörler nedeniyle kentlerin plan ve yapısını, konut tipolojisini ve konut alanlarının planlamasını, toplumların ise sosyo- kültürel ve ekonomik oluşumlarından etkilenmiştir.

2.1. ANADOLU'DA TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE KENTLEŞME OLGUSU

Genel olarak Anadolu'da kent oluşum süreci incelenirse: insanların mağralardan çıkıp göçebe yaşama başladığı dönemden itibaren komşu kabilelerle takas yöntemi ile ihtiyaç ürünlerinin elde edildiği ve bu şekilde ticaretin başladığı görülür. Zaman içerisinde düzenli alışveriş yapan kabileler süreklilik talebi ve tarım ile yerleşik düzene geçmişlerdir. Böylece ihtiyaç duydukları maddeleri elde edebilmek için uzak mesafelerdeki kabilelerle ticaret yapmaya başlamışlardır. Dışarı ile gerçekleştirilen bu ticaret sonucunda yerleşmeler hem depolama, hem üretim işlevinin birlikte yerine getirildiği kent modellerine doğru dönüşmeye başlamıştır. Ekonomileri hem yerel hem de dışa bağımlı bir nitelik kazanmış, uzak mesafelere ihraç edilen malzemelerin dayanıklı olması gerekliliği av hayvanı yerine canlı hayvan ihracatına yol açmıştır. Bu süreçte hem hayvan ithal eden hem de hayvan ihraç eden yerleşim yerleri hayvanları evcilleştirmeyi de öğrenmiştir. Böylece kentlerde hayvancılık ve tarım alanlarında gelişmeler sağlanmıştır. Ekonomideki bu gelişim zamanla kentin mekansal yapısına da yansımıştır. Böylece ticaretin artmasıyla ihraç edilen mallar ve hayvanlar için kentin genellikle merkezinde bu malların

satılabileceği pazar yerlerinin oluşmasına imkan sağlanmıştır (Aktüre,1997).

Bu pazaryerlerini oluşturan meydanları kent çevre alanlarına bağlayan, malların taşıdığı yollar yapılmış ve yine ticaret nedeniyle çevredeki göçebe yerleşimler gereksimlerini karşıyabilmek için kente yerleşilmiş, bunun sonucunda da kent nüfusları da giderek artmıştır. Bu artan nüfusa paralel olarak konut alanları Neolitik çağdan itibaren kentin planlamasına göre yer almış ve insanların ihtiyaçları doğrultusunda planları şekillenmiştir.(Aktüre, 1997:18-28)

Tarım ve hayvancılıktan elde edilen karma üretim sürecinin mekansal yansımaları; M.Ö. 6350-5900 yılları arasında sadece avcılıkta geçinen toplumlarda gözlemlenen yan yana gelmiş konutlardan farklılaşan, konut gurupları arasında oluşan avlu mekanlarıdır. Bu avlu mekanları çiftçilik konusunda yeni denemelerin yapıldığı ve halkın bir araya toplandığı mekanlar olarak işlevlendirilmekteydi (Esin,1978:20).

Anadolu'da kent ve kentleşme tarihi araştırmalarında başlangınç evresi olarak alınabilecek iki ana bölge Ege uygarlıklarının etkisi altında kalmış olan Troas bölgesi ve Mezopotamya ile yoğun ticari ilişkiler içindeki Orta Anadolu'dur.

Anadolu'da bu örneğe uyan ve kentleşme sürecini yaşayan örneklerinden birisi de Çatalhöyük'tür. Çatalhöyük'te tarım ve hayvancılığın birlikte yapıldığı karma bir süreç yaşanmıştır. M.Ö. 6500 yıllarında o bölgede bulunmayan bakır ve kurşun madenlerinin Çatalhöyük'te kullanılması, bu madenlerin ticaret yolu ile elde edildiğini ispatlamaktır. Ayrıca Çatalhöyük'te kendi kırsal etki alanının dışında da diğer kentlerde

ekonomik ilişkiler kurmuştur. Çatalhöyük yerleşmesinin kutsal hücrelere ve ambarlara sahip konutları vardır. Ama yerleşmede halka açık yapılara kamusal yapılara rastlanılmamaktadır. (bkz.Şekil 5) Bu da Çatalhöyük yerleşmesinin yüzölçümü açısından kentleşmiş bir yer olmasına rağmen, toplumsal açıdan bir örgütlenme yaşandığını gösteren mekansal farklılaşmanın olmamasında dolayı, Çatalhöyük yerleşmesinin bir kent değil de geniş bir yüzölçüme sahip olan bir köy yerleşmesi olduğunu gösterir (Naumann, 1998:22) (Aktüre,1997).

Bunu ispatlayan olgu da; Çatalhöyük'te artık ürün (ürün fazlası) elde edilmemesi sonucunda, bu ürünleri elinde toplayan yönetici sınıfının oluşumu gerçekleşmemiştir. Toplum yapısındaki bu değişiklik tam anlamıyla gerçekleşmediğinden kentin mekânsal planlanmasında değişiklik de gözlenmemiştir. Sadece konut aralarında varolan avlu mekânları oluşmuştur. Oysa ürün fazlası elde edilmeye başlanmış olunsaydı, bu ürünleri elinde toplayacak olan bir yönetici sınıfı oluşacak ve bu bağlamda kentsel mekânlara konutlardan başka yeni kentsel unsurlar eklenmiş olacaktı. Bunu izleyen süreçte ticaret gelişecek, bir merkez niteliğindeki Pazaryeri kurulacaktı. Yönetici sınıfın elde ettiği gelirlerle büyük ve kutsal yapılar yapılacaktı ve bu gibi yeni kent unsurları kente katılacaktı. Hâlbuki burada yönetici sınıfı oluşmamış, küçük ve gösterişsiz konut dokusu farklılaşmamıştı. Çatalhöyük'te karma üretimin mekânsal anlamda ortaya koyduğu şey sadece konutlar arasında oluşan avlu mekânlardı. Anadolu'da diğer bir yerleşim Norşuntepe'de tahıl deposu olarak kullanılan büyük küplerin saklandığı alanların yaşama mekânlarından daha büyük olması, tarımın o dönemlerde ne derece gelişmiş olduğunun iyi bir göstergesidir. Aynı yerleşmede işlik olarak kullanılan birtakım mekânlara da rastlanmaktadır. Bu işlik mekânları örgütlemeye başlayan toplum ihtiyaçlarının mekâna yansımalarının bir şeklidir (Hauptmann, 1979:58) (Aktüre,1997).

Batı Anadolu'nun kentleşme sürecine baktığımızda ise bu bölgenin gelişimini Ege Denizi ve Balkanlar yoluyla gelen kültürel etkilerden bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Çanakkale Yarımadası da konumu nedeniyle dış etkilerden en fazla maruz kalan yerleşmelerin merkezi olmuştur (Hauptmann, 1979:57). Erken Tunç Çağı döneminde Batı Anadolu'nun en önemli yerleşimlerinden biri olan Troia da bu etkileri görmek mümkündür.

Troya Ilg (M.Ö. 2500) yapı evresindeki konutların planlarına bakıldığında, megaron tipi konut planlarından oluştuğu görülmektedir (Hauptmann, 1979:58).(Şekil 34a-b) Bu da Troya Ilg yerleşiminde yaşayan toplumun belirli bir sosyal organizasyona, sosyal sınıflanmaya sahip olduğunu göstermektedir. Troya I (M.Ö. 3000-2500) ile Troya Ilg yerleşmeleri arasındaki fark, Troya I'nin etrafı surlarla çevrili kent öncesi tarımla uğraşan köy yerleşimi iken, Troya Ilg'nin gelişmiş bir metal işleme endüstrisine sahip olması ve geçimini, ürettiği bu metal eşyaların ticaretiyle sağlamış olmasıdır, metal üretimi için uzmanlaşmış bir sınıfın bu alanda çalışması, tarımsal üretimden ve dış ticaretten elde edilen artı gelirin toplandığı bir yönetici sınıfının; kral ve askerlerinin Troya'yı bir kent-devlet olarak yönetiyor olmaları, yerleşmenin orta noktasında yükselen toplantı ve kabul salonu olarak işlev gören büyük megaron kenti çevreleyen anıtsal surların mekansal çeşitlemeyi sağlayarak yeni kentsel mekanların ortaya çıkarması ve farklılaşmayı göstermiştir. Aynı zamanda Troya II yerleşmesinde standartlaşmanın ve seri üretimin ortaya çıktığını gösteren çömlekçi çarkının kullanımına da başlamıştır (Hauptmann,1979:59). Çömlekçilik endüstrisi sadece Troiada değil diğer toplumlarda da en önemli endüstri dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu endüstri dalı bizlere toplumların ekonomik ve sosyal durumu ile ilgili önemli ipuçları vermektedir.

Anadolu'daki birçok yerleşim Troya veya diğer yerleşimlerden farklıdır. Anadolu yerleşmelerinde mekansal düzenlemeler ihtiyaca göre düzenlenmemiştir. Belirli bir tipolojisi yoktur. Demirci Höyük ve Alişar'a bakıldığında konut kalabalığı içerisinde kaleye doğru yönelmiş yelpaze

biçiminde bir yapılanma gözlenir.(Şekil 35) Konutlar kent duvarına bitişik kurgulanmamıştır. Boğazköy aşağı kent örneğine bakıldığında ise birbirini dik kesen sokakların düzenlendiği gözlenmiştir. Ancak ürün fazlası ile endüstrinin oluşmasıyla toplumsal örgütlenmenin yaşandığını ve bu toplumsal farklılaşma sonucunda kentsel mekan kurgusunun değişikliğe uğradığını ve birtakım yeni kent unsurlarının ortaya çıktığı görülmüştür. Bu yeni kent unsurları; Boğazköyde ki saraylar, tapınaklar, depolar ve su duvarları gibidir. İnşa edilen ve toplumsal tabakalaşmanın, mekana yansımalarının birebir göstergesi olan saray yapıları; boyutları bakımından olağan ev tipini aşan, ya da bir yerleşme içinde, egemen bir kişinin konutu olarak yorumlanabilecek bir biçimde, büyük bir ev olarak abartılmış olan yapılardır. Batı Anadolu'da kurgulanan saray-konut yapılarından en çarpıcı örnek Troya yerleşmesindeki kral kalesidir. Tabaka II de tüm detayları ile ortaya çıkan bu yapı 85x100mm genişliğinde bir alan kaplamaktaydı. Ön avlu ve saray bölümleri ekonomik yönetim ile ilgili bölümlerdir. Sarayda yiyecek-ıcecek ambarı niteliğini taşıyan çok odalı, kapalı mekanlara da rastlanılmıştır (Naumann, 1998:398). (Şekil 11a) İç Anadolu örneği olan Hitit krallarının başkenti olan Boğazköy Kral Kalesi ise, en önemli Hitit Saray yerleşmesidir. İlk önceleri yalnızca özel konut niteliğini taşıyan mekan kurguları daha sonraki dönemlerde resmi niteliklerini kazanmışlardır. Büyük Krallık çağında ise tüm kale bir başkent olarak düzenlenmiştir (Nauman, 1998:406);(Neve,1996;99-115).

Anadolu'da Neolitik Çağ'dan başlayarak kentleşme süreci çeşitli aşamalardan geçmiştir; Neolitik Çağ'da toplumsal tabakalaşmanın oluşmadığı dönemlerde, yerleşmeler sadece konut dokusunun oluşmasından meydana gelmiştir. Konutlar başlangıçta birbirlerinden uzakta ve birbirlerinden bağımsız şekilde yapılanmışlardı. Daha sonraları nüfus çoğaldıkça konutların aralarındaki boşluklara, tek tek konutlar yapılanmaya başlanmıştır. Artık konutlar birbirlerine bitişik olarak düzenlenmekteydiler. Bu sayede dışarıdan gelen tehlikelere karşı halk kendini korumuştur. Kalkolitik döneme geçildiğinde ise en büyük gelişim, alt katları ambar görevinde olan iki katlı konutların oluşumudur. Erken Tunç Çağı'na gelindiğinde ise de Batı

Anadolu'da bu planda türdeş bir konut tipinin oluştuğu gözlemlenmiştir. Bu konut; arkaya dizilmiş birçok odası olan, dar uzun dikdörtgen bir yapı şeklindedir. Konutlar daha önceki devirlerde olduğu gibi birbirlerine bitişik konumlanmaktaydılar. Yerleşme içerisinde konutları birbirine bağlayan, düzenli ya da yarı düzenli sokak dokusu oluşmuştur. Konutlar hisar duvarlarından artık bir sokak ile ayrılmıştır. Bu konutların yanında, bu konutlardan alan olarak daha büyük olan konutlarda rastlanmaktadır. Savunma olgusu, artık neolitik dönemde olduğu gibi birbirine bitişmiş konutların duvarlarının savunma duvarı olarak kullanıldığı gibi ilkel olmayıp, Tunç Çağında ki konutların farklı şekilde düzenlenen üzerinde burçlar olan hisar duvarına dönüşmesi şeklinde gelişmiştir. Bu bağlamda hemen hemen eşit büyüklükte düzenlenen konut dokusundan, büyüklük olarak farklılaşan megaron, egemen bir kişiye ait olan bağımsız bir ev olma özelliği taşımıştır (Aktüre,1997:39-45).

Kentleşme gerek Anadolu'da gerekse diğer bölgelerde olsun belirli süreç içinde gelişmiş, politik ve ekonomik örgütlenme toplumsal örgütlenmeyi oluşturmuş, toplumsal örgütlenme de mekansal yapıda değişiklikleri doğurmuş ve bu sürecin sonunda Tunç Çağı yerleşimleri Demir Çağ imparatorluklarına dönüşerek kentleşme olgusunu geliştirmişlerdir.

Anadolu'ya gelen Yunanlılar M.Ö. 8. yy da Batı Anadolu'da eski yerleşimlerden farklı olarak ortaya çıkardıkları polis-kent devletlerini kurmuşlardır. Bu süreçten sonra Anadolu'da gelişen ticaretin etkisiyle de farklı bir sosyo-kültürel ve ekonomik bir düzen ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak Anadolu'da kentleşme sürecine bakıldığında, Batı Anadolu yerleşmeleri ile İç Anadolu yerleşmelerindeki, konut tipinin birbirinden kesin bir çizgi ile ayrıldığı tespit edilmiştir. Bunun nedeni ise Batı Anadolu yerleşmeleri olan Troia ve Beycesultan'ın sürekli Ege ve Yunanistan'daki yerleşmelerle ticaret bağlantıları içinde olmaları ve o yörelerden sürekli göç almalarıdır. Bu farklılaşma en çok konutlarda izlenmiştir. Batı Anadolu evi, megaron biçimini almış ve tek katlı bir yapı olarak ortaya çıkmıştır. İç Anadolu konutları ise,

ekleme yöntemi ile çok odalı birbirleriyle bağımsız birer ev haline dönüşmüştür (Hauptmann,1979:61);(Erkanal,1996:70-80)

2.2. İKLİM VE BİTKİ ÖRTÜSÜNÜN KENTLEŞME SÜRECİNDEKİ ETKİLERİ

En eski çağlardan beri kent yerleşim yerlerinin seçimi ve konut alanlarının oluşumunda, coğrafya ve iklim belirleyici bir etken olmuş ve bir yerin iklim koşulları ile konut tipleri ve yapı malzemesi arasında ki ilişki de konut yapımında belirleyici diğer bir unsur olmuştur. Örneğin kar yağışının etkin olduğu yerlerde evler dik çatı yapılırken, sıcak ve kurak iklim koşullarının etkin olduğu yerlerde kalın duvarlı, küçük pencereli ve düz çatılı evler yapılmıştır.

Bulundukları dönemin en önemli yerleşmeleri olan kentler, iklim nedeni ile su kaynaklarından yararlanacak şekilde yer seçimi yapmışlardır. Bir yandan su kaynaklarından yararlanma amacı, diğer yandan savunma faktörü nedeniyle, yerleşmeler çoğunlukla kıyıya hakim tepe platolarında kurulmuştur. Zaman içerisinde gelişen teknoloji ile birlikte suya dayalı taşımacılığın ticari amaçla kullanımının artması, su yollarının önemini arttırmış ve yerleşmeler tepelerden kıyılara doğru taşınmışlardır (Kılıç, 1996:259).

Yerleşme sürecinin başlamasının en büyük adımı, ilkel toplulukların toplayıcılık ve avcılık yaparak geçirdikleri göçebe hayatlarını, tarım yapmayı öğrenip yerleşik yaşama geçmesidir. Tarıma geçişin en önemli etkeni olan iklim koşulları, buzulların erimesiyle tarım için uygun ortamlar sunmuştur (Aktüre, 2003:115);(Özdoğan,2002:68-75). Bunun sonucu yeni yaşam koşulları ortaya çıkmaya başlamış, İnsanlar bitkileri yetiştirmeyi öğrenmeye, ekim yaptıkları arazilerin yakın çevrelerinde yaşamaya başlamışlar ve yerleşik hayata geçmişlerdir. Dolayısıyla ilk yerleşimler nehir kenarlarında

kurulmuştur. Yerleşmelerin çekirdeği olan konutlar bu şartların uygunluğu sonucu sulu alanlarda verimli toprakların olduğu alanlara yayılmıştır. (Özdoğan,2002:68-75)

İnsanların toplu olarak yaşama isteğinin nedeni olarak; ortak düşmana karşı kendini koruma isteği, su kaynaklarını birlikte kullanma zorunluluğu, besin üretimi için mevcut tarım toprağını ortaklaşa kullanımı gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır (Aktüre, 1997:67). Bu yüzden Neolitik dönemdeki konutlar bir savunma oluşturacak biçimde yan yana bitişik yapılmıştır. Anadolu’da ki bu akarsu düzlüklerinin sayısının sınırlı olmasından dolayı aynı yerleşim yerleri farklı dönemlerde iskan edilmiş, aynı yerlerde sürekli olarak yeni yerleşmeler kurulmuştur. Her yeni katman bir öncekinin üzerine kurulduğundan, binyıllar boyu üst üste biriken bu katmanlar sonunda “ höyük” lerin oluşmasına neden olmuşlardır (Tanaç, 2000:35-36).

Kentleşme sürecinin hızlandığı diğer bir bölge ise Anadolu’nun Batı kıyılarıdır. Karanlık çağ boyunca göç almış bu yerler M.Ö 8. yüzyılda polis kent devletleri olarak karşımıza çıkmakta ve bu yüzyılı takip eden süreç içinde yaptıkları kolonizasyon hareketleri ile Batı Anadolu kıyılarında İonia olarak adlandırılan bölgede Yunan medeniyetinin altın çağları yaşatmışlardır.

Batı Anadolu bölgesi genel olarak tipik Akdeniz iklimi özelliklerini taşımaktadır. Buna göre yazlar çok kurak ve sıcak, kışlar ise ılık ve yağışlıdır. Bölgenin doğal bitki örtüsünün Akdeniz iklimine uygun makiler oluşturmakla birlikte ormanlar ise dağlık kütleler üzerinde yer almaktadır. Bu bölgede tarım faaliyetleri öncelikle iklimsel olarak kısıtlıdır. Bu yüzden de zeytincilik ve şarapçılık ile küçükbaş hayvancılık temel ekonomi kaynağıdır. Batı Anadolu Bölgesinde İonianın en önemli akarsuları, kaynaklarını iç kesimdeki dağlardan alıp sularını Ege denizine boşaltan ve olasılıkla Hitit metinlerinde Mira olarak anılan Hermos (Gediz), Kaystros (Küçük Menderes) yine Hitit metinlerinde Seha adıyla geçen Maiandros’tur. (Büyük Menderes). İoniada tarımsal faaliyetler bu kesimde yürütülmekle beraber kentlerde bu sulak

alanlara yakın yerlerde kurulmuştur. Konutlar ise sulak alanlarda kurulan ve zamanla ticaret sayesinde farklı dönemlerde gelişme ve değişme gösteren kent planlarında birdüzen içine sokulmuşlardır. Mimar Vitruvius iklimin konut üzerine etkisinden söz ederken (Vitruvius;VI:2) Kuzey Bölgelerde ki konutların çatılarının tamamiyle kapatılmasını, olabildiği kadar korunmasını ve sıcak bir yöne cephelerini göstermekle beraber kuytuda olmasını ifade etmiştir. Diğer yandan güneş gücünün fazla olduğu sıcaklığın etkisinde ki güney ülkelerinde ise konutlar açıkta olmalı, kuzey ve kuzey doğuya bakmasını ifade etmiştir. Genel olarak Batı Anadolu'ya bakıldığında iklimin yumuşak olduğu ve güneşten en verimli bir şekilde yararlanıldığı konut yapılarında arkeolojik verilerle tespit edilmiştir. Priene ve Miletos Sokak dokusunda evler kuzey-güney doğrultuda yerleştirilmiştir. Batı Anadolu'da iklimin ılıman olması nedeniyle konutların yapımında taş ve taş temelli kerpiç evler de kullanılmıştır. İklimin konut planında ki diğer bir etkisi ise avlulu tipi ev planlarının Batı Anadolu'da yaygın olarak kullanılmasıdır. İlman bir iklimin hüküm sürmesi prostas ve persityl tarzı ev planlarının gelişmesinde etkili olmuştur. Güneşten daha fazla yararlanma arzusu ve ev işlerinin bir kısmının burada yapılması, gelen misafirlerin güneşli günlerde bazen bu kısımda ağırlanması iklimin konut mimarisinin gelişiminde etki ettiği diğer bir faktördür.

Batı Anadolu Kıyılarında iklimin ılıman olması yöre halkı için bir avantaj oluşturmakla birlikte arazinin engebeli olması tarım için dezavantaj oluşturmuş ancak bu coğrafi yapının doğal limanlara olanak vermesi ticaretin gelişmesinde diğer bir etmen olmuştur.

2.3. BATI ANADOLU KENTLERİNİN JEOMORFOLOJİK YAPISI

Batı Anadolu'nun coğrafi durumu kentlerin dolayısı ile de konutların yer seçimini etkilemiştir. Buna paralel olarak yerleşimlerin birbiriyle olan ilişkileri, ne ölçüde ticaret yapabildikleri, birbirleri arasında nasıl bilgi ve

teknoloji alışverişi sağladıklarıyla da yakından ilgilidir. Ayrıca bir coğrafyanın doğal, iklimsel yapısı ile konut yapısı ve yerleşme seçiminde bu şartlar göz önüne alınarak seçilmiştir. Ancak dış etmenler ile ekonomik faktörler bu şartlara etki eden diğer bir faktördür.

Ege kıyılarının çok girintili ve çıkıntılı bir yapıda olmasından dolayı iyi korunmuş sayısız koylara ve limanlara sahip olması, denize doğru uzanan sıra dağların arasında verimli vadilerin yer alması sonucunda deniz ticaretinin oluşmasına sebep olmuştur. (Harita 1) Ege bölgesi genişliği, hiçbir yerde 400 km'yi aşmayan bir dörtgen şeklindedir. Ege denizi; kavimlerin, bir bölgeden ötekine geçmelerine sağlayan doğal bir yoldu. Batı Anadolu kıyıları coğrafi özelliklerinden dolayı, Ege denizine açılan vadilere ve düzlüklere sahip olmasının doğal sonucu olarak Kıta Yunanistan'a göre yüksek kültürlerin gelişmesine olanak vermiştir (Mansel, 1984:2) (Sevin,2001)

Ege bölgesindeki yerleşimler; arada kalan vadiler nedeniyle birbirlerinden kopuktur. Ege kıyılarında ki yerleşimler bu sebepten dolayı birbirleriyle olan ulaşım ve ticaret sorununu deniz ulaşımı ile çözümlemişlerdir. Ayrıca Geç Tunç Çağı boyunca Doğu Akdeniz ticaretinin önemli rotalarından biri olan Batı Anadolu kıyıları ile Levant bölgesi kıyılarının irtibatı bu ticaret rotası ile sağlanmıştır. Bu nedenle kendi bölgelerinin pazaryeri işlevlerini gören Batı Anadolu yerleşmeleri, yer seçimi olarak Ege Denizi'nin kıyı çizgisi boyunca yoğunlaşmışlardır (Akture;1997:69). (Harita 2)

Anadolu'nun batı kıyıları, iyi korunmuş koy ve limanlara sahiptir. Bu bölgenin sıradağları, birbirine paralel olarak batı kıyılarından içlere doğru uzanmakta aralarında Maiandros gibi büyük ırmaklarla sulanan ve kıyılara kadar uzanan geniş vadilere sahiptir (Mansel, 1984:3).

Batı Anadolu'nun jeomorfolojik özellikleri, bu bölgelerde Neolitik Çağ ve sonrasında birçok yerleşmenin beşiği olmasına neden olmuştur. Sıradağların konumu araziye parçalamış ve korunaklı küçük alanlar haline

dönüştürmüştür. Irmakların denizden karaya, sıradağlar boyunca konumlanmaları, her yerleşimin su kaynağını kolaylıkla bulmasını sağlamıştır. Bu nedenle hem korunaklı hem de sulak alanları avantaj olarak kullanarak, hem tarım hem de ticaretle uğraşarak korunaklı olan bu araziler bölgenin her dönem göç almasına neden olmuştur

Tarım arazilerinin, önceleri kıyı ovalarda ve nehir vadilerinde gelişmiş olduğu gözlemlenmiştir. Dik yamaçlar, burunlar, yarımada ormanlarla kaplıdır. Bunun sonucu olarak Nüfus artıkça ve tarım teknolojisi geliştikçe ormanlık alanlar daha içlere çekilmiştir. Tarla, zeytinlik alan gibi kullanımlar için ve polislerinin kereste gereksinimleri için ormanların tüketimi hızlanmıştır (Glotz, 1965:283).

Bu jeomorfolojik değişimlerden biride toprağın aşırı derecede kullanılmasıdır. Zarar gören doğal bitki örtüsünden erozyon gerçekleşmiş ve sonuçta bu doğal felaket sonucu, yerleşimler başka bölgelere taşınmak zorunda kalmışlardır.

M.Ö 8. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan polisler Ege bölgesinin jeomorfolojik durumundan ötürü, birbirinden bağımsız yaşam sürmekteydiler. Ekonomileri bölgede yetişen zeytinciliğe ve çam ormanlarına bağlıydı. M.Ö 5. yüzyılda Batı Anadolu'ya baktığımızda; o dönemin teknolojik koşullarında nüfus ile ekilebilir tarım toprağı ve diğer doğal kaynaklar arasında kurulmuş olan denge Perslerin istilasından sonra bozulmuştur. (Akture, 1997:70). Buna bağlı olarak savaş ekonomisinin doğurduğu sonuçlar arasında kent mimarisinin gerilemesine ve konut yapılarının gösterişsiz yapılmasına neden olmuştur.

Batı Anadolu'da Jeomorfolojik değişime uğrayan en iyi örneklerden biri, Küçük Menderes Nehri'dir (Harita 3). Nehirin getirdiği molozlar nedeniyle kıyı çizgisi 450 yılda yaklaşık 1km kadar kayma göstermiştir. M.Ö. 300 yıllarında Batı Anadolu'nun en önemli liman kentlerinden biri olan Ephesos

kenti, Menderes nehrinin kıyı şeriti değiştirmesi ve yukarıda anlatılan nedenlerden ötürü erozyonun sonucunda zaman içinde dolan körfez nedeniyle eski önemini yitirmiştir. M.Ö. 100 yıllarında körfez iyiden iyiye alüvyonlarla dolmuştur (Aktüre, 1997:70). Yine Batı Anadolu kentlerinden Priene de bir başka örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. M.Ö 1. yüzyılda Priene Büyük Menderes'in getirdiği alüvyonlar nedeniyle denizden yaklaşık 7km kadar içerde kalmıştır.

Sonuç olarak; jeoformolojik değişimler kentlerin ekonomisine, mimarisine ve toplumların yaşayış şekillerine etki etmiş, yüzyıllar boyunca insanoğlu olumsuz şartlara karşı ekonomisini canlı tutmak için mücadele vermiş, olumlu gelişmeleri ise bir fırsat olarak değerlendirmiştir.

2.4. BATI ANADOLU'DA KENT PLANLAMASI

Düzenli planlı şehirlerin oluşmasından önce yerleşmelerin dolayısıyla konut alanlarının düzenli olmayan gelişigüzel planlaması vardı. Düzensiz planlı şehirlerde, şehrin kuruluşu ve gelişimi fertlerin istediğine bırakılmış, konut alanlarının şeçiminde ekilebilir toprağa yakınlık esas alınmış ve dağınık bir yerleşme ortaya çıkmıştır. Sonuçta düzensiz planlı şehirlerde şehre karakterini veren unsur, evlerin arazi üzerindeki dağılış şeklidir. Bunlar iç içe geçmiş, karışık kümeler halindedir. Sokaklar ise arazinin iniş ve çıkışına uymaktadır. Bu dönemde şehrin ikinci önemli unsuru ise tapınaklardır. Arkaik Dönem kentleri çok büyük ve çok heybetli tapınakların yapımına sahne olmuşlardır. Batı Anadolu'da Ephesos kenti için yapılmış olan Artemis Tapınağı, Didyma'daki Apollon Tapınağı Arkaik Dönem Tapınak yapılarına birer örnek teşkil eder. Kentin yerleşme alanları içinde kıvrılıp giden sonra da kırlara doğru yayılan ana caddelere uygun bir odak sağlanarak az çok kentin merkezindeki bir alana agora konumlandırılmıştır. Arkaik Dönemde halkın sosyal açıdan gelişmesi tam sağlanamamıştır. Bu yüzden agora o dönem için

sosyal hayatın tümünün geçtiği tek bir kamu yapısıydı. Politika agorada konuşulur, alışveriş agorada yapılırdı. Gerekğinde ise eğitim agorada verilmiştir. Ayrıca Agora tüm kamu yapılarının işlevlerini bünyesinde de barındırdığı için kamu yapıları daha tam anlamıyla gelişmemiş agora yapısından ayrılamamışlardı. Bu tip şehircilik anlayışı Arkaik Dönemde görülmüştür ve Klasik Döneme geçerken yerini düzenli planlı şehirlere bırakmaya başlamıştır. Düzensiz planlı şehirler Atina başta olmak üzere daha çok Yunan kentlerinde görülmüştür. Düzenli planlı şehircilik te konutlarda bu plan içerisinde yer almıştır. Sokak dokusu içerisinde eşit ve uygun adalara yerleştirilen konutlar ise o dönemin gelişen demokratik anlayışın bir sonucu olmuştur (Dolxiadis, 1972:32-33).

M.Ö 1. yüzyıl ile M.S 1. yüzyıl arasında yaşamış olan dönemin ünlü mimarı Vitruvius'un bir kentin kurulacağı sağlıklı arazinin seçiminden, kenti çeviren duvarların yapımına, konut arsalarının ayrılması ve iklim koşullarına, rüzgarların yönlerine göre sokakların ve ara sokakların belirlenmesine, tapınak, forum ve diğer tüm kamu yapılarının yer seçimine ve bunlarla birlikte özel konutların oranlanmasına kadar kentlerin planlamaları hakkında bilgi vermiştir (Gallion, 1993:16). Sonuç olarak Batı Anadolu'da Miletos ve Priene gibi yerleşimlerde uygulanan düzenli planlı şehircilik sayesinde Yunanlılar yerleşme ve oturma kültürlerini bir disiplin içinde sokmuşlar, konutlarını bu düzenli plan sayesinde düzgün sokak sitemine yerleştirmişlerdir.

2.4.1. Düzenli Planlı Şehirciliğin Batı Anadolu'da Arkaik Dönemde Gelişimi

Yunan Kent planlamacılığı M.Ö. 8. yüzyıldan başlayarak, önce Arkaik Dönem'de temellerini atmış, Klasik Dönemde şekillenmiş ve Helenistik Dönemde kent mekanlarının oluşumları ile birlikte gelişimini tamamlamıştır. Bu gelişim sürecinde hammadde arayışı için ana kentten uzaklaşarak kurulan

koloni kentlerinin toplumun politik yapısının değişiminde çok önemli rol oynamıştır. Polisin siyasal toplumsal ve dinsel kurum olarak gelişmesi ve Yunan kent planlamacılığının buna paralel olarak gelişim göstermesi de Akaik dönemde temeli atılan bu ticari faaliyetlerin bir sonucudur.

Yunanlıların düzenli kent planlamasını aldıkları bu modeller arasında en olası bölgeler Yakın Doğu yerleşimleridir (Owens, 2000:31–35). Düzenli planın temelleri Nil vadisinde Indus Vadisinde atılmıştır. Bu toplumlar bir lider tarafından yönetilen oligarşik toplumlardı. Bunun dışında düzenli plana sahip olduğunu ipuçlarını veren diğer yerleşimler; Mısır'da Kahun (M.Ö 1897-1879), Tell el Amarna (M.Ö. 1369-1354), Mezopotamya'da Khorsabad şeklinde özetlenebilir (Kriesis, 1965:47). Fakat Yakın Doğu yerleşmeleri coğrafi ve iklim özellikleri açısından Anadolu'daki yerleşmelere benzememektedir. Coğrafi açıdan Yunan yerleşmelerine daha yakın bir örnek olarak dik açılı ile kesişen ana yolları ve kare insula planı ile Urartu kentlerinden Zernaki Tepe gösterilebilir (Owens, 2000:31-35). (Şekil 36) M.Ö 8.yüzyılda, antik yazar Homeros'un da anlattığı gibi Yunan Dünyası'nda dışarı ile olan ticari ilişkiler gelişim göstermiştir. Örneğin Yunanlı paralı askerler Mısır'da hizmet vermekteydiler. Bu tip veriler Yunan Dünyası'nın dışarı açıldığını kendilerinden farklı uygarlıklarla ilişki içerisinde olduklarının göstergesidir. Anadolu'nun ve çevresi ile olan ilişkileri doğrultusunda ilk düzenli Yunan kentlerinin temellerinin Yunanistan'da değil de Anadolu da ve doğuda atıldığı görülmektedir (Owens, 2000:31-35).

Arkaik Dönem'de ilk örneklerini veren Yunan kentlerinin son derece sade bir yapısı vardı. M.Ö 1.binin ilk yarısında yavaş yavaş oluşmaya başlayan yerleşimler M.Ö 8. yüzyılda da polis-kent devletleri olarak karşımıza çıkmış ve M.Ö. 6. yüzyılda siyasal bakımdan yüksek bir düzeye erişen Yunan kenti, M.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısında Pers İmparatorluğu tarafından yok olma tehlikesi ile yüz yüze kalmıştır. Pers istilasından sonra yıkılan kentlerin yeniden inşası sırasında daha kolay ve hızlı yöntemlerle kentleri kurmak

amacıyla, Arkaik Dönemde temellerinin atıldığı ızgara planlama bu dönemde sıkça kullanılmıştır.

M.Ö. 8.yüzyılda Ege kıyılarına baktığımızda ise çok sayıda polis-kent devlet yerleşimlerini görmekteyiz. (Harita 2) Güvenlik açısından ve yerleşmelerin kendilerini savunabilmeleri için savunulması kolay, dağlık alanlarda yerleşmeyi seçmişlerdir. Bu olgular düzenli bir plan sisteminin kurulmasını zorlamıştır. Fakat buna rağmen eski Symrna ve Miletos Ege’de yeni bir kent planlama yaklaşımına ilişkin en erken bulguları vermiştir (Wycherley, 1993:32).

M.Ö 8.yüzyıl’ın sonunda Symrna kenti bir depremle yıkıma uğramıştır. Bu felaket sonucunda kent yeniden planlanmıştır. Kentin üzerinde yer aldığı yarımada bir paralel sokaklar sistemi ile bir dizi yapı şeridine bölünmüş, Kentin kuzeyinde kuzey kapısında yakında bulunan mevcut kamusal alanlar genişletilmiş, aynı alanda tapınak inşa edilmiş ve böylece kentte konut alanlarının dışında da dinsel ve kamusal bir alan elde edilmiştir (Owens,2000:25).Helenistik planlamanın özelliklerinden olan yapıları işlevlerine göre bölme olgusu ve birbirini dik kesen ızgara planlı sokak şeması bu tarihten itibaren temelleri atılmıştır. Kent daha sonra M.Ö. 7.yüzyıl’da yıkılıp tekrar yeniden inşa edildi. Bu dönemde de yine düzenli bir planla inşa edilmiştir. (Şekil 37)

Arkaik Dönemin kent örneklerinden olan Miletos’a boyutlarının etkileyiciliği kentin önemini yansıtmaktadır. Maeandros (Menderes) Nehrinin denize döküldüğü yerde bir yarımada üzerinde konumlanmış kent Pers saldırıları sonrasında da yerle bir olmuş ve kenti Miletliiler yine aynı yerde kurmuşlardır. Kent Arkaik Dönemde kuzeyde Aslanlar Koyundan, güneyde Kalabaktepe’de bulunan akropole kadar uzanmaktaydı. Günümüzde eski yerleşim hakkında kesin verilere sahip olmamasına rağmen sokak dokusunun düzenli bir plana sahip olduğu tespit edilmiştir. (Wycherley, 1993:33-34). (Şekil 38)

Izgara planının kullanıldığı ve temellerinin atıldığı,erken dönem bu planlamada ki ana hedeflerler

-İşlevlerine göre yapı gruplarını belirli alanlara ayırmak,

-Merkezi bir yaklaşımla agora, tapınak gibi kamu yapılarını kent merkezinde kurgulayıp konutlara olan mesafeyi azaltmak,

-Birbirini dik kesen sokak dokusu içerisinde yapı adaları oluşturup, bu yapı adalarında yapıları kurgulamak şeklinde Arkaik Dönemden Helenistik Dönemin sonuna kadar gelişim göstermiştir.

Kolonizasyon hareketi düzenli kent planlamacılığını geliştiren diğer bir unsur olmuştur. Yeni pazarlar, hammaddeler ve toprak arayışı içerisinde olan Yunanlılar M.Ö. 7.yüzyıl'dan itibaren tüm Akdeniz çevresinde ve Karadeniz kıyıları boyunca yeni ve sürekli yerleşimler kurdular (Mansel, 1984:158). Bu bağlamda yeni kentler kurmanın pratik zorlukları ile karşılaştılar. Yerleşmeciler için konut alanları, ekip biçecekleri toprak ve ana kentten getirdikleri tanrıları için ve yeni kentin ortak kullanımları için mekanlara gereksinimleri vardı (Owens, 1993:34).

Kolonizasyon hareketi kentsel gelişmede daha biçimsel bir yaklaşımı gerektirmiştir. Yunanlılar koloniler kurarlarken kent planlama deneyimine de olanak verecek birçok fırsatı kullanılmışlardır. Fakat gerek koloni devleti olarak ana yerleşimden uzaklaşıp yeni kent kurmaya çalışan yerleşimciler, Pers savaşından sonra tamamen yıkılan ve kentlerini yeniden inşa etmek zorunda kalan yerleşmeciler için en pratik yol düzenli planlı bir yaklaşımla hareket etmektir. Bu bağlamda da aynı dönemlerde toplumun siyasal açıdan örgütlenmesi demokrasinin doğuşu gibi etmenlerle düzenli planlı şehircilik gelişmeye başlamış oldu ve bununla beraber Klasik Dönemde konut alanları da belli bir düzen içine girmiştir.

2.4.2. Düzenli Planlı Şehirciliğin Batı Anadolu'da Klasik Dönemde Gelişimi

Düzenli kent planlamasının oluşumu, Yunan kentinin gelişmesi açısından önemli bir aşamadır. Düzenli kent planlamasının ilk adımları Miletos ve Symrna' da M.Ö 8.yüzyıl'da atılmaya başlanmıştır. İşlevlere göre araziye bölgeleme ve düzenli ızgara sokak planlaması Arkaik Dönem Helen kent planlamacılığının en önemli özelliğidir. Araziyi fonksiyonlara göre belirli bölgelere bölme işlemi sonucunda her mahallenin gerektiğinde diğerlerinden bağımsız olarak gelişmesini sağlamıştır.

Izgara planına sahip sokak dokusu, yerleşmeyi parsellere bölmekteydi. Bu sistem ilk etapta her biri birbirine eşit büyüklükte konut alanlarının planlanmasını sağlıyordu. O dönemin politik inancı olan, birbirine eşit olan halk felsefesi, bu bağlamda kentin planına yansıtılmış ve konut alanları eşit olarak bölünmüştür. (Şekil 39)

Erken dönem Yunan kent planlaması çabukluluk gerektirmiştir. Bu da kentin kurulduğu arazinin topografyasının ve coğrafyasının kent planını asıl etkileyen faktörler olmasını sağlamıştır. Yamaçta kurulacak olan bir kent için su akışının sağlanması da çok önemliydi, sokakların yönlendirilmesi ve konutların cephelerinin sokağa bakması ve bu şartlar altında araziden en etkin biçimde yararlanmak amacı güdülmüştür (Owens, 1993:49).

Sonuç olarak, Arkaik Dönemde temelleri atılan Klasik Dönemde gelişme gösteren ve Helenistik Dönemlerde evrimini tamamlayan, son derece gösterişli ve işlevsel hale gelen Yunan kenti yeni kentler kurma veya varolan kenti yeniden tasarlanmasına ilişkin sorunları çözmek doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Düzenli planlama olarak, kentin gelişmesi için mekan

sağlamak aynı zamanda hem bireye hem de genel olarak topluluğa düzenli bir çerçeve içerisinde özgürlük olanakları vermek en önemli amacı oluşmuştur (Owens, 1993:51). Bu amacın Yayılmasını sağlayan en önemli etmenler:

-Bunlardan birincisi çok nüfuslu şehirlerden bölgeleri ayıran halkın göç edip başka bir yerde yeni bir kent kurma ihtiyacı esnasında oluşur. Bu oluşuma Atina'nın Liman Kenti Pire'yi örnek verebiliriz veya Batı Anadolu'da bir kent devleti olan Miletos'un kolonizasyonu sonucu Karadeniz'e gidip orada Olbia kentinin kurulması örneklenebilir. Gerek Pire olsun gerekse Olbia büyük nüfuslu ana kentlerinden koparak başka bir bölgede yeniden bir kent kurma çabasıyla oluşmuş kentlerdir (Akarca,1998:31).

-Düzenli planlı kentlerin kurulmasının ikinci nedeni ise savaşlar veya doğal afetler sonucu kentleri yerle bir olan halkın tekrardan çok kısa sürede kentlerini kurmasıyla oluşmuştur. Batı Anadolu'da Pers istilalarından sonra İonia'daki birçok kent yerle bir olmuştur. Kentler ikinci kere başka bir bölgeye kaldırılarak veya eski yerleşimin üzerine yeniden kurulmuşlardır. Bu tip yeniden kurulan düzenli planlı kentlere Priene, Miletos, Menderes Magnesia'sı verilebilir. Priene M.Ö. 350 senesinde Mykale Dağının yamacına, Menderes Magnesia'sı M.Ö. 350 senesinde yamacına taşınmıştır. Miletos ise eski kentin üzerine yeniden kurulmuştur (Akarca, 1998:32).

-Diğer bir neden olarak ta Yunan dünyasında görülen demokratik anlayışın sonucu olarak şehir planlarında vatandaşların eşitliği kavramında; konut alanlarına da yansımıştır. Birbirini dik açılarla kesen cadde ve sokaklarla sınırları belirlenmiş yapı adalarında eşit büyüklük ve sayıda konut alanları ayrılması planlanmıştır.

Klasik Dönemde örnekleri görülemeye başlanılan düzenli planlı paralel ve dikey sokaklarıyla ızgara, grit tarzındadır. Bu tip şehir planını Aristo "Hippodamos'un yaptığı yeni tarz" olarak nitelendirilir. Hippodamos'un adı

diğer antik yazarlar tarafından da şehirleri kuran kişi olarak belirtilir. Bundan dolayı bu tip düzenli planlara Hippodamik Plan denilmektedir (Akarca, 1998:31).

Aristo, kentleri bölmeyi icat ettiğini söylediği Hippodamos için oluşturduğu dikdörtgen parseller arasındaki konutlara hippodamik tarz konutlar denmiştir. Hippodamus daha sonraları gridal sistem olarak anılan, sokak gridini bulmuştur. O dönem de ızgara plan kullanılarak kentleri kurmak en yaygın yöntemdi. Bu, Batı Anadolu yerleşmelerinde ya da Yunan Kolonisi olarak ana kentten ayrılan ve İtalya, Karadeniz, Ege Denizi, Akdeniz gibi civarlara yayılan koloni devletlerinin kuruluşunda gözlenmektedir.

2.4.2.1. İlk Izgara Planlı Şehirler

Yunan Dünyasında ızgara planı ilk defa M.Ö 7. ve 6. yüzyıllarında görülür. Eski doğu medeniyetlerinde çeşitli devirlerde sokakları dik açılı, düzenli şehirler, mimari kompozisyonlar vardı. Yunanlılar M.Ö 7. yüzyıldan itibaren bu coğrafyayı tanımaya başlamışlardır. Bu dönem Yunanlıların İtalya, Sicilya, Karadeniz ve Akdeniz’de yeni yerleşmeler kurmaya başladıkları devirdir. Yunanlıların bu çağlarda karşılaştıkları sorun yeni yerleşmelerin düzenlenmesiydi ve ilk yerleşmeler belirli bir plana göre düzenlenmemişlerdi. Karada sağlam bir yer elde edildikten sonra yerleşmeye bir düzen verme fikri ortaya çıkmıştır. Arsaların eşit olarak parsellenmesi ve bu işin oldukça süratli yapılması düzene yol açmıştır. Izgara planının oluşması toplum içinde bir eşitlik fikrinin doğmuş olduğunun da bir göstergesidir.

Izgara planının ilkel hali Rodos’ta görülür. (Şekil 40) Rodos’ta evler aynı istikamete yönelmişlerdi. Başka bir ilk ızgara plan örneği ise Symrna’dır. (Şekil 37) Bayraklı Tepesinde yapılan kazılar M.Ö 7.yüzyıl sonlarında bu şehir evlerinin kuzey güney yönünde fakat gevşek bir düzende inşa edildiğini

gösterir. Milet Antik Kenti de Arkaik Dönemde bu düzende bir şehir planına sahiptir. Bu plan tipi Milet'in Karadeniz'de bir kolonisi olan Olbia yerleşmesinde de görülmüştür.

2.4.2.2 Gelişkin Izgara Planı

Gelişkin şekli ile ızgara planlı kentler Ege'de ve İtalya'da yaklaşık olarak M.Ö 5.yüzyılda yıllarda ortaya çıkmıştır.(Şekil 41) Batı Anadolu'daki yerleşimlere bakıldığında Milet'te, (bkz. Şekil 38) M.Ö 479'da, Priene'de, (Şekil 42) Menderes Magnesia'sında (Şekil 43) ve Latmos Herakleia'sında M.Ö 350'de uygulanmıştır. (Şekil 44)

Gelişkin ızgara planı Arkaik Dönemde başlayan ve gelişimini sürekli sürdüren Klasik Dönem kentlerinde uygulanan bir planlamadır. Klasik Dönemde ızgara plan işlevsel olarak kullanılıyordu. Kullanılan grid sisteminin temelinde yatan insula birimleri gerek kentin ilk hali, gerekse kentin daha sonraki hali farklı ögeler arasında bütünlük kurulmasını sağlıyordu. Klasik planlamada arkaik planlamadan farklı olarak kentte görsel peyzaj etkileri yaratmak yolunda da çabalar harcanmıştır. Arazi görsel etkileri yaratmak amaçlı kullanılıyordu. Bu da o dönemin plancısı ve mimarı olarak Hippodamus'un söylemlerinin etkisinde doğmuş bir gelişmeydi. Kamu yapıları görsel zenginlik yaratacağından yalnızca hakim noktalarda değil, aynı zamanda kent dokusu içerisinde kentsel peyzaj yaratacak bir biçimde kent bütününe yayılıyordu. Eğimli arazide kenti konumlandırmak ve bunu ustalıkla gerçekleştirmek bir gelenek haline gelmişti. Batı Anadolu İonia Bölgesindeki Priene ve Herakleia Kentleri bu bağlamda ızgara planının eğimli araziye uygulanan önemli örneklerindendir. Eğimli arazide kullanılan teraslama üzerinde yapılar manzaraya hakim, birbirini engellemeden yükseliyorlardı. Aynı zamanda da eğimli arazi bu yapıların birbiriyle bağlantılı olduklarını gösteren işlevi yerine getiriyordu. Hippodamus'un bu planlamaya etkisi

anıtsallık ve arazinin görsel amaçla kullanılması şeklinde özetlenebilir (Owens, 2000:73-74). Bu bağlamda ızgara planının erken örneklerinde uygulanmaya başlanan üç ana uygulamada, Klasik Dönemde bir dördüncüsü eklenmiş oldu. Düzenli planlama kriterleri şu şekilde değişim göstermiştir diyebiliriz:

-İşlevlerine göre yapı gruplarını belli alanlara ayırmak (kamu yapıları Konut alanları gibi)

-Merkezi bir yaklaşımla kamu yapılarını kent merkezinde kurgulamak. Birbirini dik kesen sokak dokusu içerisinde yapı adaları oluşturup, bu yapı adalarında yapıları kurgulamak.

-Kente anıtsallık getirmek, tekdüzelikten kurtarmak ve arazinin görsel amaçlı kullanımını sağlamak.

-İnsula biriminin temel planlama ve kentin daha sonraki gelişmesini yönlendiren öge olarak kullanılması.

Gelişkin ızgara planında sokak sistemi ızgaraya benzemektedir. Hakim eksenler yoktur. Sokaklar genellikle dar olup şehir içinde sadece geçit vazifesi görürler. Sokakların ızgara şeklinde çizilmesinden dolayı şehir anıtsallıktan yoksundur. Bunun tersine hacim ve kitlelere karşı bir kayıtsızlık görülür. Plan sert ve renksizdir (Akarca, 1998:33).

Bazı daha gelişmiş ve nüfusu kalabalık kentlerde, birbirine dik kesen sokakları çapraz keserek, kentin iki önemli kentsel mekanına birbirine bağlayan ana cadde niteliğinde bir caddesi oluşur. Bu cadde iki merkez arasındaki mesafeyi kısalttığı gibi yan sokaklardan trafiğin merkeze akmasını da sağlar. Böylece ızgara planının sakıncalı yanlarından biri olan ulaşım zorluğu az çok hafifletilmiş olur. Batı Anadolu antik yerleşimleri arasında bu tarz bir caddesi olan antik kent Ephesos'tur (Şekil 45). Ephesos'ta iki agorayı

birbirine bağlayan Kureter Caddesi bu kentin en işlek caddesidir. Kamu yapılarının büyük bir çoğunluğu bu caddeye cephe vermektedir. Bu tarz bir caddeye sahip diğer örneklerse Kremna ve Olinthos kentleridir. Krenna Kentinde ana kapıyla agorayı birbirine bağlayan, Olinthos'ta tepe ile limana bağlayan böyle bir cadde mevcuttur.

Izgara planlı kent planlarının ana unsurları insula adı verilen adalardır. Adaların büyüklüğü genel olarak bölgeye ve çağa göre değişiklik göstermiştir. Şehrin genel planı kolaylık ve yararlılık esaslarına göre düzenlenmiştir. Plana sadelik hakimdir. Şehir iş esasına göre bölgelere ayrılmıştır. Sosyal faaliyetler yerleşimin ortasında toplanmıştır. Mahalleler bir başka deyişle konut yerleşimleri sosyal faaliyet merkezi etrafında ve bu merkeze kolayca ulaşılabilir şekilde yerleştirilmiştir. Plan gelecek kuşakların ve yüzyılların ihtiyacını karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. Bu maksatla gelecekte yerleşime yeni yapılar eklenebileceği düşünülerek boş yer bırakılmıştır. Izgara planında kentsel mekanlar, düzensiz planlı kentlerin kentsel mekanlarından farklı değildir. Farklı olan kentsel mekanların kurgulanmasıdır. Düzensiz planlı kentlerde karışık halde olan kentsel mekanlar izgara planında bir düzen içine sokulmuştur.

Izgara planlı şehirlerde sokak sistemi ise iki şekilde düzenleniyordu Birinci şekilde kurgulanan sokaklar Ege'de ve Helenistik Çağ'da Suriye'de kullanılmıştır. Bu tarz hippodomik planın ilk örnekleri Batı Anadolu yerleşmelerinde ve özellikle İonya kentlerinde görülmektedir (Miletos, Ephesos, Kos, Priene, Knidos). Bu nedenle bu tarz planlama; İonia tarzı planlama veya İonia tarzı Hippodomik plan olarak adlandırılır. İkinci şekilde sokak kurgusu İtalya izgara planının özelliği olmuştur. Bölgelere göre ayırım yapılarak birinci tipe İyonya, ikinci tipe İtalya tarzı izgara planlaması denilmiştir (Poseidona, Akragas, Selinus).

2.4.2.3. Ege'de İonia Tarzı Hippodomik Plan

Ege tipi ızgara planında sokaklar dar ve aşağı yukarı aynı genişlikteydiler. Priene'de 3.20-4.40m. Miletos'ta 4.00-4.50m. Uzunluğundadırlar. M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllarda Priene'de ve Milet'te ada oranları kısa ve toplu, Magnesia'da ise adalar ince ve uzundur (Akarca, 1998:35-36).

Adaların kısa ya da uzun oluşu sokak sayısını etkilemiştir. M.Ö. 4. ve 5. yüzyıllarda Ege'de sokak oluşumları gelişmeler göstermiştir. M.Ö.5. yüzyılın başında kentteki sokakların genişlikleri birbirlerine eşitken ve hiçbir ana cadde mevcut değilken; yüzyılın sonuna doğru şehrin ortasından ana trafiğin geçtiği bir sokağın diğerlerinden daha geniş olması ihtiyacının doğmasıyla, uygulamada şehrin ortasından geçen bir sokak yandaki adaların daraltılmasıyla iki metre genişletilmiştir. Milet gibi liman şehirlerinde caddeler faaliyet merkezi olan limanın gerisinde oluşurdu. Priene'de ise şehrin ortasından ve agoranın önünden geçen diğer sokaklardan hemen hemen iki misli büyüklükteki bir cadde oluşturulmuştur.

Milet kenti M.Ö. 494'te İonia ihtilalinde Persler tarafından tamamıyla yıkılmıştır. M.Ö. 479'da yeniden yapılanma çabalarına girmiştir (Akurgal, 1993:452). Kentin merkezi çevreleyen konut alanları, iki ayrı bölgede tasarlanmıştır. Kent planının kuzey ve güney bölgelerine yerleştirilen bu konutların oturduğu arazideki grid sistemleri birbirinden farklılık gösterir. Bu bölgelerdeki insulaların oranları birbirinden farklı olarak tasarlanmıştır. Sokaklar birbirlerini dik keserek kenti düzgün insulalara ayırmıştır. Sokak genişlikleri iki ana yol dışında birbirleriyle aynıdır. Bu iki ana yol agorayı limana bağlayan ve liman agorasıyla ticaret agorasını birbirine bağlayan caddelerdir (Akarca, 1998:36).

Priene tepe eteğine kurulmuş ızgara planlı kentlerden en iyi korunmuş örnektir (bkz. Şekil 42). Şehir 4. yüzyılın ortasında M.Ö. 350 senesinde Mykale Dağının güney yamacına, Menderes ovasına kademe kademe inen dört set üzerine yeniden kurulmuştur. Priene'nin 12km uzağında Maulochos adında bir de limanı vardır. Kent planına baktığımızda ızgara planının ustalıklı Mykale Dağının eteğine yerleştirilmiş olduğu gözlemlenir. Doğu-batı yönünde yedi tane düz, kuzey-güney yönünde dik ve merdivenli on beş sokağı bulunur. Şehrin ana caddesi olan Batı Kapısı Caddesi 7.36m genişliğindedir ve tekerlekli araçlar sadece bu yoldan geçebilmiştir. Cadde şehir merkezinden geçer, daha sonra konutlarından arasından yokuş aşağı iner ve Nehir Kapısıyla buluşur. Priene kentindeki kamu yapıları kentin tam merkezinde konut dokusunun çevrelediği nispeten daha düz olan alan üzerine uygulanmış üç set üzerinde üç ayrı kotta kurgulanmıştır. Kentim tam ortasında agorası ve buna bağlı hizmet eden diğer kamu yapıları aynı kotta yerleştirilmişlerdir. Agoranın bulunduğu kottan kentin diğer sokaklarından iki katı daha geniş olan Batı Kapısı Caddesi geçmektedir.

Sonuç olarak Klasik Dönem Yunan kentlerinde, kentsel mekanlar fonksiyonlarına göre, arazi üzerinde belirli bölgelere ayrılırlar. Bu bölgeler; konut alanları, dini, politik, ticari amaçlı kullanımları olan kamu yapıları alanları şeklinde ayrılmıştır. Kent halkının boş zamanlarını değerlendirdikleri tiyatro ve stadion gibi kamu yapıları ise arazi verilerine göre kent planı içerisinde tasarlanmıştır. Yine de, bu gibi alanlar kent planında tasarlanırken diğer kamu yapıları ile bir bütün içinde çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu oluşturulan iki ana yapı bölgesi için, yani konut yapıları bölgesi ve kamu yapıları bölgeleri için arazi verilerine göre yer seçimi yapılmış, kamu yapıları kentin merkezinden her yerden ulaşımın kolaylıkla sağlanabildiği bir alanda konumlandırılmıştır. Fakat kentin oturduğu topografya bu konumlamayı etkileyebilen bir etmendir. Bu bölgelerin kurgulanmasını saptayabilmek için Batı Anadolu çerçevesinde incelediğimiz örneklerden yola çıkarak kentlerin kurgularını değiştiren üç çeşit topografya olduğu söylenebilir. Bunlar:

-Düz arazi üzerine kurulmuş kıyı kentleri. Bu tip kentlere örnek olarak Milet ve Pire kentleri verilebilir.

-Yamaç üzerine kurulmuş dağ kentleri: Bu tip kentlere örnek olarak Priene ve Magnesia kentleri verilebilir.

-Yamaç üzerine kurulmuş kıyı kentleri: Bu tip kentlere örnek olarak Knidos ve Herakleia kentleri verilebilir.

Son olarak Yunan kent devletlerinin planlamasında, Kentin çekirdek yapısını oluşturan konut alanları bir düzen içine sokulmuş, kentlerin siyasi bir oluşum haline gelmesi sonrasında demokratik yönetimin bir ilkesi olan vatandaşların eşitlik ilkesinin bir göstergesi olarak konut alanlarında eşit paylaştırılmaya çalışılmış bu uygulamada kent-konut ilişkisi çerçevesinde bu tarz kent planlamasını meydana getirmiştir. Ancak Helenistik Dönemle birlikte zenginlik ve lüksün ön plana çıktığı krallık yönetiminde bu eşitlik ilkesi bozularak konut alanlarının planlanmasında zengin kişilere merkeze yakın daha büyük konut alanları ayrılmıştır

2.4.2.3. Helenistik Dönem Kent Planlaması

Arkaik Dönemden başlayarak Klasik Dönem sonuna kadar geçen süreçte, toplumun ihtiyaçları, sosyal organizasyonu, politik etmenler gibi nedenlerle gelişen Yunan kenti Helenistik Döneme gelindiğinde de gelişim geçirmeye devam etmiştir. Bu değişimin en büyük nedeni Büyük İskender'in fetihlerinin zaferle sonuçlanması ve buna paralel olarak yeni siyasal, toplumsal ve ekonomik koşulların Helenistik krallıkları oluşturmalarıdır. Yunan kentleri yeni bir siyasal yaşamla iç içe kalırlarken aynı zamanda, fethedilen topraklardan gelen yerel yaşam geleneklerinden de etkilenmişlerdir.

Izgara planlama Helenistik Dönemde de düşman topraklarda yeni bir kent kurmanın hem en uygun hem de hızlı yöntemi olma özelliğini devam ettirmiştir (Owens, 2000:75).

Klasik Dönem'de başlayan ızgara planından kaynaklanan görsel tek düzelikli kırma çabaları da bu bağlamda kente kazandırılmaya çalışılan anıtsallık, Helenistik Dönemde gerçekleştirilen ve Yunan kent planlamacılığının vardığı en yüksek nokta olmuştur.

Klasik Dönem'de tekil yapılarda gerçekleştirilen anıtsallık, kentlerin tasarımındaki anıtsallık ve görsel kompozisyonla bütünleştirilmiştir. Arazinin ise eğimli ve hareketli olmasından faydalanılmıştır. Topografya ile de doğal bir biçimde etkileyici silüetler yaratılmaya çalışılmıştır. Özellikle Batı Anadolu'da Büyük İskender'in oluşumunu gerçekleştirdiği krallıkların hanedanlarının arasında anıtsallık ve ihtişam yarışını başlatmıştır. Bu bağlamda Yunan Kentinin en son halinin oluşumu gerçekleşmiştir (Owens, 2000:76).

Klasik Dönem'deki gibi yapılar kent silüeti içerisinde tekil olarak yükselmemiştir. Tüm yapılar araziyle bir bütün olarak tüm ihtişamları ve anıtsallıkları ile yükselmişlerdir. Kentler bu krallıklar sayesinde ekonomik zenginlikler sağlayıp bunu kentlerine yeni anıtsal kentsel mekanlar yapmak amacıyla kullanmışlardır. Bu ekonomik yükselişten konut alanları da etkilenmiş, geniş bahçeli ve peristyl tarzda konutlar yapılmıştır. Olasılıkla zengin kişilerin konutları şehrin merkezine daha yakındır (Rad, 1989:45)

Helenistik planlamadaki gelişmeler Yunan Kentinin anıtsallaştırılması ile sınırlı kalmamıştır. Simetri ve eksenel düzenleme gibi unsurlar gerek mimariye, gerekse planlamaya yansıtılmıştır. Bu gelişmenin oluşumu dikdörtgen sokak ağının araziye insulalara bölmesi ve tüm yapıların bu insulaların içerisinde yerleştirilmesinden ötürü yapılar dikdörtgen oluşumlar olarak ortaya çıkmıştır.

Helenistik Dönem kent planlamacılığının anıtsallığı ve arazideki görsel peyzajı yakalama verilerinin ustalıklı kullanıldığı bir kentlerden en önemlisi Pergamondur.(Şekil 46) Şehir söz konusu hippodomik tarzla kurulan kentlere hiç benzememektedir. Pergamon Priene gibi bir kent devleti değildir. M.Ö. 3. ve 2. yüzyılda krallarınca inşa ettirilen şehir, kralların kente olan egemenliklerinin bir göstergesi olarak tepeden ovaya bakan, anıtsal yapıların ard arda inşa ettirilen ve bu yüzden eşit halk, demokratik hayatla yoğrulmuş halkın kurduğu yaşam biçiminin bir yansıması olarak, gelişmiş bir kent planı olan ızgara planlamadan çok farklılıklar göstermiştir (Owens, 2000:77-78).

Bu bağlamda iki farklı toplumsal örgütlenmenin biçimlendirdiği Priene ve Pergamon gibi kentler, plan anlayışı bazında birbirlerinden farklılıklar göstermiştir.

Helenistik Dönem, Batı Anadolu yerleşmelerini Klasik Dönemde yaşanan toplumsal örgütlenmenin tam tersi bir oluşum sürecine sokmuştur. Krallıkların kurulmasına paralel olarak, gerek hippodamik planlı kentler değişim sürecine girmişler, gerekse Pergamon gibi krallıkların yönetiminde krallık kentleri ortaya çıkmıştır. Bu Anadolu'da kurulan kentleri iki biçimde etkilemiştir. Bunlar:

-Anadolu'da o döneme kadar varolan kent-devletleri, ızgara planlı, düzenli bir yapıya sahiptiler. Krallık döneminde bire bir kralların boyunduruğu altına geçmemelerine rağmen, artık Klasik Dönemdeki özgürlüklerine sahip değillerdi. Çeşitli kralların ekonomik gelirlerini kullanarak, kralların gövde gösterisinin yapıldığı kentlere armağan ettikleri birçok heybetli anıtsal yapıya sahip oldular. Bu kamu yapıları o dönemin mimari özelliği olan stoaların çok sık kullanılarak yapıları birbirine bağlama kaygısıyla, kentlerin merkezinin anıtsal ve kent silueti içerisinde bir bütün olarak algılanmasını sağladı. Klasik Dönemde ise yapılar kent silüetinde tekil olarak algılanmaktaydılar.

-Batı Anadolu'da kent-devleti olarak değil de dağınık yerleşimlerin Helenistik Dönemde önem kazanarak, Helenistik Dönem kralları tarafından yönetilmeye başlanması sonucu bu yerleşmelerin önemli birer krallık haline dönüşmesi ile yeni kentler oluşmuştur. Bu kentler varolan bir yerleşimin üzerine eklendikleri için yeniden bir planlama yapılmaktansa kralların oturacağı bir akropolün inşası ihtiyacı doğmuştur. Bu akropol halkın yaşadığı yerleşime hakim bir noktada kurgulanmıştır. Sözkonusu nokta genellikle bir dağ tepesi olarak seçilmiş, konut dokusu dağın yamacında ya da dağın hakim olduğu bir ovada yer almıştır. Bu bağlamda tepeye oturtulan kentin yönetim kısmı için araziye, yer yer setleme yapılarak veya arazi doldurularak geniş düzlükler oluşturulmuş ve buralara kamu yapıları oturtulmuştur. Ayrıca bu dönemde zengin şahısları konutları daha büyük boyda ve konut-saray ilişkisini yansıtan bir planda yapılmıştır.

Bu tarz planlama Yunan kenti kavramına bazı durumlarda aykırı düşmektedir. O nokta da kentin belirli, birbirini dik kesen sokak sisteminin olmayışıdır. Bunun dışında kamu yapıları ve konut yapılarının birbirinden ayrılarak farklı bölgelerde kurgulanması ve arazinin ustalıkla kullanılarak kamu yapılarının bir bütün olarak anıtsal bir görünümde kent silüeti içerisinde yükselmesi şeklinde araziye uydurularak inşa edilmesi helenistik kent devletlerinin bir özelliğidir.

İskender haleflerinden Lysimakhos Batı Anadolu'ya hakim olduğu dönemlerde Efes'i ovadadan Bülbül dağı eteklerine kaldırmıştır. Bunun nedeni Küçük Menderes nehrinin birikintilerinin limanı doldurması, bu oluşumun da kentin çevresinde bataklık alanlar yaratmış olmasıydı. Aynı zamanda da kentin konumlandığı ova savunma açısından güçlü değildi. Kent bu tarihlerde Bülbül dağının etekleri ile Panayır dağının güney ve batı yanına setlemelerle yerleştirilmiştir (Owens, 2000:86-87).

Priene, Herakleia, Knidos gibi yamaç yerleşmelerinde ızgara plan ustalıkla ve başarıyla uygulanmıştı. Ancak ızgara planının tehlikesi, düzenli

bir kentsel çevrenin yaratılmaya çalışılmasında ortaya çıkan ürünlerin yapay olmasıdır. Bu tip planlı kentlerde tüm yapılar bu grid sistemine uymak zorundadır. Dolayısıyla kentler etkileyiciliklerini yitirmektedir. Kentleri etkileyici kılan esas unsur, araziye serbestçe ama doğal şekline uygun olarak kullanmakla ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Helenistik Dönemde Anadolu'da güçlü yöneticileri kenti kendi başarılarının bir simgesi olarak görmeye başlamışlardır. Buna paralel olarak da kentlerde peyzaj düzenlemeleri yapılmaya başlanmış, Yunan kentsel mekanları anıtsallaştırılmış, arazi içerisinde birbirinden kopuk ve tek tek yükselmiş olan kamu yapılarının bütünleşmesi yönüne gidilmiştir. Bu da Yunan dünyasının en ihtişamlı kentlerinin oluşmasını sağlamıştır (Owens, 2000:87);(Akarca,1998:58)

Sonuç olarak, Arkaik Çağda başlayan düzenli şehir planlamacılığı Helenistik Dönemde de farklılaşmalar göstereceği devam etmiştir. Bir toplumun sosyal ve ekonomik yaşamının düzeyini gösterdiği konutlar, bu plan içerisinde şehrin önemli unsurlarıyla birlikte düşünülerek şehrin genel planını bozmayacak şekilde düzenlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI ANADOLU YUNAN KONUT MİMARİSİ

Doğu ve batı kültürleri arasındaki farklı dünya görüşleri, Anadolu'nun batısı ile doğusu arasında tarih boyunca yerleşme yerleri ile konut mimarlığının şekillenmesine de yansımıştır (Abbasoğlu, 1999:44-58).

Ege göçleri sonunda Batı Anadolu M.Ö. 1200-1050 tarihleri arasında Karanlık Çağ'ı yaşar. M.Ö. II. binin sonlarında Hellas'dan göç eden Dor'lar, İon'lar ve Aiol'ler Batı Anadolu kıyılarına yerleşmişlerdir. Ege göçleri öncesinde Yunanistan ile Anadolu'nun Batı kıyıları arasında sürekli bir ticaret alışverişi söz konusuydu. M.Ö 1400 yılında Mikenler Akdenizde Minos üstünlüğüne son verince söz konusu Doğu Akdeniz ticaretinde Mikenler söz sahibi olmaya başlamıştır. Ege göçleri sonunda Yunanistandan Anadolu'nun Batı kıyılarına göç edilmesi ve buralarda ki yerleşimlerin ya da daha önceki var olan yerleşimlerin üzerine iskan edilmesi, bu coğrafyanın ticaret sayesinde daha önceden bilindiğinin bir göstergesidir. Söz konusu bu yerleşmelerden en eskisi ise bir Aiol kenti olarak kurulan Eski İzmir'dir.

Batı Anadolu'nun M.Ö. 650'de oryantalizan dönem'le birlikte önemi ve özgünlüğü artmış, bir yandan başta Miletos ve diğer Ege kentleri Doğu Akdeniz, Mısır ve Karadeniz'de koloni kentleri kurmuşlar, diğer yandan aynı kentlerde yaşayan doğa filozofları, daha önce efsanelerle açıklanan doğa olaylarının sebeplerini özgür düşünceyle açıklamaya çalışarak bilim kavramının temelini oluşturmuşlardır.

Ekonomik gelişmeye bağlı olarak bu dönemde oval veya apsisli evler Symrna ve Phokia da olduğu gibi yavaş yavaş ortadan kalkar, megaron tarzı evler egemen olur. En önemli aşama Eski İzmir'deki çifte megaron yapısının

ortaya çıkışıdır. Yan yana iki megaron aynı çatı altında birleşerek iki katlı, çok odalı, önü ve yanı avlulu bir konut oluşturur ve bu Klasik Dönem’de görülen prostaslı evlere geçiş için bir aşama teşkil eder.

Anadolu M.Ö. 545’te Persler tarafından istila edilmiş ve M.Ö 333’e kadar ikiyüzyıl pers egemenliğinde kalmış olmasına karşın kültür ve sanat alanındaki özgünlüğünü korumuştur. Bu istila sonucu yeniden yapılaşmada kent planlaması ve konut mimarisinde gelişmeler görülmüştür.

M.Ö 494 yılında Miletos’un Persler tarafından yıkılmasından sonra Miletos’lu Hippodamos, Eski İzmir’de M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ızgara planlı kent dokusundan esinlenerek ve onu geliştirerek birbirini dik kesen sokaklardan oluşan yeni düzenli bir planı kendi kentinde uygulamıştır. Hippodamos geliştirdiği planla daha sonra Pireus (M.Ö. 445) ve Thourioi (M.Ö 445-444) gibi kentleri de kurmuştur (Akurgal, 1998:128).

Göçler, istilalar, koloniler, ticaret ve ulaşımın artması Anadolu’da genelde sosyo-kültürel ve ekonomik yönden büyük gelişmelere yol açmıştır. Kentleşme sürecinde, konum, iklim, yapı malzemesi, teknoloji, toplumlar arası etkileşim, mimaride belirli plan tiplerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Konut planlamasında ise Klasik Dönemin Yunan dünya görüşünde demokratik ve eşit paylaşımcı gibi sosyal adalet ilkelerinin, önemli yeri vardır. Bunun etkileri Anadolu’da yeni kurulan bazı kentlerde, örneğin Priene’de olduğu gibi kentin bazı yerlerinde, eşit parsellere sahip konutlarda görülmüştür (Abbasoğlu, 1999:44-58).

Megaron’dan, Klasik Dönem de prostaslı ve Helenistik Dönem’de peristylli eve ulaşan gelişim, Anadolu’ya özgü olup, Eski İzmir’de başlayarak Kolophon, ve en iyi Priene’de izlenmiştir. Prostaslı ev planının gelişim nedeni Yunan aile yapısındaki değişim sürecinin yani oikosun, aynı hane üyelerinin ve akrabaların, sosyo-ekonomik gelişmeye bağlı olarak bir arada yaşamaktan öte ve her hanenin-bireyin çok odalı ve işlikleriyle birlikte kendine özgü bir

yaşam tarzı göstermesidir. Ayrıca Anadolu'nun var olan yerli halkla kaynaşmanın her alanda olduğu gibi mimaride de etkileşim göstermiştir. Protaslı konut planının üç ana ögesi; avlu, protas ve oiskos'dur. Giriş avluya açılır ve oradan protas ve oiskos'a geçilir.

Peristylli ev uygulaması, Klasik Dönem kent devletlerinde eşit paylaşım ilkelerinin yavaş yavaş yitirildiği anlamına gelmektedir. Bergama'da kral I. Attalos ve II. Eumenes dönemi peristylli sarayları aşırı lüks olmasa da bu tür konutlarda sadece zenginlerin ve soyluların oturabileceğini göstermiştir.

3.1. YAPI MALZEMELERİ

3.1.1.Taş

Anadolu'da yapıların inşasındaki en belirgin ortak özellik yapılarda taş kullanımıdır. Kireçtaşı ise en yaygın olanıdır. Örneğin Troiada çağlar boyunca inşaatlarda kireçtaşı çeşitleri kullanılmıştır.(Nauman, 1975:34) ve Anadolu'nun hemen her bölgesinde bulunan, başta kireçtaşı olmak üzere çeşitli tortul kayaların ve andezit, bazalt gibi volkanik kayaların bölgedeki yapılar için başlıca inşaat malzemesi oldukları kazı sonuçlarında ortaya çıkmıştır.

Larisada yer alan megaron tipinde ki yani üçüncü sarayda andezit, güney batı binasında Fokaia taşı denilen bir taş ve tuf kullanılmıştır. Avlulu ev yani dördüncü sarayda temel andezittendir. Üzerine kalkerden stylobat inşa edilmiştir. Bergama da II,IV bina guruplarında tuf bulunur. Ephesos da ki peristyl avlulu evde peristyllin galerisi kireçtaşındandır. Kolophonda IV,III, II, I ve V nolu evlerde poros taşı kullanılmıştır. Priene evlerinde breccia vardır. Bergama da I,III,IV,V nolu bina guruplarında yukarı agoranın batısında

bulunana perisytl evinde kral Attalos'un evinde breccia ve traverten kullnıllmıştır (Usman, 1958:45).

İşlenmiş taş kullanımına Anadolu'da sıklıkla rastlanılmış olup, Şekillendirilmiş olan bu taşlar yapı mimarisinde sıklıkla kullanılmıştır. Bazen de moloz yığınları haline gelen bu taşlar konutların dış duvar yapılarında dolgu malzemesi ve devşirme malzeme olarak değerlendirilmiştir.

Evlerin yapımında kullanılan taşların boyutları ise büyük, küçük olarak tanımlanmıştır. Bayraklı'da evlerin inşasında ufak boyda taşlar kullanılmıştır ancak klasik ve Helenistik Dönem tapılarında taş boyutları büyümüş, Helenistik Dönemin lüks ve zengin saray yapılarında kullanılmıştır.

Batı Anadolu'nun doğal yapısına bakıldığında taş bol miktarda bulunmaktadır bunun yanı sıra mermerde hem kıta Yunanistan hem de Anadolu yapılarında sık sık kullanılmıştır. Antik yunan yapı malzemelerin en önemlilerinden biri olan mermerin Anadolu mermer ocakları açısından en zengin yatakların bulunduğu yerlerden biridir. En ünlü taş ocakları arasında Ephesos(Kuşini), Prokonnesos (Marmara adası), Dokimeion (İşcehisar), Herekleia (Kapıkırı), Aphodisias (Babadağ-Karacasu-Geyre-Aydın), Aizanoi (Altıntaş), Teos (Seferihisar) sayılabilir.

3.1.2. Ahşap

Yunan mimarlığının önemli bir yapı malzemesi olan ahşap özellikle çatı kirişleri ve destekleme elemanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken dönem tapınaklarda sütunların ahşaptan yapıldığı görülmektedir. Ancak ahşapın rutubeli bir iklimde fazla dayanamadığı ve yangın vb gibi olaylardan dolayı yapılarda günümüze kadar gelmemiştir.

Yunanlılar, farklı ahşap türlerinin hangi amaçla kullanılacaklarını iyi biliyorlardı. Bu ağaç türlerinden bazılarının kullanım alanlarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür. Bu ağaç türleri; meşe; kolon, kereste, tavan, iskele, temel, çatı, iskelesi yapımında kullanılmıştır. Dokusu gözenekli ve gevşek olmadığı için neme karşı uzun yıllar dayanıklıdır. Tam tersi olarak nem olmayan yerlerde eğilir ve yapıda çatlaklara yol açar. Bu nedenle özellikle temeller için elverişli bir malzemedir (Vitruvius, II,IX). Vitruvius kış meşesi diye tanımladığı diğer bir türün nem almayan yerlerde çok kullanışlı olduğunu belirtir.

Kökner; kolon, kereste ve tavan yapımında kullanılmıştır. Doğal dokusu sert olduğundan dirençli bir malzemedir ve yük altında kolay deforme olmaz. Ancak, çürümenin hızlı gelişmesi ve ateşe karşı dayanaksız oluşu dezavantajıdır. Asma ise Kolon ve çatı iskelesi yapımında kullanılmıştır. Yine çam ve sedir de kereste yapımında kullanılmıştır (Thorpe, 2002:108).

3.1.3.Kerpiç

İlk çağlardan itibaren bir yapı malzemesi olarak karşımıza çıkan kerpiç, çamur ve kilin saman veya ot ile karıştırılmasıyla elde edilirdi. İçine saman karıştırılmış toprak dövülür, su ile karıştırılır, kalıplara dökülerek güneşte kurutulurdu. Anadolu'da antik dönemde birçok evin yapımında, özellikle fakir halkların evlerinin yapımında kullanılmış, M.Ö. 8 yüzyıla kadar çok belirgin farkları olmayan ev ve tapınak yapılarının her ikisinde de duvarlar kerpiçten imal edilirdi (Whycerley, 1993:107).

Anadolu'da kerpiç yapı ilk çağlardan itibaren üst yapı inşasında yaygın olarak kullanılmış bir malzemedir. Troya I de ve Bayraklı'da örnekleri mevcuttur (Akurgal, 1983:25).

Kerpiğin iyi tarafları olmasına rağmen dezavantajı dayanıksız olmasıdır. Özellikle yağmur ve selden çabuk etkilenmektedir. Bu yüzden kerpiç yapıların alt kısmında kullanılmamıştır. Ayrıca sur duvarlarının yapılarında kullanılan kerpiç; kaideler üzerine oturur ve sıvanırdı. Bu aynı zamanda konut yapımında da duvarların takviyesi için de uygulanırdı (Adam, 1994:58).

3.1.4.Tuğla

Vitruvius, pişirilmemiş fakat güneşte kurutulan tuğla imalatı hakkında önemli bilgiler vermektedir (Vitruvius II,III). "Tuğla, beyaz killi topraktan veya kırmızı topraktan imal edilmelidir. Toprak kumlu veya kireçliyse, hem ağır olur hem de ıslandığında dağılır ve erir. Ayrıca kaba özelliğinden dolayı içerisindeki saman dağılır. Tuğla ilkbahar veya sonbaharda kurutulmalıdır. Eğer yaz döneminde denk gelirse, güçlü güneş sebebiyle dış yüzeyi kuruyacak fakat içi kurumayacaktır. Kullanmadan önce 2 yıl beklenmesi gerekirdi.

Yunan yapılarında iki tür tuğla kullanılmıştır; Pentadoron ve tetradon. Yunanlıların karışa (uzunluk ölçüsü) verdikleri isim doron olduğundan, malzemeler bu adla anılmıştır. Kamu yapılarında 5 karış (pentadoron), özel yapılarda ise 4 karış (tetradon) kullanılmıştır. Bunların yanında yarım tuğlalarda üretilmiş olup; dizinin birinde tam kullanılırken diğer tarafta yarım tuğla kullanılmış böylece derzlerin üst üste gelmesi sağlanmış ve dolayısıyla yapının sağlamlılığı artmıştır (Vitruvius II,3).

Pişmiş tuğla Konutlarda taştan yapılmış temellerin üzerine veya tavana yakın yerlerde, zemin katın üstüne kurulan katlarda yapılmış bu yüzden günümüze kadar fazla bir buluntu ele geçmemiştir.

3.1.5.Üst Örtü

Yapı malzemeleri arasında önemli bir yere sahip olan pişmiş toprak ilk dönemlerde çatı kiremidi olarak karşımıza çıkmaktayken sonraları fırınlanmış tuğlanın kullanımıyla birlikte (özellikle Roma Dönemi'nde) vazgeçilmez bir yapı malzemesi olmuştur. Üretimi kolay dolayısıyla ekonomik ve aynı zamanda oldukça dayanıklı bir malzemedir. Çatı kiremidi su geçirmezliği sayesinde çatı örügüsünü sağlayan ahşap malzemeye ve giderek tüm yapıya bir koruyucu malzeme olmuştur (Adam, 1994:59).

Yunanlılar normalde iki tip çatı kiremidi kullanmışlardır. Biri çatıyı tamamen kaplayan kabaca yassı denebilecek kiremitlerdir, diğeri ise daha az sayıda kullanılan yassı kiremit dizilerinin birleşim yerlerini örten koruyucu kiremitlerdir. Erken örneklerde kaplama kiremitleri ve koruyucu kiremitler ayrı ayrı tasarlanmış fakat tek parça olarak yapılmış olup, ayrıca saçak, mahya ve kırma çatılar için de kullanılan özel kiremitlerdir.

Çatı kiremidinin de üretimi tuğlaya benzemekte olup, tek farkı tuğlanın kalıptan çıkartılıp güneşte kurutulmaya bırakılırken, kiremidin fırında pişirilmesidir.

Larisa da avlulu ev, megaronun etrafını çevreleyen galerilerin ve odaların üzeri düz çatı ile örtülmüştür. Eski saray ve ikinci saray olarak tanımlanan yapıların diktörgen yapısı iki tarafı meyilli çatı ile örtülmüştür. Kolophon da IV nolu evin avlusunun kuzeyinde yer alan esas oiskos kısmının üzerinde de iki taraflı meyilli çatı bulunmaktadır. Priene de iki tarafı meyilli çatı kullanılmıştır (Usman, 1958:148).

Larisa da çatı kiremitlerine çok sık rastlanılmıştır. Bunlar yeni saray, beşinci sarayı batı cephesinin önündeki tabakada bulunmuştur. Larisada düz ve kenarlı kiremitlere, kavisli kiremitler kadar sık rastlanılmıştır. Kolophon da IV no lu evde avlunun güneyinde bulunan IV ve IV h odalarında düz kiremitler bulunmuştur. Prienede de düz ve kenarlı, kavisli kiremitlerle birlikte diğer yerleşim yerlerindeki gibi çatılarda akroter ve antefix süslemeler üst örtü mimarisinde göze çarpmaktadır.

3.2. YAPI TEKNİKLERİ

3.2.1.Temeller

Anadolu'da Erken Demir Çağından itibaren yapıların temellerine ilişkin bilgiler kazılar yoluyla ulaşılmaktadır. Troia'da 771 no'lu evin duvarları altında yer yer çukur temellerin varlığından söz edilmektedir (Bleegen, 1958:191). Bununla beraber Bayrak'lıda karşımıza çıkan farklı bir inşaat tekniği de bir tür çukur temel uygulaması olarak nitelendirilmiştir. Burada oval ve XLI ve XLII no'lu mekanlar inşa edilirken önce, iç mekan genişliğinde bir alan kazılmış ve iç taban seviyeleri yapıların dışındaki yüzeyden 20-30cm daha alçak bir seviyeye getirilmiştir. Buradaki önemli nokta bu uygulamanın süreklilik göstermesidir. Temeller, taş olmakla beraber ara ara çömlek kırıkları da kullanılmıştır (Akurgal, 1983:16-23).

Batı Anadolu'da ise Larisa' da en eski saray yani birinci sarayın batı tarafının temel duvarı dörköşe bloklardan yapılmıştır. Bloklar, biri uzunlamasına biriside enlemesine olmak üzere yerleştirilmiştir (Usman, 1958:94). İkinci sarayın temelinde de taş sırasının üzerine bir tuğla sırası döşenmiştir. Avlulu ev yani dördüncü sayada temeller andazitten ve özen gösterilmeden yapılmış. Aynı binanın ikinci yapı evresinde ise temeller büyük bloklardan ve özen gösterilerek yapılmıştır.

Bergama'da I nol'u bina gurubunda kuzeybatı-güneydoğu duvarına paralel olan taş temel ana kayanın oyulmasıyla meydana getirilmiş üzeri tûf taşı bloklarıyla örtülmüştür. IV no'lu bina gurubunda temeller küçük diktörge bloklerden yapılmış ve taş kırıkları ile kil ve çamurla örtülmüştür. V no'lu bina gurubunda doğu odalarının arka duvarlarının temelinde andazit taşı kullanılmıştır. Temelin iki yüzü de işlenmiş, araya iki duvarı birleştiren bağlayıcı bloklar konulmuştur. Kolophonda evlerin temelleri ise çoğunlukla moloz duvar şeklinde yapılmıştır.

3.2.2.Duvarlar

Anadolu'da Demir Çağında kazılar yoluyla ortaya çıkan duvarlar büyük ölçüde yapıların subasmanlarıdır. Tüm Ege ve Akdeniz konut mimarlığında olduğu gibi, Anadolu konutlarında da subasmanlarının taş olması yapılar için bir ortak özelliktir. Anadolu'da subasman inşasında iki cepheli duvar tekniği Troia, Bayraklı örneklerinin birçoğunda görülmüştür. Büyük boy işlenmiş taşlarla inşa edilen cephelerin arası molozla doldurulmuştur. Bazı örneklerde iki sıralı dizin içinde yer yer tek bir büyük taş blok duvarın tüm kalınlığını oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Troia subasmanlarında ise, ortostat kullanımı VII tabakasının özellikle 2. evresinde çok yaygınlaşmıştır (Blegen, 1958:142). Taş duvarların büyük ölçüde kuru duvar tekniği ile inşa edilmiştir.

Batı Anadolu'da klasik ve Helenistik Dönemler içerisinde Bergama da I nolu evin duvarları kayalık bir zemin üzerine yapılmıştır. Priene de XXII nolu evin batı tarafında bulunan evde güney tarafında bulunan bodrum kat odalarının duvarları tamamen kayadan oyulup çıkartılarak yapılmıştır. Larissa da megaronun yani üçüncü sarayın batı cephesinde duvarın taban kısmı polygonal teknik kullanılarak yapılmıştır. Avlulu ev yani dördüncü sarayın

kuzeybatı köşesinde ki odanın duvarında da itinalı bir şekilde polygonel teknikte yapılmış duvarın taban kısmı bulunmuştur. Kolophon da ise III nolu evde ve III evin güney duvarının dış tarafında çeşitli büyüklüklerde ki mermer bloklardan yapılmış duvarın taban kısmı bulunmuştur. Prienede mermerden yapılmış duvar taban kısımları mevcut olup, ayrıca Larisa, Pergamon ve Kolophon'da moloz dolgu ve tuğladan da duvarlar yapılmıştır (Schede, 1958:22).

3.2.3.Harç, Sıva

Harcın başlıca bileşenleri su, kum-moloz ve kireçtir. Yunan yapılarının duvarlarında kullanılan kerpiç ve tuğlaların birbirlerine bağlanması amacıyla kullanılan bağlayıcı bir malzemedir. Kuruduktan sonra sertleşmekte ve aralarına konan malzemeleri tutmaktadır. Kesme taş duvarlar, harçsız olarak yapılmış, fakat harç küçük ölçeklerde düz yataklama için kullanılmıştır (Fletcher, 1961:152). Kireç taşının yaklaşık 1000⁰ C sıcaklık altında içindeki karbondioksitin serbest kalmasıyla elde edilen kireç (Adam, 1994:152) Yunanlılar tarafından yapıların dış yüzeyini kaplamak bezende renklendirmek amacıyla kullanılmıştır. "Alçı-sıva" adı verilen bu malzeme tuğla ve kireçtaşı gibi gözenekli yüzeylerin üzerine kaplanmıştır (Fyfe, 1936:128). Harcın içersinde karıştırılan kireç, harcabağlayıcı özellik kazandırmıştır. Vitruvius, sık dokulu sert taştan elde edilen kirecin yapısal harçta, gözenekli taştan elde edilenin ise sıvada iyi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca kum içinde ayrıntılı bilgiler vermiş olup, ocak, dere-deniz kumu olarak sınıflandırmıştır. En iyisinin ocak kumu, onun da topraksız olanını tavsiye eder (Fletcher, 1961:158). Kolophon ve Priene konutlarının birçoğunda moloz duvarlar sonradan sıva ile sıvanmıştır.

3.3. MİMARİ PLANLAR

3.3.1. Avlu

Yunan konut mimarisinde plan sıralamasında belirli bir kriter yoktur. Ama genellikle duvar kıvrımlarına veya kronolojik kriterlere göre tip ve ayırım yapılmaktadır.

Klasik Dönem öncesi ev planlarını duvar kıvrımlarına göre dört tipe ayrılmaktadır.(Robinson;1938:85-86)

- a-yuvarlak planlı evler
- b-oval planlı evler
- c-yarı oval planlı evler
- d-Bir kenarı apsisili evler

Erken dönem bu plan tiplerinden sonra genek olarak Yunan evinin merkezini açık avlular oluşturur. Knossos, phaistos, Mallia da M.Ö 2000 yıllarına ait saray yapılarında mekan gurupları bir merkezi avlu çevresinde gelişmiştir (Graham;1966:4).

Açık avlu Klasik Döneme tarihlenen ev kalıntılarında görülmektedir. Priene'de evlerin oturulan bölümünün önünde avlu birimi uzanmaktadır. Aristokrat sarayları da M.Ö 5. yüzyıl sonlarından itibaren bir merkezi avluya sahiptir (Hoepfner-Schwander;1986:240-270). M.Ö 4 yüzyıl ın ikinci yarısı şehir villalarına örnek olarak ele alınabilecek Pella, Vergina, Demetrias, Pergamon ve Samos villalarında iç avlular genellikle bir sütunlu galeriyi anımsatmaktadır.

Klasik Dönem ev bölümlerinin açıldığı merkezi avlu, Helenistik Dönemde başlıbaşına bir bölüm olmuş, sütunlu bir galeriyle çevrelenmiştir. Fakat sosyal ve kültürel yozlaşma beraberinde eşitlik prensibinin bozulmasıyla da sadece zengin halkın bu tür lüks evlerde oturmasına sebep olmuştur (Hoepfner-Schwander;1986:240-270).

Olynthos'ta ise yedi evde peristyl ile karşılaşılmıştır. M.Ö 2 yüzyıldan itibaren Delos ve Thera'da da peristylli evler görülmeye başlanmıştır. Yunan evinin temel öğelerinden biri olan avlu, genellikle evin bölümlerini birleştiren, giriş çıkışı sağlayan bir fonksiyon üstlenmiştir. Bunun yanı sıra avluda çeşitli ev işleri yapılmaktaydı; yemek pişiriliyor, temizlik işleri yapılıyor, hayvanlar barındırılıyordu.(Carroll-Spillecke,1989:19). Aile kült törenlerini de bu alanda sürdürüyordu. Evlerde çocuklar için ayrı bir oda olmadığından, avluda oyun oynuyorlar, aile bireyleri ile konuklar peristylli avlunun sütunlu galerisinde gezinip hava alıyorlardı.(Pelletier;1982:143). Avlunun önemli bir işlevi de evin çeşitli bölümleri için ışık kaynağı oluşturmaya idi. Avlu zemini ise genellikle sıkıştırılmış toprak, çakıltaşı veya taş levhalarıyla döşenmişti. Olynthos ve Priene evlerinde taş döşeli avlulara rastlanılmıştır (Carroll-Spillecke;1989:51).

Avlulara ait çok az donanım günümüze gelebilmiştir. Avluda yer alan, ev ve avluların koruyucusu "zeus Herkeios" sunağı esas unsuru teşkil etmekteydi (Robinson;1938:321-325) burada aile adına sunular ve törenler yapılmaktaydı. Priene evlerinin avlusunda ise büyük taş sunak bulunamamış sadece terracotta tütsüsü sunakları ortaya çıkartılmıştır.

Su ihtiyacını karşılamak için avluda sarnıç ve çeşme yer aldığı gibi, çoğu kez avlunun bir köşesinde duran, pişmiş topraktan pythoslardan da çatı oluşturan toplanan yağmur suyu biriktiriliyordu (Robinson;1938:307-309).

Diğer bir mimari plan; avlu ve ön galeri olarak işlev gören pastas, prostas ile bu avlunun sütunlu bir sırayla çevrilmesi ile oluşan persityldir.

3.3.2. Pastas

Klasik Dönemde ortaya çıkan konut plan tiplerinden biri Vitruvius'un klasik Yunan evi tarifinde bahsettiği pastas tipi konut planıdır (Vitruvius, VI,2-4). (Şekil 47a-b) Genelde güneyde bir giriş, onun gerisinde etrafı bazen sütunlarla çevrili bir avlu ve bu avlunun kuzeyinde yapıyı baştanbaşa kesen ince, uzun bir koridor yer almaktadır. Genellikle iki katlı olan bu konut örnekleri Yunanistan, Trakya, Ege adaları ve Sicilya'da görülmektedir, (Drerup, 1986:9). Pastas tipi ev; oiskos, ön galeri, andron ve avlu birimlerinin yer aldığı kare plana sahiptir. Plan geç evresinde persityl evi olarak geçerliliğini sürdürmüştür (Robinson; Graham,1938:141-163)

Pastas kelimesi M.Ö. 5 yüzyıl Helen döneminde, iki farklı anlam taşımaktadır. İlk anlamı "*Passein*" den üretilen "*gelinin veya kadının özel odası*" anlamındadır. İkinci anlamı ise "*parastas*" kelimesinin kısaltılmasıyla oluşan "*açık hol (portiko)*" anlamındadır (Robinson-Graham, 1938:161). Pastas kelimesi Herodot tarafından Mısır'da görmüş olduğu tapınağın avlusundaki gösterişli süslerle ve palmiye figürleriyle kapşı taştan galeriyi tarif ederken kullanılır (Herodotos, II;169:138). Ayrıca Herodot bu terimi Mısır labirentini tarif ederken, farklı daireler arasında ki bağlantıyı sağlayan geçit veya daire(oda) olarak kullanmaktadır (Herodotos, II;148:132).

Blanck, pastas ev planının Attika bölgesinde ortaya çıktığını savunmaktadır (Blanck,1976:15-16). Öncesinde ise, bu plan tipi evin oluşumunu sağlayan geometrik dönemde, çok sayıda ön galerisiz benzer tek geniş yapıli odaların, öne yerleştirilmiş bir koridor yardımıyla bir arada toplanması ve enine konmuş bir başka avlunun da eklenmesiyle bir arada yaşam tarzının sonucu olduğu görülmektedir. Bu döneme ait örnekleri Eleusis'te ve Thorikos'ta görmek mümkündür (Dreup, 1968:11).

Klasik Dönem kolonilerin ilk evresinde pastas görülmemektedir. Pastaslı konutlar M.Ö 5 yüzyıl ortalarında karakteristik plan şemasına kavuşmuştur. Bu evrede geometrik dönem kutsal yapılarıyla benzerlik gösterdiği izlenmiş ve iki üç mekanın (üçlü mekan) açılabilirdiği pastasın bir avluya bağlanması genel bir kural sayılmıştır.

Öne yerleştirilmiş avlunun başka odalarla çevrilmesi ilk olarak M.Ö. 420 yıllarında Attika'da ve Olynthos'ta gerçekleşmiştir. Pastas evinin düzenli şehir adaları içinde yer alışı en erken Olynthos'ta görülmektedir (bkz.Şekil 30-31-32). On evlik dikdörtgen bloklar halinde düzenlenen kentte evler kabaca kare planlıdır. (bkz.Şekil 33) Eşit büyüklükte ki kuzey ve güney bölümlere ayrılmıştır. Kuzey bölüm genelde konutun genişliği kadar olan ince uzun pastas ve ona açılan bir sıra odadan oluşmuştur. Güney bölüm ise ortasında genelde kaldırım taşı döşeli avlu ve her iki yanında ki odalardan oluşmaktadır. Evlerin pozisyonu, arkasını kuzeye, ön yüzünü güneye dönerek kış güneşini alacak şekilde tasarlanmıştır. Ana yemek odasıyla andron içerde yer alan hafifçe yüksek bir platform ve mozaik döşemeli tabanıyla diğer odalardan ayrılmıştı. Olynthos'ta kadınlara ait bölümde bezemeli bir donanım yoktu. Konutların birçoğu, biri geniş ikisi küçük üç odadan bağlantılı bir gurup oluşturmuştur. Geniş oda, konutun günlük yaşamının merkezi konumundaydı ve ortasında bir ocak bulunmaktadır. Bu odaya açılan, odalardan biri banyo işlevi görmektedir. Diğer oda ise ilk önceleri baca olarak nitelendirilirken, daha sonra mutfak olduğu anlaşılmıştır. Yatak odaları, bazı evlerde, varlığı avludan yükselen merdiven kalıntılarıyla kanıtlanan ikinci katta yani evin kuzeyindedir. Olynthos'ta ki bu evlerin planlarında belirli bir bütünlük vardır. Fakat iç düzenleme geniş ölçüde değişiktir (Blanck,1976:15-16).

Sonuç olarak pastaslı evlerin geneleksel üç mekanlı şemasındaki pastas; zamanla persityl formunu alırken, prostaslı evlerdeki peristyl helenistik çağda tadilatla eklenmiştir

3.3.3. Prostas

Prostas terimi; esas mekanın önünde yer alan öngaleridir (Gladis, 1972:543) ve Vitruvius tarafından da ana girişin karşısında yer alan anta olarak tarif edilir (Graham, 1966:5). (Şekil 48a-b) Prostas gerek işlevsel gerekse plan bakımından pastasa benzer ancak, pastas ile prostasın bağlı bulundukları ev planları birbirinden ayrılır. Evin planı, pastaslı tipte kare, prostaslı tipte dikdörtgen biçimdedir. Ayrıca pastaslı evin geleneksel üç mekanlı (üçlü mekan) şemasındaki pastas zamanla peristyl formu alırken, prostaslı evlerdeki peristyl birimi, Helenistik dönemde tadilatla eklenmiştir (Krause, 1977:164). Uzun dikdörtgen plana sahip olduğu belirlenen prostas tipi konutta ise oikos, ön galeri, andron ve avlu birimlerinden oluşmaktadır (Graham, 1966:3).

Prostas terimi ilk başta, sundurma veya giriş (antre) olarak gösterilmiştir. Prostas terimi, M.Ö 409 yılına ait Erechtheion yazıtlarından birinde üç farklı şekilde planlanmış sundurma olarak kullanılmıştır (Lewis, 1993:398). Blanck, prostaslı ev planının Anadolu'da İonai bölgesinde ortaya çıktığından söz etmektedir (Blanck,1976:15-16). Prostaslı konutun kökeni Myken döneminden geometrik döneme kadar sürekli takip edilen, ön galerisi, ocağı ve çatı açıklığı bulunan "megaron" planlı konutlarla da bağlantılıdır. Ancak megarondan Klasik Dönemde Prostas ve Helenistik Dönemde ise peristyl tarzı plana geçiş Anadoluya özgüdür (Hoepfner-Schwandner,1986:268).

Prostas tipi konutun başlangıcında yer alan geometrik dönem megaronu erken dönemdeki düzenlenmiş, kent planı içerisinde yer almaktadır (Drerup, 1967:15). Her iki özelliğe sahip kent örnekleri Vroulia

(M.Ö 7. yüzyıl), Emporio, Gordion ve Hepahaistia'dır (Sinos, 1971:110-111); (Young, 1964,68:265).

Çok odalı düzenlemeler, Batı Anadolu'da prostas planlı konutun gelişiminde, bu planla alakalı olarak, megaron kadar önemlidir. Batı Anadolu'da prostas tipi konut örneklerine Smyrna'da, Klazomenai'de, Kolophon ve Priene'de rastlanmaktadır. Çok odalı ev tipine sahip erken dönem örnekleri Smyrna, Larissa ve Milet'te görmekteyiz (Gürler, 1996:231-240).

Smyrna'da H açmasında Geç Geometrik Dönemin birinci sürecinde (M.Ö 750-700), ortası avlulu yapı kompleksi, işlik ve ambar işlevi gören odalar, yatak odaları ve oturma odalarından oluşmaktadır. (Şekil 49) Bu yapı kompleksi, Odyseia'ya konu olan Odyseus'un konutuna benzer niteliktedir Smyrna'da ki çok odalı, avlulu, kendine kapalı bu konutlar ait oldukları dönem içinde (M.Ö. 8. yüzyıl) genelleştirilmezlerse de, Klasik Dönem evlerinin temelini oluşturmuştur (Gürler, 1996:231-240).

Smyrna'da ortası avlulu yapı kompleksinin ait olduğu Geç Geometrik yerleşmenin (M.Ö. 750-700) ikinci yapı katında M.Ö 675-640 yıllarına tarihlenen çok odalı kendi içine kapalı, avlulu ev yer almaktadır (Resim 50). Birden çok odalı ve avlulu, kendi içine kapalı bir konut olması İon sivil mimarlığında bir aşama olarak vurgulanmaktadır (Akurgal, 1994:32). Ayrıca bu odalar yuvarlak ve oval olarak düzenlenmesi bakımından da önemlidir. İkinci yapı katında yer alan yuvarlak ve apsisli yapılar Yunan dünyasında geometrik dönemde yaygın tiplerdi. (Akurgal, 1994:32). Bu tip konut planların varolması henüz sosyal ve ekonomik anlamda tam bir gelişme ve farklılaşmanın ortaya çıkmamasından kaynaklanmaktadır. Genel ihtiyaçlar ve gereksinimler o dönemde hemen hemen aynı olduğundan, herhangi bir kültür değişikliği nedeniyle değişik bir plan tipi oluşmamıştır.

Yunan konut mimarisinde büyük bir gelişme yine Smyrna'da görülmektedir. H açmasının Oryantalizan dönem yerleşmesinin birinci yapı katında (M.Ö 640-600) yer alan, iki bitişik megarondan oluşan çifte megaron yapısı prostaslı evlere geçiş için bir aşama teşkil eder (Abbasoğlu, 1999:48). Dreup Prosta tipi evin başlangıcı olarak önermiş olduğu megaronlar ise Smyrna'da daha erken dönemlerde görülen çok odalı, avlulu, kapalı ev tipinin ilk uygulamaları olarak kabul etmiş ve çifte megaronu da prostasın başlangıcı olarak göstermiştir (Dreup,1968;8). (Şekil 51a-b-c-d-e).

Bir ev için avlu, önemli bir güvence aracıdır. Batı Anadolu böylece ilk kez İzmir'de tek çatı altında iki katlı, beş odalı, yanı ve önü avlulu, hayvan ve insan baskınlarına karşı güvenceli bir konutla prostas tipi evin ilkel örneği ortaya çıkmıştır. Böylece megarondan Klasik Dönemde prostaslı ve Helenistik Dönemde peristyl eve ulaşan gelişim de Batı Anadolu'ya özgü olmakla birlikte prostas tarzı avlulu-ev plan tipi çoğunlukla Batı Anadolu'da kullanılmıştır.

Arkaik Dönemden itibaren çok odalı, avlulu, kapalı konutlar genişçe kullanılmaya başlanmıştır. Düzenli kent planlamasına dair ilk adımların atılmasıyla (M.Ö. 8 yüzyıl sonu ve 7 yüzyıl başı) Miletos, Eski İzmir ve Megara Hyblea'da eş zamanlı olarak düzenli konut planları görülmüştür. Eski İzmirde iki uzun ev, prostas tipinin Batı Anadolu'da bu plan tipini tam olarak uygulandığı ilk ve erken yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (bkz.şekil 51e). Bu ilk kentlerin tasarımları basit, özel bir ustalık gerektirmeyen şekilde yapılmıştır (Boyd-Jameson, 1981:333). Bu dönemde ortaya çıkan ızgara sokak planı dikdörtgen biçimli insulalardan oluşmaktadır. Düzenli kent planlı konutlarda ki çok sayıdaki oda, farklı işlevlere sahip işliklerin oluşmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak megaronun hiçbir yapıyla bağlantılı olmayışı, tek başına bir ev oluşturması Yunan sivil mimarlığının başlangınçta gelişmesini engellemiştir. Megaronun tek başına bağımsız bir yapı olması zorunluluğu

kendi içinde kapalı büyük evlerin oluşmasını engelliyordu. Aynı zamanda megaronun uzun bir ev olması ve birbirinden bağımsız odalardan yoksun ve karanlık bir yapı olmasından dolayı, megarondan kurtulmak isteyen Yunan halkı, megaronu kısaltarak ve parçalayarak, bol havalı, güneşli, çok odalı, mekanları güvenceli bir yapı oluşturma arayışları prostas-avlulu yapıları ortaya çıkartmıştır. Ayrıca bu tarzda bir plan tipinin gelişmesinde Smyrna halkının modernleşmeye de megaronun kısaltılmasıyla sağladıklarını göstermektedir. Bu dönemden sonra Smyrna ve diğer bölgelerde oval ve apsisli evler ortadan kalkar. (Krause,1977:165) ; (Graham,1960:6) ; (Akurgal, 1996:130). Bu büyük gelişme başta Symrna olmak üzere Batı Anadolu Yunan halkının sosyal ve ekonomik yönden de bir gelişim içerisinde olduğunu bize göstermektedir. Ayrıca Klasik Dönem konutlarının hepsindeki üç ana unsur; avlu, prostas ve oiskosdur. Evlerin konumu güneşe göre belirlenmiştir. Evin ana birimleri niteliğindeki prostas ve oiskos ise güneye bakmıştır. Avluyu çevreleyen mekanlar da birer eklenti görünümüne sahiptir. Evlerin girişleri doğrudan avluya açılıyordu (Akurgal,1996:131-137).

3.3.4. Peristyl

Sütunlu bir galerisi ile çevrili, büyüklüğü konutun görkemiyle orantılı bir peristyle planına sahip olan konutlar, Yunan kültüründe Helenistik Dönem ile bütünleştirilmektedir (Ebert, 1937:860).(Şekil 52)

Krause'ye göre, peristyl bağımsız olarak ilk önce dörtgen planlı konutlarda gelişmiştir (Krause, 1977:166-169). Son Minos dönemi Mallia konutlarından peristyle benzer plan tipleri bulunmaktadır (Sinos, 1971:53). Girit saray mimarisinde ise peristyle benzer bir plan tipi ilk defa Phaistos sarayının son Minos II evresinde, kuzeyindeki mekan kompleksi ortasında görülmüştür (Şekil 53), (Sinos, 1971:46). Anlaşıldığı gibi Tunç Çağında bu

plan tipine benzer yapıların görülmesi gerek ekonomik ve gerekse toplumsal bir sınıflandırmaya özgü anlayışın ortaya çıkmasıyla kendini göstermiştir.

Plan gelişimine göre, peristyl önceleri, pastasın önünde ve bağımsızdır. Eretria'daki '4' nolu konutun geleneksel, üç mekanlı şemasına kapalı biçime sahip pastas, peristyl formunu almıştır (Şekil 54).(Krause,1977:164-169)

İhtiyaçların artmasıyla konut planlarında değişim olmuş, M.Ö 4 yüzyılda konutlarda prostas –avlu plana tadilat yapılarak peristyl avlular ilave edilmiştir (bkz.Şekil 52). Bu değişim aşaması Priene evlerinde açık biçimde görülmektedir. Olynthos ve Delos evlerinde ise Pastas işlevi taşıyan ön galerilerin, (üçlü mekanın) dört portikli (galeri) forma doğru genişlemiş olduğunu görmekteyiz. Delos konutları ile Olynthos konutları arasında plan olarak benzerlik vardır. Ancak Delosta arazinin eğimi ve şehir planının düzgün olmayışı konut planlarında düzensizlik yaratmıştır. (Şekil 55a-b) Odalar avlunun etrafında düzensiz bir şekilde sıralanmıştır. Diğer odalardan daha büyük olan oiskos ise doğrudan doğruya esas galeriye açılmış olduğu tespit edilmiştir. Planda avlu daima dörtgen şeklindedir. Peristyl avlunun etrafı her zaman galeriyle çevrilmemiştir. Bu tür peristyl planında avlularda dördüncü taraf tadilat sonrası eklenmiştir. (Şekil 56)

Delostaki peristyllerin durumu geç dönemde planlandıklarını yansıtır. Delos evleri peristyl planı ve portik sayısına göre üç grupta toplanmıştır (Chamonard, 1922:152):

- 1.Dikdörtgen persistylli
- 2.Kare peristylli
- 3.Avlusu portikli

Olynthos konutları M.Ö. 4. yüzyıl ortalarında peristyl konutlara dönüştürülmüştür. (Robinson, Graham, 1938:158) Pastas işlevi taşıyan ön galerilerin, dört portikolu forma doğru genişlemiş olduğu görülmüştür.(bkz.Şekil 47-52) Peristylli konutlar Klasik Dönem evlerindeki eşit paylaşma prensibinin bozulması anlamına geliyordu, çünkü peristylli konutlarda sadece zenginler, diğer peristylsiz planlı konutlarda ise fakirler oturmaktaydı. Olynthos'ta yedi evde persityl düzeniyle karşılaşılmış ve bunun daha önceki planlarda yapılan tadilatlarla gerçekleştirildiği saptanmıştır (Hoepner- Schwander, 1986:62-63).“İyi Talih Villası” (Şekil 57) Olynthos'ta kazılan konutların en büyüğüdür ve M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren Delos ve Thera'da da persitylli konutlar görülmektedir.

M.Ö. 2. yüzyıl. sonlarında peristylli konutlar en yüksek devrini yaşamıştır. Plan, hemen hemen konutların hepsinde aynı olmuştur. Odalar portikle çevrelenmiş avlunun üç tarafına yayılmıştır. Konutlar içe dönük bir plan sergilemekte, bir veya birkaç katlı olabilmekteydi (Pelletier, 1982:141). Böylece bu plan tipinde Prostatas ortadan kalkmakla beraber evin esas mekanı eski ihtişamını sürdürmüştür. M.Ö. 2. yüzyıl için en iyi örnekler Helenistik Dönem Priene evleridir. Priene evlerinde prostatsan peristyle geçişi izlemek mümkündür. Priene'de Tiyatro Caddesi'ne açılan XXXIII nolu konutun (Şekil 58), uzun bir giriş koridoru vardır. Kapının önünde bir ön mekan oluşmuştur. Kapının ötesinde birbirleriyle bağlantılı iki mekana geçilmektedir. Kompleksin “A” yapısında, peristylli avluya ikinci bir kapıdan giriş vardır. Giriş koridorun sonunda, üst kata çıkan merdivenin bulunduğu küçük bir mekan ile önünde başka bir mekan vardır. Peristylli avluya girişte üç sütun bulunmakla birlikte Peristyl yapıya tadilatla eklenmiştir. (bkz.Şekil 109a-109d)

Delos ve Priene'de gelişen peristyl, Bergama saraylarında ve konutlarında doruk noktasına ulaşmıştır. Delos konutlarında izlenen mekanlar arası bağlantı kaldırılmış, peristylli avlu geçiş mekanı olmuştur. Ayrıca, peristyldeki sütun sayısı artırılmıştır. II.Eumenes döneminde tarihlenen sarayın (Şekil 59) kuzey ve doğu kanadında birer büyük birer

salon vardır. Doğudakinin yanında bir kült mekanı bulunmaktadır. Depo ve mutfak mekanları sarayın güneydoğusundadır. Attalos'un konutu da peristylly bir yapıdır (Resim 76). Avluyu sütunlu portikler çevrelemektedir, mekanlar ise bu portiklere açılmaktadır. Sarayın en büyük odası avlunun batısında yer almaktadır. Güney bölümün erozyon sonucu yok olduğu sarayda, Roma döneminde de tadilat yapılmıştır (Read, 1988:121-124); (Usman,1958:19-29)

Sonuç olarak peristyl plan tipi, Helenistik Dönemin ihtiyaçlarına cevap vericek şekilde ortaya çıkmıştır. Yunan toplumunun konutlarında daha geniş bir avluya sahip olmak istemesi ve bu avluyu gösterişli bir sütun sırasıyla çevirmesi o dönem şartlarında ekonominin bir gelişmenin toplumda yarattığı refahlık, zenginliğin ve sınıfsal ayrışmanın bir göstergesi olarak karşımıza çıkmıştır.

3.4. MEKANLAR

Yunan konut mimarisinde bir avlu çevresinde yer alan mekan birimleri günlük hayatın geçirildiği yaşam alanlarıydı

Andron; Ev sahibinin özgür şehirlilerden oluşan arkadaşlarını konuk ettiği, ziyafet ve eğlence havasında sohbet edilen bir mekandır (Blanck;1976:16). Erkeklerin bulunduğu yerde kadınların mahremiyet açısından uygunsuz olacağından Klasik Dönemin sonlarına kadar kadınlar bu salona girememiştir.

M.Ö 7. ve 6. yüzyıl saraylar ve aristokrat evlerinde andron yoktu, çünkü bu dönemde şehir ve çiftlik evleri ekonomik yönden zayıftı ve sosyal anlamda bir ev toplantısı olmamakla birlikte evler henüz çok mütevazıydı. (Hoepfner-Schwander,1986:271) M.Ö 5. yüzyıl başlarında andronlar yaygınlaşmış şehirlerde ve her ev planının tamamlayıcı unsuru olarak

belirmiştir. Genelde bir evin tek andronu vardır. Fakat bazen zengin kişilerin evlerinde örneğin Olynthos'ta iki androna rastlanılmıştır. Andron Klasik Dönem evlerinde genel olarak giriş yakınında yer alan, küçük bir mekandır. Helenistik Dönemde ise saray topluluğun etkisiyle doğuya özgü yaşam biçimi Yunan kültüründe çabucak yayılım bulması andronu evin önemli bir unsuru haline getirmiş, sadece zengin evleri değil, aynı zamanda fakir evlerinde de yer almıştır. (Hoepfner-Schwander,1986:230)

Priene evlerinde andron prostas yanına konumlanmıştır ve yaklaşık olarak 9 m2 genişliğindedir.(Şekil 60) İç dekarasyonu ile diğer mekanlardan ayırt edilebilen androna bir ön mekandan girilmektedir. İki kantlı ön mekan kapısı oikos kapısından küçüktür. Esas mekan kapısında hiçbir yerde kapı eşiği bulunamamıştır. Sözkonusu mekan bir perde ile kapatılmış olmalıdır. (Hoepfner-Schwander,1986:58) Andron diğer mekanlardan daha gösterişli olduğundan evin en büyük penceresine sahiptir.

Andronlarda 3-5 veya 9 kline yer alıyordu. Priene andronları 3-6 kişilik mekanlardır.(Şekil 61) Bunlardan biri diğerine göre daha yüksektir. Ortada hizmet için boşluk bırakmak amacı ile klineler duvar kenarına sıralanıyorlardı, baş ucu mekan köşesine gelmiyordu, boş kalan köşeye muhtemelen büyük bir şarap krateri yerleştiriliyordu. Her kline önünde servis masası bulunuyordu.

Kutsal ateş çevresinde birleşen aile M.Ö 5.yüzyılda dağılınca, ev planında Yunan kadınına, erkek dünyasından ayrı olarak gününü geçirebileceği bir yer ayrılmıştır bu bölüme **Gynaikonitis** denilmiştir.

Burası, vazo resimlerinde görülen, ev sahibesine ait ve onun misafirlerini kabul ettiği bir yerdir. (Şekil 62) Gynaikonitis, andron gibi bir toplantı salonu olarak kullanılmıştır. Yazılı kaynaklar Gynaikonitisin genellikle andronun üzerinde yer aldığından söz etmiştir. (bkz. Şekil 60) Prienede andron üzerindeki mekanın Gynaikonitis olduğu düşünülmüştür.

(Hoepfner-Schwander,1986:231). Vazo resimlerindeki tasvirler göre sandalyeler, sandıklar, çeşitli özel araç ve gereçler mekanın donanımını teşkil etmiştir.

Thalamos ve Ampithalamos ise; ailenin yatak odasıdır. Küçük çocuklara ayrı bir oda olmadığından çocuklarda bu odada yatıyorlardır. Homeros burasını aydınlık, kubbeli, güzel kokulu, diyerek bahsetmiştir (Homeros; il.III.384). Bu mekana megarondan üst kata çıkan bir merdiven ile ulaşılmıştır. Başka kaynaklarda bu mekanın genellikle üst katta yer aldığından bahseder. Vitruvius'un ideal Yunan ev planında Prostatın sağ ve solunda Thalamos ve Ampithalamos mekanları yer alıyordu. (Vitruvius;VI,7.2). (Şekil 63) Evlerde üst kat mekanlarının donanımına ait kalıntı yoktur. Vazo resimlerindeki tasvirler ile Homeros'tan verilen bilgiler göre; yatak, elbise askısı, sandalye, sandık gibi çeşitli donanımlar bulunmaktadır.

Oikos; Yunan evinde günlük işlerin yapıldığı esas mekandır (bkz.Şekil 60) (Maylonas;1946:369). Aile oikostaki kutsal ateş çevresinde birleşiyor ve ocak Hestia ile özdeşleştirmiştir. Çeşitli ev işleri, eve ait tamirat işleri, günlük işler ve çocukların eğitimi burada sürdürülüyor, geceleri de köleler yatıyordu (Hoepfner-Schwander,1986.60). M.Ö 4.yüzyılda Yunan toplumundaki sosyal ve toplumsal yapıdaki gelişmeye bağlı olarak mekanlar fonksiyonlarına göre ayırım gösterince, bu mekanlar işlevselliğini kaybetmiştir. Artık tüm aile ocağın etrafında toplanmıyor ekonomik ve sosyal değişmeye bağlı olarak hane halkının birey olarak önem kazandığı bu dönemde her bireyin evde kendine ayırdığı bir aktivite de yer almıştır.

Oikos evlerin kuzey bölümünde yer almaktadır. Ölçüleri andron ile aynı olduğundan bu iki mekanın konumu, yer değiştirebilmektedir. Oikos, genelde üç odadan oluşan dikdörtgen planlı bir yapıdır. (Hoepfner-Schwander;1986:60-62,108-112,175-177,231-232,273) kökeni eskiye dayanan plan şemasına Klasik Dönemde yeni bir düzenleme getirilmiştir. Olynthos bu durumun ilk öncüsüdür; Oikos mekanın pastas

arkasında yer alması kurallaşmıştır. Tüm yapının 2/3'si oikosa ayrılmıştır. Genişlik 15 ayaktır, uzunluk ise değişebilmektedir. Prienede ise, oikos genişliği 4.50 metre, uzunluğu 4.70 metredir. Mekanın ortasında ocak vardır. Priene'nin M.Ö. 4.yüzyıl ortalarına tarihlenen evlerinde ocak, odanın bir köşesinde yer alır, bu tarihten itibaren Hestia aile içersindeki etkisini kaybetmeye başlamıştır.

Helenistik Döneme kadar Yunan evlerinde **Tuvalet** yoktur. (Blanck;1976:24). Tuvalet ihtiyacı için Mısır kökenli olduğundan söz edilen ve "amis" adı verilen, lazımlık formunda kaplar kullanıyordu. (Resim 7) Küçük çocukların ise M.Ö. 6.-5. yüzyılda lazımlık kullanıldığını vazo resimleri ve pişmiş toprak buluntular kanıtlamaktadır. Klasik Dönem evlerinde tuvalet yoktu. Priene'de bulunan 25 nolu evde tuvalet tektir. Buda Helenistik Dönemde tadilatla eklenmiştir.

Yunan evinde **Banyo Mekanı**; Homeros'ta geçmektedir, fakat normal vatandaşın evinde ayrı bir birim olarak bulunmamıştır. Ancak M.Ö 7. ve 6. yüzyılda Smyrna da ve Prienede pişmiş toprak küvetlerin bulunduğu mekanlar görülmüştür. (Hoepfner-Schwander;1986:60-62,108-112). Priene banyo mekanı Olynthos banyo mekanlarıyla benzerlik gösterir. Tipik Olynthos banyosu dar, dörtgen bir mekandır. (Robinson;1938:199)

Mutfak; Tunç Çağında yalnız iki saray da Knossos ve Mallia saraylarında tespit edilmiştir. Mutfak evlerde ayrı birim olarak tasarlanmamıştır (Burns;1970:2). Klasik Dönem evlerinde mutfak birimi yoktur (Hoepfner-Schwander;1986:273) yemek oikosta hazırlanıp pişiriliyordu. M.Ö. 4. yüzyılda oikos ateşi çevresinde birleşen aile dağılınca, büyük evlerde mutfak ayrı bir birim olarak görülmeye başlar. Olynthos'ta bazı evler M.Ö 4.yüzyıl içerisinde mutfak adıyla tanımlanabilecek mekanların sayısının artışına işaret olmuştada bunların tipik özellikler taşıdığı söylenemez.(Graham;1954:328-346)

Yaz günlerinde aile yaşamına gölgelik mekan olarak katkıda bulunan Exedra, Helenistik dönemin gösterişli şehir evlerinin karakteristik unsuru olan peristylli avlunun galerinse açılırdı (Blanck;1976:21). Olynthos'taki yapı formlarında M.Ö 348 tarihinde ortaya çıkan bu birim avlunun güneyinde yer almaktadır.

Dükkanlar; Klasik Dönemde evlere bağlı mekan birimleri halinde yerini almıştır. M.Ö 5. yüzyılda Olynthos örneklerinde görülmüştür. Ve bu mekanlar yaşam alanlarından daha fazla yer kaplamıştır. Buda Yunan toplumunda ekonominin ve ticari hayatın yaşamlarının her anına var olduğunu göstermektedir. Dükkanların cepheleri ise kimi zaman caddeye baktığı, kimi zaman da ara sokaklara açıldığı tespit edilmiştir. (Hoepfner-Schwander;1986:266)

Agora dükkanlarında sadece satış yapılırken, bu dükkanlarda hem satış, hem de üretim yapılmaktaydı. İşlikler, satış yerleri ve kölelerin barınakları birbirleriyle bağlantılıydı. Ev sahibine ait satış yeri bir ara kapı ile oturma mekanlarına açılmaktaydı (Hoepfner-Schwander;1986:266). Bu tür işlik veya ona bağlı odaların yabancıya kiraya verilmediği ise iç mekanlara kapalı olan mekanlardan anlaşılmaktadır.

Priene'de dükkan birimi içeren 34 ev parselinin hepsinde kuzey kesim sokağa açılmaktadır. Bu yöndeki dükkanlar Hippodamos planının kurallarına uygun olarak tekdüze inşa edilmiş ve genelde her eve iki dükkan ayrılmıştır. Bazen bunlar oturma mekanlarıyla da bağlantılıdır.

3.5. BATI ANADOLU YUNAN KONUT MİMARİSİNİN GELİŞİMİNE ETKİ EDEN SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK FAKTÖRLER

Konut alanları, toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel yapısının fiziksel faktörler ile mekanda bütünleşmesinden meydana gelir. Konut alanlarının oluşumunda etkili olan faktörleri; fiziksel, sosyal ve ekonomik faktörler olarak ayırabiliriz. Fiziksel faktörler alanların biçimsel yönünü belirlerken, sosyal ve ekonomik faktörler de bu biçimsel oluşumda, kent toplumlarının sosyo- ekonomik ve kültürel yapılarındaki değişimini yansıtır. Sosyal ve ekonomik faktörler konut alanlarının bütünlük olgusunun meydana gelmesini olanaklı kılar.

Konut alanlarının oluşumunda etkili olan sosyo-ekonomik faktörler, toplumun sosyo- ekonomik yapısı ile yakından ilgilidir. Toplum yapısı ile konut alanlarının oluşumu arasında da sıkı bir ilişki vardır. Bu nedenle konut alanlarının ve planlarının anlaşılması için coğrafi ve iklim şartlarına bağlı olarak ele alınıp, sosyal doku ile bütünleşmeyi gerektirmektedir.

Batı Anadolu'da da Yunan konut mimarisini oluşturan etmenler arasında en önemli öncelik, Yunan toplumun yaşadığı ekonomik gelişmelerdir. M.Ö 1. binde yaşanan Ege göçleri sonrasında Yunanlılar Anadolu'nun Batı kıyılarına göç etmişler, iklime ve coğrafi yapıya uyum sağlayan yerleşmeler kurmuşlar bu kurdukları yerleşmeler polis kent-devleti olarak karşımıza çıkmıştır. M.Ö 7. ve 6. yüzyılda yaptıkları Kolonizasyon hareketleri sonucu toplumun refah seviyesi yükselmiş buna bağlı olarak düzenli kent plancılığı yapılarak konutlarda bu plan içinde yer almıştır. Toplumun yapısında ki bu sosyo kültürel ve ekonomik gelişmeler daha sonraki yıllarda konut planlarının gelişimi ve değişimde etkili olmuştur.

3.5.1.Kültür Kavramı

Kültür, toplumun taşıyıp getirdiği sosyal mirasın bütünüdür. Böylece sürekliliği insanın öğrenebilmesi yeteneğine dayanır. Kültür öğrenilen tavır ve harekettir. İnsan eğer belli bir tarzda hareket ediyorsa, bunun nedeni belirli bir kültür geleneği içinde doğmuş ve yetiştirilmiş olmasıdır. İnsanın hareketlerini ve tavırlarını belirleyen olgu, kültür gelenekleridir. İşte bu bağlamda konut biçimlenişini etkileyen sosyo-kültürel faktörler önemli bir yer tutar (Güvenç, 1984:25).

Kültür olgusunu belirli başlıklar altında da tanımlanabilir.

- Kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır.
- Kültür, belirli bir toplumun kendisidir.
- Kültür, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir.
- Kültür, bir insan ve toplum kuramıdır.

İnsanlar guruplar halinde örgütlenerek. Aynı coğrafyasal koşullara karşı uzun süre başa çıkma uğraşı vermiş, tutarlı, dengeli, bütünlük arz eden, ortak değerleri, sanat, zanaat, beceri ve alışkanlıkları olan ve bunları çeşitli mekanizmalarla nesilden nesile aktarmış toplulukların birikiminden kısaca kültür diye söz ediyoruz (Gür, 2000:12).

3.5.2.Kültür-Konut İlişkisi

Konut toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel kimliklerinin bir göstergesidir. Toplumlar kendi fiziksel ve dinsel özelliklerinin yanı sıra ait olduğu gurubun kültürel özelliklerini de yaşadıkları mekana, o mekanın kullanım biçimine yansıtırlar (Ertürk,1995:2). Konut, insanların barınma gereksinimlerini karşılayan, onları dış etkilerden koruyan ve güvenlik içersinde yaşamlarını sürdürülmesini sağlayan en önemli yapı türüdür. Diğer bir ifadeyle konut, bir arada yaşayan ve aynı mekan parçalarının paylaşan, tüm yaşam eylemlerini uyuma, dinlenme, yemek yeme vb. birlikte yapan bireylerin veya ailelerin geliştirdikleri barınma-koruma işlevli bir yaşama ve yerleşme biçimidir (Arcan, 1999:76).

Konutlar işlevsel olarak sadece bir mekan olarak değil, birçok amaca hitap ederler. Çünkü konut, kültürel bir olgudur ve ait olduğu toplumun kültürel değerlerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. İlk çağlardan beri bilindiği gibi konut, insanlar için sadece bir barınma mekanı olmaktan çıkmış, aynı zamanda bir çok fiziksel aktivitenin yer aldığı bir mekan haline gelmiştir. Konutta insanın düzenleme ve yaratma isteği, yaşamın büyük bir bölümünü bu ortamda geçirdiği için, diğer yapı türlerine göre daha belirgindir. Bu nedenle konut, yüzyıllar boyunca hızla değişerek çevre koşullarına, sosyo-ekonomik ve kültürel olaylara da bağlı olarak evrim geçirmiştir. Hiçbir toplumsal öge ya da sürecin değişimden bağımsız olarak var olmadığını her toplumsal öge ve sürecin değişime katkıda bulunduğu gibi, değişim olgusundan etkilendiği, toplumsal ve ekonomik alandaki gelişmelerin ve değişimlerin konut mekanlarının farklılaşmasına neden olmaktadır (Rapoport, 1969:45).

Konut formlarının incelenmesi ve sınıflandırılması, ekonomi, teknoloji ve iklim gibi değerlerin etkilerine bağlı olmaktadır. Bu nedenle, hem fiziksel hem de sosyo-kültürel bakış açısı göz önünde bulundurulmalıdır. Önce bir kültürün kimliği ve karakteri anlaşılır; onun değerleri kazanılır ve böylece, hem kültürel hem de fiziksel ihtiyaçlara cevap veren bir konut biçimi ortaya çıkar. Konut biçimleri sadece fiziksel etkilerin ya da tek bir etkenin sonucu değil, tüm sosyo-kültürel ve ekonomik faktörlerin sonucudur (Rapoport, 1969:46).

Antik Yunan uygarlığın bakıldığı zaman; Ege göçleri sonrasında Anadolu'nun Batı kıyılarına göç etmişler (Harita 4) ve üç bölgeye yerleşmişlerdir, kuzeyde Aioller Batıda İonia'lılar, güneyde ise Dor'lardır. (Hartia 5) siyasi anlamda tam bir birlik sağlayamayan ancak lehçe farklılığı hariç temelde aynı dili benimseyen ve aynı tanrılarla inanan bunun yanında ortak kutsal alanları olan bir kültür birliği yaratmışlardır. Heredotos (Heredotos,1991:142) İonialılar ve İonia bölgesi için; "Panionia'da taplanan İon'lar kentlerini bizim yeryüzünde bildiğimiz en güzel gökyüzü ve en güzel iklimde kurmuşlardır. Ne daha kuzeydeki bölgeler, ne de daha güneyde kalan ionia ile bir tutulabilir, hatta ne doğusu, ne batısı; kimisi soğuk ve ıslak, kimisi sıcak ve kurak olur. Dile gelince hepsi aynı ağız kullanmazlar; dört değişik konuşmaları vardır. Güneyden başlayarak ilk kentleri Miletos'tur; hemen sonra Myus ve Priene gelir; Karia'da kurulmuş bu kentler, aynı bölge dilini konuşurlar. Lidya'da Ephesos, Kolophon, Lebedos, Teos, Klazomenai, Phokia vardır. Bunların dili daha önce saydığımız kentlerin diline hiç uymaz, hepsi ortak bir bölge dili konuşurlar. Bunlardan başka üç İon kenti daha vardır ki, ikisi Samos ve Khios adalarındandır. Üçüncüsü Erythrai anakaradadır. Bunlardan Khios ve Errtyhrai aynı bölge dilini konuşurlar, Samoslular'ın ise kendilerine özgü ayrı bir dilleri vardır. Böylece birbirinden Ayrı dört bölge çıkmış olur ortaya" diyerek tanımlamaktadır. (Harita 6) Oluşturdukları bu bölgesel kültür birliği, maddi kültür ürünlerinde de yer yer kendisini belli etmiş, mimarlık, sanat alanında ortak bir gelişim göstermişlerdir. Yunan kültürü sürekli olarak diğer toplumlarla ekonomik ve ticari ilişki içersinde

olduklarından diğer toplumlardan hem etkilenmişler hem de etkilemişlerdir. Kùltürlerinde oluşan bu çeşitlilikten dolayı Yunan konut mimarisi plan bakımından tüm batı Anadolu kıyılarında aynı ama farklı zamanlarda toplumların ekonomik ihtiyaçlara cevap vericek şekilde tasarlanmışlardır.

Antik Yunan uygarlığının var olduğu süreç içerisinde oluşturduğu kùltür birliğinde, mimari alanda yaşadığı değişimler iklim ve bitki örtüsünün yanında şüphesiz gelişen ekonomisi ile doğrudan orantılıdır. Kolonizasyon Döneminde ticaret sayesinde refaha kavuşan Yunan toplumunun mimari formlarındaki geçirdiği gelişim evreleri konut mekanlarında da yansımıştır. Ekonomik gelişimin göstergeleri ilk önce toplumun sosyal yapısında kendisini göstermiş bilim, felsefe ve edebiyat alanında altın çağını yaşamıştır. Bu değişim sonucunda polis- kent devletlerinin yapılanmasında ve planlarında da düzenlemelere gidilmiş ve bu düzenleme konutların konumlandırılmasına da etkilemiştir. Sosyal, ekonomik ve teknolojik değişimler, konutların o dönem şartlarına ihtiyaç verecek şekilde tasarlanmasına neden olmuştur. Pastas ve prostas plan tipinin gelişim evrelerinde Yunan toplumunun değişimlere cevap verecek şekilde tasarlanması ve persityl plan tipinin, sınıf ayrımının belirginleştiği ve zenginlik göstergesi olarak ortaya çıkması Yunan toplumundaki sosyal ve ekonomik değişimlerin hızlı bir şekilde mekanlara yansıtıldığı görölmüştür.

Genel olarak konut ve yerleşme ilişkisi incelendiğinde; insanlar yerleşmelerin bir parçası olan konutlarda yaşarlar ve yerleşmeler de konut biçimlenişlerini etkiler. Bazı bölgelerde insanların görüşme yerleri konut iken, bazı bölgelerde buluşma yeri meydan ve caddeleriyle yerleşmenin kendisidir. Yunan toplumunda ticaret ile ortaya çıkan Pazar ekonomisi sonucu bu meydanlar agora olarak karşımıza çıkmıştır. Bu meydan sadece insanların günlük alışverişlerini yaptığı yer değil aynı zamanda siyaset, felsefe ve diğer konuların konuşulduğu ve en önemlisi de kentin sosyal yapısının ortaya çıktığı bir alandır.

3.5.3. Konut ve Toplum İlişkisi

Konutlar, her zaman toplumun aynasıdır ve Aile yapısını, aile üyelerini ve toplumun amaçlarını yansıtmışlardır (Hoepfner,1996:155-170). Geometrik ve Erken Arkaik Dönem yerleşimleri nispeten küçük ve birbirinden ayrı ya da yakın evrelerden oluşmuştur. Bunlar arasında megaron, hem Anadolu kıyılarında hem de Yunanistan'da en çok rastlanan ev tipidir. Girişi kısa kenarda yer alan, tek odalı, dikdörtgen ve genelde müstakil bu ev tipi, Miken Dönemi'nde gelişmiş ve tüm Antik Çağ boyunca yaygınlaşmıştır (bkz.Şekil10) (Hoepfner, 1996:155-170). Odanın ortasında bulunan ocak nedeniyle tavanın yüksek olması, çatıda ya da duvar boyunca geniş bir açıklık bulunması gerekmiştir. Açıklıkların kısa kenarlardaki duvarların üst bölümünde bulunduğu Geometrik Dönem'e ait terra cotta evler, bu yapı tekniğinin iyi bir anlatımı olmuştur. Yoksul Yunan yerleşimlerinde aileler genellikle tek odalı evlerde yaşamışlar; dolayısıyla, en fazla 20m² büyüklüğündeki bir odada beşten fazla kişi bir arada bulunmuştur. İklimin ılıman olması nedeniyle gerek oda, gerek evin önündeki açık alan tüm yıl boyunca kullanılmıştır. Daha varlıklı aileler ise bir avlu çevresinde geniş bir kompleks oluşturacak bu türden iki ya da daha fazla eve kolaylıkla sahip olabilmişlerdir. Kral sarayları da bu tür evlerdendi.

Yunan toplumunda ailelerin genellikle birbirine çok yakın yaşamış oldukları görülmektedir. Evin merkezi ve toplanma noktası ocağın çevresiydi. Yemekte çocuklar, ebeveynler ve yaşlılar ateşin çevresinde bir araya gelirdi. Ateş kutsal sayılır ve hiçbir zaman sönmemesi gerektiğine inanılırdı. Yemeklerden önce tanrılara dua edilir; onların şerefine bir şey sunulur ve bu sunu ateşe atılırdı. Uyuma yerleri de duvara bitişik olduğu görülmüştür. Ahşap yatak ve diğer mobilyaya ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamasına karşın, bu merkezi odanın duvarları boyunca bazen küçük şekillere

rastlanmaktadır. Ortak kullanıma yönelik ilk yapı örnekleri olan tapınaklarda da aynı tasarımın kullanılmış olması erken Yunan mimarlığının bir özelliğidir. Tapınakları sıradan evlerden ayırabilmek ve daha resmi bir karakter kazandırabilmek için MÖ. 700 öncesinden beri tapınak çevresine sütunlar (peristasis) inşa edilmiştir (Hoepfner-Schwander, 1994:17-22).

Oryantalizan Dönem olarak adlandırılan MÖ. 7. yüzyılda, en iyi tüccarlar, Doğu ve Kuzeydoğu Akdeniz arasında olduğu kadar Kıta Yunanistan ve Güney İtalya'daki Manga Graecia arasında denizcilik yapan İonlar'dı. Böylece, Yunan dünyasının en varlıklı halkı olmuşlardı. Örnek verilirse Kolophon en varlıklı insanların yaşadığı yer olarak bilinmekteydi. Her yerde Doğu lüksü, giysiler, silahlar ve diğer eşya vardı. Mimarlıktaki ilerleme sonucunda terra cotta kiremitler yapılmaya ve yapılarda ahşap yerine daha çok taş kullanılmaya başlandı. İlk kez Eski İzmir'deki bir evde ayrı bir banyo odası yapıldı. Nedeni belli olmamakla birlikte, Erken Arkaik Dönem'de yemek sırasında kline (bir tür uzun kanape) üstüne uzanma adeti Doğu'dan, belki de Lidya'dan (Lidya) alınmış ve doğal olarak, klinede yenen yemek daha gösterişli ve lüks kabul edilmiştir (Hoepfner, 1996:155-170). Bu tür yemeklere tüm aile üyeleri değil, yalnızca şekçin kişiler ve aile dostları katılmıştır. Bunun sonucunda aile bölünmüştür: kadınlar, çocuklar ve ailenin diğer üyeleri oikostaki (ana oda) ocağın çevresinde toplanmayı sürdürürken, evin erkek üyeleri, genellikle dostları ve konuklarıyla birlikte ayrı bir yerde yemek yemişlerdir. Kadınların bulunduğu oikosa konukların girmesine izin verilmediği için oikosta ya da oikosun yanındaki küçük odada bu tür lüks yemekler düzenlenemezdi. Dolayısıyla klinelerin yerleştirilebilmesi için özel bir odaya gerek doğmuştur Andron (Selamlık) adı verilen bu odaların ilk kez vazolarda tasvir edilmesi MÖ. 700'den önceye rastlar. O dönemde bu tür odalar, her evde değilse de en azından aristokrat ve varlıklı kişilerin evlerinde bulunmuştur.

Eski İzmir'de MÖ 7. yüzyıl başına ait yapı katında düzensiz evler gözlenirken, yüzyılın ortasında radikal bir değişiklik olmuş, çoğu megaron

tipinde, dikdörtgen yapılar ortaya çıkmıştır. (bkz. Şekil 49-50-51a) Kline konulabilmesi için oluşturulan andronun genellikle bir birim oluşturabildiği görülmüştür. İzmir'deki H açmasında Çifte Megaron olarak adlandırılan XII ve XIII no'lu odalara dikkat çekicidir. (bkz.Şekil 51a) Bu iki oda birlikte bir konut yapısı oluşturulmuş, girişe yakın olan, daha büyük ve ocaklı oda, ailenin yaşadığı ana mekan oikostur. küçük oda ise konuk odasıdır. Ayrı bir kapısı ve antresi bulunan bu mekanın 4.20 ve 4.70m olan genişlik ve derinliği, daha sonraki dönemlerin klineli odalarının ideal boyutlarına yakındır. Duvarları boyunca da beş ya da altı kline bulunmuştur. Kazılarda ikinci kata dair hiçbir kalıntıya rastlanmamıştır. Oikosun 6 m'den de yüksek olması gerektiği düşüncesinden hareketle, hiçbir zaman bir ikinci kat bulunmadığı varsayılmıştır (Hoepfner, 1996:155-170).

Eski İzmir, bir oikos ile sonradan eklenen bir androndan oluşan, iki odalı yeni ev tipinin ortaya çıktığı, bilinen en eski yerleşim bölgesidir. Bu evler Miletos, Kolophan ve Phokaia gibi büyük kentlerde de Eski İzmir'de olduğu gibi bir evrim geçirmiştir. MÖ 7. yüzyılda İonia'daki tüm kentler bu süreçten geçmiş; bir başka deyişle, yaygın bir alanda düzensiz evlerden oluşan bir kentsel yapıdan, birbirine yakın inşa edilmiş iki odalı evlerden oluşan bir düzene geçilmiştir

MÖ 700'den itibaren tüm sosyal ilişkilerde büyük gelişmeler olmuştur. Alfabenin bulunması, kanun çıkarılmasını ve parselasyonun daha kolay ve daha doğru bir biçimde yapılmasını sağlamıştır. Bu gelişmeye hız kazandıran kent, Miletos olmuştur

M.Ö 479'da Dicle'den geri dönen Miletoslular hemen kentlerini yeniden inşa etmeye başlamışlar, böylece Miletos, küçük insulalar oluşturan sokakları, geniş caddeleri ve merkezinde açık alanlar bulunan ilk Antik Çağ kenti olmuş. Kent planlama bilimi de bu tasarımla doğmuştur (Hoepfner-Schwander, 1994:17-22). (bkz.Şekil 38)

Miletos'tan bile daha modern bir kent haline gelen ve kentsel özellikleri nedeniyle Miletoslu Hippodamos'un takdir edildiği Pire'de en çok dikkati çeken özellik, tüm kentte, tek formu "tip-evler" olarak adlandırılan eş evlerin varlığıdır. (Hoepfner, 1996:158). Pire planı, daha sonraki yüzyıllarda kurulan tüm kentler üzerinde önemli bir etki yaratmıştır.(Şekil 64) Bu kentlerin pek çoğunun özelliği, tip-evler içermeleridir. Tip-evlerden oluşan bu tür bir kentleşmenin, demokrasinin Atina'da doğmasının sonucudur. Bunun en önemli sonucu da orta sınıfın hızla gelişmesiydi. Çoğunlukla "isonomia" olarak anılan eşitlik, adaleti ya da yoksulu zenginleştirmeyi içermezdi; onunla amaçlanan tek şey, her yerde kent-toplumu güçlendirilmesiydi. Hatta daha sonra demokrasi adını alan yeni siyasi sistemin bile bir bütün olarak kent-devleti güçlendirme yöntemi olmuştur. Maraton savaşı, bu yeni kuralların ve toplumda ortaya çıkan değişikliklerin başarısı olarak görülmüştür.

Eski İzmir'in iki odalı evleri ile Pire'nin ortak formu planlarındaki bir özellik ön plana çıkmıştır: Oikosun yanında bir andron bulunması. Pire'de ilk kez, yedi klineli bir andron ortaya çıkmıştır. Yatağa benzeyen klineler duvara yaslanmaktaydı ve bulundukları odanın, kenarları 4.50m olan bir kare olarak ortaya çıkmıştır. Ergonomik açıdan klinelerin odanın ön kenarının ortasına yerleştirilmemiştir. Ailenin diğer üyelerinin, yani kadın ve çocukların içeriye görmemesi gerektiği için de antrenin ön bölümü de tamamen avluya açılmamaktadır. (Hoepfner,1996:155-170)

İonia'da ortaya çıkıp Pire ve Atina'daki tüm yeni evlerde de egemen olan andron kültürü, Yunan toplumunda karakteristik bir hale gelmiştir. İlk önceleri bazı varlıklı kişiler için ortaya çıkan yenilikler, daha sonraları her kentlinin yaşamının bir parçası haline gelmiştir. Aile kültüründeki değişim sonucu hiç kimse karısı ve çocuklarıyla ateşin karşısında oturmak istememiş, onun yerine akşamları andronların kapalı atmosferinde dostlarıyla geçirmeyi tercih etmişlerdir.

Andronlarda genellikle akşam, yemekle başlardı. Sohbet ise şölenlerin en önemli etkinliği idi; bu sebeple özel sohbet konuları belirlenirdi. Bu anlamda, andronlar bir eğitim mekanıydı. Yunan kültürünün cazibesinin de önemli ölçüde andronlardan kaynaklandığı bilinmektedir (Hoepfner, 1996:155-170).

Ailenin kadınları ise andronlardaki bu yemeklere katılmazlardı. Bunun nedeni, andronların tamamen evin parçası değil, yarı özel, yarı resmi başka bir dünyaya ait mekanlar olmasıydı. Kadınlar evden ve ev içinde olanlardan sorumluydular.

Yunan toplumunda kadınlar kamusal alandan çok özel alan olan konutla özdeşleştirilmiştir. Kadınlar iki kategoriye ayrılmıştır. Kadının kamu/kamusal alandaki yeri ve konut/özel alandaki yeri. Birinci kategorinin kapsamına giren dini, ekonomik ve yasal alanlara bakıldığında kadınların toplum içerisindeki belirgin ve aktif konumlarından, ikinci kategoriye bakıldığında ise gündelik yaşamın gerektirdiği aktivitelerin kamusal alanla olan yakın ilişkisi ve kadının konutun içerisindeki mekansal kullanım örgüsüne nasıl katıldığı görülmektedir (Özgenel, 2001:130).

Her iki kategori de aslında kadın/erkek karşıtlığını kapsar: erkeğin yeri polis, kadının ki ise konuttur, dolayısı ile kadın özel, erkek ise kamusal alanlarla özdeşleştirilmiştir. Buna göre agora meclis, gymnasium, stoa ve sokak gibi kamusal alanlar bir evin sahibi olarak para kazanmakla yükümlü ve bir polisin vatandaşı olarak da siyasi aktivitelerden sorumlu erkeklerin kullanımındadır. Kadınlar sadece kamusal alanın değil evin içerisinde kendilerine ayrıldığı öne sürülen mekanların dışında kalan alanlarında da kullanıcıları değildirler. Yunan toplumunda hayatının her seviyesinde kadın ve erkeğin üstlendiği rollerin birbirini tamamlayacak, yani birbirleriyle yarışmayacak şekilde düzenlenmiştir (Özgenel, 2001:130). Kadının konutun sınırları içerisinde yerleştirilmesi, toplum hayatından tamamen izole ve ikincil

konumdaymış gibi gösterilmesinde ki amaç kadınların namus kavramını ve dolayısı ile de ailenin saygınlığını korumak olmuştur. Kadın Yunan toplumunda gerçekte çok farklı ve önemli konumlarda olmuştur; hanenin ve dolayısı ile de en büyük olan polis'in devamlılığını sağlayacak vatandaş, yani erkek çocuklar üretebilmek için temel birim aile (oikos), yani evlilik ve temel birey de kadın olarak görülmüştür.

Sonuç olarak Yunan toplumunda konut önemli bir yer edinmiştir. Konut sadece tek bir amaç için kullanılmamış, zamanın ekonomik ve sosyal yaşantısına uygun olarak konutların mekanları geliştirilmiş ve çok fonksiyonlu kullanılmıştır. Konut Yunan toplumunda; her alanda olduğu gibi bireylerin farklılaştığı ve özel yaşam alanlarının belirginleştiği ve bu form çerçevesinde toplumun sosyal ve kültürel yapısına bağlı olarak o dönemin koşullarına uyum sağlayarak yaşamışlardır

3.5.4. Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Gelişim Açısından Arkaik Dönem

Batı Anadolu'da yeni bir yönetim modeli olan polis fikrinin geliştiği Arkaik Dönemde Batı Anadolu'nun Akdeniz ve Ege kültür çevresindeki konumu, Demir Çağının başlarından M.Ö 5. yüzyıla kadar geçirdiği politik, sosyo-kültürel ve ekonomik süreci, mekansal dönüşümler ile çok farklılaşmış coğrafyası, kentleşme sürecinin temel nitelikleri ve kent morfolojisi açısından birbirinden oldukça farklılaşmış bölgelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Batı Anadolu için; Ege göçleri sırasında ve sonrasında ki Demir Çağı başlarında ortaya çıkan yeni yaşam biçimleri ve toprak- insan ilişkileri kuzeyden- güneye doğru inildiğinde birbirinden oldukça farklı ekonomik, sosyal ve politik olguların ve süreçlerin yaşanmasına neden olmuştur. Demir Çağın başlarından başlayarak Arkaik Dönemin sonuna kadar geçen süreçte

Yunanlılar, Batı Anadolu ve Ege adalarında yer alan yerli halk ile kültür alışverişinde bulunmakla birlikte zaman-mekan bağlamında önemli yerel farklılıklar gösteren unsurlar da ortaya çıkmıştır.

3.5.4.1 Anadolu'da Kentleşme Sürecinde Yunanlılar'ın Batı Anadolu'ya Göçü ve Polisin Oluşumu

3.5.4.1.1.Ege Göçleri ve ilk Yunan yerleşimleri

Arkeolojik bulgular Ege'de ve Anadolu'da M.Ö. 2. bin ortalarından Ege göçlerinin sonlarına kadarki dönemde, kavimler ve daha küçük ölçekli insan topluluklarının mekansal hareketliliğinin çok arttığını göstermiştir (Mansel, 1984:89). Arkeolojik veriler, M.Ö. 12. yüzyılın ortalarında Ege Denizi'nin batı kıyısından doğu kıyısına yani Batı Anadolu'ya doğru, Dorların Yunanistan'ı istilasından sonra yurtlarını terk eden Akhaların yarattığı yeni bir kitlesel göç olgusunun varlığını ortaya koyar (bkz.Harita 4). Daha önce M.Ö. 1400–1200 yıllarında Batı Anadolu ile ticaret amacıyla ilgilenen ve Hititlerle dostça ilişkiler kuran Akhalar, Hitit İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanarak, bu kez yerleşmek amaçlı gelmişlerdir. Arkeolojik buluntuların yerleri Akhaların Batı Anadolu'daki etkinliklerinin belirli bir bölgede yoğunlaşmadığını, oldukça geniş bir alanı kapsadığını göstermektedir. (Mansel, 1984:90). Bu yayılım Akhaların Gediz vadisi üzerinden Anadolu içlerine kadar ticaret ilişkileri kurmuş olabileceklerini göstermektedir. Doğu Ege kıyı şeridi Anadolu'da ki Akha etkinliklerinin en yoğun olduğu bölgelerdir. Kuzeyde Torostan başlayarak güneyde Karia'ya kadar uzanan alanda Akhaların izlerinin bulunduğu otuzdan fazla yer saptanmıştır. (Harita 7)

Deniz kavimleri ismi; M.Ö 13. yüzyıl sonlarından başlayarak özellikle M.Ö 12. yüzyılda yoğunluk kazanan Ege havzasından Doğu Akdeniz kıyılarına doğru kalabalık guruplar halinde göç eden kavimlere, Mısırlılar tarafından verilen isimdir. Günümüz tarihçileri bu kitlesel göç hareketine 'Ege Göçleri' demişlerdir. Mısır belgelerine göre deniz kavimleri, Mısır topraklarına ilki M.Ö 1207'de ikicisi M.Ö 1192 de olmak üzere iki kez geniş kapsamlı istila girişimde bulunmuşlardır (Singer, 1983:217). Mısır belgelerinde ikinci istilanın, saldırganlarının kuzeyden, hem kara hem de deniz yoluyla geldikleri, güçlü ve merkezden iyi yönetilen bu kavimler arasında Dorların bulunduğu da anlatılmaktadır. M.Ö 13. yüzyıl ortalarında Troia savaşı sırasında Batı Anadolu henüz Tunç Çağını yaşıyor ve demir silah kullanılmıyordu. Arkeolojik bulgulara göre kıta Yunanistan'da, Ege'de Yunan topluluklarının Batı Anadolu kıyılarına göçüne sebep olan Dor savaşçılarının Anadolu'da demir silahlar kullanan ilk kavim olduğunu göstermiştir (Nixon, 1968:17)

Ege göçlerinin Anadolu için önemli sonuçlarından biri M.Ö 1800-1200 yılları arasında Anadolu'nun tartışmasız tek büyük devleti olan Hitit İmparatorluğu'nun çoğunluğu Balkanlardan Trakya ve Marmara bölgesi üzerinden gelen kavimlerin yoğun saldırıları sonucunda M.Ö. 1190 yıllarında dağılması ve Anadolu'nun Demir Çağına girmesiyle sonuçlanmıştır. Bu göçlerle, diğer toplumlarla birlikte Anadolu'ya Kıta Yunanistan'dan zorunlu göç eden Yunanlılar ise Anadolu'nun batı kıyılarını seçmişlerdir. (bkz.Harita 4) Yerleşimleri genelde Hermes (Gediz), Maeander (Menderes), Scamander (Kara Menderes) gibi en önemli nehirlerin ağızlarıdır ve en elverişli limanlara yakındır. Bu Yunan yerleşmeleri Batı Anadolu kıyılarında üç bölgede toplanmıştır. Bunlar; Güneyde Karaili'ler, Ortada İonia'lılar ve kıyının uzak Kuzey bölgesinde Aiollilerdi. (bkz.Harita 5) Her biri kendi kimliğinde ve özgürlüğüne sahip küçük topluluklar oluşturmuşlardır. Oluşturdukları bu birlik, kültür birliği olarak başta mimarlık olmak üzere felsefe ve sanat alanında kendini göstermiştir (Jeffary, 1976:206).

Bunlar arasında hem politik olarak hem de kültürel olarak çok kısa bir süre içinde ileride Anadolu'nun batı kıyısının lideri olması sebebiyle İonia'nın özel bir konumu vardır (Jeffary, 1976:207). (bkz. Harita1) Hermes ve Meander arasında uzun ve derince oyulmuş bir kıyı hattının 12 İon şehrinin, tarihlerinde paylaştıkları ortak unsurları vardır. Örneğin kentlerin hepsi yerel değişikliklerin yanı sıra aynı dili konuşmuşlar ve gerçekten geçmişe ait ortak bir Yunan kültürünü paylaşmışlardı. (Harita 8)

Bu göçler sonrasında, Anadolu'ya yeni gelenlere karşı yerel halkların direnişleri şiddetli olmamıştır. Yarımada'nın en güçlü krallığı olan Frigyalılar ise İonialılara bir tehlike oluşturmaktan oldukça uzaktı. Bu şartlar altında Yunanlılar, anavatandan, arkalarında bıraktıklarından çok farklı olmayan yaşam koşulları bulmuşlardır (Harita 9).

Batı Anadolu'ya göç eden Yunan toplumunda Dor istilaları sırasında Yunanistan'da olduğu gibi kendi medeniyetlerinde hiçbir kültürel bozulma ile karşılaşmadılar tam aksine Yunan kültürü, yerel unsurlar ile etkileşim içine girerek kültürlerine yeni anlamlar katmışlardır. Uygarlıklarının ilk evresi süresince (M.Ö. 1000-800) Anadolu'nun batısındaki Yunanlılar başlıca tarıma dayalı çok basit bir yaşam sürmüşler ve yuvarlak planlı basit Konutlarda yaşamışlardır. Batı Anadolu'da hüküm süren tüm toplulukların genel ihtiyaçları ve gereksinimleri o dönemde hemen hemen aynı olduğundan herhangi bir kültür değişikliği nedeniyle Konutlarında değişik bir plan tipi oluşmamıştır.

Sosyal sınıflaşmanın kesin çizgilerle ayrılmadığı bu yerleşimler, toplumu yöneten bir hükümdarı olan küçük krallıklar şeklindeydi. Çömleklerden başka fark edilen her hangi bir sanat eserinin olmaması ve eserlerin doğudan ithal edildiğine dair her hangi bir işaret bulunmaması, ilk çömleklerin var olan kültürlerinde yeni bir ruh yaratmaktan uzak olduklarını göstermiştir. Yazının bilinmemesinden dolayı hikayeleri, anlatma şeklinde olan sözlü gelenek, kültürel yeniliklerin temel yapısı olmuştur

(Hanfmann, 1975:9).

M.Ö. 8. yüzyılın sonu ile M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısında Yunan şehirleri kültürel faaliyetlerin çeşitli alanlarında önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir. En önemlilerinden biri Yunan destanının gelişmesidir. Smyrna'lı bir şair olan Homeros önceleri sözlü olarak sunulan destanlarının ilk örneklerini yazmıştır. Homeros'un destanı sayesinde sadece Arkaik Dönem Anadolu tarihi hakkında çok şey öğrenmekle kalmamış aynı zamanda Troia gibi mevcut yerel yerleşimlerin doğası, toplumların sosyal, kültürel ve ekonomisi hakkında da ayrıntılı bilgiler öğrenilmiştir (Hanfmann, 1975:10).

Yunan uygarlığının ilk aydınlanma evresi M.Ö. 750-650 yılları arasında başlamış olup, Doğu toplumlarıyla yaptıkları ticaret ile Yunan dünyasının ilk mimari unsurlarını yaratmışlardır. Ayrıca kurdukları şehirler oldukça küçük olmakla birlikte 20 ile 30 hektardan fazla değillerdi ve bu yerler üzerinde sadece birkaç bin insan barınabilmiştir (Cook, 1959:53; Roebuck,1959:21).

Erken Arkaik Dönem Anadolu Yunan toplumu için; Kraliyet ailesi ile herhangi bir ilişkiye sahip olan zengin soylu aileler ile şehir içindeki verimli toprakları ekip biçen çitçi topluluklar bulunuyordu. Bu M.Ö. 8 yüzyılların ortasındaki Yunan şehirlerinin imalat ve endüstriyel etkinliklere dayalı yüksek bir yaşam standardı geliştiremediğini göstermektedir. Güzel sanatlarda yüksek bir düzeyin olması, genellikle imalat ürünlerinin satılması ve yabancı piyasaların, uluslar arası ticaretle ilişkisini gerektirmekteydi. Aslında, Yunan toplumunda tarıma dayalı basit bir kent yaşamı ve bunun yanında basit ve tekdüze konutların varolması ile ilk epik ve lirik şiir sanatının gelişmesi ile bu dönem sonuçlanmıştır (Cook,1959:55). Ancak kolonizasyon sonrasında değişen yaşam koşulları ve aristokrasi sınıfının ortaya çıkması Yunan toplumunun şehircilik ve mimari alanda ilk örneklerle vermeye başlaması ile yeni bir döneme girilmiştir. Şehirlerinde anıtsal yapılar yapmaya başlayan ve düzenli kent planlamasına dair ilk adımların atıldığı bunun yanında çok odalı, avlulu, kapalı konutların genişçe yapılmaya ve kullanılmaya başlanması bu

dönem toplumunun ekonomik olarak değiştiğini bizlere göstermektedir. Batı Anadolu, Yunanlıların gelişinden sonra yeni bir kültürel kimlik kazanmıştır. Gelişen ekonomiyi takip eden kültürel yenilikler dünyanın en parlak uygarlıklarından birinin yolunu açmıştır. (Roebuck,1959:78)

Özetlemek gerekirse; Batı Anadolu'nun kültürel coğrafyası M.Ö 1. bin başlarında tek düze olmayan, oldukça karmaşık bir yapı göstermekteydi. (Harita 10) Farklı soylardan gelen bu insanların çeşitli nedenlerle, her zaman birbirleriyle dostça ilişkiler kurmaları mümkün olmamıştır. Diğer yandan göçle gelen soyluların zenginliklerinin kaynağı özellikle ortakçı olarak yoksul ve yerel halkın ve kölelerin çalıştırıldığı çiftlikler olduğundan, bu iki sosyal tabaka arasında büyük bir servet ve yaşam düzeyi ortaya çıkmıştır. Bu farklılık yine mekansal yapılaşmada yanmıştır. Konutlarda görülen farklılıklar, evlerin içinde bulunan işlikler, depolar ve atolyelerden anlaşılabilmiştir. O günkü toplum yapısında var olan sosyal ve kültürel farklılık Anadolu'da yine her dönemde yaşanan ekonomik ve siyasi olaylarla bağlı olarak hem kentleşmede hemde konutlarda kendini göstermiştir

3.5.4.1.2. Polislerin Meydana Gelişi

Polis; çevre köyleri içine alan ve genellikle tabii sınırlarına dayanan siyasi bir topluluktur (Saltuk, 1997:143). Yunan orta çağının sosyal ve siyasal alanda ortaya koyduğu en büyük yenilik "polis" adını taşıyan şehir devletlerinin kurulmuş olmasıdır. Polisler Yunan yarımadasının Anadolu'nun batı kıyılarını, Ege adalarını ve güney İtalya ve Sicilya'nın belirli bir bölgesini kapsayan Eski Yunan dünyasının en parlak döneminin toplumsal ve siyasal örgütleniş biçimi olmuştur (Mansel, 1984:38).

M.Ö. 2. binde Yunanistan'da kralların veya beylerin idaresinde bulunan tunç dönemi özellikleri gösteren yerleşimler bulunmaktaydı. Bu

krallar ve beyler yüksek bir tepe üzerinde etrafı kalın surlarla çevrili bir şatoda ikamet etmekteydiler. Halk toprağa bağlı yaşamaktaydı ve şatonun eteğinde kasabalarda veya köylerde yaşamlarını sürdürmekteydi (Mansel, 1984:63). Bu yerleşmeler; gerek yüzölçümlerine bakıldığında gerekse farklılaşan mekanlarıyla birer kent yerleşmesi sayılmışlardır. Bu yerleşmelerde bir yönetici sınıfı oluşmuş ve bu yönetici sınıfının yaşadığı saray yapıları bulunmuştur. Halk ise tarımla uğraşmış ve yönetici sınıfından farklı olarak sade ve gösterişsiz konutlarda yaşamışlardır.

Bu Aka yerleşimleri birbirlerinden bağımsız olarak Yunanistan'ın çeşitli bölgelerine yayılmışlardır. Bu yerleşimlerden tahkimli şatoların en önemli olanları Mikenai ve Tirinys şatolarıdır. (bkz. Şekil 27)

M.Ö. 1400-1200 yılları arasında Akalar siyasi yönden çok kuvvetli bir duruma gelmiş, Giritteki Minos uygarlığını ele geçirerek Doğu Akdeniz ticaretinde söz sahibi olmuşlardır. (Harita 11) Bu zamanda Mikenler Batı Anadolu ile de ticari faaliyetlerini sürdürmüş, akınlar yapmış Bu ticaret ilişkileri ve akınlar sonucunda Mikenler Batı Anadolu'da yerleşimler kurmuş ve yerleşmeye başlamışlardır. (bkz. Harita 7) Böylelikle Kendi kültürlerini, yerleşim özelliklerini Anadolu'ya taşıyarak Miken-Yunan kültürünü Anadolu'daki kültürle yoğurmuşlardır.

M.Ö. 11. yüzyıla gelindiğinde Ege Göçleri sonucunda Yunanistan'ı Dorlar işgal etmiştir. Bu istila sırasında Akaların bu akını işgalden sonra daha da hızlanmış. Batı Anadolu bu sayede Dor işgali altında gerileyen Yunanistan'dan daha çabuk gelişti. Dor göçleri bu anlamda Batı Anadolu'da Yunan kent devletlerinin kurulabilmesi için etnik zemini hazırladı (Mutlu, 1996:42). M.Ö. 10. ve 9.yüzyıl'dan sonra başlayan karanlık devir süresince, Ege havzasında yerinden edilmiş uygarlıklar, birbirlerine karışarak sonradan monarşik bir yapıya dönüşen ilkel polis birimlerini oluşturmaya başlamıştır.

Bu bağlamda Dor göçleri ile Anadolu'ya yayılan Yunanlılar, Batı Anadolu'da yerleşik hayata geçtiklerinde, meydana getirdikleri yerleşimler tam olmasa da birer kent devleti niteliğini taşıyan yerleşimlerdi. Çünkü polis-kent devletinin mekanlarını oluşturan bir çok yapıları kentlerine inşa edememişlerdi (Tiyatro, Bouletion, Gynamsion) bununla birlikte bu Miken yerleşimleri Yunan kent devletlerinin temelini oluşturdular. Bu temel üzerine inşa edilen Yunan kent devletleri Anadolu kültürü ile harmanlaşarak Miken kültürü sentezini oluşturmuşlardır.

Arkeolojik bulgular Batı Anadolu'da nüfus artışının yanı sıra yazının, anıtsal mimarlığın ve savaşların ortaya çıktığı M.Ö. 8. yüzyılda, sosyal örgütlenmede dağınık düzende kırsal bir yaşam süren mülk sahibi soylular arasında merkezileşme eğilimlerinin ortaya çıktığını göstermiştir. Bu Yunanistan'daki yerleşmelerde, karanlık çağın başlarından beri katmanlaşmış ve karmaşık bir toplum yapısı, sosyo-kültürel ve ekonomik yönden tam anlamıyla gelişmemiş bir yapılanmadan yola çıkarak M.Ö. 700 yıllarında nüfus artışının ve ekonomik güçlenmenin getirdiği hızlı değişimin etkisiyle devlet konumuna geçildiğini, bu geçisin atılım şeklinde değil yavaş bir süreç olduğunu göstermiştir (Cook, 1946:67-69).

Bu sürecin sonunda Ege'de M.Ö. 8. yüzyılda ortaya çıkan "kent-devleti" ya da o dönemde kullanılan ismiyle *Polis*, (bkz.Hartia 6) Anadolu'da Tunç Çağında Troia, Hattuşa, gibi kentlerde gördüğümüz; ekonomisi tarıma dayanan, askeri, yönetsel, dinsel ya da ticari öğeleriyle katmanlaşmış ve tarımsal üretim yapan kırsal topluluklardan katı bir biçimde ayrılmış bir mekansal yönetim birimi ve tarım dışı üretimi yapan zanaatkarların kendi içinde, sarayda barındıran bir üretim birimi olmayıp, Kendinden önceki örneklerinin tersine Polis, sosyo-ekonomik ve kültürel yönden birbirinden farklılaşmamış, belirli bir coğrafyada yaşayan, maden gereksinimlerini dışında kendi kendine yeten ailelerin oluşturduğu bir vatandaş topluluğuydu. (Thomson, 1991:291-300).

Şehir devletlerinin yoğun olarak İonia bölgesinde kurulmasının nedenleri arasında; Anadolu'ya karışık kitleler halinde geçmiş olan Yunanlılar'ın anayurtlarındaki kabile teşkilatını yabancı bir ülkede aynen uygulamaya imkanı bulmamaları Yunanlılar'da öteden beri şehir kavramının var oluşu, Yunanlılar'ın Anadolu kıyılarında Hitit'ler zamanından kalma şehir ve kasabalar bulmuş ve buralara yerleşmiş oldukları gösterilebilir (Mansel, 1984:65). Fakat Yunanlılar uzun süre eski Anadolu adlarını korumuş olan ve büyük bir kısmının tahkimli olduğu anlaşılan bu şehirleri sadece yerleşmekle kalmamışlar, bunların çevresindeki toprakları da ele geçirmek suretiyle şehri belirli ve sınırlı bir bölgenin siyasal ve kültürel merkezi haline sokmakla "polis" kavramının özünü meydana getirmişlerdir ve böylece sosyo-kültürel anlamda bir birlik oluşturmuşlardır. Bu birlik tam olarak siyasal anlamda olmamakla beraber dini, kültürel anlamda kendini ifade etmiştir. Yunanlıların oluşturduğu bu kültür birliğinde mimarlık, edebiyat, felsefe gibi alanlarda ortak bir paylaşım alanı oluşturmuşlardır. "Polis" ya da "ptolis" sözcüğünün büyük bir ihtimalle Yunanca olmayıp bir Anadolu sözcüğü olması da bu olayı desteklemiştir (Thomson, 1991:291-300).

Toprağın mülkiyetine sahip olan soylular, bulundukları coğrafyadan kaynaklanan iç ve dış dinamikleri tepki olarak oligarşik bir yönetim biçimi olan Polisi geliştirdiler. Başlangıçta Polisin çekirdeğini kralın ve uzmanlaşmış zanaatkârın barındığı, savaş sırasında göçler için sığınak, barış zamanında ise mal değişiminin yapıldığı, korumaya elverişli bir tepe üzerine kurulan küçük kale oluşturmuştur. Bu yerleşim noktası, çevresinde koruma işlevi görebilecek "konut" alanları oluşmuş ise de, bir surla da çevrilmemiş olabiliyordu. Akrapol denilen bu çekirdek yerleşmenin çevresinde ise geniş haneler tarafından bir çiftlik gibi yönetilen ailelerin kapsadığı tarım alanları yer almıştır.(Snodgrass,1971:55); (Lısa,1999:1-25)

Batı Anadolu kıyılarının kuzey bölümlerinin İonlaşma süreci M.Ö. 7. yüzyıl başlarında Marmara Denizi (Propontis) kıyıları, 7. yüzyıl ortalarından sonrada Karadeniz (Pontus) kıyıları boyunca İonlar tarafından yeni yerleşim

merkezleri olan koloniler kurarak devam etmiştir. Böylece İonların etki alanları oldukça geniş bir alana yayılmıştı. İklimin kurak ve tarım yapılabilen alanların sınırlı olmasından kaynaklanan, artan nüfusu besleyemem sorunu sonucunda giriştikleri bu kolonizasyon hareketi daha M.Ö. 8. yüzyıl sona ermeden Batı Ege'de önemli boyutlara ulaşmış olup bunun sonucunda Ege'de M.Ö. 8. yüzyıl sonlarında polis, soysa-kültürel ve ekonomik olarak kurumsal ve işlevsel açıdan kuruluşunu tamamlamıştır. Şehir devletleri bu gelişimini sürdürürken siyasi yöndende aristokrasi, oligarşi, tiranlık, demokrasi rejim aşamalarını geçirmiştir. (Thomson, 1991:93).

3.5.4.1.3. Anadolu'da ki Yerli Kùltürler İle Batı Anadolu'da ki Yunanlıların İlişkileri

Coğrafi olarak Ege de, Lidya ve Frigya arasında bulunan İonia, her iki kùltür ile de yakın ilişkilere sahiptir. İonialıların ekonomik olarak gelişmesinden kısa bir süre sonra sanatlarında birçok yerli unsur gözlenmiştir. Bununla birlikte, Yunan kùltürü de tamamıyla yeni ve farklı bir toplum ile karşılaşarak hem kendi kùltürlerini hem de yerli halkın yaşam koşullarını etkiledi. Hitit İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra, iki önemli krallık; Frigyalılar ve Lidyalılar bu etkileşimin içinde yer almıştır.

Bu iki kùltürün ilişkisi çoğunlukla ticari eşyalar üzerine dayanıyordu. Gordion'da tümölüs kazısından M.Ö. 7. yüzyılda değış-tokuş azlığını gösteren ithal edilmemiş Yunan nesneleri bulunmuştur (Hanfmann, 1965:30). Bunu izleyen yüzyılda Rodos, Aioli, Attica ve Korinth tiplerini içeren değışik Yunan çömlekleri ticaretin sadece küçük bir miktarını kapsıyordu. Bunun yerine muhtemelen İon tüccarlarının tedarik ettiğı başka lüks eşyalara da talep vardı (Roebuck, 1959:49-50). Bunula birlikte İki uygarlık arasında Kùltürel etkiler daha geniş bir ölçekteydi. Örneğın Frigyalılar daha erken bir tarihte Yunan mektup formlarını benimserken, Frigya ressamlığı ve

heykeltıraşlığı da İon stillerinin etkisinde kalmıştır. Diğer taraftan Yunanlılar Kybele kültü gibi, bazı mitolojik ve dinsel fikirleri aldılar. Bununla birlikte Frigya anıtsal mimarisinden pek çok manzara, özellikle Gordion'daki örnekler aynı dönemdeki İon ve Aeolion şehirleri arasında da benimsenmiştir. (Hogarth, 1965:510).

Frigya, siyasal ve ekonomik yönden gücünü yitirince yeniden güç kazanamadı ve kısa bir süre içinde çöktü. Bu çöküş ile birlikte Lidyalıların hakimiyetlerine girmişlerdir. Büyük toprak sahiplerinden oluşan tarıma dayalı bir devlete sahip olan Lidyalıların İon şehirlerine yaptıkları aralıklı saldırıları devam ederken, batıya doğru bir ilerleme söz konusuydu. Bununla beraber Kroesus zamanında ve herhangi bir zaman süresi içinde bir liman şehrini ele geçirememişlerdir.

M.Ö. 8. yüzyılın sonundan önceki dönemlere ait Sardes'ten elde edilen arkeolojik materyaller, yabancı bağlantıların veya zenginliğin olduğunu işaret eden birkaç göstergenin yanında yeterince geri kalmış bir yerli Anadolu kültürünün varlığı ortaya çıkmamıştır (Hanfmann, 1965:71).

Parasal değiş tokuş yeniliği ile birlikte, aynı zamanda İonia ile Lidya'daki tüccar ve esnaf grubunun ilişkileri gelişmeye başlamıştır. Bunun nedeni ise; Lidya'nın küçük Asya'nın doğusunda gelişmekte olan bölge ticaretinin önemli bir durak olması, İonia'nın ise deniz ticaretinin bütün avantajlarını elinde bulundurmasıdır. Özellikle Persler döneminde Sardes ünlü kral yolunun son durağı olduğu zaman Lidyalıların çoğu ticari etkileşimler sayesinde büyük servetler kazanmışlardır. (Hanfmann, 1965:75).

M.Ö 7. yüzyıl başlarından M.Ö 6. yüzyıl ortalarına kadar, yani Gyges döneminden Alyattes dönemine kadar geçen süre içinde ortaya çıkan bu rekabet ortamını ve İonia'nın Lidya üzerindeki giderek artan ekonomik ve sosyo-kültrel etkisini anlamak için, Sardes kentinin kuzeyindeki düzlükte yer alan Bin Tepe mezar tümülüslerinden arkeolojik kazılar sırasında ortaya

çıkarılan mezar eşyaları önemli ip uçları vermektedir. M.Ö 9. ve 8. yüzyıllara ait olduğu belirlenen mezar buluntularında batı etkisi hiç görülmezken; Paktolos'un batısında ki mezarlarda M.Ö 7 yüzyılın ikinci yarısı ile 6. yüzyıla ait olduğu saptanan İonia işi malların hem özgün örneklerine, hem yerel olarak üretilmiş kopyalarına, hem de deniz aşırı uzak yerlerden getirilen mallara sıkça rastlanması ticaretin hızla gelişimini ve pazar üretim ilişkilerinde ortaya çıkan dönüşüm sürecini göstermiştir (Hogarth, 1965:514).

Konut mimarisinde ise İonialılar ile Anadolu'nun yerli halkları arasında iki farklı kültür oluşmuş ve Helenistik Dönemde dahil Yunanlılar bu halkları etkilemiş ve az da olsa kültürlerinden etkilenmişlerdir. Buna neden olarak; Anadolu'nun yerli halkları tarıma dayalı basit yaşamları ve tekdüze konutlarıyla tatmin olurken, Yunanlılar koloniler arayıp ve mimarlık ve sanat alanlarında daha aktif hale gelmişler ve konut alanlarında daha düzgün mimari planlar ortaya çıkartmışlardır (Roebuck, 1959:50).

3.5.4.2 Ekonomik Ve Ticari Etkinlikler

3.5.4.2.1.Ticaret

M.Ö. 8. yüzyılda Ege ve Doğu Akdeniz'deki ekonomik canlanmayla birlikte Akdeniz bölgesinde mal dolaşımı önemli bir hareketlilik kazanmıştır. Yeni ortaya çıkmakta olan Yunan aristokrasisinin Yakın Doğu'ya göre gelişmiş bölgelerinde üretilen lüks mallara oluşturduğu talebin Yunanlılar'ın eski tarihlerinden itibaren denizaşırı ticari etkinliklere girişimlerinde önemli bir rol oynadığı olduğu bilinmektedir (Star, 1997:65).

M.Ö 8. yüzyıldan itibaren Yunan ticaretinin incelenmesinde iki olgu dikkat çekicidir: bunlardan birincisi çağa damgasını vuran kolonizasyon hareketi (Harita 12) ikincisi ise dokuzuncu yüzyıldan yedinci yüzyıla dek Fenikeliler'in Akdeniz ticaretindeki önemli ve etkin rolüdür. (Hopper, 1973:31). (Harita 13)

Fenikeliler coğrafi konumları nedeniyle deniz yoluyla batıya, Yunanlılar ise merkezi konumlarından dolayı hem batıya hem de doğuya yönelmişlerdi (bkz.Harita 13). Fenikelilerin batıya doğru kullandıkları yolu, özellikle Ege-Girit-Rodos-Kıbrıs ve Kliya (Tarsus) üzerinden kuzey Suriye'ye uzanan yolu, Yunanlılar doğuya doğru kullanmışlardı. Tunç Çağı'ndan beri Fenike ticaret alanı olan Doğu Akdeniz kıyı şeridinde (Levant) az sayıda Yunanlı vardı.

Yedinci yüzyılda Yunan ticaret dünyasında çömlekçilik ürünleriyle Korinth'in ön plana çıktığı görülmüştür. Korinth'de çeşitli çömlek ürünlerinin, parfüm ve içki kapları, kupalar, küpler gibi ürünlerin üretiminin yapıldığı anlaşılmaktadır. Yedinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Yunanlılar denizde geniş bir alana yayılmaya başlamışlardır. M. Ö. 760'larda Miletos Mısır'da bir ticaret noktası kurarken, Miletos kenti, muhtemelen M.Ö.730'larda Aegina ve bazı Küçük Batı Anadolu kentleri, bu tarihten itibaren artık Mısır ve Yunanistan arasındaki ticaretin gerçekleşeceği, Delta'daki Naukratis'i bir ticaret noktası olarak ilişkilerini geliştirmişlerdir. (bkz.Harita 12)

Bu yüzyıldaki gelişmeler ise sikkenin ortaya çıkması ve Atina'da ortaya çıkan önemli toplumsal sorunlardır. Atina'nın bu yüzyıldaki ticari rolü belirsizdir. Atina'nın kolonizasyon hareketinde yer almadığı ve içe dönük bir tarım devleti haline geldiği görülmektedir.

Genel olarak Arkaik Dönemde Yunan iktisadi yaşamına bakıldığında ekonomik etkinlik çeşitliliği azdı. Bu dönemde en önemli etkinlik alanının tarım olduğu görülmektedir. Tarımı, savaşve sonucunda elde edilen ganimetler izlemiştir. Üçüncü bir büyük ekonomik etkinlik alanı ise dini kültün

olduğu görülmüştür. Dini merkezlere yapılan adaklar, ziyafetler, ilk ürün sunuları, dans, törenler önemli harcamalar gerektiren etkinlikler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu etkinliklerin bir kısmı devlet ya da daha küçük organ tarafından finanse edilmiştir. Bu genel ekonomik yapı içinde ticaret ve endüstri tarıma göre daha az önemliydi. Arkaik Dönem’de mal değişiminin ve dolaşımının modern ekonomilerde olduğundan daha farklı biçimlerde gerçekleşmiştir (Austin, 1988:736).

Arkaik Dönemde Yunan kentlerinde ticari etkinliklerin kimlerce sürdürüldüğü tam bilinmemektedir. Fakat polis’in iktisadi ve siyasi yapısında hakim role sahip topraklı aristokrasisinin ticaret yaşamında oynadığı rol büyüktür. Yunan şehir devletlerinde gerçekte bir ticari aristokrasinin veya üyelerini yurttaşların oluşturduğu bir orta sınıfın olup olmadığı, ticari grupların toplumsal ve siyasi statüleri ve buna bağlı devleti ortaya çıkaracak şekilde olgunlaşmasına bağlıdır. Böylece üreticiler kendi kırsal katmanlarının dışındaki güç odaklarının taleplerine ve yaptırımlarına tabi olmuşlardır. (Glotz, 1967:63).

Bununla birlikte Kolonizasyon ve ticaretteki gelişmeler çok geçmeden çoğu İon şehrinin karakterini değiştirmiştir. Dahası İon ekonomisinin büyüdüğü bu dönem antik çağda erken bir ekonomik devrim olarak göz önüne alınmıştır. Özellikle Pers döneminden sonra, mimarlık ve sanat alanında etkisini gösterecek olan bu devrim zenginlik ve refahlık getirmiştir. Bu bakımdan, özellikle evler Priene ve Kolophon daki gibi çeşitli odalar içermesi için daha güzel inşa edilerek genişletilmiştir. (Cook, 1952:58).

3.5.4.2.2. Kolonizasyon ve Ticaret Sonucu ile değişen Sosyo-Kültürel Yapı

Ege Denizi’nin kıyılarına ve adalarına yerleşen nüfus için ekilebilir alanın sınırlı olması ve tahılın nüfusu besleyememesi nedeniyle uzak

mesafelerden sağlanması gereken en önemli tüketim malı tahıldır. (Harita 14) Arkaik Dönemde de Yunanalılar Ege'de kentsel tarımsal üretim açısından kendilerine yeterli olamadıklarından tahılın dışardan alınması gerekiyordu (Sherratt, 1993:371) buna ek olarak Arkaik Dönemde Ege toplumlarında sosyo-ekonomik gelişmeye koşut olarak ortaya çıkan nüfus artışı kolonizasyon hareketiyle paralellik göstermiştir. Akdeniz ve Karadeniz'in kıyı kesimlerinde tahıl ekimine elverişli geniş topraklar; tahıl ticareti ile yaşamlarını sürdürenler, elinde sermayesi olan soylular ve Ege polis'lerinde giderek mülksüzleşen geniş halk kesimleri için birer çekim kaynağı odağı haline gelmiştir (Harita 10). Buda Kolonizasyon sürecinin ortaya çıkmasında ki en önemli neden olarak, artan toprak talebini karşılama isteğidir.

Kolonizasyon hareketleri ile ilgili bir diğer konuda; M.Ö 6 yüzyılda paranın bulunmasıyla küçük üretici ve zanaatkarlar teknoloji düzeyinin sağlandığı, gittikçe artan çeşitlilikteki ekonomik faaliyetlerden yararlanabilecekleri duruma gelmiştir (Childe, 1982:131). Böylece sosyal ve meknasal sonuçları açısından arkaik döeme damgasını vuran bir ekeonomik dönüşüm süreci gerçekleşti, gelişmekte olan bu serbest Pazar ilişkilerine geniş halk kesimide katılmıştır.

Pazar ekonomisine geçmenin sağladığı olanaklar birbirine yakın konumda yer seçen ve her biri bulunduğu yere en uygun bir veya birkaç malın (Zeytinyağı, şarap, dokuma, madenler, çanak-çömlek) üretiminde özelleşen kentler arasında kıyı boyunca rekabete dayanan yoğun bir alışveriş ağı ortaya çıkmasıdır. Ege kıyılarının engebeli topografyası ticaret ilişkilerinin her zaman deniz yoluyla yapılamasını zorunlu kılmıştır.

Kolonileşme süreci içinde Ege'deki bazı kentler tarafından kurulan ve yerleri saptanabilen kolonilerin sayısı, Kuzey Ege'de 24, Marmara Denizi kıyılarında 17, Karadeniz Kıyılarında 24, Güney Anadolu kıyılarında 11, Güney İtalya ve Sciliya'da 40, Güney Fransa kıyılarında 10, Korsika 'da 1,

Güney İspanya'da 2, Doğu Adriyatik kıyılarında 9, Güney Akdeniz'de Libya kıyılarında 3, ve Nil deltasında 2 olmak üzere toplam 143'tür (Gormann, 2001:62-63). (bkz.Harita 12), (Harita 15) Bu yerleşmelerin kuruluş tarihleri ve yerleri açısından başlıca iki evrede yoğunlaşma vardır. Bunlardan birincisi M.Ö. 8. yüzyıl ortalarından başlayıp M.Ö.7. yüzyıl ortalarında kadar süren Batı Egede'ki Megara, Korinth, Eretria ve Kalkis kentlerinin Kuzey Ege'de, Sicilya'da, Güney İtalya'da ve Adriyatik kıyılarında çok sayıda tarımsal nitelikte kurulan koloniler (Gormann,2001:62-63), M.Ö. 7 yüzyıl ortalarından başlayıp M.Ö 6 yüzyıl ortalarında kadar süren ikinci evrede ise bu kez koloni kuranlar daha çok Batı Anadolu'da Miletos ve Phokia kentlerinden yola çıkan kolonistlerdi. Kurulan koloniler ise çoğunlukla Marmara Denizi, Karadeniz ve Kuzey Afrika kıyılarında yer seçmişlerdir.

M.Ö 750-550 yılları arasında çok sayıdaki koloninin kurulduğu yerler incelendiğinde, kolonilerin ana kentlere oldukça uzak mesafelerde yer seçtiği dikkati çekmiştir. Bu durum, Kolonizasyon, sürecinde belki de en önemli nedenin Ege kentlerinde üretilen zeytinyağı, şarap, çanak çömlek ve dokuma gibi işlenmiş mallar için yeni pazar olanakları yaratmak olduğuna işaret etmektedir. Ege'den tahıl almaya uzak bölgelere giden teknelerin, giderken bu işlenmiş mallarla yüklenmesi, kıyı boyunca dizilen kentlerin pazarlarında bu malların ticaretinin yapılması, dönüşte Ege pazarına gerekli tahılın getirilmesi sistemin işleyişinin temek ekonomik kuralı olmuştur (Sherratt, 1993:370).

Ege Göçleri sonrasında Batı Anadolu'ya yerleşmek için gelen göçmenler, Batı Ege'deki terk edilmiş topraklardan farklı olarak, bu bölgede daha önce yerleşmiş, toprakları işlemekte olan yerli halkla karşılaştılar; onları kendi topraklarında çalıştırdılar ve yerlilerin kurdukları küçük, gösterişsiz tapınım yerlerinin üzerine veya boş alanlara kendi tanrıları adına kutsal alanlar inşa ettiler. Bu etkileşim Anadolu'nun yerli halklarının Yunan Kültürü altına girmesinde başlangınç olmuştur. Bu kültür etkileşimi konut mimarsinde

de Anadolu'lu bir özellik gösteren prostas tarzı plan tipinin oluşmasına sebep olacaktır.(Cook,1946:69)

Sosyo-ekonomik ve kültürel yapıdaki bu dönüşüm süreci M.Ö 7. yüzyılda hem Ege'de hem Batı Anadolu'da paranın kullanıma girmesiyle hız kazanmıştır. Başlıca değişiklik, şehirlerin sosyal durumunda meydana gelmiştir ve tüccarlar elinde sermaye biriktirmeye başlamışlardır (Diakov, 1991:87). Bu birikimle yeni ilişkiler kuruldu, geniş zeytinlikler ve bağlar satın alındı ve tüccar sınıfının daha da güçlenmesine sebep oldu. Zengin olan bu vatandaşlar, büyük servetler kazandıktan sonra, lüks yaşamın cazibesine kapılmıştır. M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllar arasında Eski Symrna'nın iyi yapılı evlerinin çoğu, düzenli olarak planlanmış bir kent yapısına doğru gittiğini göstermiştir. Evlerin zemin planları kolonilerin kurulmasından sonraki konut mimarisindeki hızlı değişimi göstermiştir

Anadolu'nun Batı kıyısında, ekonomik ve kültürel gelişme Klasik Döneme kadar sürmüştür. Klasik Dönemde Yunanistan kendi sanat ve mimarisinde zirveye ulaştığı zaman İonialılar Perslerin sürekli tehdidi altındaydılar. Bu nedenle İonialılar kültürel etkinlik alanında daha fazla ilerleme göstermek için güvenli bir konuma sahip değildi. Ege kentlerinin deniz aşırı, uzak bölgelerde yeni koloniler kurarak önemli yönetim, finans, üretim, taşımacılık ve nüfus merkezi olan Miletos liman kenti gibi diğer İonia kentleri de kendi iç dinamikleri ile sağladıkları ekonomik gelişme seviyesini M.Ö. 6. yüzyıl sonuna kadar korudular. Ekonomik gelişmenin verdiği güç ile İonia birliği, tarihinde ilk kez örgütlü ve gelişmiş bir politik-askeri güç olarak işgalci Perslere karşı harekete geçti. Bu dönemde birlik Miletos, Priene, Myous, Teos, Kios, Erytharia, Phokaia ve Samostan oluşmuştur. Bu birlik kentleri M.Ö 494 yılında pers donanması ile savaştı ve ionialı'lar yenilmiş. Lade bozgunu ile de Miletos Başta olmak üzere diğer İonia kent- devletleri için sosyo-ekonomik ve kültürel yönden gelişiminin duraklamasına neden olmuş, başta Miletos olmak üzere bütün İonia kentleri için ekonomik açıdan pazar ekonomisine geçiş sürecini yaşadıkları, çok sayıda koloni kurarak

pazar alanlarını genişlettikleri, oldukça parlak geçen Arkaik Dönem'in kapanmasına ve yeni bir dönem olan Klasik Devrin başlamasına sebep olmuştur. (Betancourt, 1977:60).

3.5.4.3. Batı Anadolu Yunan Konut Mimarisinde Arkaik Dönem

Arkaik Dönem Yunan sanatını ve mimarlık alanında ilk ciddi yapı ve yapıtların ortaya çıktığı dönemdir. Bu dönemde iki önemli unsur; Kolonizasyon hareketleri ve M.Ö 9 ve 7.yy arası Fenikeliler ile süren ticaret ilişkileridir. (bkz. Harita 13-15) Yunanlılar Doğu Akdeniz kıyılarında Fenikeliler ile ticaret ilişkilerinde yazıyı öğrenmişler ve en önemlisi doğunun sanat ve mimarlık yapıtlarından etkilenecek, kendi kültürlerinde doğulu unsurlara yer vererek sanat ve mimarlık alanında kendi kültürlerini yaratmaya başlamışlardır. Kolonizasyon hareketleri ile de zenginleşen Yunan toplumunun bu bilgi ve birikimini en iyi şekilde kullanarak yüzyıllar boyunca tüm Ege ve Akdeniz havzasını etkileyecek bir kültürün temlerini atmışlardır. Arkaik Dönemde Batı Anadolu Konut mimarisinde günümüze nispeten iyi korunmuş konut kalıntıları gelmiştir. Bazı bölgeler için arkaik kültürlerin doğasını iyi yansıtan en erken yerleşim yerlerini görmek mümkündür (Coulton,1977:128).

Öncelikle parasal bir ekonomileri olmayan toplumlar, ailelerinin geçimlerini tarım ile sağlıyorlardı. Taşımacılık olanaklarının uzak mesafeler için elverişli olmamasından dolayı hem kara hem de deniz ticareti oldukça sınırlıydı. Böylece, bu eski toplumlar geçimlerini kazanmanın başka yollarını araştırmayan, kendi kendini yöneten küçük kent toplulukları şeklindeydi. Bu topluluk üyeleri bireysel gruplar halinde hareket ediyorlardı. Karanlık çağ dönemindeki (M.Ö 1050-900) insanlar geçimini tarım ve zanaatçılık ile sınırlıydı. Bu dönemde para sisteminin kullanılmaması insanların farklı bir geçim kaynağı konusunda çok fazla bir tercih hakları yoktu

Bu dönemde konutlar anıtsal yapılar ve şehrin diğer kamu yapılarına nisbeten sadeliği yansıtıyordu. Arkaik insanın yaşadığı durum göz önüne alındığı zaman konutlar; barınma, gizlilik ve imalat gibi ailenin gerekli ihtiyaçlarının tümüne birden cevap verici ve yarar sağlayıcı olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde Yaygın bir uygulama; imalat için atölye olarak, konutların alternatif kullanımıydı. Yerleşimlerin ana iskeleti üç kent bölgesinin kullanımından oluşuyordu; ikametsel bölge, ikametsel ve ticari bölge ve dinsel yerlerle yakın bağları olan dinsel ve ticari bölge idi.

Arkaik Dönem konut kalıntıları, çoğunlukla tek birimler halinde sıralandığı için bugün bizim anladığımız şekilde herhangi bir düzenleme içinde yer almamıştır. Belli bir plan içinde yerlerin düzenlenmesi fikri, M.Ö. 6. yüzyıla doğru, Geç Arkaik Dönem’de görülmektedir. İnşaat metotları ve malzemeleri de basitti ve kerpiç, pişmiş toprak tuğla, pise duvarları, kereste ve kereste-kamış çatılardan oluşuyordu (Jeffery,1976:225).

Bu bakımdan, bu dönemi karaktersitik özelliklerini yansıtan 3 kentin konut kalıntılarını incelenecektir. Bunlardan ilki ve en önemlisi Smyrna’dır. Yunan kökenli bir Aeol-İon yerleşimidir Sardes ise bir Anadolu yerleşimidir. Diğer bir kent olan klostemanai de ise plan gelişim evreleri izlenebilmektedir.

3.5.4.3.1. Symrna

Eski İon lehçesinde “Smurne”, Attika lehçesinde ise “Smryna” diye yazılan “İzmir” kelimesini, bugünkü Yunanlılar “Smirni” biçiminde telaffuz etmektedir. Muhtemelen Smyrna’dan (Eski İzmir) Ephesos’e giden Amazon kraliçesinin adını yerleştikleri köye de koydukları düşünülen yerli halkların, Ephesos antik kenti civarında bu adla anılan bir köy oluşturdukları sanılmaktadır. Bununla ilgili bilgilere eski Yunanistan’daki kaynaklarda da

rastlanmaktadır (Akurgal, 2000:293). Ancak Smyrna sözcüğü Yunaca değildir, Ege Bölgesi'ndeki birçok yerleşim adı gibi Anadolu kökenlidir. M.Ö 2. binin başlarına ait Kültepe yerleşiminde ele geçen bazı tabletlerde "Tismurna" adına rastlanmaktadır. Tismurna'daki "ti" bir ön ek olup, büyük olasılıkla bir kişi ya da bir yer adını belirtmektedir. Bundan da Yunanlılar ya da Bayraklı höyüğüne yerleşenler bu ön eki atıp kente "Smurna" demişlerdir. Kentin adı muhtemelen M.Ö. 3000 ile M.Ö. 1800 yılları arasında "Smurnu" olarak yerini almıştır (Akurgal, 1993:5).

Smyrna körfezin kuzeydoğusunda yer alan ve yüzölçümü yaklaşık yüz dönüm olan bir adacık üzerine kurulmuş (Şekil 65), son yüzyıllar boyunca, Meles ırmağı ve Sipvlos (Yamanlar) Dağı'ndan gelen sellerin getirdiği alüvyon ile bugünkü Bornova Ovası oluşmuş ve yarım ada ile tepe haline dönüşmüştür. Şimdi "Tepekule" adını taşıyan bu höyüğün üzerinde Bayraklı Höyüğü bulunmaktadır. Troya Savaşları'ndan sonra Batı Anadolu kıyılarında kurulan Aiol, Ion ve Dor kökenli ilk yerleşimler küçük yarımadalar üzerinde yer almıştır. Bunlar, Çandarlı, Foça, İzmir, Klazomenai, Miletos ve Iasos gibi yerleşimlerdir. Bunun nedeni yerleşim yerlerini kuran ve oturan insanların daha çok Yunanlı olmalarıdır. Böylece yarımada sakinleri hem iki limana sahiptiler, hem de kara ve denizden gelecek saldırılara karşı güvendediler (Gül, 1998:9).

Yerleşmenin kurulduğu yer aynı zamanda Gediz vadisinin en güney ucu olduğundan ve vadinin iç kesimlerinde yer alan Lidya yerleşmeleri için denizle en kolay bağlantı buradan sağlandığından, Smyrna'nın o dönemde vazgeçilmez bir önemi vardır.

M.Ö 8. yüzyılın sonunda Smyrna kenti ile depremle yıkıma uğramış ve kentin yeniden planlanması gündeme gelmiştir. Kentin üzerinde yer aldığı yarımada bir paralel sokaklar sistemi ile bir dizi yapı şeridine bölünmüştür. Kent daha sonra M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısında cadde ve sokakları

kuzeyden güneye ve doğudan batıya uzanacak şekilde, ızgara planlı olarak yeniden inşa edilmiştir (Tamaç, 2000:42). (bkz.Şekil 37)

M.Ö. 5. yüzyıl boyunca küçük ancak zengin bir yerleşmenin yer aldığı Smyrna M.Ö.5. yüzyılın sonunda ve özellikle M.Ö.4. yüzyıl süresince yoğun bir yerleşime sahne olmuştur. Anadolu'daki Pers işgali M.Ö.4. yüzyılda gücünü yitirmiş ve İon kentlerinin büyümesine neden olmuştur. Meydana gelen nüfus patlaması ile yüz dönümlük Smyrna, sakinlerine küçük geldiğinden M.Ö. 300 tarihlerinde Pagos eteklerinde yeni İzmir kenti kurulmuştur. Büyük İskender'in İssos'ta Dareios'u yenmesinden ve arkasından bütün doğuyu ele geçirmesinden sonra Helen dünyası büyük bir refah çağına erişmiştir. Kentler nüfus patlamalarına sahne olmuş ve Helenistik Dönem'de İskenderiye, Rodos, Bergama ve Ephesos kentlerinden her biri 100 binin üstündeki bir nüfusa erişmişlerdir (Atay, 1978:30).

Smyrna, bugünkü adıyla Bayraklı Höyüğü'nde yapılan arkeolojik kazılarda bulunan seramiklerden bir kısmının oldukça erken bir dönemde M.Ö 1050-950 yıllarına ait olduğu tespit edilmiştir (Cook, 1959:1-59). Bu dönemle ilgili olarak, Aiol işi yerel çanak çömlek buluntuları dışında, ne uzun mesafe ticaretin yapıldığını gösteren bir bulguya, ne de yazının kullanıldığını gösteren işaretlere rastlanılmıştır. Göçle gelen Aiollerin ve İonların bu erken evrede kurdukları yerleşmeler ise kent öncesi yaşam biçiminin bir göstergesi olan, tek mekandan oluşan dağınık konutlardır (Fagerstörn, 1988:129-130). Arkeolojik bulgular Smyrna'nın bu tarihten sonra görece hızlı bir mekansal gelişim sürecine girdiğini, nüfusun ve konut yoğunluğunun arttığını, M.Ö 850 yılları gibi erken bir tarihte de çevresini güçlü bir surla çevrildiğini göstermektedir (Akurgal,1983:26-27). Böylece M.Ö 9. yüzyıl ortalarında, diğer İonia kentlerinden daha erken bir tarihte, Smyrna'nın mekansal gelişimini tamamlanmıştır. Mekansal yapıdaki bu gelişme sosyo-ekonomik ve kültürel yapıda ki gelişmelerin bir sonucudur (Roebuck, 1959:29).

Bayraklı höyüğü'nde yapılan kazılar sonucu bir erken demir çağ yerleşmesi olan Smyrna'nın Aiol göçleri tarafından M.Ö 1050 yıllarında kurulduğunu göstermiştir. M.Ö 3000-300 yılları arasında kesintisiz yerleşme gösteren bu yer Anadoluda'ki neolitik dönemden beri varlığı bilinen bir tipik oluşum olan Bayraklı höyüğünü ortaya çıkarmıştır (Akurgal, 1983:12-13).

Yarımada üzerinde dağınık olarak yaşayan nüfus Tunç Çağında 1000 kişiyi geçmezken, Aiol yerleşmesi olarak kurulan, kısa süre sonra İonların etkinlik alanlı içine giren Symrna'da zaman içinde yerleşim alanı genişleyerek M.Ö 7. yüzyılda 10 hektar, konut sayısı 500-600'e ulaşmış, nüfus ise 3000'i geçmemiştir (Akurgal, 1983:14). Aynı dönemde Smyrna'daki konut tiplerinde ve konut dokusunda ortaya çıkan değişim süreci, mekansal değişim olgusunun belki de en çarpıcı boyutudur ve bu değişim birdenberi değil, yavaş işleyen bir süreç halinde, birbirini izleyen farklı evrelerde ortaya çıkmıştır.

Birinci evre olarak tanımlanan ve M.Ö 1050-750 yıllarına yani geometrik döneme ait olduğu belirtilen ilk dört yapı katından elde edilen bulgular bu dönemde nüfusun tarımla geçimini sağladığını, şarapcılığın, hayvancılığın ve balıkçılığın gündelik yaşamda önemli bir yer tuttuğunu ve ayrık nizamda tek tek inşa edilmiş oval ve dikdörtgen planlı, tek mekandan oluşan konutlar inşa ettiklerini göstermiştir. Bu konutlardan biri kazılar sırasında ortaya çıkarılan ve M.Ö 925-900 yıllarına tarihlenen Orta Protogeometrik döneme ait olduğu saptanan "Oval ev" Batı Anadolu'da kesin olarak tarihi saptanabilen en eski konuttur (Akurgal,1983:27-30). (Şekil 66)

Evin planı; insanoğlunun Prehistorik zamanlarda pek çok yuvarlak planlı konutu doğanın iyi gözlemlemenin bir sonucu olarak ortaya çıkarmasıdır. Söz konusu Smyranda ki bu Oval evde bu bilgi birikiminin ve gözlemlemenin doğal sonucudur. Ev tek bir odadan oluşmaktadır. Duvarların boyutları 50x30x12cm dir ve kerpiçlerden yapılmıştır. Bu kerpiç yapıların içerisinde, temel üzerinde ağaç direklerin izleri bulunmuş olup, bunu ağaçtan

yapılmış kamışlarla örülmüş çatıyı destekleyen organlar olarak yorumlanmıştır. Duvarlar muhtemelen hava değişikliğinden korunmakla birlikte pürüzsüz bir yüzey elde etmek amacıyla dışarıdan sıvanmıştır. Kulübenin kapısı kısa kenarlardan birinde yer almıştır. Pencerenin varlığına ise herhangi bir kanıt bulunamamıştır (Cook, 1959:1-59).

Oval kulübe 20x25 cm. yüksekliğinde düzensiz bir temel üzerinde oturmuştur. Evin deniz yüzeyinden 7,55m. yükseklikteki tabanı dıştaki döşeme düzeyinden 20 cm. daha alçaktır. Evin içten içe boyutları 2,45x4,00 olup 87 cm. genişliğindeki kapı ise kuzey yöneydi. Kerpiçlerin kalınlıkları 30 cm. idi. İnşaat sistemi bu konut tipinin Homeros destanlarında anlatılan soylu ailelerin gündelik yaşamının sürdürüldüğü çiftlik tipi geniş yaşam mekanlarından biri değil, kırsal bir yaşam süren ve ürettiğiyle kıt kanat geçinene sıradan bir ailenin konutu olduğu izlenimi vermektedir (Akurgal, 1996:123-124).

Batı Anadolu'daki diğer bir İon yerleşimi olan Phokaia'da, Symrna'daki Orta Protogeometrik döneme tarihlenen oval evden daha erken bir döneme tarihlenen erken protogeometrik döneme ait iki adet oval ev tespit edilmiştir. Bunlardan II Nolu. ev demirci atölyesinin doğu bölümü üzerinde yer alır (Şekil 67), Submyken amphorası, demirci atölyesinin tabanı üzerinde II No'lu protogeometrik oval evin tabanının altından ele geçirilmiştir. Buna göre bu amphora demirci atölyesinin sonunu belirlerken II No'lu oval evinde yapım tarihini ortaya koymuştur. I No'lu evde II. No'lu oval ev gibi aynı duvar işçiliğine sahiptir. Buda gösteriyor ki bu iki evde erken protogeometrik dönemde aittir. Güney yönüne bakan her iki oval evin doğu iç duvarlarına bitişik birer ocak bulunmuştur. Her iki evde taş temel üzerine kerpiç duvarlıydı (Özyiğit, 2004:45).

Hem Symrna'da hem Phokia'da bulunan oval evler Batı Anadolu'daki Yunanlılara ait en erken ev örnekleridir. Bu evler gösteriyor ki Yunan toplumunun sosyo-kültürel yapısının sonucu olarak konut mimarisinde oval

ev formunun yaygın olduğuna ve toplumdaki sosyo- ekonomik yapısında ileri bir değişme olmadığı, toplum yapısında tam anlamıyla sosyal bir tabakalaşmanın tespit edilemediğini göstermektedir.

Smyrana da Birinci evrenin sonlarına doğru inşa edilen Erken ve Orta geometrik (M.Ö 875-825/750) yıllarına ait olduğu saptanan konutlar ise (Şekil 68a-b), oval evden farklı olarak diktörgen planlıdır ve sıra oluşturacak şekilde yan yana dizilmişlerdir. Bu sayede daha yoğun bir yerleşme dokusunun niteliğine kavuşmuşlardır. M.Ö 7 yüzyıla gelindiğinde konut dokusu oldukça çeşitlilik göstermektedir; yüzyılın ortalarına kadar ayırık nizamda inşa edilen oval ve diktörgen küçük konutlar dokuda egemenken, ticaretin etikisiyle zenginleşen ve farklı iş dalları ortaya çıkan Smyranda (Akurgal,1983:22), yüzyılın ikinci yarısı ve sonrasında daha geniş kullanım alanı olan çok odalı konutlar ortaya çıkmıştır (Akurgal, 1996:124-130). (Şekil 69) (bkz. Şekil 49-50)

Smyrna'da konut dokusunun gelişim sürecinde ikinci evre olan M.Ö 750-650 yıllarında ortaya çıkan 5. ve 6. yerleşim katlarında ana dokuyu oluşturan oldukça çeşitlenmiş plan tiplerine karşın (diktörtgen, oval ve apsisili konutlar) (bkz.Şekil 49-50), üçüncü evrede, M.Ö 7. yüzyılın ikinci yarısı ile M.Ö. 6. yüzyılda ait olduğu saptanan yapı katlarında, yerleşim dokusunun ana ögesi megaron tip, konutlar ve onların benzerleridir. (Şekil 70)

Büyük gelişmenin ve bolluğun sergilendiği M.Ö. 7. yüzyıl çok zengin ve kentsel durumda planlı kalkınma gerçekleştirildiği dönemdir. Şehrin eski sınırları kuzey-batı yönünde, şimdiki Bayraklı Köyüne doğru, bitişik sahil boyunca genişlemiştir. Yeniden inşa programına göre düzenlenen yeni evlerin tamamı kuzey-güney eksenini doğrultusunda kurulmuştur. Yeni evler sokaklara dikkatlice kaldırım döşenerek şehir bloklar biçiminde birlikte gruplandırılmıştır. (Şekil 71) Yay biçimindeki evler şehrin eski bölümünde kullanılmış olup, buna rağmen yeni yerleşim alanında ev mimarisi tamamen farklı bir çizgi takip etmiştir. Sadece biçim olarak değil, evlerin ölçekleri de

yeni sahiplerinin beğenisi için değişmiştir. Bu anlamda bir evde, uzun kenarlarda daha çok kapı yer almasına rağmen bir megaron olarak üç ya da daha fazla sergi boyunda odaları vardı. Tunç Çağında Anadolu'da ortaya çıkan megaron; Yunanlıların Anadolu'ya kalıcı olarak geldikten sonrada kullandıkları ve Kıta Yunanistan'daki konut kültürlerinde de görülen bu planı geldikleri yerleşimlerde tamamiyle adapta etmişlerdir. Smyrnada ki bu megaronların pek çoğu bahçeye sahipti ve iki yüzü de sokağa bakıyordu. Antelerin ayırt edilmesine genellikle koridor yapılarak özen gösterilmiştir. İç bahçeye açılan bütün odalar bazısı belirli bir gizlilik gerektirdiğinden her zaman bir diğerine açılmamakla birlikte, konutların pek çoğu düz duvarlarla inşa edilmesine karşın tam bir düzen ve simetri gösterilmemiştir. Bazı konutlar iki katlıydı ve üst katları pencereliydi. Bu büyük evlerin çatıları düz olmasının sebebi ise; birincisi geniş bir alanın üzerine kurulmuş tahta yapının teknik zorlukları nedeniyle, ikincisi birbirine bitişik duran evlerin karmaşık konumu nedeniyle ilgilidir. Bu evlerde yüksek düzeyde duvarcılık işi uygulanması da, kamu mimarisinde de geçerli bir tekniktir. (Akurgal,2000:16-18); (Akurgal;1996:124-130);(Akurgal,1983:25);(Cook, 1959:1-59)

Bu özelliklerin çoğunu içeren önemli bir örnek ise Şehrin kuzeyinde yer alan ve Smyrna'daki diğer evler gibi güneye yönlendirilmiş ve her iki yönden caddeyi gören Çifte Megarondur (bkz.Şekil 51a-b-c-d) Çifte megaron, Smyrna'da prostas'ın başlangıcı olarak gösterilmektedir. Çok birimli evlerin ilk aşamasının kurulduğu M.Ö. 7. yüzyılda inşa edilmiştir. Prostatlı konutun kökeni Myken döneminden geometrik döneme kadar sürakli takip edilen, ön galerisi, ocağı ve çatı açıklığı bulunan megaron planlı konutlarla bağlantılıdır. Anadolu'da Troiada, Hitit dönemi ve öncesinde avlulu ve geniş odalı yapıların bulunması ve Anadoluyla sürekli bir ticaret ilişkisi bulunan Yunanlıların bu topraklara kalıcı olarak geldikten sonrada kendilerinde de var olan bu plan tipini kültürlerine iyice adepte etmeleriyle prostas tarzı plan tipini ortaya çıkartmıştır. Ayrıca megarondan Klasik Dönemde Prostasa ve Helenistik Dönemde ise peristyl tarzı plana geçiş ise Anadolu'ya özgüdür. (Hoepfner-Schwandner,1986:268).

Symranada bu yönde bir megaron yapısının ortaya çıkmasında da bu kültürel birikiminin ekonomik yönden pekiştirilmesi ve Symrna toplumunun refah seviyesinin yükselmesiyle ilgilidir. Söz konusu bu Megaronun M.Ö 7. yüzyıl tabanı 9.70m. düzeyinde olup düzgünce taşlarla kaplı idi. M.Ö. 6.yüzyıl tabanı 9.90m düzeyinde idi. Bu konut, yan yana konmuş iki megarondan oluşmaktadır. Sol taraftaki bölüm özgün megaron biçimini korurken, sağda ki bölüm değişikliğe uğrayarak günlük işler için daha elverişli duruma dönüştürülerek biraz genişletilmiş ve ön odayla portikosu kaldırılıp yerine bir avlu oluşturulmuştur. Takip eden yüzyılda evler daha geniş alan üzerine kurulmuştur ve üstelik alanın ortasına dizilmiştir. Diğer taraftan megaronlu yapıda ana oda klasik biçim olduğu gibi, bazılarında yeniden ortaya çıkmıştır. Geniş bir odaya ve farklı büyüklükte beş odaya sahipti. Geniş olan oda megaronun oturma odasıydı ve diğer geniş alanı ise yatak odası, Daha küçük odalı olanı mutfak ve banyosu olan servis odasıydı.

Konut tam dikdörtgen biçimdedir. Fakat bu yapının önemi aslında iki megaronun birleşmesinden meydana gelmesidir. Böylece Batı Anadolu'da ilk kez Symrna'da tek çatı altında iki katlı, beş odalı, yanı ve önü avlulu, hayvan ve insan baskınlarına karşı güvenceli bir konut ortaya çıkmıştır Konut sol tarafında kare şeklinde bir odaya (XII a) ve önden kapalı bir sundurmaya sahiptir, ancak sol taraftaki dikdörtgen şeklindeki bir oda (XIII) ve açık bir sundurmayla (XIV) daha geniştir. Doğu yakasındaki dar bir alan iki tarafı duvarlarla çevrili ve de açıktır. Evin güneyinde duvarın varlığı anlaşılmaz ve bu yüzden güney ucundaki evlerin sınırları belirlenememiştir (Akurgal, 1996:124-130); (Cook, 1959:1-59).

Basit bir megaron aileye yetersiz geldiğinden ve Smyrna toplumundaki ekonomik gelişmenin buna bağlı olarak sosyo-kültürel yapıdaki değişimin ve nüfusun artması sonucu olarak, ailenin megaronu parçalayıp, kısaltıp, daha geniş avlu ve havası, ışığı bol ve geniş mekanlar yada megaron eklemesi zorunlu olmuştur. Ayrıca, ikinci bir kat beş odalı yapı oluşturmak için arka iki

odanın üzerine inşa edilmiş, Arkaik Smyrna'da birden çok birimli en geniş ev tek bir çatı altında birleştirilmiştir.

Geniş olan Oda (XIII), hem büyüklüğü hem de güneydoğu köşesinde bir ocak kalıntısı nedeniyle ailenin oturma odası olmuştur. Kazılar da mutfak için hiçbir özel alanı ortaya çıkmamıştır, bu nedenle aynı oda ve evin doğu bölümü, büyük olasılıkla, yemek pişirmek ve saklamak amacıyla kullanılmıştır. Açık avlu özellikle ılık/serin günler boyunca yemeklerin hazırlanması için de kullanılıyordu. Sol megarondaki kare şeklindeki oda (XII a) kapalı giriş sundurma yapılıncaya önemli bir oda olmuş olmuştur. Daha sonra ikinci katta yatak odası olarak ayrılmıştır.

Zemin kat, açık bahçe ve dar alan, çoğunlukla havalar iyi olduğunda zamanın çoğunu dışarıda geçiren çocuklar ve kadınlarca kullanılmıştır. Ayrıca zemin kat özellikle güney tarafta duvar olmayınca ev dışı hayata daha fazla açıktı. Bundan dolayı üst kat daha özeldi ve sokağa bakan tarafında pencere de yoktur.

Evin zemin katındaki duvarın temeli iyi bir poligonal duvar işçiliğine sahiptir. Genel olarak çift megaron Arkaik İoina'da bulunan iyi inşa edilmiş birden çok birimli evin ilk örneğidir. Bu ev biçimi toplumundaki ekonomik gelişmenin buna bağlı olarak sosyo-kültürel yapıdaki değişimin ve nüfusun artması sonucudur. Her şeyden önce burada çözüm pratik bir çözümlemenin belirtisi ve megaronun yerli kültür bileşimine mükemmel uyumudur. Daha sonraları megaron kullanımı önce Colophon'da sonra Priene' daha büyük evlerinde olmak üzere Batı Anadolu'da tekrar görülür (Cook, 1959:1-49).

Eski Smyrna'da M.Ö. 7. yüzyıl konut mimarisinin en çok dikkate değer diğer bir yapısı da normal bir konutta banyo küvetinin kullanımıdır. (bkz.Şekil 70) Bu M.Ö. 7. yüzyıl gibi erken bir dönemde, sağlıklı ölçü biriminin dikkate alınmasının yanında Smyrna toplumunun hayat standartlarının yükseldiğini açıkça göstermektedir. Böylece, çok odalı, hatta banyolu

konutları, güçlü surları, düzenli yolları, Athena tapınağı, toplantı salonu, yoğun yerleşim alanı olarak (bkz.Şekil 51a) (Şekil 71). M.Ö 7 yüzyılda Symrna toplumu kentsel yerleşme olmanın koşullarını yerine getirmiş ve sosyo ekonomik ve kültürel yapıdaki gelişim ve değişim kent dokusuna yansıtılmıştır (Cook, 1962:21). Ayrıca Eski İzmirde yine bu dönemde ki iki uzun ev, prostas tipinin Batı Anadolu'da plan tipini tam olarak uygulandığı ilk ve erken yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.5.4.3.2. Sardes

Lidya'da kurulan Demir Çağı krallık sisteminin kökenleri Ege göçleri ile Anadolu'ya gelen kavimlerle daha önce buralarda yaşayan halkın karışımına dayanıyordu (Heredotos, 1991:19). M.Ö 1200 yıllarından sonra bu bölgede ortaya çıkan Taylonid / Heraklif soyu klanları zayıf bir krallık sistemi kurmuşlardı. Demir Çağı başlarında Hitit İmparatorluğu'nun dağılmasından ve Orta- Batı Anadolu'daki denetim güçlerinin ortadan kalkmasından sonra, bölgede siyasi bir boşluk meydana gelmişti. Lidyalı klanlar Tmolos (Bozdağ) ile kuzeyde yer alan Gygaie gölü (Marmara Gölü) arasında kalan düzlükte ve Hermos (Gediz) Nehri boyunca ona bağlanan ovalık alanlarda, suyun bol olduğu yerlerde, çoğu kez aralarındaki uzaklık 1,5km.den az olmak üzere, bugün olduğu gibi, yoğun biçimde dağılmış olan köylerde ve daha küçük kırsal konut guruplarında yaşıyorlardı verimli tarım toprağını soylu klanlar aralarında bölüşmüşler ve sahiplenmişlerdi. (Şekil 72) Topraklar bu soylu sınıf tarafından yönetiliyordu (Balcer, 1984:33-35).

Herkalidlerin Lidya'sı farklı kültürel kimlikler, karmaşık adetleri ve farklı dinsel inançları olan, dağınık kırsal yerleşmelerde oturan klanlardan oluştuğundan, sosyal yaşam Mezopotamya ve Mısır'da olduğu gibi geniş tarımsal mülkleri denetimleri altında tutan din kökenli kurumlar olarak büyük antisal tapınaklar yerine, köylerin dışında yer alan küçük tapınım

merkezlerine odaklanmıştı. Dağınık kırsal yerleşmelerden oluşan bu mekansal yapıda Sardes tek kentsel yerleşme olarak karşımıza çıkmaktadır (Balcer, 1984:36-37). Genel plan şeması olarak kent, yüksekçe bir tepenin üzerine kurulmuş olan kale ile bu kalenin eteklerinde ve düzlükte yerleşmiş aşağı kentten oluşan tipik bir Anadolu Demir Çağı yerleşmesidir (Şekil 73), (Hanfmann, 1975:5).

Sardes'te merkezi yönetimi temsil eden kralın sarayı, diğer Demir Çağı toplumlarında olduğu gibi, Paktolos Irmağı'nın doğusundaki yüksekçe tepenin üzerine inşa edilmişti ve sonradan akropolis adını alan bu alan bir sur ile çevrilmişti. Saray ile ırmak arasındaki düzlükte ise konutlar ve diğer konut dışı kullanımların yanı sıra Kybele sunağı yer aldığından, Sardes aynı zamanda Lidya'nın dinsel merkezi idi. Buna ek olarak, Lidya'nın zenginliğinin kaynağı batıda İona'lar, doğuda ise Frigya krallığı aracılığıyla Kilikia, Kibirs, Asur, Uraru ve İran'la mal değişimine dayanan ticaret olduğundan ve Sardes, özellikle M.Ö 8. ve 7. yüzyıllarda önemi giderek artan doğu-batı ana ticaret yolunun üzerinde bulunduğundan gelen malların toplandığı meydan yine paktolos ırmağı kıyısındaki düzlükte yer almıştır. Özellikle M.Ö 700 yıllarından başlayarak İonia kentleri ile Sardes arasındaki ticaretin gelişmesi, zenginliğin ve nüfusun artmasına yol açmıştır. Kentin yerleşim alanının M.Ö 7 yüzyılda 125 hektara ulaştığı, nüfusun ise 20.000-30.000 kişi kadar olabileceği tahmin edilmektedir (Hanfmann, 1975:5).

Aynı dönemde, komşuları olan Frigya krallığı ve İonai ken-devletlerinin gösterdiği soyo-ekonomik, politik ve kültürel gelişmeler karşısında Lidya'lılar daha güçlü bir merkezi yönetim kurmak ve ekonomik koşulları geliştirmek ve M.Ö. 7 yüzyılda kral Gyges (M.Ö. 680-644) tarafından ekonomiyi canlandırmak için Sardes'in güneyindeki Tmolos Dağın'da paktolos ırmağının çamurlu suyuyla inen altın tozunun artılması ve işlenmesi krallığın denetiminde gerçekleşmiştir. (bkz.Şekil 73) (Şekil 74) Madeni paranın gündelik yaşamda kullanılması Lidyalılar'ın buluşu olsa da, kullanımının yaygınlaşması İonia kentlerinin sayesinde olmuş, para basımı Ege ve Batı

Akdeniz’de hızla yayılmış, bunda kolonizasyon süreci de önemli bir rol oynamıştır.

Paranın kullanıma girmesi, uzun vadede Lidya ticaretini yapılandırmıştır. Tüccar sınıfı ile soylu kısım zenginleşerek bu sosyo ekonomik gelişmenin sonucu olarak ticaret yolu ile Lidya toplumunun, diğer İonia şehirleri arasında ilişkisi daha da arttı. Bunu izleyen süreçte; sosyo-kültürel yapılarında gelişim gösteren Lydai toplumu Kroios döneminde köy yaşantısından kent yaşam sürecini benimsemiştir.

Sardes’te yapılan arkeolojik kazılar sırasında, bugünkü İzmir- Ankara karayolunun hemen güneyinde ve kentin Pazar yerine (House of Bronze) (bkz.Şekil 73) (Şekil 75) yakın bir mesafede, M.Ö 625-600 yılları arasında inşa edildiği düşünülen anıtsal kent surlarının doğu yüzüne bitişik iki yapı ortaya çıkarılmıştır. Yapıların yer aldığı, anıtsal surların doğusunda kalan bu alanın konut alanı olduğu, surun bu alanın batı sınırını oluşturduğu tespit edilmiştir. Sardes kenti M.Ö 547- 542 yılları arasında Pers Kralı Kyros tarafından kuşatıldığında, düşman askerleri tarafından yakılıp yıkılan bu konutlardan ördek biçimli bir içki dağıtım kabı, hayvan motifleriyle süslü içki kapları dahil 250 parça seramik kapacak, başta demir olmak üzere çok sayıda metal bulunmuştur (Greenewalt, 1987:42-43);(Hanfmann 1983:72-75). Diğer konut alanı ise Pactalos Nehrinin kıyısına doğru yayılan “PN” konutudur. (Şekil 76)

Eski Smyrna’da oval kulübeden 200 yıl sonra inşa edilmesine rağmen kalıntıları günümüze kadar gelmiş olan Pazaryerinde ki H konutu, (bkz. Şekil 75) 8x3,2m ölçülerinde olup, diğer tek birimli evlerin çoğundan daha geniş ve daha düzenlidir. (Şekil 77) Büyük ihtimalle bir zanaatçı ve ailesine ait olan bu konutun Kalıntıları arasında bulunan boyanmış çömleğin kalitesi ve adedi, çoğundan daha zengin bir aile olduğunu göstermiştir. (Ramage, 1987:4);(Hanfmann 1983:72-75)

Bu erken safhada duvar bölümü tam bulunmamıştır Tezgah ise ocağın bulunduğu güney duvara iliştilmiştir. İmalat Arkaik Dönem insanın ayrılmaz bir özelliği olduğundan bu konutta özel bir atölye yaratmak arzusu meydana gelmiştir. Ayrıca dışardan gelen gürültülerden ve girişten görece uzak olduğundan en iyi yer güney uç olarak seçilmiştir. Konutta Pencereden başka içeriye ışık giremeyeceğinden aydınlık düzeyinin yetersiz olmuş olması da diğer bir problemdir. Pencerenin varlığına tek kanıt ise kuzey ucunun kalıntılarında örülmüş tuğla kalıplarıdır (Hanfmann,1983:26-52) (Hunt, 1947:68).

Kuzey-batı köşesinin yanında, hemen hemen kare ufak taşların temeli iki parçalı bir bölüm oluşturmaktadır. Bu tahta bir dolaba destek olarak veya saklama kabı için yer biçiminde açıklanabilir. Sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda mutfak eşyaları tamamen basit olan tabaklar, bardaklar, pişmiş toprak şarap şişeleri, saklama kapları ve ekmek tepsilerinden oluşmaktaydı. Aynı şekilde tahıl yiyecekleri gibi kuru gıdalar, farklı sıvılar ve ekmek gibi uzun süre saklamaya elverişli yiyeceklerle sınırlıydı (Hanfmaan, 1983:26-52).

Smyrna'daki oval kulübenin aksine H binasının girişi daha uzun kenarlardan birinde yer almaktadır. Eni ortaya yakın 60cm.dir. Bu oval kulübenin genişliği 87cm. olduğundan ağzı dardır. Konutun ağzı Uzun kenarın ortasına yerleştirilmiş olması kendi başına giriş ve konutu iki parçaya ayırmıştır bunlar: Çalışma mekanları ile yaşam alanlarıdır.

Pazaryerindeki konutlar tamamen kerpiçten inşa edilmiştir ve çatı kiremitlerinin kullanıldığına dair bir kanıt bulunamamıştır. H binası büyük olasılıkla sazla kaplı bir çatıya ya da sadece toprakla örülmüş bir düzlüğe sahipti. Konutta Mermer ve kireç taşından çok az dekoratif mimari parçacıkları bulunmuştur. Pazaryerindeki konutlara su kuyulardan sağlanmıştır (Ramage, 1987:7).

Duvarlarla çevrilmiş Pazar alanı alanı, konut kompleksi olarak

yorumlanabilir. Bu dönemde ticaretin insan hayatında önemli bir yer tutmasından dolayı Evler ticari ve mesken alanı olarak kullanılmıştır. bu durumda malların açık havada alınıp satıldığı aktif ticarete neden olmuştur. Bu açık alan yarı-kamu iş merkezi olarak görülmüştür. Açık alan, ticari etkinliklerden başka, misafir için toplantı alanı olarak ta hizmet vermiştir. Konutların çoğunda pencerelerinin olmaması nedeniyle çok az güneş ışığı aldığından Pazaryeri sakinleri, zamanının büyük kısmını evlerinden çok dışarıda geçirmişlerdir. Zaman içinde ticaret ölçeğinin büyümesine koşut olarak Pazar yerinde büyüdüğü de anlaşılmıştır (Hanfmann, 1983:26-52). Heredotos, Sardes'in yaklaşık M.Ö 540 yıllarındaki görünümünü anlatırken (Heredotos, 1991:278), Paktalos ırmağının agoranın ortasından geçtiğini söylemiştir. Bu tanıma göre, aradan geçen zaman içinde soyluların sık gittiği yeni ve daha gösterişli bir ticari konut alanı ve toplanma merkezi inşa edilmiştir.

Pactalos Nehrinin kıyısına doğru yayılan "PN" konut alanında ise daha gelişmiş ve dikkatlice planlanmış konutlar vardır (bkz.Şekil 76). Meslek kompleksinden başka altın arıtım evi ve Kybele için sunakla kaplı dinsel kompleks aynı bölgedeki önemli yapılardır. Dinsel alan arıtımevinin çalışmasıyla yakından ilgiliydi. Altın madenlerinin sahipleri Lidya aristokrasisiydi ve gösterişli evlerde yaşamışlardır. (Hanfmann, 1983:75-84).

Kuzey Poctolus etrafı duvarlarla çevrili bir bölgeydi. Fakat evler fazla açık alanı olmayan sahaya hemen bitişik idi. PN'deki daha çok gelişmiş bir ev dikkati çeken bir örnektir (bkz.Şekil 74). Kybele altar bölgesinin duvarına bitişik inşa edilmesi onun bir din görevlisinin evi olduğunu göstermiştir. Bu ev HOB'daki H binasından görece olarak daha geniştir. Evin planı megaron tipindedir. Bu tip M.Ö. 7. yüzyılda Smyrna'da da uyarlanmıştır. Ev üç odalıdır ve en geniş oda 5,4x4 m.dir. Bu en geniş oda konutun oturma odasıdır

Megaron planında olan bu konutun başka bir önemi de aslında Sardes'te bulunan bölme duvarların ilk örneklerinden biri olmasıdır. Bu bölme

duvarları fonksiyonel ayırmaya ihtiyacı belirtmiştir. Yüzyıllar boyunca insanların yaşam biçimleri ekonomik gelişmeleri nedeniyle sürekli gelişme göstermiştir. Bununla ilgili olarak ev anlayışı da değişmiştir. Önceleri basit bir sığınak olarak kabul edilen ev, şimdi yaşam alanlarına dönüşmüştür. İlk aşamada konutların boyutları genişlemiş, ikinci aşamada ise Sardes'teki gibi konutların kullanımı pek çok farklı fonksiyonlara ayrılmıştır (Hanfmann, 1983:72). Evin dış duvarları; sadece batı ve güney kısım kalıntıları 0,40 m dir. Bu Sardes'te genel olarak 0,25 m. olan duvar kalınlığından farklıdır. Bu nedenle düz çatılı üst katın olma olasılığı zayıftır. Konutta pencere izi ise bulunamamıştır (Greenewalt, 1990:144) (Hanfmann, 1983:75-84).

Basit ve sade görünümlü Sardes evleri kültürel anlamda geri kalmış bir toplumu göstermez. Aksine tarıma dayalı bir yaşamdan ticari ve parasal şehir ekonomisine geçen şehrin ilk örneğidir. Bu dönemin refahı ve zenginliği günümüzde "Kroesus (Karun) gibi zengin" deyiimiyle çok sık tekrarlanmıştır. Sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan bakıldığında Anadolu'nun yerli kültürlerinden biri olan Lidyalı'ların kültürel geleneklerini koruyarak var olması ve Anadolu'nun verimli topraklarını işlemeleri bu gelişmelere neden olmuştur.

Lidya'da M.Ö 6 yüzyılda diğer konut komplekslerine baktığımızda ise; Sardesin doğusunda bazı konutlar tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalar bu konutların M.Ö. 6. yüzyılda geniş konut kompleksinin parçaları olduğunu, ancak çoğu odaların yok olmasının sebebi ise; M.Ö. 548-542 arasında Cyrus tarafından şehrin ele geçirilmesi sebeb olmuştur.(Greenewalt, 1990: 143).

Bu konut alanlarının kazılarıyla Lidya konut mimarisinde birçok önemli gelişmeler görülmüştür. Evlerin hem konut hem de ekonomik işlevler için kullanma alışkanlığı görülmüştür. Ancak işler fiziki olarak farklı odalara ayrılmış ve dağıtılmıştır. Arkeolojik verilerle önceki dönem tek biçimli konut yaşamlarıyla karşılaştırıldığında, ailelerin daha rahat ve ileri bir yaşam sürdükleri tespit edilmiştir. Konut ölçeğini dikkate alınırsa konutun zengin bir aileye ait olduğunu tespit edilmiştir.

Evin ölçeği kadar boyutu da burada kalabalık bir ailenin ikamet ettiğini göstermiştir. Konut sahipleri konutlarını ticari faaliyetleri için de kullanmışlardır (Greenewalt, 1987:41-45; 1988:11-15; 1990:137-177).

3.5.5. Batı Anadolu'nun Klasik Dönem Sosyo- Kültürel Ve Ekonomik Yapısı

M.Ö 5. yüzyıllarda Batı Anadoluda'ki Yunanlılar Pers gücü altında ezilirken ana kıtada yaşayan Yunanlılar en parlak ve en görkemli dönemlerini yaşamışlardır. Eski Smyrna ve Miletos gibi birçok zengin Helen kenti Batı Anadolu'da Pers akın ve saldırıları sonucu tahrip olmuştur. Sardes'in M.Ö. 546'da Cyrus tarafından işgaliyle de İonia görkeminin sonu olmuştur. Batı Anadolu'da bulunan küçük şehir devletleri iyi organize olmuş pers imparatorluğunun askeri üsleri haline gelmişlerdir. Fakat gerçekte İon şehir devletlerinin politik olarak çöküntü yaşamaları bir yüz yıl sonra, Miletos'un M.Ö. 494'deki yıkımıyla başlamıştır (Mansel, 1988:269).

Batı Anadoluda'ki Yunan kentleri, Pers dönemi öncesinde, tapınakları, pazarları, kamusal alanları ve güvenli surları ile ticarete önemli bir pay sahibi olan kentler idi. Bu kentlerin doğu ile kurdukları ticari ilişkilerde ortaya çıkan etkileşim kültürün bütün alanlarına yayılmıştır. Yunanalılar M.Ö 7.yüzyıldan itibaren, büyük boyutlu heykelleri üretmeye başlamışlar, ürettikleri seramiklerle Korinth ve Attika ürünleri gibi kendilerine pazalar edinmişlerdi. Ayrıca bu ticaretle birlikte sikkeninde ortaya çıkması büyük bir sosyo- kültürel ve aynı zamanda ekonomik bir gelişme yaşanmasına sebep olmuştur. Sikke kullanımı yaygınlaşmasıyla birlikte Batı Akdeniz'e doğru ticari ve kültürel bir yayılma başlamış, (Starr, 1991: 275-295). Bunun yanı sıra Yunanlılar Karadeniz kıyılarında koloniler kurmuşlar ve buralara, metal, balık, köle, tahıl, yağ, şarap ve seramik pazarlamaya başlamışlardır (Star,1991:275-295).

Doğu Yunan seramiği olarak da adlandırılan Batı Anadolu Yunan kentlerinin üretimlerinin, sadece deniz değil, aynı zamanda kara yolu ile de ihrac edildiği, Anadolu'nun iç kesimlerindeki kentlerin kazılarından çıkan buluntulardan anlaşılmaktadır.

Perslerin, Lidya devletini yıkmalarıyla başlayan ve 200 yıldan fazla devam eden egemenliği sürecisince (Harita 16) Batı Anadolu'daki Yunan kentlerinde pek çok şeyin değiştiği görülmüştür. Öncelikle, Akdeniz'den Karadeniz'e kadar pek çok koloni kuran Yunan kentleri Pers egemenliği altına girdikten sonra bir tek koloni bile kurmamışlardır. Koloni kurmanın anlamı Arkaik Dönemde bahsedildiği gibi ticarettir ve bu durumda kentlerin yaptıkları ticaret de aynı şekilde sekteye uğramıştır. Özellikle, İonia ihtlalinden çok zararlı çıkan ve kentleri yakılıp yıkılmaktan kurtulamayan Yunan kentlerinin üretimlerinde de düşüş olmuştur. Kazısı yapılan kentlerin planlarına bakıldığında Arkaik Dönemin Yunan dünyasına öncülük yapan kentlerin, hem fiziksel hem de ekonomik ve kültürel anlamda küçüldükleri anlaşılmıştır. M.Ö. 494 yılında yapılan Lade savaşında şehirleri yakılan ve nüfusunun önmeli bir bölümü sürülen Miletos'un halkı ancak M.Ö 479 yılındaki Plataia ve Mykale savaşlarından sonra geri dönmüşler ve kentlerini imar etme fırsatını bulabilmişlerdir (Hoepfner, 1996:38). Aynı şekilde yüz yıl öncesinde Lidya kralı Alyattes'in büyük ordusuna kafa tutmuş olan Klazomenailılar, M.Ö 494 yılında kentlerinin yakılmasından sonra kentin karşısında ki Karantina Adasına sığınmak zorunda kalmışlardır. Erken Arkaik Dönemde, önemli bir kent konumunda olma Smyrna, M.Ö 5. yüzyılda adeta kaybolmuştur. Anadoluda'ki pek çok kent için de bu durum geçerlidir. (Akurgal, 1983:56). Kentlerin durumu böyleyken, ekonomik ve kültürel anlamda gelişme yaşanması beklenemezdi, ancak Pers baskısının az olsa da kaybolduğu 5. yüzyılın sonlarına ve 4. yüzyılın başlarına doğru kentler ekonomik ve kültürel anlamda kalkınma içerisine gireceklerdi. Kolzemia kentinin şehir planlamasında ve konut dokularının geniş tutulması buna bir örnektir.

M.Ö 479 yılında Perslerin Plataia ve Mykale'de yenilmelerinden sonra Yunan kentleri rahata kavuşamadan, kendilerini Attika- Delos Deniz Birliği'nin içinde bulmuşlardır. (Harita 17) Yunan kentleri, savaştan ve vergi ödemekten, demokrasi ve özgürlüğe duydukları özlemleri daha çok artmıştı. Özellikle M.Ö 4 yüzyıl başlarından itibaren Anadolu'da bu kadar çok paralı askerin olması da bu şekilde açıklanabilmektedir. Doğru dürüst tarım yapamayan, ticareti duraksayan Yunanlılar için paralı askerlik yeni bir meslek haline gelmişti. kentleri ancak M.Ö 387 yılında imzalanan kral Barışı'ndan sonra biraz toparlanmaya başlamış olsa da, bu da çok uzun sürmemiştir. M.Ö 5 yüzyıldan itibaren savaşın hiçbir anlamı kalmamış, özellikle Batı Anadolu Yunan kentlerinin amacı da kalmamış ve umutlarını yitirmişlerdi. Hem Atina hem de Perslerin yaptığı baskılar ve neredeyse yüz yıl süren savaşın tam ortasında yer almak, Yunan kentlerini yıpratmıştı. Atina'nın M.Ö 5. yüzyıl ortalarından itibaren uyguladığı politikada, onların demokrasi ve özgürlüğe olan inaçlarının sarmasının yanı sıra ekonomik ve kültürel olarak çökmelerine de sebep olmuştu. Böyle bir durumda sürekli savunmada kalan Yunan kentleri, bütün kazançlarını savunmaya yatırıyorlardı. Böyle bir ekonomik durum, sanatın, sanatçının, mimarın meyve vereceği veya barınacağı bir ortam olamazdı (Starr, 1991:275-295). Bu dönemde Anadolu'nun batı kıyılarında görülen konut mimarisinde savaş ve durağan ekonomiden etkilenmiş zenginliği ve ticaret işlerinin yürütüldüğü işlikli konutlar yerine sürekli yutlarından sürülme korkusu taşıyan bir toplumun yarattığı büyük olmayan oda sayısı ve işlikleri az olan konutlar yapmışlardır.

Yunan kentlerinde bulunan mimari yapıların çoğunun M.Ö 6. yüzyılın ikinci yarısında yapılmıştır. Yine M.Ö 6. yüzyıla ait Samos, Ephesos ve Didyma'da ki tapınaklar gibi yapıların Yunan kentlerinin ekonomik durumlarının birer göstergesi olarak kabul edilmektedir. M.Ö 494 yılında ki büyük yıkımdan sonra Batı Anadolu Yunan Tapınaklarının ihtişamını gösteren hiçbir yapı inşa edilmemiştir (Serdaroğlu, 1982:25). Aynı durum konut mimarisinde gözlenmektedir. Larisada'ki 6 ve 5.yüzyıl görülen görülen

saray yapıları yerine Klasik Dönemde pers straplarının konutları hariç, sade ve gösterişsiz plan tipinin yer aldığı prostas tarzı konutlar yaygındır.

Pers hakimiyeti öncesinde, Yunan dünyasında her alanda öncülük eden İonia, M.Ö. 546 yılından başlayarak ekonomik, siyasi, kültürel olarak etkilenmiş, özellikle de M.Ö 5 yüzyılda nerdeyse bütün yapılanma ve sanatsal faaliyetleri durmuştu. M.Ö 5. yüzyılın ikinci çeyreğine ait birkaç eserden başka bu dönemde, hiçbir sanatsal ve kültürel faaliyetinin olmadığını söylemek mümkündür (Starr, 1991:275-295); (Guepin, 1963:4). Bu eserler de M.Ö. 479 yılında Plataia ve Mykale savaşlarında yenilen Perslerin kıyı kentlerdeki etkisini kaybetmesi nedeniyle ortaya çıkan kısa süren huzur ortamının ürünüdür. Aynı dönemde Kolazomenia'da görülen büyük boydaki konutların bu kısa süren ferahlık döneminden itibaren inşa edildiği düşünülmüştür. Her zaman sanatın, kültürel canlanmanın, ekonomik ve siyasi gelişmenin kaygılardan uzak ortamlarda zenginleştiği düşünülürse, uzun yıllar savaşan Atina ile Persler arasında kalarak savaş tehditleri ile burun buruna yaşayan Yunan kentlerinin durumu daha iyi anlaşılabilir (Starr, 1991: 275-295);(Guepin, 1963:6). İki kültürün en çok karşılaştığı ve bu kadar sıkı bir ilişkiden etkilenmenin kaçınılmaz olduğu yer ise Anadolu'dur.

Bu dönemde Sardes te yaşayan Pers yöneticileri sayesinde şehir oldukça büyük bir zenginliğe ulaşmıştır. Böylelikle birçok Persli yönetici yerel arazilere kendi villa ve evlerini inşa ederek Pers zenginliğini ve dolayısıyla yaşam biçimini buraya getirmiştir. Bunun bir sonucu olarak ta satrap saraylarının zenginliği başta sanat olmak üzere birçok değişik yolla bu topraklarda kendini hissettirmiştir.

Bir diğer Pers etkileşimi ise, şehir planlamacılığında arazilerin dağılımında görülmüştür. Zevklerine düşkün Perslilerin, Persepolis ve Pasargade'de kurdukları parklardır, bunun en güzel örneklerinden biri Sardes'de yapılmış bahçeler inşa ettirmeleridir. Xenophon'a göre Genç Cyrus oldukça güzel ağaçlarla ve vahşi hayvanlarla dolu büyük bir bahçe, av parkı

yaptırmıştır (Xenophon, 1983:56). Helenistik Dönem'den hemen önce Pers yaşam biçimi Lidyalıları bütünüyle etkilemiştir (Hanfmann, 1983:100-103). Lüks bahçelerin inşa edilmesinden başka Persler doğal göl ve su kaynaklarını kullanma üzerine oldukça başarılı olmuşlardır. İki adet, apsisli temelleri olan kuyulu evler bu dönemde inşa edilmiştir. Boyutlarından dolayı bu yapıların bir çalışma ya da çeşitli endüstri faaliyetlerinin de gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu yapılar muhtemelen kamu hizmetine yönelik olarak su sağlama işlevinde kullanılmışlardır.

Yeni yönetici sınıfı ile olan bu ilk ilişkilerden sonra Sardes'deki konutlarda görülen pers mimarlığı etkileri yeni bir oluşumu temsil etmiştir. Akropolisin kuzey yamaçları üzerindeki Büyük Sarayın duvarları ve Gyges'in masif duvarları Pers istilasından önceye tarihlenmiştir. Yangın izleri taşıyan duvarlar ve blokların onarımı sırasında yapılan yeni eklemeler yanı sıra iyi bir şekilde inşa edilmiş olan yeni kaplamalar Pasargade'deki Tall-i Takht'in duvar işçiliğine benzer bir yapım tekniği göstermektedir. Sardesliler konutları da içeren Pers yapı tiplerini ödünç almamışlar, sadece dekoratif sanatlarda ve süslemede yapıların detaylarında Perslilerden etkilenmişleridir. (Hanfmann, 1983:100-103).

Bu sırada Yunanlıların asıl etkisi temel olarak heykeltıraşlıkta kendini gösterir. Pers motiflerinin kullanıldığı yumuşak bir üslup bu dönemde İonyalı heykel atölyelerinde gelişerek belli bir oluşum yakalamıştır. Böylelikle İonyalılardan esinlenen Sardes'li aristokratlar kendi düşünce ve ideallerine uygun olarak erkek figürleri, sfenksler ve sirenler ortaya çıkmasına ortam hazırlamışlardır. M.Ö 6. yüzyılda felsefik düşünce ve teknik gelişim burada başlamasına rağmen. (Hanfmann,1983:105) Klasik Dönemde Yunanlılar teknik anlamda bir mükemmelliğe ulaşmışlar fakat aynı dönemde İonyalılar Kıta Yunanistanda'kilere tamamıyla ayak uyduramamışlardır.

Sonuçta Persliler asla kültürel bir değişim içine girmemişler ve minimum derece de yerel kültürden etkilenmişlerdir. Lidya ve Yunan

yönetiminin olduğu bölerde gelişen yeni teknikler ve konut yapımında kullanılan malzeme seçimine rağmen şehirlerde bazı değişimler yaşanırken ve yeni yapılar oluşturulurken kentlerde pers yönetici sınıfa ait hiçbir topografik değişim olmamıştır (Hanfmann, 1983:105).

3.5.5.1. Ticaret

Antik dönem boyunca deniz ticareti kara ticareti karşısında tartışmasız bir üstünlüğe sahipti. Deniz taşımacılığının ise çok daha ucuz olduğu tespit edilmiştir. Deniz taşımacılığı gıda ve birçok malın taşınmasını mümkün kılarak, kentlerin yerel tarımsal üretime bağımlılığını azaltmış, hem nüfus artışına hem de yaşamın kalitesinde yükselmesine sebe olmuştur (French, 1964:26).

Klasik Dönemde deniz yoluyla yapılan büyük ölçekli ticaretin ve küçük çaplı perakende ticaretten farklılaşan, uzmanlaşmış bir kısmın etkin hale geldiği görülmüştür. Tek bir mal üzerinde uzmanlaşmış tacirler-tahıl, şarap, yağ, hayvan ve köle tacirleri gibi- varlığı ticaret hacmindeki büyümeye sebep olmuştur. Pers savaşlarını izleyen dönemde dış ticaretteki gelişme büyük bir büyüme kazanmakla beraber deniz ticaret hacmi ise çok büyük olmamıştır.

Beşinci yüzyılda Atina'nın ticari etkinlikleri hakkında tüm bir bilgi edinmek mümkün değildir. Gerek arkeolojik bulgular gerekse yazılı kaynaklar bu yüzyılda ticaretin Atina ekonomisindeki yeri hakkında tam bir fikir vermemektedir. M.Ö. 480 yılına dek İon şehirlerinin Atina pazarı için aracı olarak iş gördükleri kaydedilmektedir. M.Ö. 430'lara gelindiğinde ise artık Atina önemli bir ticaret merkezi kimliği kazanmıştır. Bu dönemden itibaren Akdeniz'de gemiler rotalarını Peiraieus'a çevirmişlerdir (Stevens, 1968:55).

Klasik Dönemde birçok mal ticarete konu olmuşsa da bunların içinde bir tanesi, tahıl ithalatı, özel bir yer almıştır. Yunan dünyasının Mısır, Karadeniz ve Sicilya'dan tahıl ithalatının başlangıcı Arkaik Döneme dek uzanmıştır. (bkz.Harita 14) Klasik Dönemde ise birçok Yunan kentinin, özellikle de Atina'nın, ithal tahıla bağımlılığı hızla artmıştı. Atina'nın tahıl ithalatını gerçekleştirmek üzere, siyasi ve askeri gelişmelere paralel olarak, dönem dönem değişik kaynaklara yöneldiği görülmüştür. Bu kaynaklar Yunanistan'ın fazla tahıl üretebilen bölgeleri, özellikle Euboea, bazı Ege adaları, Kıbrıs, Güney, Mısır, İtalya ve Sicilya, Trakya, Karadeniz ve Güney Rusya'ydı. Atina'nın bu kaynakları tehlikeye düştüğünde Batı'ya ve Mısır'a yönelmiştir (Finley, 1981:128).

Klasik Dönemde hem kıta Yunanistan'da hem Anadolu'nunun Batı kıyılarında ortaya çıkan Pers yıkımı sonrası ticaret ve ekonomide ki dalgalanmalar Yunanlıların oluşturduğu büyük kültür birliğinde duraksamalara neden olmuştur. Genel olarak ekonomide ki bu durum da polis kent-devletlerine yansımış, bunun sonucunda da mekansal yapılanmalarda çok gösterişli olmayan mekanlar ortaya çıkmıştır

3.5.5.2. Klasik Dönemde Yaşanan siyasi, Ekonomik, Olaylar ve Sonuçları

Mekansal ilişkiler ve güç dengeleri açısından M.Ö 5.yüzyıl, Ege'de ve Akdeniz'de Arkaik Dönemde kurulan dengelerin değiştiği ve yeni dengelerin kurulduğu bir dönem olmuştur. İonia'da, bir dışsal etmen olarak, Pers yönetiminin izlediği politikalar ve yapılan savaşlarda alınan yenilgiler nedeniyle geleneksel "kentler birliği" (Panionia- Milet, Priene, Myus, Ephesos, Kolophon, Eritrai, Klazomenai, Phokai, Samos, Kios, Teos ve Lebedos) dağılma noktasına gelmiştir. (bkz.Harita 8) Bölgenin kültürel merkezi ve bütün Ege'nin en zengin kenti olan Miletos, Lade savaşı'ndan sonra, yüzyılın başlarında, savaşın galibi olan Persler tarafından yakılıp yıkıldığından ve

nüfusu Aşağı Mezopotamya'da Dicle'nin ağzına yakın bir yere gönderilerek oraya yerleştirildiğinden (Mansel,1988:269), işgücünden bütünüyle yoksun kaldığından bir ekonomik gerileme, hatta çökme sürecine girmiştir.

İonia'dan farklı olarak, M.Ö 5. yüzyıl başlarında Atina polis'inin yer aldığı Attika Yarımadası'nda kentleşme bütünüyle ortaya çıkmamış olsa da, karmaşık ve farklılaşmış bir ekonomik yapı vardı. Bütün Klasik Dönem boyunca Atina, izlediği ekonomik politikalarını dışarıdan, özellikle de Karadeniz'den büyük miktarlarda aldığı tahılın taşındığı ticaret yollarını açık tutmak üzerine kurmuştur. (Murray, 1991:262–265).

Miletos'un tersine, MÖ 5. yüzyılda Atina kentinin ve çevresindeki kırsal alanı oluşturan Attika'nın nüfusu artmıştı (Pounds, 1969:142);(Biroch, 1988:75).Gündelik yaşamdaki etkileri ve sosyoekonomik sonuçları bakımından, köle emeğinin giderek özgür emeğin yerini alması MÖ 5. yüzyıla damgasını vuran en önemli olgulardan biridir. Bu olgunun etkileri MÖ 8. yüzyıldan beri mekansal açıdan gelişen ve kurumsallaşan polis'in çözülmesine dek uzanmıştır. Bu süreç Perslerin Ege'deki varlığı ile de yakından ilişkilidir. Persler yerel topluluklardan derledikleri ordularıyla, MÖ 6. yüzyıl ortalarında Batı Anadolu'ya ulaşmışlar, o dönemde Anadolu'nun en önemli ve zengin kentlerinden biri olan Lidya Krallığı'nın başkenti Sardes'i ele geçirmişler, orayı satraplıklardan oluşan yönetim sistemlerinin bölgesel başkentlerinden biri yapmışlardı. Sardes'ten, Batı Anadolu kıyısı boyunca dizilen polisleri, çoğu kez silah zoruyla denetimleri altında tutmuşlardır. Bu bağlamda, aynı dönemde ekonomisi giderek güçlenen ve pazar olanaklarını genişleten Atina, Perslerin ana hedefi haline gelmiştir (Murray, 1991:262-265).

Atina'nın kırsal çevresini oluşturan Attika Yarımadası'nın batısında yer alan geniş Peloponnesos Yarımadası'nda ise Sparta, M.Ö 7. yüzyıl sonlarında topraklarını genişletmiş ve güçlenmişti. Doğuda Argos ile kuzeyde Akhaia dışında bütün yarım ada M.Ö 6. yüzyıl sonunda Sparta'nın

egemenliği altına girmiş ve bir siyasal örgüt olarak Peloponnesos Birliği kurulmuştu (Murray, 1991:262-265);(Mansel, 1998:272-294);(Star, 1991:275-295). (Hartia 18)

Persler ile Batı Ege polis'leri arasında yaklaşık 50 yıl süren bu birinci savaş dönemi, Atina'daki tüccarlar, zanaatkarlar ve kırsal bölgedeki mülk sahipleri kitlesi ile Sparta'da iktidardaki aristokrasinin ortaklaşa giriştikleri bir bağımsızlık mücadelesi olarak değerlendirildiğinde, Atina bu işten oldukça karlı çıkmıştır (Diakov, Kovalev;1987:384-401).

Bu Siyasal karışıklık ve savaş ortamı özgür köylünün gündelik yaşamını olumsuz yönde etkiledi, yoksullaşan ve topraklarından kopan köylüler kentlere gelerek oradaki yoksul kesimlere katıldılar. Kentte yoksullar ile zenginler arasındaki sosyal ayrışma giderek büyüdü. Bu değişim süreci polis'in yurttaşları arasında eskiden var olan birliğin bozulmasıyla sonuçlandı (Starr, 1991:302-306).M.Ö. 5. yüzyılda ortaya çıkan, yukarıda değinilen sosyal ayrışma süreci, daha önce kurulmuş olan ilişkilerin dağıldığının ve polis'in çöküş sürecine girdiğinin bir göstergesidir.

Tüm bu savaşlar sonrasında (Attikas-Delos deniz birliği bozulmasından sonra çöken Atina-sparta anlaşmazlığı ve peloponnesos savaşı-Pers savaşları) Batı Ege de halkın gündelik yaşamı oldukça değişmiştir. Tarımda köylülerden çok köleler kullanılmıştır, ticaret ve tarım dışı üretim de yüksek bir kesimin tekelindeydi. Atina, Argos ve başka yerlerde silah ve buğday tüccarları, tefeciler ve zengin köle sahiplerinin elindeki servet giderek büyümüştür. Bu kesim kendilerine toprak satın almış ve gösterişli konutlar, villalar yaptırmışlardır. Bu yapılarda süslü Korint mimari tarzı egemen olmuştur. Daha sonra servet edinen bu zengin kesim devleti yönetmek istemiş buna karşılık yoksul kesim ise de giderek büyümüştür. Sonuç olarak toplum katmanları arasındaki karşıtlıklar ve gelir farkları sosyal çatışmalara zemin hazırlamıştır.

Savaş ve ekonomide ki dalgalanmalar ve değişim süreçleri, polis'in üç temel niteli olan kendine yeterlilik (autarkeia), özerklik (autonomia),ve bağımsızlığının (eleutheria), M.Ö. 5. yüzyılın sonunda bütünüyle ortadan kaldırmış ve bütün Ege dünyasında Arkaik Dönem'e damgasını vuran, kolonizasyon süreci ile Ege'nin dışına da taşan bu kurum sona ermiştir. Polis çok daha önceleri İonia'da Pazar için üretim başladığı zaman "kendine yeterli olma" niteliğini yitirmiş ve Pers istilasıyla da diğer iki niteliğine gölge düşmüştür. Peloponnesos Savaşları'ndan sonra ise polis'in çöküş süreci bütün Ege dünyasında, her yerde tamamlanmıştır (Diakov,Kovalev; 1987:384-401).

3.5.5.3.Batı Anadolu Yunan Konut Mimarisinde Klasik Dönem

Klasik Dönemde Yunan konut mimarisi bakımından, Batı Anadolu'daki arkeolojik deliller oldukça yetersizdir. Delillerin yetersizliğinin nedeni olarak; hem İonia'daki hem de Orta Anadolu'da yerleşim yerlerinin çoğunun Pers istilaları sonucu tahrip edilmiş olmasıdır. Birçok yerleşim yerlerinin yıkıntılarında bulunan yanık sıva izleri, kolaylıkla alev alıp çöken kerpiçten evlere verilen zararın ölçüsünü göstermektedir. Değişik kentlerdeki çok sayıda yurttaş, özellikle toprakları ve evleri tahrip edilmiş küçük toprak sahipleri kendi anayurtlarını terk etmişler ve başka yerler göç etmişlerdir. Perslerin bazılarının ele geçirdikleri şehirlere yerleşip yerleşmediklerine dair fazla bir kanıt bulunamamıştır (Hanfmann, 1983:105). Diğer yandan varlıklı aileleri de içeren kentin içinde kalan nüfus, Smyrna ve Sardes'te olduğu gibi, yeni evler inşa etmişler ya da eskileri tamir etmişlerdir. İnşaat önceliğinde doğal olarak tapınaklara öncelik verilmiştir.

Bu nedenle yeni inşa edilmiş konutlar önceki planlarının bir versiyonuydu ve herhangi bir yenilik oluşturmamakla birlikte Savaşların verdiği sosyal bunalım konutlarada yansımış ilk edapta büyük boyutlu ve

işlikli konutlar yapılmamıştır. Bunu takip eden süreçte Klasik Dönemde Batı Anadolu'da prostaslı evler ana plan tipini meydana getirmiştir. Prosta ana mekanın önünde yer alan ön galeridir ve M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren Anadolu'da İonia bölgesinde ilk versiyonları görülmeye başlanmıştır.

Klasik Dönem prostaslı evlerin hepsinde üç ana öge; avlu, prostas ve oikos (ailenin oturduğu ve kabul salonu işlevini gören ana mekan) mutlaka vardır. Evlerin konumu güneşe göre belirlenmiş, evin ana birimleri niteliğindeki prostas ve oikos güneye yönlendirilmiş, evin girişi doğrudan avluya açılmıştır.

Klasik Dönemde ulaşılan gelişmenin en ilginç örnekleri Larisa'da, Priene'de, Kolophon'da ve Eski İzmir'de tespit edilmiştir. Larisa'da daha M.Ö. 5. yüzyılın ortasında bir avlunun dört bir yanının bir megaron ve üç oikosla (oda) çevrildiğini ve böylece bir çok odadan oluşan bir Peristyl-ev plan tipinin ilkel halinin ortaya çıktığı görülmüştür. Burada megaronun tek başına bir yapı olma niteliğini korumaktadır. Ancak avlunun batı, güney ve doğu yönlerini çeviren oikoslarla bu megaron aynı zamanda bir kompleksin ana yapısı haline dönüşmüştür. Larisa'daki bu yapının Persler'in etkisiyle yapılmış olma ihtimali yüksektir. Larisa'nın M.Ö. 5. ve 4. yüzyıldaki orası avlulu saraycıkları Peristyl-evin Doğu Yunan dünyası için ilkel örneğidir. Ancak Doğulu anlayışa göre ve İran etkisiyle oluşturulan bu ilk örneklerin Batı Anadolu'da Eski İzmir dışında hiçbir etkileşimi olmamıştır. M.Ö. 5. yüzyılda Doğulu bir dünya görüşüne uygun olarak dışı kapalı bu yapı tipine fazla ilgi gösterilmemiştir. Priene ve Kolophon gibi önemli İon merkezlerinde Larisa'da ulaşılmış bu aşamadan farklı olarak Eski İzmir'de Çifte Megaron uygulamasını devam ettiği görülmüştür (Akurgal,1996:132-134).

Bununla birlikte Priene ve Kolophon'da üç büyük aşama göze çarpmıştır. Birincisi; megaronun kısaltılması, ikincisi; bir odadan(oikos) ve bir ön galeriden oluşan(Prosta) kısa megaronun genellikle yan odalara bağlanması, üçüncüsü ise; her evin güney yönüne bir avlu konulmasıdır.

Böylece Larisa'da özel biçimini kaybetmemiş olan megaron, bu planla birlikte ana özelliğini de kaybetmeden artık önü portikoslu, havadar ve güneşli bir tek odaya yani prostas-avlulu eve dönüşmüştür. Bu iki aşama Priene'deki bazı evlerde görülmüştür. (bkz.Şekil 48c) Kolophon'da da megaron, bir oikostan ve önündeki porostan oluşmakta ayrıca yan odalara kapılarla bağlanmaktadır. Eski İzmir'de M.Ö 6. yüzyılda yapılmış olan beş odalı evde(çifte megaron) olduğu gibi Priene ve Kolophon'da evlerin hepsinin güneyi bir avluya açılmaktadır. Eski İzmirde, Priene'de ve Kolophonda avluların ortada olmayıp evlerin güney yönünde bulunması, dışarıdan bazı etkiler alınmış olmakla birlikte, Batı Anadolu oturma kültüründeki bu gelişmenin daha çok Yunan dünyasının kendi içinde oluşturduğu görülmüştür.

Anadolu'da olduğu gibi Kıta Yunanistan'da da Klasik Dönemden sonra Peristyl-ev tipine giden gelişmenin aşamaları ise, Yunan sivil mimarlığının kendi içinde oluşan çabalarla elde edilmiştir. Kıta Yunanistan'da 500 yıllık bir süreçte geniş evden, üçlü mekan esası üzerine kurulan önü pastaslı plan tipine, daha sonra üçlü mekanın ön kısmı geniş tutularak persityl-ev tipi formunu almıştır. (bkz.Şekil 47b-52) Batı Anadolu'da ise megaronun kısaltılması ve parçalanmasıyla Prostat-avlulu plan tipine, daha sonra dış etki ile merkezi avlulu persityl tadilatla eklenerek, Helenistik Dönemde peristyl-ev plan tipi egemen olmuştur. (Akurgal,1996:132-137).

Batı Anadolu'da Yunan Klasik Dönem konutlarından Larisa, Kolophon ve Kiozmania bahsedilmeye değerdir. Priene ise geçiş özellikleri açısından Helenistik Dönem konutları arasında değerlendirilecektir.

3.5.5.3.1.Larisa

Larisa, Gediz Irmağının kuzeyindeki dağlar dizisinin sonunda küçük bir tepenin ucunda, bugünkü Buruncuk köyünün arkasındaki alçak düzlükte kurulmuştur. (Şekil 78)

Yunanistan ile Batı Anadolu'da Larisa veya Larissa isimlerinde bir takım küçük kentler vardır. Büyük bir olasılıkla bu kentler Yunan göçünden önce Ege'nin kuzey, kuzey-doğu ve kuzey-batı kıyılarında yaşayan Pelasglar denilen yerli halkın kurmuş olduğu kentlerdir. Troia savaşından birkaç yüzyıl sonra Aiolia Helenleri Anadolu kıyılarına göç etmeye başlayınca buradaki yerli halk Pelasgların direnişiyle karşılaşmışlardır. Bunun üzerine Larissa'ya 6 km. uzaklıkta, Neon Teiklos (Yeni Kale) isminde bir kent kurarak hem antik Kyme'nin temellerini attılar hem de oraya yerleşmişler. Bir süre sonra da Larissa'yı almayı başarmışlardır

Larissa'dan günümüze ulaşabilen kalıntılar oldukça azdır. Bilinen en erken yapı, akropolisin güneybatı köşesinde inşa edilmiş bir megarondur (Şekil 79a-b). Bu yapı muhtemelen yönetici ailenin konutuydu ve M.Ö 6. yüzyılın ikinci çeyreği dolaylarında inşa edilmiştir. Burası 8,2x5,2 m.lik geniş bir alanı kaplamakta olup üç odadan oluşmaktaydı. Sütunlu bir revaktan girilen, daha geniş olan oda ise evin ana odasıydı (Betanhcourt, 1977:73-82). Diğer iki oda ise çok daha küçük ve kare planlıdır. Bu yapıda Küçük odaların işlevleri henüz saptanmamıştır, ancak herhangi bir mobilya barındıramayacak kadar küçük olmaları bu odaların depo alanları olarak kullanıldıklarının bir göstergesidir. İlk kez bu megaronla bazı dekoratif uygulama kalıntıları tespit edilmiştir. Duvarlar ve çatı pişmiş topraktan seramiklerle bezenmiş olup, pervazın üst kısmında olan kyma'ya da bir grift rölyef uygulanmıştır (Schirmer, 1982:26-29). (Şekil 80a-b-c)

Larisa'daki megaron özellikle, Knossos'ta bulunan kraliyet villası ile hem ölçüleri hem de sütunlu revakının varlığıyla daha geleneksel bir Miken megaronunu betimlemektedir. Buna göre, Sardes'teki PN'deki megaron, Troia ve Girit'teki geleneksel megaronlarla yalnızca resmi bir benzerlik göstermektedir ve revaklı bir sütundan yoksundur. Erken dönemde, kraliyet saraylarında ve konutla ilgili meskenlerde en etkileyici yer olması için inşa edilen megaron, gerçek anlamını daha sonra Larisa'daki kraliyet konutunda bulmuştur. Ancak, Larisa'daki megaron, muhtemelen önündeki açık avlusuyla tek başına duran bir yapıdır. (Schirmer, 1982:26-29).

Larisa'daki ikinci bir yapı da M.Ö. 6. yüzyılın ortalarından tarihlenmektedir. Güneybatı köşesinde, eski saray olarak ilişkilendirilen megaronun yanında bir yapı meydana çıkarılmıştır (bkz.Şekil 79a) (Şekil 81). En eskisinin kalıntıları üzerine inşa edilen eski saray batıya bakacak şekilde yönlendirilmiştir. Yoğun temel duvarı kalıntılarıyla, Aiol mimari sütun başlarının pişmiş toprak parçaları ve diğer taş mimarisinin detayları bu yapının imarına olanak vermiştir (Betanhcourt, 1977:73-82).

Saray bir avlu olarak kullanılmış açık bir alana bakmaktadır. Binanın ön yüzünde, sütunlar tarafından desteklenen ve hafifçe çıkıntılı kare kanatlar tarafından kuşatılmış açık bir revak vardır. (Şekil 82a-b) Sarayın ötesinde, geniş olanı sağda olacak şekilde, yan yana düzenlenmiş iki oda bulunmuştur. Larisa'daki diğer örneklerin çoğunda olduğu gibi, ana oda da kareydi. Saraya giriş ise sınırlanmıştı. Ya revaktan esas odaya ya da kanatlardan girilebiliyordu. Ancak kanatlar ile kraliyet yatak odası arasında geçiş yoktur. Temellerin kalınlığı, yatak odalarına hizmet sunmak üzere, ikinci bir katın varlığını işaret etmektedir (Betanhcourt, 1977:73-82).

Bu saray da mimari pişmiş toprakla zengin biçimde dekore edilmiştir. Revakın yanlarındaki kanatların tasnifi nedeniyle, hem iki kanat hem de

merkezi bina için tek bir çatı yapılmıştır. Bu nedenle de, revakın, kanatların ve ana dikdörtgenin her üç yerin birden ayrı ayrı çatılandığı tespit edilmiştir. Sütunlu revakın düzenlenmesi için belirli aşamalar düşünülmüştür. Bunlardan biri Dört payanda olma olasılığıdır, ancak saray kapısının merkezi yerleştirilmesi tamamen kesin olmadığı gibi, üç sütun da ileri sürülmüştür. Ancak her iki durumda da, sütun başlarının Aiol tarzında oldukları ve yivlenmemiş taş sütunlarla desteklendiği bilinmektedir (Betanhcourt,1977:73-82).

Eski sarayın biçimi, Batı Anadolu'daki antik dönemden kalma tek örnektir. Gelişkin bir planlamayla, megaronun yerini geçmiştir. Bu tarz bir biçim Yunanlıların yerel bir kültür unsuru olmaktan çok, Anadolu'nun yerli halk kültürlerinden etkilendiğinin bir göstergesidir. Bu tür yapılarda çıkıntılı kanatlar gibi unsurlar, başka yapılarda sergilenmediği için de, Aioller'in Larisa'da konut planına kattığı bir yeniliği söz konusu olmamıştır. Dahası, bir büyümeye ihtiyaç duyulmuşsa da, normal çözüm olarak eski Smyrna'daki ya da başka yerlerdeki gibi bir avlunun yanı sıra, megarona ekstra odalar eklenmesiyle, çifte megarona benzer bir çözüm oluşturulmuştur (Schirmer, 1982:26-29).

Konut mimarisinde ki bireysel mimari detaylar Yunan kültür geleneğine ait olmasına karşın, planın kendisinin Yunan kültürüne yabancı olduğu tespit edilmiştir. Yapının pervazları ve inşaasındaki detayları, sütunlarıyla, temeliyle ve geisonla dekore edilmiş sütun pervazını destekleyen sütun gövdesi ve sütun başlıklarıyla ve aralıksız friziyle, tümüyle Yunan özelliği taşımaktadır. Bütün bunlardan başka, Larisa'daki ustalar kendi meskenleriyle ilgili mimari bilgilerinde yaratıcı tarzlar getirme konusunda da oldukça başarılı olmuşlardır. Yunan mimarisindeki iz bırakan önemli aşamalardan biri olan eski sarayın anıtsal özelliği, bu çabaların bir sonucudur. (Betanhcourt, 1977:73-82).

Larisa'daki dördüncü değiştirilmiş saray ise (Şekil 82a-b); gerçekte M.Ö 6. yüzyıldan önceki megaronla, bu yapıya M.Ö. 450 dolaylarında yapılan eklemelerin bir birleşimidir. Kesin olarak, beş başarılı inşa döneminde denenmiş farklı planların bulunduğu Larisa'da, saray mimarisindeki önemli bir aşamayı ortaya çıkarmıştır.

Aslında megaronun önündeki açık alan, ortada kare ve açık bir avlu yaratmak için sütunlu odalarla çevrelenmiştir (bkz.Şekil 82a-b). Bu üç çift sütunlu kare odadaki duvarlar, ikinci bir katı taşıyacak derinlikte değildir. Bununla beraber, megaron büyük olasılıkla kraliyet yatak odasına olarak muhafaza edilen ve megaronun içindeki bir merdivenden ulaşılan bir üst kata sahip olmuştur. Doğu tarafındaki megarona bitişik yapılan bir diğer merdiven de, çatının değiştirildiğini, zeminin düz olduğunu ve bilinmeyen amaçlar için kullanıldığını işaret etmektedir (bkz.Şekil 82b).

Yeni odaların işlevleri hakkında ise arkeolojik veriler açısından kesin bir kanıt bulunamamıştır. Ancak en büyük olasılık, sütunlu olanların oturma odası olarak, köşedeki odaların ise depo araçlarıyla bir mutfak olarak kullanılmış olabileceğidir. Muhtemelen diğer iki oda ise, kraliyet konutunda çok sayıda hizmetçi ve uşak çalıştırılmış olduğundan, sarayda hizmet veren insanlara aittir. Bu da gösteriyor ki, megaron devletle ilgili memurları kabul eden yöneticiye uygun bir taht odası özelliğinde de oluşturulmuştur (Betanhcourt, 1977:73-82).

Sarayın, kentin işgalinden hemen sonra Larisa'ya atanan bir Pers yöneticinin arzusuna göre yapılmış olma olasılığı olmakla birlikte, daha geniş bir kompleksin inşasına yol açan eski sarayın da yetersiz görünmüş olması, ya da Pers saldırıları sırasında kısmen tahrip olmuş olması da böyle bir ihtiyacı yaratmıştır. Yapının inşası sırasında, eski sarayın güney yakasının

yıkılmış olması, Perslerin gelişiyle binanın gözden düşmüş olduğunu göstermektedir. Yapının ilk görünümü olan sütunlu bir revakla gerçek bir megaron, Perslerin güç anlayışına çok daha uygun olmuştur. Özellikle dört yandaki sütunlu odalarıyla bir avlu biçimi, sarayda çok daha içeriye dönük ancak daha güvenli bir yaşam sağlamıştır (Schirmer, 1982:26-29).

Erken Helenistik Dönemde Larisa'da inşa edilmiş 5 nolu saray, akropolisin en belirgin saray kompleksidir ve akropolisin kuzeyinde uzanmaktadır (Şekil 83a-b-c). Bu en geniş yapı 36x26,7m. boyutlarında bir dikdörtgen olup, M.Ö. 330 dolaylarındaki döneme kadar tarihlenmektedir. Bu düzenlemelerin dışında, merkezi bir avlunun etrafında, kapsamlı megaron kullanımının biçimi de göze çarpmaktadır. (Şekil 84)

Megaronların bir tanesi çifti avlunun her iki yanına yerleştirilmiştir. Megaronlar, Her iki çiftte uzunlukları açısından benzer boyutlardayken, iç bölümleri çeşitlilik göstermektedir. Kuzeyde olanları (O-N) - (P-Q) tamamen aynıldır ve çok iyi olmasa da, gerçekte birleştirilmiş biçimleri yeniden bir karedir. Megaronun (O-N) yanındaki iki kare odadan, (L) odasının revaka (O) bir açılışı, (M) odasının ise ana odaya (N) bir çıkışı vardır. Tüm odaların birbirine geçilebilir olmasından dolayı, sarayın bu bölümü bir toplantı odası, bir arşiv odası ya da belki hazine odası da dahil olmak üzere, devletle ilgili işler için ayrılmıştır. Diğer megaron (P-Q) bir taht odası şeklinde düzenlenmiştir. Bu da gösteriyor ki, bu kısmın daha çok evin efendisi, onun dostları ve memurları tarafından kullanılmıştır. Ancak, güneydeki iki megarondan birisinin göreceli olarak daha geniş bir revakı (E) vardır diğeri ise ana oturma odası yani bir oikostur (C-D) güneydeki daha küçük iki oda olan (A) ve (B) odaları ise hem birbirlerine hem de bitişikteki oikosa geçişleri vardır. Bu anlamda megaronla birlikte (C-D),(A) ve (B) odaları, kuzey bölümündeki düzenlemeye benzer şekilde bir yaşam mekanı olarak kullanılmak üzere, bir konut alanı yaratılmıştır. Bu bağlamda, ışık,

havalandırma sağlamak ve kuyulardan su tedarik etmekten başka avlunun başka bir işlevide daha bulunmaktadır: bu da Kadınların günlük yaşam aşlanlarını erkeklerin yaşam alanlarından bölmüştür (Betanhcourt, 1977:73-82);(Lawrence, 1957:245)

Saraydaki hizmet odaları, güneybatı köşesindeki megaronun (E-F) yanında durmaktadır. Bunlardan (G) odası, muhtemelen ocağıyla birlikte bir mutfak olduğu izlenimini vermektedir, diğerleri (H) ve (I) ise depo odasıdır. Bunlardan başka, bir diğer kare oda da (K) yalnızca antreye bir açılışı olan girişin sağına yerleştirilmiştir ve büyük olasılıkla bir bekçiye ya da kapıcıya ait olmuştur. Her iki durumda da, girişin iki yanındaki odalar hizmetliler için yerleştirilmiştir. Bir bakıma doğu cephesinin ortasına yerleştirilmiş giriş, 2,50 m. eninde olup dış duvardan yaklaşık iki metre kadar geri çekilmiştir.

Önceki saraylar gibi, duvarlar andezit, beyaz kireç taşı ve tuf gibi taşlarla inşa edilmiş ve kireç-harçla sıvanmıştır. Megaronlar ve etrafındaki parçalar için eğri bir çatı, özellikle o dönemde, teknik olarak oldukça zor olduğundan, yatak odaları olarak kullanılmıştır. İkinci katların avluya doğru tek bir eğilimle çatılandığı tespit edilmiştir.

Larisa'daki saraylar mimari anlamda sürekli bir denemeyi ve ilerlemeyi göstermiştir. Mimarlar Kesin olarak, etkileyici ve güçlü bir şeyler yaratmak için özel bir çaba sarf etmiştir. Bu sarayların sahiplerine ilişkin; Larisa tiranları içinmi inşa edilip Pers valilerinin eline mi geçtikleri yoksa inşaatları denetleyen Pers yöneticilerinin arzusuna göre mi inşa edildikleri konusunda herhangi bir kanıt bulunamamıştır; her iki durumda da, en belirgin özellik megaronun Anadolu'nun yerli kültür unsurlarından bir takım eklemeler yaparak yeniden doğuşudur.

3.5.5.3.2.Kolophon

İonia'daki en eski ve en önemli kentlerden birisi Kolophon'dur (Şekil 85). Arkaik kentin sınırları iç kısımlara kadar uzanmıştır, ayrıca kent verimli bir ovayı da kontrol etmekteydi denizci olan halk, ticaret ve topraklarının verimliliğine bağlı olarak kısa bir sürede oldukça varlıklı hale gelmişlerdir. Bu sayede kentin vatandaşlarının çoğu zengin olmuştur. Bunun sonucu olarak, kolay yaşam aşırı lükse geçişe ön hazırlık yapmıştır. Ayrıca, Kolophonlu'lar, M.Ö. 8. ve 7. yüzyıllarda özellikle süvari savaşçılar olarak ünlenmişlerdir. Kısacası yazarlar Kolophon'un, serveti, lüks yaşam tarzı ve atlı askerlerinden söz etmişlerdir. (Jeffery,1976:224).

Sikkeler M.Ö. 5. yüzyılın başlarında, refahın yeniden kurulduğunu ancak barışı ve serveti yeniden getiren M.Ö. 4. yüzyıla kadar, Pers ve Atina politikalarının rekabeti altında kentin düşüşe geçtiğini göstermektedir. Konutlar, çeşitli kamu binaları ve banyolar, hanlar ve dükkanlar gibi yarı kamu yapıları, dördüncü yüzyılda var olmuştur. Kolophon'daki aktif ticari yaşam ve servet kent dokusunun en baskın yapısı olan L şeklindeki staoda oldukça iyi bir biçimde yansıtılmıştır. Lidya'lı Gydes, Yunan kentlerinin işgalinde Kolophon'a da saldırmış ve ülkenin iç kısımlarında oturan bazı insanların başka yerlere göç etmesine neden olmuştur. M.Ö. 600 dolaylarında kente yapılan saldırılar yenilenmiş ve geride kalan Kolophonlulardan bazıları da Mısır'da, firavuna paralı askerlik yapmak üzere, ülkelerini terk etmişlerdir. İskender, Yunanlıları Pers İmparatorluğu'ndan kurtarana kadar, Kolophon Perslerin kontrolü altında kalmıştır.

Stoanın etrafını kuşatan sağlamca döşenmiş kaldırımlar kadar iyi

korunmuş ev kalıntıları da, Kolophon'un zenginliğini yansıtmaktadır. Kazılar stoanın her iki yanında bulunan iki iskan adasını gün ışığına çıkarmıştır. Bu evler en azından dört-beş odayı içermekte olup, gerçekten de bir yüzyıl öncesi Larisa'da karşılaşılan sarayların ardından, etkileyici konutların ilk örneklerini teşkil etmiştir. D caddesinin batısındaki konutlar,(Şekil 86) kısmen stoanın altında kalmış olan doğudakilerden daha iyi korunmuş durumdadırlar. Bu anlamda IV, III ve II, I ve D caddesinin doğusunda ki konutlar ile G caddesi üzerindeki konutlar önemlidir (Holland, 1944:123-147).

D Caddesinin batı yönünde yer alan IV nolu konutun (bkz Şekil 86) (Şekil 87) kapı girişi, üç blokla yapılan kapı eşiğinin 1.25m. genişliğinde ki açıklığından sağlanmaktadır. Ev, güney ve kuzey olarak kuralsız olarak şekillenmiş bir avlu tarafından iki kısma ayrılmış görünmektedir. Avluya, Kolophon'daki evlerde yaygın olan kare bir sunak ve bir kuyu hakimdir. Bu, 0.80m.lik sunak, kabaca donatılmış dört delikli orthostatesten yapılmıştır ve aşağı yukarı kuzey bölümündeki daha geniş odanın açılış aksisi üzerindedir. Bunlara ek olarak, kuyu, aynı mıntıkada yer alan tüm evlerde bulunan, oldukça iyi yapılmış yeraltı drenajına bağlanmıştır.

Girişin güney tarafında yer alan 0.35m-0.40m genişliğindeki konut duvarının ön yüzü dikkatli bir şekilde kireçtaşı bloklaroya kaplanmışken, kuzeydeki 0.55m-0.65m genişliğindeki molozlarla yapılmış kalın duvar alçıyla kaplanmıştır. Bu iki duvar büyük ihtimalle aynı döneme ait değildir. Fakat kuzeyde ki duvarın bir çevirme duvarıyken, güneydeki duvarın, konutun en gösterişli odasının duvarı olması belirgin farklılık getirmemektedir. Bu konutun ve Kolophon'da ki diğer evlerin ikinci kat duvarlarının molozdan veya kaba tuğlalardan yapılıp yapılmadığına dair kesin bir kanıt bulunmamaktadır. Çünkü duvarların bir metreden daha fazla korunmuş olanları pek fazla yoktur (Holland, 1944:123-147).Koridor ve avlu ise konutun dışkapısından içeri girildiği zaman sağ tarafta yer alır. Koridorun ilersinde kuzey-güney

doğrultusunda yaklaşık 4.50 m ve 5.50 m arasında değişen ölçülere sahip olan açık avlu yer almıştır.

Odalar ise; avlunun kuzeyinde evin ana kısmını oluşturan dikdörtgen blok yer almaktadır. Bu blok kuzey-güney doğrultusundan yaklaşık 7.50m ve doğu-batı doğrultusunda ise yaklaşık 9.50 m ölçülerindedir ve blok iç duvarla dörde bölünmüştür. Kuzeybatı köşede yer alan ana oda (IVa), yaklaşık olarak 5m ölçülerinde olup kare planlıdır. Ana odanın doğusunda iki küçük oda (IVc- IVd) bulunmaktadır. Her ikisinin de genişliği (doğu-batı) 3.30 m- 3.40 m civarındadır. IVc nolu oda yaklaşık olarak 2.50m uzunluğundayken, IVd nolu oda 3,70m uzunluğundadır. Güneyde ki odaya (IVd) giriş prostasın yer alan kapı aralığı ile sağlanmaktadır. Kuzeydeki odaya (IVc) giriş ise büyük ihtimalle ana odadan sağlanmaktaydı. Fakat iki oda arasındaki duvar taban seviyesinin altında kalmıştır. Kapı eşiğine dair her hangi bir iz bulunmamıştır. Bu oda evin bir bölümü olmayıp, kuzey caddesine bakan bir dükkan işlevindedir (Holland, 1944:123-147).

Esas oda (IVa) yaklaşık olarak 5 m.lik bir karedir ve dikdörtgen biçimli bir revaktan (IVb) girilmektedir. (IVa) bir oikos, (IVb) ise bir prostastır. Doğu duvarından kısa bir duvar veya uzun anta, bir metreden biraz fazla dışarıya doğru çıkıntı yapmıştır. Bu antanın karşısında batı yönünde 1.85m uzunluğunda bir diğer anta yer alır. Her iki arasında 2.60m açıklık bırakılmıştır. Her antanın iç tarafında kaba dikdörtgen moloz parçaları mevcuttur. Ancak, Priene'de olduğu gibi prostastaki düzenlemelerde, bir megaron sütunlu revakıyla avluya hakim olmaktadır. Bu anlamda, (IVa) ve (IVb), prostas olan (IVb)'deki bir megaron gibi durmaktadır. Prostastaki iki taş temelin kalıntıları en az birinin bir ocak olarak kullanıldığını göstermektedir. Bir bakıma Kolophon'dakilerle çağdaş olan bazı Priene evlerinde, prostas bir mutfak olarak kullanılmıştır. Bu nedenle, prostas (IVb)'in, büyük olasılıkla yemek hazırlamak ve pişirmek içinde kullanılmış olması söz konusudur.

IV nolu evdeki bu odala (IVa-IVd) evin ana yapısını oluşturmaktadır. Bu büyük oturma odası (IVa), evin hanımının ve hizmetçilerin işlerini gördüğü mekan olarak kullanılmakta ve güneye bakan prostasla girişi sağlanmaktadır. Prostasın güneye dönük olamsıyla, güneş ışınları kışın içteki odalara kadar girebilmektedir. Bunun tam tersi olarak yazın da daha düşey gelen ışıklardan dolayı gölge oluşmasını sağlamaktadır. Ana odadan girişi olan IVc nolu oda ise evin beyinin ve karısının yatak oldası olan Thalamos işlevindedir. Doğu yönündeki diğer oda (IVD) ise evin diğer üyeleri veya misafirleri tarafından kullanılmaktadır (Holland, 1944:123-147).

IV nolu konutun caddeden avluya girişinde sol tarafta konutun ikinci büyük bölümü yer almaktadır. Bu bölüm (IVİ) yaklaşık kare planlı olup, bir kenarı 4.30m ölçülerindedir. Dış merdivenlerle ulaşılan ikinci katla birlikte odasının yüzü öğleden sonra güneşi alabilmesi için batıya dönüktür. Kapı eşiği avlunun güney yarısına açılmaktadır. Yaklaşık 1.20m açıklıktaki çift kapı duvarın iç yüzüne doğru çevrilmiştir. Taban mükemmel bir şekilde korunmuş olup, güzel çimento benzeri kırmızı kaldırım taşlarıyla kaplanmıştır. Alt odanın ölçülerinden ve işçiliğinden anlaşıldığı kararıyla bu oda konutun beyinin arkadaşlarıyla eğlendiği andron'dur. İkinci kat ise kadınların kullandığı oda olan gynaikosnitistir (Holland, 1944:123-147). İkinci kat merdivenleri, taş döşeli odanın güney kapı pervazı ile aynı hizadaki avlunun güneyine doğru başlamaktadır. Temel kısmı 0.80 m ve 1.10 m genişliğinde olan sağlam blokaj taş, kemer destekli olup, kaba bir şekilde kesilmiş ortalama olarak 0.20m. lik yükseltiye sahip kireçtaşı kaplı merdiven basamağının döşeme tahtalarını ve merdivenin devamını taşımaktadır. Merdiven basamaklarından altısı yerinde muhafaza edilmiştir. Tahminen en üstteki basamaklardan altısı yerindedir. Yine en üstteki basamaklardan merdiven dönüşüyle aynı seviyede ki platformun kenarında oluşturmaktadır. Özel bir destek sağlamak için doğrudan doğruya batıya küçük odanın yukarıdan devam ettiği görülmemektedir. Fakat kaldırım taşlı doğu odasından merdivenleri ayıran

dolabın yukarısına doğruya doğru bir dönüşün yer aldığı görülmektedir (Holland, 1944:123-171).

Avlunun güney kenarında ki merdivenlerin ilerisinde ön duvarı kuzeydeki yapıya paralel olan iki odalı bir yapı bulunmaktadır. Bu güney yapısının avlu girişinin eşiğinde yalnız düzensiz taş bloklar bulunmuştur. Dış taraftaki oda (IVg) ile içteki küçük oda (IVH) arasında ise hiç eşik yoktur. Bu odalar ahır ve depo olarak kullanılmıştır. Odada bulunan kenarı hafifçe kaldırılmış kiremit parçaları iç kısımda ki odanın yukarıdan ışık almasını sağlamıştır (Holland, 1944:127).

Avlunun güneyinde 0.75m. çapında diğerlerine göre daha küçük taşlardan yapılmış, bir kuyu yer almaktadır. Zemin üzerinde herhangi bir kenar taşı izine rastlanılmamıştır. Ancak deliğin korunması için kullanılan büyük pithos parçaları bulunmuştur. Ayrıca avlu seviyesinden 4.70m derinliğinde olan bu kuyunun içerisinde set kireçtaşıdan yapılmış anta başlığı bulunmuştur. Bu başlık büyük ihtimalle kuyunun batısındaki pervazın üstünde yer almıştır. Avlunun batı tarafındaki yaklaşık 1.50m.-1.60m. Uzunluğunda ki bölme dunvar uzun dar bir odanın (IVf) parçasıdır. Bu odaya giriş, bu duvarın kuzey bitimindeki açıklıkla sağlanmaktadır. Bu girişe kapı eşiği ve kapı bulunmaktadır.

Ana yapının çatısı (IVa-IVd) doğu- batı doğrultusunda bir çatı sırtına sahip olmuştur ve suların bir kısmı güneye doğru avlunun içine, bir kısımda kuzeye caddeye akıtılmıştır. İki katlı doğu odasının (IVI) ve avluya doğru uzanan balkonunun da üzerinde çapraz çatı bulunmuştur. Güneydeki odalar (IVg, IVh) ise büyük ihtimalle avluya doğru tek eğimli bir çatıya sahiptir. Batı taraftaki odanın (IVf) çatısı da batı duvarından başlayan açık eğimli bir çatıdır.

C ve D caddeleri arasındaki üç konut bloğunun ortasında bulunan III nolu konuta, (bkz. Şekil 86) (Şekil 88) giriş, kaldırım taşı döşeli D caddesinin güney bitimindeki poros bloğundan yapılmış kapı eşiği ile sağlanmaktadır. Bu kapının ilerisinde kaldırım taşı döşeli bir eğim konutun kuzeyindeki bir duvar ile güneydeki tera duvarı arasında daralarak batıya doğru ilerlemektedir ve 4.50 m uzunluğunda ki bu eğim ikinci kat merdivenlerinin ilerisinde 0.20 m aşağıda küçük kaldırım kenar taşları ile bir basamak oluşturmuştur. Bu basamak kuzeye ve batıya doğru kıvrılmaktadır.(IIIh) 'nin birinci kat odasının ön cephesinde, 2.30m genişliğindeki açıklığı olan portiko bulunmaktadır. Portikonun en önemli fonksiyonu merdivenlerin ahşap olan üst bölümlerini ve ikinci kata geçişini sağlayan balkonu taşımaktadır. Bu yapının alt katında yer alan andron (IIIh) nerdeyse yandaki evin andronu (IVi) kadar büyüklükte olmasına rağmen ne dikkatli bir şekilde inşa edilmiş ne de odanın planı tam anlamıyla diktörgen olmuştur. Odanın tabanı yandaki odanın (IVi) tabanından 1.00m daha fazla yüksekliktedir. Zeminde ise herhangi bir döşeme izine rastlanılmamıştır.

Konutun ana yapısının güneyinde yer alan avluda ise (IIIh) erken dönemlere ait izlere rastlanılmıştır. Avluda bulunan duvar kalıntılarının ve taşların daha erken dönemde ki teras duvarının temeline ait olması mümkündür. Bu büyük taş kümelerinin doğusunda diktörgen bir yükselti oluşturulmuştur. Bu yükseltinin önüne kesilmemiş taşlardan yapılmış yuvarlak bir kuyu yer alır. Bu Kuyunun içinde sürahi parçaları ve M.Ö. 4. yüzyıla ait vazo parçaları bulunmuştur. Kuyunun üstünde zeminle aynı seviyede olan düz taşlar bulunmakta olup, sadece güneydeki görünür durumdadır. Bu taşlar, yiyecekleri soğuk kuyunun içinde depolanmaya yarayan ahşap yapıyı tutmak için kullanılmıştır. Avlunun ise batı duvarının temelleri bulunmamaktadır. Bu eski duvarların üstünde, geç dönem zeminini altında bulunan bir broz sikke M.Ö 4. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir (Holland, 1944:135).

Konutun ana bölümü nerdeyse eîşt büyüklüktedir ve hemen hemen kare planlı üç kısımdan oluşmaktadır. Prostas (IIIb) burada IV nolu konutta olduğu gibi dar değildir. Oda 4.10m derinliğinde ve 3.80m - 4.1m arasında bir genişliğe sahiptir. Eşit ölçülerdeki kireçtaşı bloklarından yapılmış kapı eşiğı üzerinde güney duvarının iç cephesi dümdüz bir şekilde olduğundan dolayı prostas açıklığında ne sütün ne de dirsek parçalarına rastlanılmıştır. Kapı eşiğinin batı bitiminde bulunan 0.40m yüksekliğinde ki sütun tamburu bu nedenle bu konuta ait değildir. Büyük bir ihtimalle daha yüksekteki bir yapıdan yuvarlanarak gelmiştir. Prostasın güney batısında yer alan korunaklı alandaki kesilmemiş taş temelleri bir kenarı 0.90m genişliğinde ve 0.50m yüksekliğindeki karelerden oluşmaktadır. Zeminde 0.50m çapında pithos ağız bulunmuştur. Ayrıca temelin üstünde kırmızı toprak içinde büyük ölçüde çürümüş olan kilden yapılmış tuğla bulunmuştur. Bu tuğlanın varlığı bir ocağın veya bir fırının kullanıldığını göstermektedir. Prostasın çapraz olan karşı köşesinde de başka bir temel izine rastlanılmamış olup, Bu temelin daha iyi yapıldığını göstermiştir.

Prostasın kuzeyinden, büyük poroslu kapı eşğinde ki yaklaşık 1.20 m genişlikteki çift kapılı ana odaya (IIIa) girilmektedir. Bu oda yaklaşık 4.90 m ölçülerinde olu, kare planlıdır. İkinci bir oda (IIIe) ise prostasın doğusunda yer almaktadır. Bu oda doğudaki üç odanın arasındaki en büyüğüdür. Prostasın batı duvarının merkezinden sağlanan girişte, iyi kesilmiş kireçtaşlı eşiğı bulunmaktadır. Kapı açıklığı 0.75m dir. Prostasın ve ana odanın duvarları ile bu odanın kuzey duvarı zemin seviyesinden birkaç santimetreye kadar korunabilmiştir.

Bu blokta yer alan konutların en düzenlisi olan II nolu konut (bkz.Şekil 86) (Şekil 89) yaklaşık olarak 10.00m-20.00m ölçülerinde bir dikdörtgen oluşturmaktadır. Genelde olduğu gibi ev arazisinin güneyinde avlu bulunmakta olup (Ile) avlunun taban seviyesi, C caddesinin batıya doğru

eğimli olması nedeniyle bloktaki diğer avlulardan biraz daha aşağıdadır. Caddeden avluya doğru iniş, tanımlanamayan bloklardan yapılmış üç basamakla gerçekleştirilmektedir. Avluda IV nolu konutta olduğu gibi ama biraz daha küçük bir altar bulunmaktadır. Bu altar dört kaba taştan yapılmıştır. Onun güneyinde ateş kalıntılarını gösteren küçük bir alan bulunmaktadır. Yine altanın hemen güney batısında düzensiz taşlardan yapılmış kuyu ve sarnıç vardır.

Avlu içinde baktığımızda teras duvarının karşısında, avlunun güneyinde köşelerinde iki yapı görülmektedir. Bunlardan güneybatı köşedeki oda (IIf) depo veya ahır odasıdır. Yaklaşık olarak 2.60m-3.40 m ölçülerinde olup, kapıya ait herhangi bir eşik bulunamamıştır. Güneydoğudaki oda (IIg) ise andronun yer aldığı iki katlı odadır. Andron bu bloktaki diğer evlere oranla daha küçüktür. Diğer andronlarda olduğu gibi kapı eşiği batıya dönük olup, birbirinin benzeri olmayan iki poros parçasından yapılmıştır. Odanın doğu duvarının temelinde olduğu yerde ve güney duvarındaki toprak zeminde alçı bulunmuştur. Duvar dekarosyonu şablonu yatay bantlardan veya zemine bir metre yüksekliğe kadar korunabilmiş olan üç tane oyulmuş bölüme ayrılan mermer panolardan oluşmaktadır. İkinci kata teras duvarının karşısında inşa edilmiş olan taş merdivenle ulaşılmaktadır. Merdivenin üç basamağı ve dördüncü basamağın bir bölümü korunabilmiştir.

Avlunun kuzeyindeki ana yapı olan oiskos'un alışılmış olduğu gibi dört bölümden oluşmaktadır. Kuzey- güney doğrultusundaki duvar bu alanı ikiye bölmüştür. Bu alanın batı yarısının kuzeyinde ana oda (IIa) yer almaktadır. Bu oda yaklaşık 5.00 ölçülerinde olup kare planlıdır. Zemin seviyesinde sadece girişin batı bölümü ve kapı eşiği de korunabilmiştir.

Başodanın güneyinde yer alan yaklaşık 2.80m derinliğindeki oda (IIb) prostas olarak düşünülmüştür. Prostasın batı kenarında içeriye doğru

kıvrılmış duvar olasılıkla yemek pişirmek için kullanılan korunaklı bir oda oluşturmaktadır. Ön cephedeki duvarda kaldırım seviyesinin 0.25m üzerinde pişmiş topraktan kanal boruları yapılmıştır. Evin doğu yarısında, hemen hemen kare planlı ve ikinci derecedeki odalara göre alışılmışın dışında geniş olan iki oda (IId-IIc) bulunmaktadır. Büyük bir ihtimalle bu odalar konuta ait olmayıp dükkan olması muhtemeldir. Giriş kuzeydeki caddeden sağlanmıştır.

D caddesinin doğusunda yer alan konutlardan (Şekil 90) (Şekil 91) VI nolu konutun girişi daha önceden kullanılmış olan iki poros parçasından yapılmış kapı eşiğinden sağlamaktadır. Direk olarak karşımıza çıkan avlu (VIe) hemen hemen dikdörtgen plan sahip olup taşla döşeli değildir. Avlunun içinde kuyu bulunmamaktadır. Fakat girişin içerisinden 1.10 m çapa sahip su depolamak için kullanılmış geniş bir pithosun kalıntıları bulunmuştur. Avlunun güneyinde iki oda bulunmaktadır. Bu odalardan batıdaki (VI f), üç tane düzensiz poros bloğundan yapılmış bir eşiğe sahiptir. Odanın altında eski bir kanal yeri tespit edilmiştir. Ayrıca odanın alçı tabanlı bölümünün bir köşesi korunabilmiştir. Doğu taraftaki oda (VI g) ise düzgün kapı eşiğine sahip olmuş olup, sadece temel kalıntıları kalmıştır (Holland, 1944:145-147).

Evin ana yapısı oikos avlunun kuzeyinde yer almaktadır. Genelde olduğu gibi dört bölüme yarılan bu yapı 6.20-6.80m ölçülerinde dikdörtgene yakın bir plan göstermektedir. Avludan pastasa (VI b) giriş poros bloklardan yapılmış kapı eşiği ile sağlanmaktadır. Konutun ana odasının (VI a) bir kenarı 3.70m olup yaklaşık kare planlıdır. Kapı eşiği 1.07m uzunluğunda ve 0.37m genişliğindeki bir poros bloğundan oluşmaktadır. Bu bloğun ön yüzü pürüzsüz arka yüzünde oldukça pütürlü olup, üst kısımda da yüzeysel bir şekilde yivler ve genelde olduğu gibi menteşe, kilit ve pervaz delikleri bulunmaktadır.

Doğuda yer alan odaya ise (VI c) giriş ana odadan sağlanmaktadır.

Girşite kapı eşiği bulunmamaktadır. Bu odanın güneyinde ki diğer bir odaninsa (VI d) uzunluğu genişliğinden biraz fazladır. Giriş iki ayrı eşik bloğuyla prostastan sağlanmaktadır. Bu evin basit yapısına ve küçük ölçülerine rağmen; VI d nolu odanın yeniden kullanılmış poros blokları ile yapılmış prostasa ve avluya bakan duvarları dikkat çekici bir özellik göstermektedir.

Evin planı M.Ö 4. yüzyılın sonunda Kolophon'da görülen evlerin esas bölümlerinin en muntazam olarak görüldüğü bir planı sunmakla birlikte gösterişsizdir.(Şekil 92) Konutun ana bölümü oikos doğu-batı doğrultusunda uzanan duvarlarıyla kare planlı olup güneye bakmaktadır. Evin çatısı öne ve arkaya eğimli bir çatıdır. Sabit çatı eğimi nedeniyle evin ön veya güney cephesi kuzeye oranla daha yüksektir. Avlunun güney doğu köşesinde bulunana taş merdivenlerle istinat duvarının öbür tarafında bulunan ikinci bir avluya (VIh) ulaşılmaktadır. Bu avlunun kuzey batısında ki benzer fakat kötü korunmuş olan taş merdivenle (VI d) nolu odaya çıkılmaktadır. Sonuç olarak tüm oikos üzerinde ikinci bir katın varlığı düşünülse de bu küçük konutta böyle bir gelişimin yaşanması zayıf bir ihtimaldir (Holland, 1944:145-147).

V nolu konutun (Şekil 93) girişi ise stoa yapılmadan önce, F caddesinden aşağı (bkz. Şekil 90) doğru üç-dört basamakla sağlanmaktaydı. Ayrıca yapının ikinci kat odası stoanın (VIIb) nolu bölümün üzerinde bulunmaktadır. Üçgen avlunun kuzey sınır duvarı ve pişmiş toprak kanalizasyon hattı boyunca kıvrılmasından önce en kuzeydeki odanın (Vc) doğu duvarı büyük bir ihtimalle güneye doğru devam etmekteydi. O döneme ait taşlı hat VH nolu odanın güney köşesinde in situ olarak durmaktadır. Avlunun batı köşesinde yer alan küçük dikdörtgen oda (Vg) bu dönemde eklenmiştir.

Stoanın kuzeyinde kalan G Caddesi üzerindeki konutlar ise; stoanın

kuzeyinde kalan G caddesi stoanın kuzey kanadı yapıldıktan sonra, batısında ki sokak ve evlerin yıkılmasına rağmen bu cadde ve her iki tarafındaki konutlar akropolis'teki diğer evlerde olduğu gibi yeniden inşa edilerek kullanılmaya devam edilmiştir. Günümüzde ise caddedini her iki kenarında sadece XI ve XII nolu konutlar kalmıştır.

XI nolu konut; (Şekil 94) G caddesini batı kenarındayer alan bu konut stoadan önce ve staoadan sonra olmak üzere iki döneme tarihlenmiştir. Geç dönem taban yüzeyi nadiren korunmuştur. Evin odalarının ölçüsü ve düzenlemeleri oldukça normaldir. Yalnızca avlu batı terasındaki evlerin avlulardan daha küçüktür. Sonuç olarak stoanın yapılmasıyla konut arazisi 1.00m- 1.50m kısalmıştır. Doğu ve batı arasında ki geçişler stoayla bu evin güney duvarı arasından sağlanmaktadır. Avluya giriş (XI_f) ana cadde üzerinden değil güneyden tercih edilmiştir. Artık görünmeyen kapı eşiğinin ilerisinde 1.45m genişliğinde ve 0.80 m uzunluğunda küçük bir antre bulunmaktadır. Avlu hemen hemen kare planlı olup sadece toprakla döşenmiştir. Avlunun doğusunda neredeyse avluya kadar büyük olan ve iyi bir poros kapı eşiğine sahip bir oda bulunmaktadır. Yüzü batıya dönük olan bu oda büyük bir ihtimalle androndu (XI_g). Avluda bulunan üç blok sırası girişin kuzey hattını 1.30 m uzatmaktadır. Büyük bir ihtimalle bu bloklar ve avlunun güney duvarı arasında dik, ahşaptan yapılmış bir merdiven bulunmaktaydı. Bu merdivenler girişin üstünden, andronun yukarısında ki ikinci kat odasına çıkmayı sağlamaktadır. Avlunun batısındaki uzun dar oda (XI_e) bulunmaktadır. Odanın bir kenarından bir kenarı 0.59 m olan kare, mermerden yapılmış bir havuz, odanın duvarlarının altından batıya doğru ilerleyen içi boş dar oluk kanallarıyla tespit edilmiştir. Avlunun güneydoğu bölgesindeki kaldırım döşemesinin bir bölümü kireç stuko ile kaplı taş plakalardan yapılmıştır (Holland, 1944:145-147).

Konutun ana bölmü oiskos konut arazisinin tüm kuzey bölmünü

oluşturmuştur. Batı duvarına paralel duvar konutu ikiye bölmektedir. Daha geniş olan batı kısmının güneyinde prostas (XIb) yer almaktadır. Düzensiz bir şekilde kesilmiş poros bloklarından yapılmış bir eşik mevcuttur. Yüzü 2.60m'lik açıklıkla avluya dönüktür. Ana oda porostasın kuzeyine yaklaşık 4.20m–4.50m ölçülerinde yer alır. Ana odanın kuzeyinde yer alan iki oda ise görünmemektedir. Ana binanın doğu kısmı ise iyi bir şekilde korunmuş duvarlarla iki yamuk odaya bölünmüştür. Güney doğudaki odaya (XI d) giriş prostastan sağlanmaktadır. Bu odadan diğer odaya (XI d) geçiş olmaktadır.

Kolophonda ki konutlar hem yönlendirme hem de planlama açısından, Kıta Yunanistanda ki Olynthus ve Batı Anadolu'nun diğer bir önemli antik kenti olan Priene konutlarına benzerlik göstermektedir. Ayrıca Priene'deki evler prostaslarının düzenlenmesi açısından Kolophon evlerine coğrafi yakınlık ve hızlı bir kültür alışverişin sağlanmasından dolayı, plan olarak çok daha yakından bağlıdır. Kolophon evlerinin ölçeği ve iç düzenlemeleri sahiplerinin siyasal ve ekonomik ferahlıklarının yani zenginliklerini göstermekle birlikte Kolophondaki evler Yunan evlerinin tüm kültürel unsurlarını içermektedir. (Holland,1944:147).

3.5.5.3.3. Klotzmania

Klazomenai, Urla'da "Karantina Adası" diye geçen şu an üzerinde kemik hastanesi olan bir adanın üzerinde kurulan şehrin adıdır. Aslında ada, Büyük İskender zamanında bir yol doldurarak yarım ada haline getirilmiştir. Bugün Büyük İskender'in yaptığı yol denizin birkaç metrealtında kalmıştır. Daha sonra bu yol bozulmadan yanına asfalt bir yol yapılmıştır.

Adı oniki İon kenti arasında anılan Klazomenai, Urla-Çeşme Yarımadası'nın kuzey kıyısında, İzmir Körfezi'nin ortalarında yer almaktadır.(Şekil 95) İonia ayaklanmasından sonra anakaradaki kenti terk eden klazomenaililerin adadaki yerleşmelerinin M.Ö 4. yüzyıl boyunca da sürdüğü antik kaynaklardan bilinmektedir.

Klazomenai'de açığa çıkarılan kent, ilk uygulamayı Miletoslu Hippodamos'un yaptığı kabul edilen ızgara planının, Anadolu'da arkeolojik açıdan incelenebilen en eski örneklerinden biridir. Kentin bir siyasi ünite haline gelmesi sonrasında, demokratik yönetimin bir ilkesi olan vatandaşların eşitliğinin konut alanları bazında da uygulanması bu tip planları doğurmuştur. Klazomenaili oligratlar, bu demokratik anlayışı kentlerine yansıtmıştır. Birbirini dik açılarla kesen cadde ve sokaklarla sınırları belirlenmiş yapı adalarında, eşit büyüklük ve sayıda konut parselleri ayrılması hedeflenmiş, kentin kurulmasından önce bu mantığın uygun bir kent planı hazırlanarak büyük bir ustalıkla araziye aktarılmıştır.

Kentte kısıtlı alanlarda yürütülen ve halen süren kazılarda doğu-batı doğrultusunda bir ve kuzey-güney doğrultusunda iki sokak açığa çıkarılmıştır.(Şekil 96) Tüm sokaklar 3.85 m ile eşit genişliktedir. Bu sokaklardan hiç biri, benzer plana sahip diğer kentlerde karşılaşılan, standart sokaklara göre daha geniş olarak tasarlanan ana cadde niteliği göstermemektedir. Sokakların sınırladığı yapı adaları 27.6m genişlikte ve şimdiki bilgilerle en az 75,45m uzunluktadır (Bakır-Ersoy,1999:67-76).

Yapı adalarında doğu-batı yönünde iki ve kuzey-güney yönünde en az üç konut vardır. Dolayısıyla her yapı adası en az altı konuttan oluşmaktadır. Kentte her konut için ayrılan alan 13,5x25.10 m.dir bu ölçüleriyle dönemin bilinen en büyük konutları arasında yer almaktadır. Batıda ortaya çıkarılan ve kent planlarıyla uyumlu sokak kaldırımı ile doğudaki iki parselin ortak duvarı, kentte en az 18 yapı adasının varlığına işaret etmektedir (Bakır,2001:41-54).

Kentteki bulunan konut dokularında ise Arkaik Döneme ilişkin yapılar tespit edilmiştir. Mehmet Gül tarlasında bulunan B alanının ilk olarak güneydeki avlusuyla tek bir odası saptanmıştır. (bkz. Şekil 95), Bir zaman sonra avlu taş plakalarla kaplanmış ve yenilenmiştir. Aynı dönemde iki küçük oda (Hve I) eklenmiştir. Bu odalar aynı zamanda avluya açılmaktadır. Bu odaların azalan ölçüleri, ikinci bir işlev içinde kullandıklarını işaret etmektedir. Bu nedenle, zaman içinde tek geniş bir odadan oluşan konutlar, avlunun çevresinde yer alan çeşitli oda grubundan oluşan daha karmaşık bir konut anlayışına doğru bir değişim gözlenmiştir (Ersoy,1997:109) . Şüphesiz bu Arkaik Dönem içerisinde yer alan ticari ve ekonomik kalkınmanın toplumsal süreç içerisindeki doğan ihtiyaçlarının değişiminin bir başlangıcıdır. Bu kompleksin uzun kenarında yer alan ikincil odaların yerleşimi M.Ö 4 yüzyıl Klazomenai konutlarında tekrarlanmıştır. Benzer temel planlar, erken 5. yüzyılda Piraeus'ta görülmektedir. Geç 6. yüzyıla tarihlenen Klazomenai'daki bu konut kompleksi, Klasik Dönemde yaygın bir şekilde kullanılan prostas tipinin öncül bir örneği olabilmektedir (Ersoy,1993:439).

Klasik Dönem konut dokusunda ise; Feride gül tarlasında yapılan kazılarda (bkz.Şekil 96) M.Ö 4 yüzyıla ait Hippomik tarzı plana göre inşa edilen kent ortya çıkarılmıştır. M.Ö 5 yüzyıl sonlarında önceden tasarlanmış geometrik plana göre inşa edildiği anlaşılan kentin M.Ö 4 yüzyıl ortalarına kadar devam eden kısa süreç içinde üç ayrı yapı evresi içerdiği belirlenmiştir (Bakır-Ersoy, 1998:67-68; Bakır, 1999:51). Biribirini dik kesen yollar ve bunların aralarında eşit alanlara sahip insulalardan oluşan geometrik kent planı elde edilmiştir. Yollar 3.85m genişliktedir. Yolların arasında kalan alanlarda en az 6 konutun olduğu insula 1, 2, 3 ve kuzeyde ki üç insula ise 4, 5, 6 olarak numaralandırılmıştır.

A yapısı (1D konutu); ise Klazomenai'da Feride Gül tarlası içerisinde (bkz. Şekil 95) 18-19/N ve 18/0 plan karelerinde yer alan A(1D konutu) yapısı ortaya çıkarılmıştır (Şekil 97a-b-c), (Bakır,Ersoy, 1998:67-68). 1 D konutu 1 nolu insulanın KG 9 sokağına bakan yarısında yer almaktadır. Bu yapının 18/N

ve 18/O plankarelerinde 1,2,3 nolu odalar yer almaktadır. Bu odaların en büyüğü oikos olarak kabul edilmektedir. Bunların güneyinde 19/N plan karesi içerisinde, ortasında kuyu bulunan 5 nolu alan büyük ihtimalle avlu işlevini görmektedir. Güneydeki işliklerden sadece 6 nolu olanının kuzey batıdaki köşesi elde edilmiştir.

Avluda saptanan iki kullanma evresine sahip üst üste kum ve küçük çakıllardan oluşan iki taban üzerinden toplanan siyah firnisli ve palmet baskılı keramik, amphora parçaları ve bir küp içinde in situ durumunda bulunan günlük keramik parçaları M.Ö 4. yüzyıla tarihlenmektedir. Tam bir plan elde edilememesine karşı A yapısının planının, Kolophon ve Olynthos'daki konutların planları ile karşılaştırabilmektedir. I D konutu iki yapı katını içermektedir. II. Yapı katı evresinde de I yapı katına ait orijinal konut planı korunmakla birlikte konut kısmında yer aşan iki büyük odadan doğudaki bölünerek 2 nolu koridor ve 3 nolu mekan oluşturulmuştur.

I C evi 1 nolu insulanın batıya bakan yarısında yer almaktadır. Konutun kuzeyinde dört mekan bulunmaktadır. Bu odalardan 1 nolu oda oikos olarak kabul edilir. I.yapı katına ait, kentin kuruluş evresine ait orijinal planda oikosun önünde yer alan prostasın bahçeye bakan avlu kısmı, II yapı katında bir duvar çekilerek kapatılmış ve oikosun önünde 4 no ile belirtilen koridor oluşturulmuştur. Böylece konut birbirine geçişi olmayan iki bölüme ayrılmıştır. Kuzeyde yer alan ve kireç harçlı bir tabala kaplı 2 nolu oda, andron olarak düşünülmektedir 2 nolu odanın güneyinde 3 nolu mekan bulunmuştur. Bu mekanın içinde yer alan pithos, konutun II. yapı evresinin kullanımının sona ermesinden sonra konutun bu bölümü tek odalı bir konut halinde kullanan bir kişi tarafından çatıdan gelen suyun toplanması için yerleştirilmiştir. 5, 6 ve 8 nolu mekanlar işlik, 7 nolu alan ise avlu olarak kullanılmıştır.

Bu konutta da ikinci bir yapı katına rastlanılmaktadır. Avluda yapılan sondajlarda I.yapı katına ait taban ele geçmiştir. II. Yapı katında, kentin

kuruluş evresine ait I yapı katının orijinal planından farklılaşma olmuştur (Bakır-Ersoy, 1998:67-68). Kentin kuruluş evresine ait planda prostasin önüne geleceğinden dolayı yer almayan 6 nolu işlik konutun II. Yapı evresinde prostasin önüne çekilen ve konutu birbiri ile bağımsız iki bölüme ayıran duvarın inşasından sonra oluşturulmuştur. Böylece I. Yapı evresinde konutun planı ile işlikler arasında doğrudan doğruya sağlanan geçiş, prostası kapatan duvar ve inşa edilen 6 nolu işlikten sonra, plana yeni olarak eklenen ve sokağa açılan ikinci bir kapıdan sağlanmış olmalıdır.

3D konutu 3. insulanın kG 10 sokağına bakan konut dizsinin içinde, 3A ve 3F konutlarının arasında yer almaktadır. Konutun kuzey kısmında ikametgah odaları bulunmaktadır. Güneyinde ise 1, 2, 3, 4 numaralı işlikler yer almaktadır. Bu konut M.Ö 4 yüzyılın son evresiyle ilişkilidir.

Sonuç olarak Klazomenai'daki M.Ö 4 yüzyıla ait Hippodamos tarzı plana göre inşa edilen konutların tümünde üç ayrı yapım evresi mevcuttur. Konutların geneline baktığımızda her bir insulada 6 konut bulunmaktadır. İnsulalar 27.20m genişliğinde ve 75.30m uzunluğundadır. Buna göre konutlar 13.60- 25.10 m ölçülerindedir. Bu ölçülere bakıldığında Klazomenai'daki bu konutlar Batı Anadolu'nun en büyük konutları olarak kabul edilmektedir (Bakır,1999:51) . Bu boyutlarda ki konutların yapımı bize; bu dönemde nüfusun yoğun ve kentte ekonomik-sosyal anlamda bir kalkınmanın başladığını ve ihtiyaçların bu artan yönde geliştiğini göstermiştir.

3.5.6. Batı Anadolu'da Helenistik Dönem Sosyo- Kültürel Ve Ekonomik Yapısı

Kültürel bir devrim olarak Helenistik Dönem, tarihçi ve arkeologlara göre Büyük İskender'in M.Ö. 323' deki ölümü ile başlar ve M.Ö. 31 yılındaki Actium deniz savaşı ile sona erer. Büyük İskender Makedonya kökenlileri

Atina'nın yöneticileri olarak buraya getirdiğinde zaten dünya çapında büyük bir Yunan imparatorluğu yaratmıştı. Yunan uygarlığının sınırlarını Pers topraklarını da içine katarak, Yunan topraklarının oldukça ötesine taşımayı başarmıştır. İskender öldüğünde Yunan uygarlığı ilk ilk defa kendi sınırları ve ve Batı Anadolu'nun ötesinde, doğuda İndus nehrinden kuzeyde Rusya ve güneyde Mısır'a kadar ulaşmıştır. Sadece batıda Kartaca ve Roma tamamıyla Yunan uygarlığının etkisi altına girmemiştir (Harita 19).

Büyük İskender böylece büyük bir ideali gerçeğe dönüştürmüş kültürel açıdan oldukça zayıf görünen doğu dünyasını batı kültürü yani Yunan kültürü ile tanıştırarak her iki kültürün kaynaşmasına olanak sağlamıştır. Kullanılan Helenistik kelimesi de zaten anlam olarak doğu geleneklerini benimseyen Yunan kültürü anlamındadır ve antik yazarlarda da bu böyle bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra Helenistik Dönem sadece her iki kültürün tanışıp kaynaştığı bir sentezin yaşandığı dönem değildir. Bu dönem yeni sanatsal oluşumların ortaya çıktığı, yeni krallıkların oluşmaya başladığı ve dolayısıyla yeni kralların ve onların saraylarının lüks konutlarının tanrılar ve devlet için mimaride yeni oluşumların başladığı bir dönemdir. Aynı zamanda dini ve sosyal açıdan adak yapılarının, kamu yapılarına yardımın da başladığı yeni bir dönemdir.

Büyük İskender tarafından getirilmiş olan birlik ve barış ortamı sayesinde aydınlık bir düşünce ortaya çıkmış, sanatta ve felsefede yenilikler oluşmuş, sanat ve ekonomi oldukça ilerlemiştir. Bu dönemde İonialı bilim adamları kimya ve astronomi alanında oldukça ileri gitmişlerdir. Özellikle bu iki bilim bu dönemde oldukça popüler olmuş ve toplumları sosyal açıdan etkileyecek birçok değişimin başlangıcı haline gelmiştir.

Edebiyat ve literatür alanında da Yunanlılar bu dönemde büyük bir gelişim içine girmişlerdir. Bu dönemde yazılı verilerden de rahatça anlaşıldığı üzere edebiyat alanında Yunan kültürü altın çağını yaşamış Lidce, karca ve Mysia gibi farklı lehçeleri olan bir dil haline gelmişti.

Ekonomik olarak; bu dönem Yunanlıların Pers istilası sonrası yaşadıkları belli bir politik ve ekonomik yıkımdan sonra zenginlik ve refaha tekrar kavuştukları önemli bir zaman dilimidir. Helenistik Dönem Batı Anadolu'ya Arkaik Dönemden sonra ikinci bir sosyal refah ve zenginlik, dolayısıyla ekonomik bir gelişim getirmiştir. Doğuda İran topraklarından batıda Makedonya'ya, kuzeyde Rusya'dan güneyde Mısır'a ulaşan büyük bir coğrafya içerisinde Batı Anadolu toprakları stratejik konumunun da sayesinde önemli liman ve ticaret merkezlerine kavuşmuş, zengin bir bölge haline gelmiştir. Burada yeni yapılaşmalar ve yerleşimler oluşturularak büyük bir mimari atılım içine girilmiştir. Yeni liman yapıları, yeni kamu binaları ve yeni oluşturulan kentlerin hepsi de Helenistik Dönemle birlikte gelişen sosyal refahın bir sonucudur. Smyrna, Pergamon, Ephesos ve Miletos gibi kentler yeni ve büyük limanlara kavuşmuşlar ve oldukça büyüyerek ekonomik merkezler haline gelmişlerdir.

Para dolaşımı ve Helenistik Dönem entelektüel insanının değişen yaşam biçimini ticaretin yaşamda önemli bir pay edinmesine ve dolayısıyla kıyı kentlerinin ön plana çıkmalarına sebep olmuştur. Bu gelişim de doğal olarak daha önceki değişimlerden farklı olarak daha yoğun bir sosyal, ekonomik ve politik yaşam biçimine zemin hazırlamış, tanrılar tarafından kontrol edilen gelenekler değişmiş, yaşam biçimleri, alışkanlıkları ve doğal olarak yaşam alanları yani konutlarda belli bir değişim içine girmiştir.

Helenistik Dönemle birlikte Yunan toplumunun daha sivil bir yaşamı benimsemeye başlamasıyla şehirlerdeki kamu yapılarının önemi daha da artmıştır. Entelektüel yaşam biçimi büyük tiyatro yapılarının günlük yaşamda önemli bir noktaya ulaşmasını sağlamıştır. Her şeyden önce bu dönemin lider kenti olan Pergamon'da dünya çapında ünlü bir kütüphane inşa edilmiştir. Birçok Yunanlının buluşma salonu niteliğindeki bu dönemde bütün anıtsal modanın izlenebileceği bir diğer anıtsal kamu yapı biçimidir. Agora, ticaret merkezi, şehir planlamalarında ayrı bir yere oturtulmuş ve büyük bir önem

kazanmıştır. Birçok kıyı Yunan kentinde agora nüfusun en yoğun olduğu yerdir. Böylece Yunan kenti organik bir yapılanma içinde eski geleneği de koruyan modern bir görünüm kazanmıştır (Hanfmann,1963:80-82)

3.5.6.1. Ticaret ve Ekonomi

Helenistik Dönemde de en önemli ekonomik etkinlikler başta ticaret ve tarımdı. Batı Anadolu'da zeytin, üzüm, tahıl, Suriye ve Mezopotamya'da buğday, arpa ve sebze yetişmekteydi. Nil nehrindeki yıllık taşma neticesinde Mısır topraklarının verim oranı çok daha fazla olup, yılda iki kez ürün alınmaktaydı.

Helenistik Dönemde ticaret iki kısma ayrılmaktadır. Birincisi; Helenistik devlet sistemi içinde yapılan iç ticaret; bu guruba ya aynı devletle bir yere yapılan ticareti ya da bu sisteme dahil olan devletler arasında yapılan ticareti de katabiliriz. İkincisi ise; Helenistik devletlerin diğer devletlerle, bu sistemin dışında kalan bölgelerle yaptıkları dış ticarettir.

İç ve dış ticaret olarak ikiye ayrılan Helenistik Dönem ticareti, karakterine, organizasyonuna ve taşımacılığına göre sınıflandırılmıştır. Karadeniz ve nehir ticareti olarakta alt guruplara bölünmüştür. Bunların arasında en önemlisi deniz taşımacılığıdır. Deniz taşımacılığı en başta Akdeniz olmak üzere Karadeniz, İran Körfezi ve Kızıl Denizde faaliyet gösterir. En az gelişmiş ise kara ticaretidir. (Roebuck, 1950:236-247).

Kara ticaretiyle Kervanlarla taşınan maddelerin başında lüks tüketim malzemeleri oluşturmuştur. Ancak o dönem insanlarına göre bunlar lüks değil günlük hayat için gerekli olan eşyalardı. Bunlar tanrılar için tütsü, merhem, parfüm, kozmetik, baharat, değerli taşlar, inci, ipek, pamuk gibi maddelerdir. (Rostovtzeff, 1961:62).

Helenistik Dönemde diğer bir ticaret sistemi ise köle ticaretidir. Önceki dönemlerde görülen köle sayısı bu dönemde de azalmamıştır. Yunan dünyasında ekonomik hayatın bütün bölümlerinde köleler önemli bir yer tutmuştur. Devlet; bina yapımında, madenlerde ve diğer işlerde büyük ölçüde kölelere ihtiyaç duymuştur. Bunun dışında tapınaklarda ki rahiplerde kölelere sahiptiler. Ayrıca zengin ailelerin konutlarında, toprak sahiplerinin tarlalarında, zanaatkarların işyerlerinde hep köleler bulunmuşlardır. Batı Anadolu'da ise köleler Pergamon krallığında ekonomik yaşamda önemli bir rol oynamıştır (Rostovtzeff, 1961:64).

M.Ö III. Yüzyılın sonlarına doğru Yunanistan'da genel bir yoksullaşma görülürken İtalya, ile Anadolu'nun batı kıyıları zengin bölgeler haline gelmiştir. Yunanistan'da olduğu gibi Makedonya, Mısır, Suriye'de de refah düzeyinin bozulması ise siyasal olayların bir sonucudur. Siyasal olayların bozulması sonucu oluşan kargaşada helenistik topraklarda refah düzeyinde düşüş görülürken, dolayısıyla da alım gücü azalırken bu durum helenistik devletlerin genel ekonomik durumlarını değiştirmemiştir. Diğer bir deyişle, dış mallara duyulan talep azalmamış, gündelik gıda maddelerini ve endüstri ürünlerini ithal etmeye devam etmişlerdir. Bu yüzden Helenistik Dönemde ticaret hep canlı olmuş, ekonomide de büyük canlanma ve ilerleme görülmüştür (Rostovtzeff, 1961:66). Bunun sonucunda ticareti elinde bulunduran tüccar sınıf iyice zenginleşmiş, helenistik dünya içerisinde sosyal sınıf ayrımı iyice belginleşmiş, fakir daha da fakir; zenginler daha da zengin olmuştur Bu ilişki Yunan dünyasında başta Anadolu'nun batı kıyıları olmak üzere kıta Yunanistanda ki kamu ve konut, mimarisinde yansımıştır.

3.5.6.2.Helenistik Dönemde Yaşanan Siyasi ve Toplumsal Olaylar

Büyük İskender'in yalnız 13 sene süren saltanatına bakılacak olunursa, Hindistan içlerine kadar nüfus eden Makedonya-Yunan ordusuyla birlikte Yunan kültürünün de doğuda geniş bir sahaya yayılımı, gerek doğu, gerek batı kültürlerinin ileride birlikte geçirecekleri gelişim için bir zemin hazırlanmış olduğu görülmüştür (Droysen,1949:3).

İskender yirmi yaşında tahta geçtiğinde, Yunanistan'da siyasi bunalım vardı. Aristoteles tarafından yetiştirilen genç kral, Yunan kültürünü benimsemişti. İskender M.Ö 335 yılında Makedonya için büyük bir tehlike olan Trak kabilelerine karşı bir sefer yaptı. Trak kabileleri Makedonya egmenliğini tanımalarını sağladıkatan sonra Troas bölgesine geçti buradan Troia'yı ziyaret etti daha sonra M.Ö 334 yılında Granikos (Biga çayı) kenarında Pers ordusuyla karşılaşan İskender sayıca kendi ordusundan çok fazla olan Perslilerle karşı ilk zaferini kazanmış oldu. Bu galibiyet ile Miletos, Halikarnasos karşı koyduysalarda Kuzey ve Batı Anadolu kıyılarındaki polis-kent devletleri İskender'in hakimiyetine girdi (Harita 20)

M.Ö 333 yılında İskender Gordion'dan hareket ederek, Ankyra (Ankara) üzerinden güneye inerek, toroslardan geçmiş ve Kilikya ovasını işgal ederek Tarsus şehrini ele geçirmiştir. Pers ordusu ile İssos'da karşılaşan Makedonya'lılar bu seferde başarılı olmuşlardır. Pers imparatoru Dareios'un barış teklifini reddeden İskender Suriye üzerine yürüyerek Fenike kıyılarını hegemonyası altına aldı. Bundan sonra Mısır'ı ele geçirerek, Perslerin son deinz üssünüde Makedonyalı'lara kazandırmış oldu. Burada kurulan Alexsandria (İskenderiye) şehri, bir Yunan polis'i şeklinde kurulmuştur. Elverişli coğrafi drumundan dolayı, kısa bir zaman içinde büyük bir gelişme geçiren bu şehir, Yunan kültürünün Mısır'a girmesinde başlıca

rolü oynamıştır. M.Ö 331 senesinde Abela (Erbil) yöresinde Gavgamela ovasında Persler'le yapılan savaştan sonra ordusu tarafından Asya Kralı ilan edilen İskender bütün Mezapotamya'yı ele geçirdikten ve Babil rahipleri tarafından bu ülkenin meşru hükümdarı olarak selamlandıktan sonra İran'a girerek Pers krallığının eski başkentlerinden Susa, Persopolis ve Pasargad'ı işgal etti. M.Ö 330 senesinde İran'ın kuzeyindeki Ekbatan şehrini ele geçirdi. M.Ö 330-327 yılları arasında İskender Afganistan'ın kuzey bölgelerini, Buhara ve Türkmenistan'ı Sir Derya'ya kadar ele geçirdi. M.Ö 327 yılında Hindistan üzerine yürüdü. İskender ikinci bir Hind seferi ve Arabistan'a karşı büyük bir sefer hazırlığı sırasında M.Ö 323 yılında Babilde öldü (Hamilton, 1973: 25).

İskender'in ölümüyle başlayan ve Actium savaşına kadar (M.Ö 31) komutanları kendi egemenlik alanlarını kurmak amacıyla uzun bir mücadeleye giriştiler. Kırk yılı aşkın bir süre boyunca (M.Ö 323-280) iktidar ve topraklar sık sık el değiştirdi. Bu çatışmalar sonucunda yeni bir monarşik yönetim biçimi ile bürokratik bir devlet yapısının, ortak dil Yunancanın kültürel bakımdan birleştirdiği çok sayıda halkı kapsayan yeni bir uygarlığın temelleri atıldı. Helenistik Dönemin başlıca üç egemenlik odağı, Yunanistan'ın kuzeyindeki Makedonlar, Filistin ve Anadolu'dan İran'a kadar egemen olan Selevkoslar ve merkezi Mısır'da bulunan Ptolemaioslardı. Bu güçler arasında sürekli bir güç dengesi kurulmuştu. Zaman zaman görülen savaşlar ve dış politika çatışmaları, özellikle Suriye sınırları, Küçük Asya ve Ege üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu krallıkların hiç biri Batı Anadolu'yu gerçek anlamda sahiplenemedi fakat her biri değişik zamanlarda bu toprakları ele geçirmeye çalışmıştır. (bkz. Harita 19)

Helenistik dönem ile ilgili bir başka gerçekte İskender'in seferleri sonucunda; sonuçları uzun zaman hissedilecek olan kültür etkileşimini meydana getirmesidir. Bu sayede ticaret hızlanmış ve birçok yer Yunan uygarlığının etkisi altına girmiştir. Doğuya yapılan askeri seferler ile doğu'nun kapıları Yunan tüccarlarına açılmış, bu da ekonomiyi canlandırmıştır.

Özellikle Anadolu'nun batı kıyılarında ki limanlara sahip olan Efes ve Miletos bu ticaretle önem kazanmış tüm Yunan dünyası gibi Anadolu'nun batı kıyılarında ki kent devletlerinde yaşayan toplumlarda sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda gelişim ve değişim göstermişlerdir.

3.5.6.3. Batı Anadolu Yunan Konut Mimarisinde Helenistik Dönem

Batı Anadolu, özellikle de kıyı boyları, pers saldırıları ve devamında ki savaşlar sonucu ağır tahribata uğramıştır. Pers yönetiminin zayıflamasından sonra barış ve güvenliği getiren İskender dönemiyle, kıyı boylarındaki Yunan kentleri ekonomik ve siyasi olarak tekrardan kalkınmışlardır.

Bu anlamda, İskender'le başlamış olan ve halefleriyle devam eden dönem, antik dünyanın rönesansı olarak kabul edilmiştir, Helenistik dönem bilimde deneylerin, sanatta inceliğin, doğu ile olan etkilişimin ve gelişmenin devamı için sürekli bir çabanın olduğu bir dönemdir.

Bu dönemde mimarlıkta da teknikler değişmiştir. Kentlerde, binalar yalnızca kendileri birer yapı değildi, yapılar yontunun ve peyzajın ortak ürünüdür. Bu dönemde her şeyden önce anıtsal ölçek ve zarafet çok önemlidir. Kentlerin en önemli özelliği ise; bir bütün olarak, her biri bir yapı heykelmiş gibi ele alınıp farklı tipdeki binalardan oluşan, bir birlik olduğu düşünülmüştür.

Bu dönemde Konut mimarisi de yeni zevklerle birlikte yalnızca ölçeği ve planlaması açısından değil, inşa tekniği ve ferahlığı açısından da gerçekten dönemin refahını yansıtmaya başlamıştır. M.Ö 4. yüzyılın son dörtlüğünde birdenbire büyük bir yenilik olarak merkezi avlulu ev tipi ortaya çıkmaktadır (Akurgal,1996:136-137).

Makedonya'da, Pella'da ve Vergina'da bu yeni ev planının Yunan dünyasında ki anıtsal örnekleri olarak görülür. Birer saray olan bu görkemli yapılarda avlu ortada yer almakta, onun dört bir yanını odalar çevirmekte, böylece Doğulu saraylarda olduğu gibi dış dünyaya kapalı, içe dönük Persityl-ev tipi yunan kentlerine girmiş bulunmaktadır. Ayrıca ekonomik zenginlik nedeniyle bu içe dönük saraylar halk ve zengin insan arasında kesin bir ayrımın göstergesi olmuştur. Nitekim aynı tipin mütevazı örnekleri ise Anadolu'da Bergama'daki I.Attalos (M.Ö 241-197) ile II. Eumenes (M.Ö 197-159) saray-konutlarında ve Priene'daki XXXIII no.lu evin Helenistik Dönemde yapılan yenilenmesinde rastlanılmaktadır. Diğer bir çeşit yapı ise Erythrai'da gün ışığına çıkan M.Ö 2.yüzyılda inşa edilmiş olan bir yapı da bulunmuştur (Akurgal,1996:136-137).

Oryantalizan dönem, Anadolu'da Pers işgali döneminden sonra, Helenistik Dönemde yeniden Doğu etkisine giren ve birçok yerde krallıklar kuran Yunanlılar, özellikle Makedonyalılar, böylece saray ve ev tipine belirgin davranışlarla kendilerini doğu yaşam biçimine uydurmuşlardır. Nitekim bu bağlılık Atina'yı kendisine örnek alan demokrat ruhlu Bergama krallarında ölçülüdür. I.Attalos'un ve II. Eumenes'in "saray"ları küçük birer villadan oluşur. Buna karşın daha mutlak bir idare sürdüren ve çok daha az "demokrat" eğilimli olan Makedonya krallarının evleri Doğulu örnekleri andıran anıtsallıktadırlar (Akurgal,1996:136-137).

Kıta Yunanistan'da 500 yıllık bir süreçte geniş evden öne pastaslı ve avlulu eve, Batı Anadolu'da ise M.Ö 6. yüzyıldan başlayan bir gelişme ile megaronun kısaltılması ve parçalanması esası üzerine gidilerek, önleri geniş portikoslu ve avlulu oiskoslardan oluşan ev tipine ulaşılmıştır. Her iki bölgede de gelişme, Yunan mimarlığının kendi içinde ki sosyal-kültürel ve ekonomik etkilere bağlı olarak evrim geçirmiştir. Ancak M.Ö 4. yüzyılın son dörtlüğünde Persler'in etkisiyle merkezi avlulu persityl-ev moda olmuştur. Geniş tutulmuş kuzey portikosu ile Akdeniz iklimine çok uygun düşen güneşli ve havadar, kışın ılık, yazın serin odaları olan bu ev tipi Roma Dönemi boyunca hüküm

sürmüştür (Akurgal,1996:136-137). Romalılar M.Ö 2. yüzyılda Helenistik doğu mimarisinden etkilenecek, persityl avluyu atriumlu plana eklerler. Roma konutlarında İtalyan ve Helenistik biçimlerin birlikte kullanılmasıyla ortaya çıkan bu plan sentezi, en iyi Pompei evlerinde görülmüştür (Abbasoğlu,1999:66).

Megarondan Klasik Dönem’de prostaslı ve Helenistik Dönem’de persitylli eve ulaşan gelişim Anadolu’ya özgü olup mimari planda içe dönük krakterlerini korumuştur (Abbasoğlu,1999:66). Bu plan değişikliği en iyi Prienede olmak üzere diğer kentler olan Erythari ve Bergamada Peristyl tipi plan şekilleride görülmüştür.

3.5.6.3.1. Priene

İonia’nın en önemli şehirlerinden biri olan ve kelime anlamı “ Hisar Yurdu” olan Priene , (Schede, 1964:35; Gallion, 1993:19). Anadolu’da’ki en güzel antik kentlerden biridir. Çok görkemli Mykale (Samsun Dağı) dağının güney yamacında, Menderes ovasına kademe kademe inen dört set üzerinde yer almaktadır.(bkz. Şekil 42) Kentin kurulduğu yıllar ve yeri ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre kent, ilk kurulduğu yerde yerleşmiştir ve zaman içerisinde Menders Nehri’nin taşıdığı alüvyonlarla dolmasından dolayı, kent “Naulochos” adlı bir limanla desteklenmiştir (Tomlinson, 1995:55); (Tanaç, 2000:119). Başka bir görüşe göre de; kent başlangıçta Menderes ovasına yerleşmemiş, kentin Mykale Dağının kuzey yamacına yerleşmiştir (Tomlinson, 1995:57-58); (Bayhan, 2002,11). Bu durumda kent eğer Mykale Dağı kuzeyinde ki yamaçta kurulmuş ise, kentin biri kuzeyde, diğeri güneyde iki limanı olması gerekmektedir. Bu limanlardan güneyde olanı Naulochos limanıdır. Fakat antik kaynaklardan derlenen bilgilere göre Priene, iki limana sahip ve kendisine 12km uzaklıkta olan, kıyı kenti Miletos tarafından beslenen bir dağ yerleşimidir.

Strabon'a göre (Strabon,1987:39) ilk kent bir yarımada üzerinde kurulmuştur ve Menderes Nehrinin taşıdığı alüvyonlarla örtülü olduğunu düşündüğü iki tane limanı bulunmaktadır. Başka bir görüşe göre de Priene, Miletos'lu ünlü şehir planlamacısı Hippodamos'un planladığı şehirlerden biridir ve Pers savaşları sırasında yıkıma uğradığı için M.Ö 5 yüzyılda yeniden inşa edilmiştir. (Schede, 1964:20); (Akurgal, 2000:428);(Bayhan, 2002:11). 12 İon kentini oluşturan Milet, Priene, Myus, Ephesos, Kolophon, Eritrai, Klazomenai, Phokai, Samos, Kios, Teos ve Lebedos'un meydana getirdikleri dini ve siyasi birliğin toplantı merkezi olan " Panionion", Priene'ye yakın olduğundan ve buradaki törenlerin Prieneliler tarafından yönetilmesi kentin önemi arttırmıştır (Gallion, 1993:20).

Priene dik yamaca uygulanmış ızgara panlı şehirlerden en iyi bilinen örneğidir. Kentin böyle bir yamaçta tasarlanmasının üç ana nedeni bulunmaktadır (Schede,1964:40);(Tomlinson,1995:57–58);(Tanaç,2000:121). Bunlardan birincisi; kentin dağın yamacına yaslanması korunaklı olmasını sağlamıştır. Günümüzde kentten Miletos'a gidilirken yoldan dağa bakıldığında sadece sur duvarları gözükmemektedir. İkincisi; kentin kurulduğu tepenin kayalıklarında yani yerleşim alanının üzerinde su ihtiyacını karşılayacak bir nehir bulunmaktadır. Üçüncü sebep ise; kentin yamaç üzerindeki konumu Menderes havzasındaki sivrisinekin kente gelmesini engellemektir. Buda gösteriyorki bir polis-kent devletinin oluşumu için iklim, coğrafi ve fiziki şartların uygun olması ve bunula birlikte geldikleri yerden (Kıta Yunanistan) getirdikleri kültür öğelerini bulundukları coğrafya ya da adapte etmeleridir.

Birbirini dik kesen caddelerin yapı adaları üzerinde kurulmuş Priene kenti doğu batı yönünde beş tane düz ana cadde, kuzuy-güney yönünde dik ve merdivenli on beş sokağı bulunan kentin etrafını zigzaglı bir sur çevrelemektedir (bkz.Şekil 42). Priene'deki bu tür yönlendirme konutlarının kışın güneş ışıklarını tam olarak almalarına, yazın ise güneş ışınlarının binaların tepelerinden geçmesine neden olmuştur (Akarca, 1987:43);

(Doxiadis, 2001:41). Hippodamos küçük yapı adaları üzerine dört konut ve bir resmi bina sığdırmıştır.

Priene kıyı kenti olmamasından dolayı iki bölgeye bölünmüştür. Bu bölgeler konut bölgesi ve kamu yapılarının konumlandığı kent merkezidir (Gallion, 1993:20). Priene kentindeki kamu yapıları kentin tam merkezinde konut dokusunun çevrelediği biraz daha düz olan arazide uygulanmış dört set üzerinde dört ayrı kotta yer almıştır (Şekil 98). İlk set denizden 30m yükseklikte ve stadionun bulunduğu kottur. İkinci set deniz seviyesinden 79m. Yükseklikte kentin merkezi nin bulunduğu, üçüncü set denizden 97m yükseklikte ve Athena tapınağının olduğu, dördüncü set ise Demeter kutsal alanının olduğu kottur (Tanaç,2000:124). Kentin tam ortasında bulunan agora ve buna bağlı hizmet veren diğer kamu yapıları aynı yükselti üzerine yerleştirilmiştir. Agoranın bulunduğu kottan kentin diğer sokaklarından iki katı daha geniş olan batı kapısı caddesi gelmektedir (Tomlinson, 1995:54); (Tanaç, 2000:61).

Priene konutlarına bakacak olursak; konutların oluşturduğu adalar 47,20m - 35,40m boyutlarındadır. Genellikle her bir blokta dört konut bulunmaktadır. Priene’de belli bir konut biçiminin tekrarlandığı, konut anlayışının egemen olduğu anlaşılmaktadır. Kare şeklindeki oikos ve bir veya iki sütunlu desteğe sahip prostas ana mekanları oluşturuyordu.(bkz.Şekil 60) Ayrıca bu mekanlara bir veya iki mekanın eklenmesiyle yapılar genişletilmiştir (Hoepfner-Schwandner, 1994:210-212). Yerleşim bölgesinin olduğu Batı meskeninde, değişik boyutlardaki konutlar bloklar halinde düzenli bir şekilde konumlandırılmıştır (Şekil 99), (Schede, 1964:96-107); (Robertson, 1943:298-300); (Usman, 1958:43-53). Bu konumlandırmada farklı birçok plan tipi arasından bir tanesi belirgindir. Bu planda, eski saray ünitesi ve megaron Anadolu’nun eski yerleşimlerinden köy evlerinin geleneksel avlusuyla birleştirilmiştir. Taştan (önceleri soylular için ayrılmıştır) kalıcı materyallerden inşa edilen bu konutlar, meskenlerdeki lüks kavramını

yansıtmaktadır. Duvarlarının yapıları ve dekorasyon özellikleriyle, M.Ö. ikinci yüzyıl tarihli olup, Delos'un helenistik evleriyle çağdaşlırlar.

Birçok konut arasında, hemen hemen bütün Priene konutlarında hatta yoksul sınıfta bile görülen standart plan şu şekilde ortaya çıkmaktadır: konuta, caddeden biraz geride duran kapıyla, tahminen örtülü, uzun dar bir pasaj aracılığıyla yaklaşılmaktadır. Bu pasaj, kare ya da dikdörtgen şeklindeki açık bir avluya giriş sağlamaktadır. İki sütunlu in-antisli bir antre aracılığıyla yaklaşlan, evin en büyük ve en önemli odası, evin avlusunun kuzey tarafında almaktadır. Bu düzenleme Priene evleriyle oldukça iyi özdeşmektedir ve bir prostas planı olarak adlandırılmaktadır. Avlunun etrafındaki alanın kalanı, hizmet odaları ve uyku odalarıyla çevrelenmiştir. Bazı durumlarda odalar, incelikle dekore edilmiş olmalarının yanı sıra, 5,5-6 metreye varan muazzam yüksekliklerde inşa edilmişlerdir. Bu konutların çoğu, benzer büyüklükte görülmelerine rağmen, iç düzenlemeleri oldukça farklıdır. Bazı plan tiplerinde Priene evlerinin farklı yönleri oldukça iyi yansıtılmıştır.

VII Nolu konut (Şekil 100); Priene'de ki batı caddesi üzerinde yer alan bu konutta en basit biçimde olan ve üç temel elemandan oikos-prostas-avluyu oluşturan planı görmek mümkündür. Konutun ana mekanlar genelde olduğu gibi güneye bakmaktadır. Giriş, kuzey-güney yönündeki merdivenlerin doğusundaki bir girişle avluya ulaşmaktadır. Yaklaşık kare planlı olan oikos evin kuzeyinde yer almaktadır. prostasın ön cephesi ise güneye dönüktür.

V, XVIII, XVIIIa Nolu konutlar ise; şehrin batı caddesinin kuzey bölümünde yer almaktadır. Bu evler oikos, prostas, avlu ve bir yan odadan oluşmaktadır. V nolu evde yan odaya Oikos'tan girilmektedir. XVIIIa nolu konutta ise odaya prostasın girilmektedir. Bu yan oda içinde sadece bir kline bulunan bir androndur. Bu konut örneğinin Priene'deki orta sınıfa ait olması mümkündür. XVIII ve XVIIIa nolu konutların avluları dikdörtgen şeklindedir.

XVIII nolu evin batısında yer alan ve avluya açılan odan andronudur. (Usman, 1985:126)

VIII, XV, XI, XIV Nolu konutlar (Şekil 101a-b-c); batı caddesinin kuzey bölümünde yer alan bu konutlar prostas, oikos ve iki yan odadan oluşmaktadır. VIII ve XV nolu evlerde prostasın önündeki sütunlar kaybolmuş, sadece boylu boyunca bir basamak yeterli görülmüştür. Prostasın geçişi sağlanan yan odanın andron olması muhtemeldir. Oiskostan ulaşılan bu yan mekan ise bir çok fonksiyonu yerine getirmiş olabilir (Hoepfner-Schwandner, 1994:216-218). Bu planın açıkça görüldüğü VIII ve XV nolu konutlar giriş, direk olarak batı caddesinden bir koridorla sağlanmaktadır. XI ve XIV nolu evler ise avluların küçülmüş olmasıyla diğerlerinden ayrılmıştır.

III, IX, X Nolu konutlar; yine batı caddesindeki bu evlerde oikos ve prostasın yanı sıra aynı cephede 3 veya 3'ten fazla odalara sahiptirler. III ve IX nolu konutlara giriş yine bir koridorla sağlanmaktaydı. X nolu konutta çok uzun olan koridor avlunun yerini almıştır. Bu nedenle avlu çok küçük kalmıştır. III nolu konuta batı caddesinden girilen bir koridorla girilmektedir. Bu koridorun zemini avluya doğru gittikçe yükseldiğinden bu koridorun ortalarında basamaklar bulunmaktadır. Diktörgen şeklinde olan avlunun batısında 2.30m genişliğinde bir portiko bulunmaktadır. Bu portiko üst balkonu taşımaktadır. Ayrıca yukarı çıkan merdivenlerin başlangıcı da burada yer alır (Usman,1958:126). 5.10m–3.60m ölçülerinde olan prostasın kuzeyindeki duvarın tam ortasındaki kapı eşiğiyle sağlanan girişle oikos'a ulaşılmaktadır. 4.60–4.80m ölçülerinde olan oikosun köşesinde bir ocak bulunmuştur (Hoepfner-Schwandner, 1994:216-218).

VI ve XIX Nolu konutlar (Şekil 102); yine batı caddesinin kuzeyinde yer alan VI nolu konut diktörgen şeklinde bir avlusu bulunmaktadır. Prostasın hem sağında hem de solunda birer oda yer almaktadır. Bu odalar Vitruvius'un bahsettiği thalamos ve amphithalamos olarak bilinen yatak

odalarıyla uyuşmaktadır (Vitruvius, VI:131). Batı caddesinden girilen XIX nolu konutun koridorunun zemini gittikçe yükseldiğinden dolayı ortasında basamaklar bulunmaktadır. Kuzey –güney doğrultusundaki duvarı ile ikiye ayrılan konut doğu kısmında yer alan prostas, oikos, batı kısmında yer alan odalar yer almaktadır. Fakat bu konutta farklı olarak prostasa açılan yan odanın üç kapısı bulunmaktadır. Bu kapılar thalamos'a, prostasa ve avluya açılmaktadır (Umsan, 1985:124).

Oikosun karşı tarafında odaların yer aldığı konut düzenlemesi ise; XXIX, XXVIII, I, II, XX, XXX, XXXII (Şekil103) nolu Prienenin batı caddesindeki yer alan evlerde görmek mümkündür. I nolu konutun oiskosu yaklaşık kare biçimindedir ve prostasın yan tarafında ocak yer almaktadır. Avlusu karşısında üç tane yan yana oda bulunmaktadır. Bu mekanların depo, atolye veya ahır olarak kullanılması olasıdır. XX nolu konutun güneyinde yer alan iç içe iki oda caddeye açılmaktadır. Bu odaların dükkan olarak kullanıldığı arkeolojik delillerle bilinmektedir. Bu dükkanlarda hem üretim hem satış yapılmıştır.

Tiyatro caddesinde üzerinde (Şekil 104) yer alan XXX nolu konut, prostas ve oikosun yanında birer oda ve bu ana yapıların karşısında bulunan bir odadan oluşmaktadır. Kısa ve geniş bir koridor avluya doğru devam etmektedir. Konutun oikosu 4.50 m-4.20m ölçülerinde olup, içerisinde kline ayakları bulunmuştur. Ayrıca bu odada bulunan el değirmeni ve XXXII ve XVII nolu odalarda seramikler, terrakottalar, Tunç ve aydınlatma araçları, yazı kalemi, anahtar ve sikkeler bulunmuştur. Konutun beyinin kutsal kurbanlar sunduğu atlarının bulunduğu oikosun aynı zamanda bir oturma ve misafir kabul odası, hatta ailenin topluca yemek yediği bir mekan olduğu anlaşılmaktadır (Wiegand-Scrader, 1994:291). Bu bizlere Priene'deki evlerin, zengin ailelerin evlerinden hariç; orta halli bir yapı göstermektedir. Helenistik Dönemin eşitsizliğin ve sınıflar arası ekonomik uçurumun büyümesine koşut olarak tüm batı Anadolu'da sosyal ayrımın ve orta sınıf halkta ki kültürel

yozlaşmanın ortaya çıkardığı bu yapı sonucu olarak konut mimarisinde yansımaktadır.

IV, XVI, XXV Nolu konutlar (Şekil 105); Batı caddesi üzerinde yer alan IV nolu konut koridorsuz olup direk avluya girilmektedir. Pastası olmayan bu konutta oikos doğrudan doğruya avluya açılır. Kare şeklindeki oikosun batısında iki thalamos bulunmaktadır. Avluya açılan batı taraftaki iki odadan biri ise andron olma ihtimali bulunmaktadır. Oikosun ön taraftaki doğu köşesinde ocak bulunmuştur.

Batı caddesi üzerindeki XVI nolu konuta girişi sağlayan uzun ve geniş koridor batıya doğru kıvrılarak avluya açılmaktadır. Dikdörtgen şeklindeki avlunun kuzeyinde konutun ana mekanları yer almaktadır. Bu ana mekanlar kuzey - güney doğrultusunda ayıran duvar birbirinin devamı değildir. Bu nedenle girişi ve iki tarafta eğimli ortak bir çatı uygulanamamıştır. Koridorun batısındaki iki iç içe iki oda koridora açılmaktadır. Bu odalar andron işlevini görmektedir. Ayrıca avluya açılan bir oda daha bulunmaktadır.

XXIV nolu konut (Şekil 106); konut avlusundan dolayı, daha geniş bir alanı kaplamaktadır. Bu konutta, dar geçit geniş ve kareye yakın bir avluya açılmaktadır. Diğer evlere benzer şekilde, güneye yönlendirilmiştir.

Burada da, XXXIV nolu Ev deki gibi (Şekil 107) aynı tarzda, dört-üniteli bölmelere ayırma mevcuttur. Bir istisna, Kolophon evlerine yabancı bir moda olan prostas ve okios'un, çok az basamakla yerden hafifçe yükseltilmiş olmasıdır. Bu Priene evlerinde megaronun hakimiyetini arttırmak istenmesi şeklinde yorumlanmıştır. Diğer bir belirgin unsur ise; bu evdeki banyodur. Banyo avlunun güneybatı köşesine konulmuştur ve bitişik caddeye açılmaktadır, antik dönemin insanları için elverişli bir uygulamadır. İçinde terracotta bir banyo küveti vardır gerçekte terracotta banyo küvetleri eski Smyrna'da, M.Ö. yedinci yüzyıl kadar erken bir dönemde bile zaten vardır. Bu tür banyo imkanlarının oldukça iyi gelişmiş Kolophon evlerinde ise

bulunmamaktadır. İkinci banyo avluya açılan bir diğer evde bulunmuştur ve bunun kapısında kilidi bile vardır. Üçüncü örnekte, zemin suya dayanıklı sıvayla kaplanmıştır ve altına bir boru yerleştirilmiştir. Her üç örnekte de, ıslak alanlara belirli detayların uygulandığı ve banyoların özel olarak tasarlandıkları açıktır. Daha sonraki Roma döneminde banyolar daha da genişletilecek ve mermer lavabolar lüks parçalar olarak değerlendirilecektir (Hoepfner-Schwandner, 1994:212- 213). Konutlardaki bu değişimin zenginleşen ve sosyo-kültürel anlamda gelişen aristokrat tüccar sınıfın rahata ve lükse düşkünlüğünün bir göstergesidir.

XXVI Nolu konut (Şekil 108); Göreceli olarak daha az yer kaplayan ev, aralarındaki odalar tarafından ayrılmış iki megaron birimi içerdiğinden, plan dahilinde alışılmışın dışındadır. Bu plan dahilinde doğudaki odada prostasa bir ocak eklenmiştir Bu düzenleme, odaların gynaikonitis ve andronitis olmak üzere ayrılmaları amacıyla tasarlanmış oldukları şeklinde yorumlanmıştır. Prosta (B)'ın yanındaki ocağın varlığı bu kısmın, bir mutfak (prostas) ve bir oturma odasını (oikos B) da içeren gynaikonitis olduğunu göstermektedir. Oikos (A) ve bunun prostası erkeklerin meskenidir. (bkz şekil 48c)

XXVI nolu ev Plan görünüşe göre, tipik bir Priene modelinin tekrarlanmasıdır. Ev Muhtemelen kalabalık bir aileye aittir. Duvar sıvasının dekorasyon parçaları evin renkli duvarlarla süslendiğini göstermektedir. Diğer yandan planın belirli bölümleri, kadınların ve erkeklerin meskenlerinin tamamen iki farklı bölüme ayrıldığı, Vitruvius tarzı Yunan evlerine uymaktadır. Ancak temel unsur olan, peristyle (sütunlar dizisi), burada bulunmamaktadır. (Wiegand-Scrader,1994:297)

XXXIII Nolu konut (Şekil 109a-b-c-d-e); ise, iskana ayrılmış bölgenin doğu kenarına, Atena tapınağının yukarısına kurulmuştur. Nişli girişi, geçiti ve prostasıyla, Priene modelinin tipik bir örneğidir. Bununla birlikte bir yenilik ise avlu ve geçit arasına sütunların yerleştirilmesidir. Kare avlu her iki yanda da bir dizi odayla, kuzeyde bir megaronla ve doğuda sıra sütunlu bir revakla

çevrelenmiştir. Evin toplam onbir odası bulunmaktadır. Evin kuzey kısmında ailenin dört üniteli oturma meskeni yer alırken, güneyde muhtemelen uyku odaları, hizmet odaları ve kapıcı için ayrı bir yer vardı. Megaron'un doğusundaki diğer bir dar odada daha sonraki döneme ait bir su tesisatının kalıntıları bulunmuştur. Belkide bu oda daha önceleri bir banyo olarak kullanılmıştır (Robertson, 1943:298-300).

Daha sonraki bir tarihte, muhtemelen ikinci yüzyılda, ev açık bir biçimde değiştirilmiştir. Bu esnada, komşu ev (b) ve cadde ara duvarları başından sonuna dek bir dizi antreyle kesilerek teke indirilmiştir. Oikos (A) dokulunmadan bırakılmıştı ancak prostas'a, batı tarzı görünen üç sütunla ekleme yapıldığı tespit edilmiştir. Eski verandanın (prosta) batı duvarları yıkılmıştır ve avlu sütunların eklenmesiyle bir peristyle (sütunlar dizisi)'a dönüştürülmüştür. Evin batı tarafındaki odalar ise genişletilmiştir.

Genişleme planına dahil edilmiş olan sonraki eve (b) ilkindeki gibi aynı pasajdan girilmekte ve üç odasına (H), (I) ve (J) ilk evin avlusundan antrenin değiştirilmesinden sonra girilebilmektedir. Kalıntılar bu eklemenin oldukça özenle dekore edildiğini göstermektedir ve bu planda andron oluşturmak istenmiştir.

Görkemli peristyle; kışın güneşin içeriye girmesini sağlayan kuzey bölümü daha kalın ve uzun sütunlardan oluşan Vitruvius'un anlatmış olduğu çift avlulu sisteme uymaktadır. Ancak porostas'ta ki sütunların sayısı, batıdaki sonradan eklenmiş olanla birlikte ikiden üçe çıkarılmıştır. Bu eklem daha önce prostasın batı destek ayağının durduğu yerde durmaktadır ve bu ayak ise yaklaşık 1,5 m kadar batıya kaydırılmıştır. Batı duvarı ise yerinde kalmıştır. Avlu kısa cephede dört, uzun cephede beş sütunlu bir peristyl'e dönüştürülmüştür. Kuzey taraftaki sütunların diğerlerine göre kalın ve yüksek olması nedeniyle Rhodos peristyl olarak adlandırılmasını sağlamaktadır.

Bu konutta Büyük olasılıkla peristyle, heykellerle süslenmiştir. Zeus Olympious'a adanan ve muhtemelen peristyle içinde bulunmuş olan, bir sunak evin sahibinin bir soylu yönetici olduğunu göstermektedir. Buda gösteriyorki ev Priene'nin en zenginlerinden birine aitti ve sahibinin onuru ile prestijini yansıtmak amacıyla kapsamlı olarak biçimi değiştirilmişti. Değişiklikler gerçekte evin eski moda kaba karakterini ortadan kaldırmış ve Delos evlerinde görülen normal Helen uygulamasıyla eve uyum getirmişti. (Robertson, 1943:298-300). Helenistik Dönemde gelişen ekonomi sonucu bu gösterişli evler sadece Prienenin karakteristik özelliğini yansıtmamış başta pergamon olmak üzere tüm Batı Anadolu kıyılarında zengin sınıf tarafından da kullanılmıştır. Polislerin var olduğu M.Ö. 9. yüzyıl dan beri çeşitli ekonomik ve kültürel çalkantılar yaşamış ve farklı uygarlıklarla iletişim içinde girmiş olmaları Yunan kültürünü yozlaştırmamıştır. Yunan tarihinde ekonomik değerlerin yükselişe geçtiği dönemler, poliste gösterişli yapıların kentin zenginliğini yansıttığı gibi zengin kesiminde toplum içindeki konumu evlerin ihtişamıyla beli oluyordu.

XXXIII Nolu konutta yirmialtı odanın, onaltısı batı bölümündedir ve bir peristyle ile gynaikonitis olarak ayrılmıştır. Evdeki en geniş oda, bir önceki oikos, yine ana yaşama alanıydı. Evin kuzeydoğu kösesindeki bir diğer geniş oda muhtemelen, bir bekleme odasına açılan ana yatak odasıydı. Oikos'un doğusundaki dar oda ise banyodur. Bu odanın güneyine, hem gynaikonitis'e hem de andron'a geçişi sağlayan diğer bir küçük antre eklenmiştir (H). Bu nedenle, banyo her bölümden anlaşmazlık olmadan yararlanılabilecek genel bir hizmet alanı olarak tasarlanmış olup, andron tarafındaki kapı diğerinin paralelilinde değildi, tahminen bir amaca yönelik olarak, mahremiyet için alınan bir önlemdi (Robertson, 1943:298-300).

(H), (I) ve (J) odaları ise andronitisi oluşturmuştur. Daha geniş olan odada (H), duvarlara ince süslemeler uygulanmıştır. Diğer odalardan ofis olarak yararlanılırken, sağ girişin yanındaki oda (K), kapıcıya aittir. Evin sahibi bir stephanephoros (Katip-memur) olduğundan, resmi anlaşmalar,

kayıtlar, hesaplar ve toplantılar için odalara ihtiyaç duymuştur. (b) Bölümü, bir ikamet yerinden ziyade bir ofis alanı olarak görünmektedir ve evin efendisi meşgul olmadığında, muhtemelen zamanının çoğunu peristyle’da geçirmiştir

XXXIII. Evin ikinci evresi ise, peristyle’ın bir zenginlik ve şan sembolü olarak popüler hale geldiği Helenistik Dönemin zevkini yansıtmaktadır. 33 nolu evdeki iki avlunun ölçeği ve incelikli kullanımı, bu evi batı Anadolu’da kazılmış diğer helenistik evler arasında eşsiz kılmaktadır. Bu anlamda, tüm görünüm bir megarondan çok bir sarayı çağrıştırmaktadır (Robertson, 1943:298-300).

Bu dönemde ki Helenistik evlerin yapımında gelişmiş inşa teknikleri kullanılmıştır. İç dekorasyonda açısından en önemli özellik yoğun mermer kullanılmasıdır yine birçok odada duvar sıvasının kırıntıları bulunmuştur. Larisa’daki sonuncu sarayda da gösterildiği üzere, megaronun Küçük Asya’da yeniden canlanması, Helenistik Çağda da, özellikle de Priene’de izlenebilmektedir. Buradaki evler alışılmışın dışında, anıtsal bir tarzda inşa edilmiştir. Helenistik döneme ait, böylesi anıtsal nitelikteki ortak planlı bu helenistik evlerin keşfi, evin tarihi ve gelişimine ait genel anlayış içerisinde bir dönüm noktası oluşturmaktadır (Robertson, 1943:298-300).

Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu Yunan Konut Mimarlığında, konutların temel birimi avludur. Diğer plan tiplerinde olduğu gibi Priene ve Kolophon evleri de avlunun etrafında şekillenir ve bunun sonucunda kapalı mekanların tümüne tek bir sokak girişinden ve avludan ulaşılır. Kolophon’da M.Ö 4. yüzyıla tarihlenen ve planları daha kesin olan batı kesimindeki üç ev Priene’deki plan tiplerine benzemektedir. Avlunun etrafında megaron düzeninde ikili bir birim ve ona bitişik çeşitli büyüklükte odalar vardır. Prostaslarda bulunan ocak kalıntılarından buralarda yemek hazırlandığı ve pişirme yapıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre prostasın arkasındaki mekan oikos olarak tanımlanmıştır (Holland,1944:171). Bu konutlarda avlunun diğer tarafında yer alan oikos kadar büyük olmayan mekanlar vardır. Olynthus

örneklerine benzer konuma sahip bu mekanlar andron olarak tanımlanmıştır. Üçüde girişin hemen yanında yer alan ve avluya açılan birimler olup sokak tarafına ayrı girişleri yoktur. Andron olarak tanımlanan bu mekanların temel kalınlıkları ve bulunan merdiven kalıntıları bu odaların iki katlı oldukları ve üst kata dışardan ulaşıldığını göstermektedir. Bu da gösteriyor ki Yunan konutlarında iki temel mekan kullanılmış olup; bunlar andron ve oikostur.

Plan bakımından Kolophon'a benzeyen ancak Yunanistan'daki konut örneklerinden farklı olan tip Priene'dir. Yunanistan'daki örneklerde andronun genellikle girişten hemen sonra konumlanması ve avlunun boydan boya geçilmesinin gerekmediği bir şemaya karşılık Priene'deki örneklerde andronun, megaronun bitişiğindeki odalardan biri olarak tanımlanmıştır (Hoepfner, 1996:161). Konutun en belirgin oda topluluğu megaronun'da içinde olduğu dörtlü bir birimdir ve bu birimde avlunun etrafında yer alır. Megaronun ön odası prostas, yani avluya bakan ön açık ve yarı kapalı bir mekan olarak, arka odası ile oikos, yani kapalı bir mekan olarak adlandırılmıştır. Buna göre oikos aile odası ya da oturma odası olmuştur. Buradan ulaşılan küçük oda ise banyo ve tuvalettir. Bu plan formunda andron olarak adlandırılan oda evin tüm bireylerinin kullandığı ve yaşadığı diğer mekanların içerisinde. Prostatan girişi olan bu oda hem oikos ile komşu hem de bano-tuvalet ile bitişiktir.

Sonuç olarak Kıta Yunanistan'da 500 yıllık bir süreçte geniş evden, önü pastaslı ve avlulu eve, Batı Anadolu'da ise M.Ö 6. yüzyıldan başlayan bir gelişme ile megaronun kısaltılması ve parçalanması esası üzerinde gidilerek önleri geniş portikolu ve avlulu oikoslardan oluşan bir konut tipine (prostat) ulaşılmıştır. Her iki bölgede de gelişme, Yunan mimarlığının kendi içindeki kültürel bir evrimle gerçekleşmiştir. Ancak M.Ö 4. yüzyıl son dörtlüğünde Perslerin gösteriş ve ihtişamından etkilenmesiyle, ekonomik refahın tekrar sağlanmasıyla merkezi avlulu persityl-ev moda olmuştur.

3.5.6.3.2. Erythrai

İzmir- Çeşme Plajının 20km kuzeydoğusunda yer alan küçük İldırı köyü, bugün antik Erythrai kentinin bir bölümünü içine almaktadır. Kentin karşısında, körfezde görüldüne dört adaya, antik Helen çağı'nda Hippoi (atlar) adı verliyordu (Akurgal, 1998:318).

Antik kaynaklara göre Erythrai, Rhadamanthys'in oğlu adı "kırmızı" anlamına gelen Erythros'un önderliğinde Giritliler tarafından kurulmuş olup, buraya aynı zamanda Lykkialılar, Karialılar ve Pamphyliyalılar da oturmaktaydılar. Bununla birlikte Erythrai kentinin, efsanevi Atina kralı Kodros'un soyundan gelen Kleopos ya da knopps yönetimindeki İonialılar güç kazanıp geliştiği bilinmektedir (Akurgal, 1998:318).

Erythrai, Lade savaşı'na sekiz gemi ile katılmıştır. Delos birliğine önemli bir tutar olan yedi talentle katkıda bulunmuştur. Delos birliğinden olasılıkla M.Ö 453 yıllarında ayrılmıştır. Chios ile birlikte M.Ö 412'de Atina hegomanyasına başkaldırmış ve Peloponnes üssü durumuna girerek karşı tarafa yardım etmiştir. Kent M.Ö 334'te Büyük İskender tarafından özgürlüğüne kavuşturulmuştur. Erythrai'i karadan çeviren surlar (Şekil 110) çok iyi korunmuş durumdadır.

Kentin kuzey eğimine yerleştirilmiş villla (Şekil 111). M.Ö. İkinci yüzyıl, geç Helenistik Dönem tarihlidir. Bina kesin sınırları belirtilmiş planlı, dikdörtgendir Doğuya doğru yönlendirilmiş ve girişi de batı duvarına yerleştirilmiştir. Plana, biri göreceli olarak daha geniş olan iki avlu egemendir.

Avlu kare görünümündedir. Avluda bulunan bir dizi taş temel sırası tipinde ve düzenlenmesinde bir peristytle'a işaret etmektedir. Büyük olasılıkla,

girişle aynı doğrultuda bulunan, karışık bir şekilde döşenmiş avludaki dikdörtgen bölümün etrafını çevirmektedir. Giriş, güzel düzenlenmiş, ancak planına kıyasla basit ve dıştaki duvarla aynı hizadadır. Burada antre mevcut değildir. Bu döşenmiş alanın altındaki bir drenaj kanalı, ikinci avlunun altına devam etmekte ve evdeki batı duvarından dışarıya ulaşmaktadır. Muhtemelen çatıdan gelen yağmur suyunu akıtmak için ya da etrafta bir kuyunun bulunduğu dair bir işaret olmadığından, dışardan eve su temini için hizmet vermiştir. Kolophon evlerinde olduğu gibi, kalıntılarda oikosun yankınında bir sunak bulunmuştur. Bu tip konumlandırılmış açık bir alan, revaklarla çevrelenmiş Roma evlerinin merkez noktası olan, ailelerin Erken Cumhuriyet döneminde içinde çokca zaman geçirdikleri, “atrium”u çağrıştırmaktadır. Bu açık ya da kısmen açık alan, ışık ve enerjiyle dolu, evdeki en canlı bölümdü. Dahası, ılık havalarda bir açık hava yaşamına işaret eden kuzeydeki ve doğudaki galeriler, diğer ikisinden çok daha geniştir (Mellink, 1983:427-442).

Evin batı kısmına, geniş avlunun dışında, birisi çok geniş, beş oda yerleştirilmiştir. Bu kısım gynaikonitis'dir. En geniş oda (E) evdeki diğer odalar gibi dikdörtgen bir şekilde ve mozaik ile döşenmiştir bu oda, oikos olarak kullanılmıştır ve doğudaki andron'dan (N) biraz daha geniştir. Kalan odaların, oda zemini (F) de bir çeşit döşemesi vardır ve muhtemelen diğer ikisiyle (D, G) uyku odaları olarak kullanılmışlardır. Küçük oda (H), biri oldukça küçük olan, iki bölümden yapılmıştır. Bu odanın ve arkadaki bölmenin işlevleri ise tam belirlenememiştir

Evin doğu kısmındaki bir diğer küçük avlu, kare parçalarla döşenmiştir. Dört taş temel buradaki köşelere yerleştirildiklerinden, her köşeye bir tane olmak üzere, dört sütun yer almıştır. Avlunun güneydoğu köşesinde, dış duvarın yanında kare bir platform durmaktadır. Bunun ikinci sunak için bir yer olduğu tahmin edilmiştir (Mellink, 1983:427-442). Görünebilen tek pencere de kuzey duvarına yerleştirilmiştir. Kolophon'daki andron'un aksine, bu odanın ikinci bir katı yoktur. (K) ve (J) odaları büyük olasılıkla mutfak ve depolama

odalarıdır. Misafirler sık sık yemeğe davet edildiklerinden, bu alanların andron kısmına yerleştirilmeleri pratik bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Açık bir alan olarak görünen dar kısım (I), avlunun bir uzatmasıdır ve muhtemelen farklı bir amaca hizmet etmiştir (Mellink, 1983:427-442).

Bu evdeki diğer bir özellik ise duvarların, tek bir eksenle doğrusal inşasına bağlı olarak ortaya çıkmasıdır. İlk bakışta, evin batı kesimi, gynaikonitis, bir doğu-batı ekseni boyunca kuzeydeki andronitis'den ayrılmış izlenimi vermiştir. Ancak, arka arkaya yerleştirilmiş iki avlu tek bir kitle olarak ele alındığı zaman, bir K-G bölünmesi de geçerlidir. Bu durumda evdeki ana odalar, (D), (E) ve (N), servis odaları ve muhtemelen hizmetçilerin ve misafirlerin bölmeleri olan güneydekilerden ayrılmış hale getirilmiştir.

Bu Villada da muhtemelen içedönük bir yaşam tarzı tercih edilmiştir. Genellikle Batı Anadolu'da ve Yunanistan ana karasında avlu, avlunun ı ışık ve hava sağlamak için açık bir alan olarak rol aldığı, sosyal anlamda ise içedönük bir yaşama işaret etmektedir. (Mellink, 1983:427-442).

Bu evde Odalar arasına açıklık verilmemiştir, bu da herkesin tek bir odasının olduğu buda Yunan konut kültüründe daha özel bir yaşama ulaşıldığını göstermiştir. Ana avluya ve andronitis'e ise giriş aynı eksen üzerinde değildir. Bu yolla, caddeden gelen herhangi bir yolcunun, içeriye adım atmadığı takdirde, kapı açıkken ikinci avluyu görmesi mümkün olmamıştır.

Tam inşaat tarihi bilinmemekle birlikte villanın sahibinin sosyal statüsü iki özelliğe işaret etmektedir: ilki zengin bir ailenin geniş bir tarım arazisine yerleştirilmiş olması ve ikincisi ise özel villaları olan zengin ailelerin daha geniş arazilerin şehrin dolaylarındaki yerleri işgal ettikleridir. Konutun, M.Ö. 190'dan sonra, Anadolu'nun bereketli topraklarından yararlanmak isteyen bir çok Romalı tacir ve tüccarla birlikte Anadolu'ya gelmiş oldukça zengin bir Romalı aile tarafından inşa edilmiş olmasıdır. Helenistik dönemle birlikte Batı

Anadolu'da yakalanan ferahlık neticesinde artan ticari ve ekonomik ilişkiler sonucu Romalılarda, bu topraklara geldikleri yerlerden getirdikleri konut kültürlerini Yunan konut mimarisine ve bu coğrafyaya adepte etme girişimleri bulmuşlardır. Bu villadaki avlunun da ele alınış tarzı (bir atrium gibi) netice olarak, geleneksel Romalı atrium konutlarının bir benzeri sayılmaktadır.

Her durumda Erythia'daki villa Colophon'da başlayan ve M.Ö. üçüncü yüzyılda Priene'ye geçiş yapan persityl planında bir devamlılık ettiğini göstermiştir. Ancak hepsinde ortak olan orijinal bir model yaratmak yerine, geleneksel konut yapılarına Yunan özelliklerini uyarlanmış olmasıdır.

3.5.6.3.3. Pergamon

Pergamon antik dönemde küçük bir yerleşmeydi. Arkaik Dönemin parlak kültür hareketlerinde, herhangi bir rol oynamamıştır. Arkaik Dönemdeki yerleşme ne bir Yunan yerleşmesi (Bean, 1997:47) ne de kentsel yerleşmedir. Yerleşme dağınık bir köy yerleşmesinden ileriye gitmemiştir. Bergama Krallığı kurulmadan önce tepenin doruğunda güney ve batı tarafı surla çevrili bir kale yerleşimi bulunmaktaydı (Akarca, 1972:83).

Batı Anadolu'da Lysimakhos'un hakim olduğu M.Ö. 3. yüzyılın başlarında, kale agora ile "Kurucunun Temenosu" denen yapıyı içine alacak şekilde bir surla güneye doğru genişletildi. Hazine muhafızı Phikateiros M.Ö. 283 yılında Bergama kentinin bağımsızlığını ilan ettiği yıllarda, Bergama yerleşimi yedi hektarlı bir alan kaplayan kale yerleşiminden ibaretti (Akarca, 1972:83).

Arkaik Dönemde belirli bir yerleşim planına sahip olmayan Pergamon, daha sonraki yıllarda Klasik Dönemin sonu, Helenistik Dönemin başlarında, Anadolu'ya gelen ve Büyük İskender'in ardıllarından olan Lysimakhos'un

hazinesini Pergamon'un küçük kalesinde saklanması ve bu hazinenin koruyucusu olan Philateiros'un Lysimakhos'un ölümünden sonra, hazinesini kullanarak, Pergamon'un bağımsızlığını ilan etmesi şeklinde kurulmuştur.

Philateiros'un Pergamon'u kurduğu yıl olan M.Ö. 283 yılından, Pergamon Krallığının Roma İmparatorluğunun egemenliğine geçtiği yıl olan M.Ö.133 yılına kadar, krallık Philateiros dahil altı kral tarafından yönetilmiştir. Bu kralların yönetimleri döneminde kente bir çok yeni kentsel mekan inşa edilmiş kent planlanmıştır. Bu iskan hareketlerinin sonucunda Batı Anadolu'nun çok önemli bir merkezi olan Pergamon kenti şekillenmiştir. (bkz. Şekil 46) Kentin çok kısa bir sürede tahkimli bir şatodan, heybetli bir krallık kenti olmasının ana nedeni, krallık yönetimi ile yönetiliyor olmasıdır. Kralların kendi varlıklarının bir göstergesi olan kamu yapılarının, çok gösterişli bir biçimde akropolde yükselmesi ihtiyacı, kentin hızla gelişmesini sağlamıştır. Ayrıca zengin aileler statülerini belli etmek için lüks konutlar yapmışlar böylece Helenistik dönemde zenginlerin oluşturduğu 'gösteriş ve lüks kültürü' ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda bir krallık yönetiminde bulunan bu kentin ihtiyaçları doğrultusunda yapılaşması için gerekli tüm finansman desteği krallar tarafından sağlanabilmekteydi.

Pergamon krallığına hizmet eden krallar sırasıyla: Philetairos (281-263) Eumenes I(263-241), Attalos I (241-197), Eumenes II (197-159), Attalos II (159-138), Attalos III (138-133) şeklindedir (Radt, 1989:7).

Pergamon kralları idaresinde şehir güney ve güneybatıya doğru kademe kademe büyümüştür. Her kral kente yeni yapılar kazandırmıştır. Şehrin surları M.Ö. 283 yılıyla M.Ö.133 yılları arasında iki defa büyütülmüştür. Philetaires döneminde surla çevrili alanlar yedi hektar iken, II. Eumenes döneminde bu alan 90 hektara ulaşmıştır. (Akarca, 1972:73). M.Ö.2 yüzyıllar gelindiğinde ise kent artık iki parçadan oluşmaktaydı. Kentin savunması ve idaresi yukarı kentte toplanmıştı (Şekil 112). Halkın

yaşadığı ve günlük hayatın ihtiyaçlarının karşılandığı kentsel mekanlar ise aşağı kentte konumlanmıştı.

Pergamon M.Ö. 283-133 yılları arasındaki Helenistik Dönemin en parlak kültür merkezi olmuştur. Philetairos döneminde krallık Marmara kıyılarına kadar genişletilmiş, onun ölümünden sonra tahta geçen I. Eumenes Pergamon krallığının elindeki toprakları korumuştur. I. Eumenes'un oğlu I. Attalos sanata ve kültüre meraklı bir kişiliğe sahipti. Bu nedenle onun krallığı döneminde kentin ilk güzel yapıları inşa edilmeğe başlanmıştır. Galatlara karşı savaştan ve bu savaşı kaybeden I. Attalos'dan sonra krallığa geçen II. Eumenes, Roma İmparatorluğu ile yakın ilişkiler içine girerek Pergamon krallığını Helenistik Dönemin en güçlü devletlerinden biri haline getirmeyi başarmıştır. Atina kenti akropolünü örnek alan II. Eumenes, Pergamona benzer akropolü yapmağa çalışmıştır. II. Eumenes yerine II. Attalos, onun yerine de III. Attalos öldüğünde Pergamon krallığının Roma imparatorluğuyla birleşmesini vasiyet ettiği için III. Attalos M.Ö. 133 yılında Attalos ölünce krallık Roma İmparatorluğuna geçmiştir (Akurgal, 1993:328-327).

Pergamon krallığı adında da anlaşılacağı gibi yönetim biçiminin farklılığından ötürü, Priene kenti gibi bir Yunan polisi değildi. Bu bağlamda Pergamon krallığının halkı örgütlemesi bakımından Priene kentinde olduğu gibi herkesin birbiriyle eşit olduğu savunusu yoktur. Pergamon'da halktan farklılaşmış olan bir yönetici sınıfı doğmuştur. Bu sınıf yukarı kentte otururdu. Pergamon kentinin kent planlaması ise tepe ve dağ kentlerinin konuşlanması sırasında genellikle doğal oluşumların etkisinde kalınarak araziye uyum sağlamak durumunda kalınmıştır (Akarca, 1972:82). Bununla birlikte Pergamon'da bir tepe kentidir.

Pergamon kentinin bir tepe kenti olmasının en önemli etkeni kenti savunma arzusu ve kolaylığıdır. Lysimakhos hazinesini saklayabilmek için belki de en güvenli yer olarak bu tepe yerleşimini seçmiştir. Kentin

planlamasına bakıldığında bu güvenlik sorununa en iyi çözüm olduğu için yöneticilerin oturdukları akropol bölgesi inşaatının tepenin doruğunda yapılmış olduğu görülmektedir. Bu yukarı kentin etrafı ayrıca surlarla çevrilmiştir. Tepenin yamacına yani daha az korunaklı bölgelere ise halkın yaşadığı aşağı kent inşa edilmiştir. Bu şekilde kent iki ana yerleşim bölgesine ayrılmıştır. Yönetici sınıfı topografik açıdan daha korunaklı olan tepenin doruk noktasında ve surlarla çevrili bir alanda yerleşmişken, halk topografik olarak daha az korunaklı olan ancak tarım yapmağa ve buna benzer işlere elverişli olan düze yakın eğimli bölgede yerleşmişlerdir. Aşağı kent denilen bu bölgenin etrafı surlarla çevrili değildir.

Kentin iki ana yerleşim bölgesine ayrılması, Priene kentindeki iki yerleşim yeriyle aynı amacı taşımamaktadır. Priene kentindeki farklı iskan bölgeleri, kentsel mekanların kullanımı ile ilgili olarak kent merkezi (kamu yapıları) ve konut yapıları şeklinde bölünürken, Pergamon kentinde yerleşim bölgeleri yönetici sınıfı ile halkın ayrı olarak yaşadığı bölgelerdir. Bu yerleşim yerlerinde kamu ve konut alanları tekrar farklılaşmış ve sosyal ekonomik ve kültürel anlamda halk arasındaki ayrım belirginleşmişti.

Pergamon kentinde, yönetici sınıfının oturduğu yukarı kent kendi içinde iki ana iskan bölgesine bölünmektedir. Bu iki bölge kral saraylarının oluşturduğu kent alanı ile kralların halka varlıklarını ispatladıkları kamu yapıları bölgesiydi. Aşağı kentte ise yine aynı durum söz konusudur. Burada konut alanı ve kamu yapıları olmak üzere iki ayrı yerleşim bölümü vardır. Kamu yapılarının bulunduğu alan bir çekirdek gibi ortada yer alarak aşağı kentin merkezini oluşturur ve bu merkezin etrafını saracak şekilde konut yapıları kurgulanmıştır. Daha önceki konularda da belirtildiği gibi Yunan yerleşme kültüründe var olan akropolisin gücü ve kutsallığı, ileriki yüzyıllarda düzlüğe inmiş ve Anadolu'da var olan yerleşme kültürü ile bütünleşerek konutların 'savunma duvarı' ihtiyacı yahut 'kutsal alanı korumak' amacı yüzyıllar sonra gelişkin bir şehir planı olarak karşımıza çıkmıştır.

Sonuç olarak böyle bir krallık kentini, demokratik rejimle yönetilen kentlerden ayıran en önemli unsur; Priene gibi kentlerde önemini yitirmiş olan akropol alanının da kentin diğer merkezi olan agora ve onun çevresinde gelişen kentten bir farkının olmamasıdır. Pergamon kenti bu bağlamda çift çekirdekli bir kenttir.

Kent tesviye edilmiş tabii setler üzerine kurulmuştur. Arazinin tabii şekillerine uyulmuş, tabii düzlüklerden yararlanılmış, yüzeylerin yetersiz olduğu durumlarda yüzey genişletmek için setler kullanılmış, kentsel mekanlar araziye oturtulmuştur. Bu anlamda tabiat ve yapılar birbiriyle kaynaşmıştır. Kentsel mekanlar arazide kat kat yükselirken, anıtsal ve manzaralı bir görünüm kazanmıştır(Akarca, 1972:83). Kentin ana caddesi arazinin eğimine uygun yapılmıştır. Cadde tepeden başlayıp tepenin eteğine kadar organik bir formla 'S' çizerek iki ana çekirdeği birbirine bağlamıştır. Ana cadde üzerinde olmayan yapılar ise yine organik olarak gelişen küçük sokaklarla birbirine bağlanmışlardır. Araziyi desteklemek ve yüzeyi genişletmek için tek ya da çift katlı stoalar sıklıkla kullanılmışlardır.

Kentin planlamasının yönetim biçiminden kaynaklanan farklılıkları yeni kentsel mekanların oluşmasına, bazı alanlarında da kullanılmamasına yol açmıştır. Yeni bir örgütlenme olan krallık yönetiminin ihtiyaçları doğrultusunda çıkan kentsel mekanlar, kral sarayları garnizon binası ve cephanelik iken, demokratik bir yerleşimin simgesi olan kent meclisi, Pergamon kentinde kullanılmamıştır.

Pergamon kentini yöneten. I. Eumenes, I Attalos, II Eumenes ve II. Attalos kente yeni yapılanma anlamında katkıda bulunmuşlardır. Kentin silüeti her yeni krallık döneminde daha da gelişmiştir. Attalos yaptığı savaşlarla krallığını başarılarla taşıırken aynı zamanda Pergamon kentinde bir çok iskan hareketine de imza atmıştır. Onun döneminde yukarı kent şekillenmeğe başlamıştır. I.Attalos'un döneminde kente eklenen kentsel

mekanlar yukarı kentte bulunan heroon, Attalos'un sarayı, arsenaller, kışlalar, tiyatro, agora ve aşağı kentte konumlanan Akslepios tapınağıdır.

Krallık yönetimin de kralların; gücü, zenginliği ve kültürel anlamda üst seviyede olmanın göstergesi, konutların farklılaşıp özelleşerek kralların yaşadıkları "özel konutlar" olan kral saraylarının oluşması şeklinde meydana gelmiştir. Pergamon kentinde yukarı kentin doğusunda setleme ile oluşturulan düzlük alanda kral sarayları ve bu saray yapılarına hizmet veren yapılar kurgulanmıştır. I.Attalos döneminde, I. Attalos'un sarayı da bu teras üzerine inşa edilmiştir.(bkz.Şekil 112) (Şekil 113) Bu saray yapısı ortasında avlusu bulunan peristyl tipinde, normal konutlardan boyut olarak farklılık gösteren konutlardı. (şekil 114). Ancak gene de Pergamon'da Aşağı Agoranın batı ve kuzeybatısında daha gösterişsiz evlerde vardır. Bu peristylli evler arasında kral I. Attalos'un evi Helenistik Dönemden sonra da değişikliğe uğrayarak Roma döneminde de kullanılmıştır (Abbasoğlu,1999: 62).

Bu konutta Plandaki hakim unsur dikdörtgen biçiminde yer alan bir peristyle'dır. Ancak bu peristyl'in sütunları kerestedendir bunun iki nedeni vardır. Birincisi fazla gösterişli konutlar yapmış olan seleflerinden farklı olarak Attalos, kendisini hiyerarşik olarak halktan ayırmak istememiş ve bu nedenle gösterişli konutlar yapmamıştır. İkinci neden ise, Bergama'daki çok yoğun bir yapılanma faaliyetinden dolayı, daha geniş konutlar inşa etmek için zaman yoktu bu nedenle saray kısa zaman içerisinde, kereste gibi bulunması en kolay inşaat malzemesinden yapılmıştı. Sarayın su temini de peristyle'da bulunan geniş bir kuyu aracılığıyla sağlanmıştır.

Peristyle'in üç yanı, aynı boyutlardaki odalarla çevrelenmiştir. Kuzeydoğu köşesinde yer alan iki ünite dışında, odayı tanımlamak zordur. Odanın ortasına yerleştirilmiş sunak, burasının kral ve ileri gelenler tarafından törensel bir oda, muhtemelen sarayın andron kısmı olarak, kullanıldığına işaret etmektedir. Bu odanın önündeki galeri, göreceli olarak diğerlerinden daha geniş olup, andron'u da içeren doğu tarafındaki odaların

evdeki en gösterişli alanlar olduğunu göstermiştir. Kalan iki odadan biri, oikos diğeryse ya bir uyku odası ya da gynaikonitisdir. Kuzeybatı kısmındaki iki oda, odaların yanında küçük bir niş yaratan bir duvar çıkıntısıyla bu doğu kısmından ayrılmıştır. Sarayın kuzeybatısında odaların olmayışı, iki tarafın belli bir amaç çerçevesinde ayrılmış olduklarını göstermiştir. Bu durumda, iki oda gynaikonitis olarak tanımlanmıştır. (Rider, 1965:220); (Man, 1964:127); (Radt, 1978:128; Radt, 1986:215-222; Radt, 1987:99-114; Radt, 1988:67-75).

Pencerelerin varlığına ya da çatının tipi konusunda herhangi bir kanıt tespit edilememiştir. Merdivenlerin olmayışı, ikinci bir katın olup/olmadığına dair kesin olmayan bir soruyu bırakmaktadır. Bu saray-konutta iç dekorasyon açısından çok fazla bir şey tespit edilememiştir.

I. Attalos'un sarayı, hem mimari biçimi hem de ölçeği ve dekarosyonu açısından Bergama'nın bilenen meşhur zenginliğini yansıtmamıştır. Ancak helenistik kralların, en azından batı kıyısında olanların, tepebaşındaki saraylarında ayrıcalıklı inziva hayatı yaşamış olan arkaik ve Klasik Dönemin krallarının tersine, kendi halkları ve kentleriyle daha birbirine bağlı oldukları gerçeğini açığa çıkartmıştır.

II. Eumenes'in sarayı, bir öncekinden göreceli olarak daha geniştir (M. Ö. 197–159), (bkz. Şekil 59) (Şekil 115). II. Eumenes tarafında inşa ettirilmiş propylon'un hemen yanına yerleştirilmiştir ve kent kapısından bir kaç adımla yaklaşılmaktadır girişi batı cephesindedir.

Saray-konut Peristyle bir plan etrafında düzenlenmiş olmasına rağmen, kimi düzensizlikler göstermiştir. Önceki saraydan farklı olarak, peristyle andezit sütunlardan meydana gelmekte olup, kare şeklindedir.

Peristyle'in etrafındaki dört galeriden, girişte olanı özel olarak ele alınmıştır. Sütunlu bir sundurmayla birlikte bir çeşit küçük megaron girişin soluna yerleştirilmiş ve avlunun önünde dikdörtgen dar bir yer yaratmak

amacıyla, sağ tarafta bir duvar peristyle'den uzatılmıştır. Megaronun işlevlerine ilişkin olarak kesin bir kanıt bulunamamıştır.

Komplekste ikisi fark edilir biçimde geniş olan on bir oda bulunmuştur. Kuzeydoğu kısmında olanı, girişe doğru yönelendirilmiş olduğundan andron sayılmaktadır, odalarla aynı sırada küçük bir tapınma odası düzenlenmiştir. Erythrai'deki Helenistik villada olduğu gibi, andron'un ve sarayın giriş yerleri farklı eksenler üzerine tasarlanmıştır. Böylelikle yoldan geçenlerden kesin bir mahremiyet sağlanmıştır. Aynı alanda bulunan kalan odalarsa muhtemelen resmi ofisler olarak hizmet vermiştir. Toplantılar ve yemeklerin iki odaya ayrılmış ve bir diğer oda da resmi arşiv ve hazine odası olarak tahsis edilmiştir

Hizmet odaları göreceli olarak küçük olup, bir saray için uygun değildirler. Kolophon evlerinin ya da Priene evlerinin kimileri mutfak olarak kullanılmış prostas alanları bile çok daha etkin hizmet etkinlikleri sağlamaktadırlar.

Saraydaki en geniş oda, kuzeydoğuya yerleştirilmiştir ve oikos'dur. Yan tarafta ise yatak odası vardır. Bu kısmın yakınlarında bir oda ikinci bir giriş, kare şeklinde bir antre olarak biçimlendirilmiştir. Ana girişle doğrudan ilişkisi olmayan bu ikinci girişi, aile üyelerinin ayrı bir giriş olarak kullanılmış olup, ana giriş kral ve resmi görevliler için tahsis edilmiştir.

Ölçek açısından, I. Attalos ile karşılaştırıldığında; II. Eumens'in Sarayı kendini öne çıkaran bir binadır. Bunun yanı sıra şehrin tüm planında ancak yerine bağlı olarak bir saray olduğu ortaya çıkmaktadır. Hatta I. Attalos'un inşa programını devam ettirmiş olan II. Eumenes, Bergama'nın kültürel kimliğiyle uyumlu daha fazla anıtsal yapı inşa etmiştir. Yine de ikametgahı, ne plan açısından ne de stil ve dekorasyon açısından saray mimarisinin planına yeni bir şey katmamıştır. Priene evlerinin son safhasıyla kıyaslandığında, Bergama'daki saray, geniş evlerden daha fazla bir yer değildir. Larisa'daki

beşinci saray ise mimari kompozisyonu açısından II. Eumenes'in sarayından üstündür. Bergamada ki gösteriş ve zenginlik kültürünün bir yozlaşması olsa gerek saraylar ve diğer zenginlerin yaptıkları konutlar Helen konut mimarisine tipolojik açıdan başka bir şey katmamıştır.

Sonuç olarak Helenistik Dönem ile Yunan Konut Mimarisinde varılacak en son noktaya gelinmiş, bu dönem kentlerin yeniden şekillendiği ve anıtsal mimaride, sanatta, hem toplumsal hem de bireysel olguların ortaya çıktığı bir dönem olarak yerini almıştır. Bu dönemin peristyl tarzı konut tipi daha sonra Roma dönemine özgü olan "Atriumlu" ev planlarına öncülük etmiştir. Yunan halkının Tunç Çağından beri Anadolu'nun Batı kıyılarında ilişki içerisinde olması daha sonra bu topraklara yerleşmiş olmaları, kendi kültürel, sanatsal ve mimari özelliklerini bu topraklarda adephe etmesi, aynı zamanda ticaret ve savaş olgularıyla yerli ve diğer doğulu halklardan etkilenmesi, Kentlerini ve dolayısıyla konutlarını İklimsel, coğrafi, fiziki şartlara ve kendi kültür unsurları ile diğer toplumların kültürel unsurlarını bütünleştirerek oluşturmaları yüzyıllar içerisinde elde edilen tüm bu kültürel faaliyetler, uzun deneyimlerin sonucunda oluşmuştur.

SONUÇ

Antik Yunan Dünyasında konut kavramı günümüz modern konut anlayışından çok daha farklıydı. Bu oluşumda polis olmadan konut, konut olmadan kent (polis), ekonomik etkinlikler olmadan ise hiç birisi gelişim gösterememiştir. Polis, konut ve ekonomiyi bir araya getiren ' toplum' ise bu üç unsuru oluşturan temel taşıdır bu yüzden tezimde bu üç kavram üzerine durdum. Polisi oluşturan toplumun sosyo ekonomik ve kültürel yapısı ve bu yapının değişim, gelişim aşamaları ve bunun yanında kentlerin kurulmasına etki eden coğrafi, fiziki şartlar ile kent planlaması ve Yunan toplumunun Ege Göçlerinden sonra var olan kültürlerini bu coğrafyaya adepte ettikleri bu süreç içersinde kolonizasyon faaliyetleri ile diğer uygarlıklarla olan etkilşimi ile Helenistik Dönem boyunca süregelen değişimin, mimaride doruk noktasına ulaşması, sonuç olarak tüm bu kavramları bir araya getiren sosyo-kültürel ve ekonomik yansımaların kent planlamasına ve konut mimarisine etkileşimini açıkladım

Erken Arkaik Dönemde insanların yaşam biçimleri oldukça farklıydı. Tarımsal üretim ve zanaatçılıktan oluşan oldukça basit bir yaşam antik Yunan insanının ortak özelliğiydi. Özellikle yazının ve paranın bilinmediği bir dönemde, günlük yaşam birkaç aktiviteyle sınırlıydı. Evin efendisi çiftçi yada bir zanaatkar yiyecek teminine dayalı bir yaşamı kazanma görevi vardı. Kadınlar ise mutfaktan sorumluydular. Bundan başka konukseverlik arkadaşlarla bir araya gelme mevcuttu ancak yaygın bir uygulama değildi. Bu nedenler erken Arkaik Dönemde konutlar geniş kompleks alanlarına sahip değillerdi daha çok bir köşenin mutfak olarak ayrıldığı ve bir çok yerde de kimi diğer köşelerin bir atölye olarak kullanıldığı tek diktörgen yada apsidal

yapılardan oluşurdu. Bu tür konutlar basit olmalarına rağmen kullanışlıydılar ve ailenin tüm ihtiyaçlarına, barınmaya, yaşamaya ve imalata yanıt veriyordu.

Geç Arkaik, erken Klasik Dönemde ki ekonomik aktivitelerin artışıyla ve sosyo-kültürel alandaki değişimle birlikte yaşam standartlarında da ilerleme sağlanmıştır. Evler bu dönemde üç yada beş odaya kadar genişletilmiş ve açık avlular eklenmiş bununla birlikte bir çoğunda banyo ortaya çıkmıştır. Taş duvarcılığı da kullanılmaya başlandığından inşaat teknikleri de gelişmiştir. Kısacası Arkaik Dönemde konut mimarisinde üç aşama gerçekleşmiştir; Bunlar tek odadan çok odalı evlere ve avlusuyla birlikte çok odalı evlere geçiş olmuştur. Avlulu konutlar, geç arkaik erken Klasik Dönemden başlayarak Yunan halkının konut mimarsinde kullandığı önemli bir plan haline gelmiştir. Bu nedenlerle herhangi bir Yunan konutunun temel unsuru olan avlu, yedinci ve altıncı yüzyıl İon yerleşim alanlarında çoktan kurulmuştur.

Yunan kültürü Klasik Dönemde ise olgunlaşmıştır. Özellikle Minos ve Miken saraylarının işlevlerini, bir dizi politik ve dini yapılarını geliştirerek ve kendi kültürlerine adapte ederek mimarilerinin eşsiz örneklerini tapınaklara ve kamu binalarına harcamışlardır. Konutlarla ilgili işler politik, toplumsal ve dinsel yaşamdan daha az önemsendiğinden, sade özel yapılar yapmışlardır. Yunanistanda Olynthos en iyi korunmuş ikametgah bölgelerden birisi olmasına rağmen, konutlar orta sınıfın sıradan oturduğu, zarif olmaktan ziyade geniş ve rahat olarak değerlendirilmiştir. Klasik Dönemde ise Batı Anadolu da özellikle tapınak mimarisi kent dokusunda, diğer başka yapılara göre daha fazla yer almıştır.

Yine Klasik Dönemde, Yunan toplumunun yaşam biçimi de kendi geleneksel yaşam tarzını oturtturmuştur. Yunan halkının günlük yaşamı aktif türden değildi ve erkeklerin evlerini yalnızca içinde yemek yemek ve uyumak için bir yer olarak kullandıkları bununla birlikte Yunan yurttaşlarının Konutlarında kendilerine ait atolye yada işliklerinin olması konutların o günkü

şartlarda sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan işlevselliğini bize göstermektedir. Yine rekabete bağlı olarak çoğu durumda birçok tüccar kendi evinde özel toplantılar düzenlemek durumundaydı. İş toplantılarının dışında erkek misafirler için yemek partileride, Yunan erkeklerinin konutta günlük yaşamlarını nasıl geçirdiğinin ve bu yaşayış tarzının hayatlarının önemli bir parçası olduğunu bize göstermiştir.

Yunan toplumunda normal hane, halkı evin efendesinden, eşinden, bunların çocuklarından, yakın akrabalarından ve birkaç köleden oluşmuştur. Yaşamın ve işlerin çoğu sıra sütunlu avluda geçerdi, avlu gerçektende de Yunan kültüründeki konut mimarsinde vazgeçilmez bir unsur hale gelmiştir. Bir avlunun etrafından inşa edilmiş evler doğal olarak içeriye doğru bakardı. Yunanlıların bu içeriye dönük yaşamı, daha zarif avluların yaratılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu anlamda avlu evin planını şekillendirerek konforun bir göstergesi haline gelmiştir. Helenistik Dönemde ekonomik gelişmeye bağlı olarak belli bir kısmın çok zengin olması konutlarında ki bu gösterişli avlulardan anlaşılmıştır. Bunun yanında yine ekonomik gelişmeye bağlı olarak Yunan konut kültüründeki avlu bu dönemde mimari tekniklerin gelişmesiyle de peristyl sıra sütunlar olarak karşımıza çıkmıştır. Tüm dönemlerde, sıra sütunlar anıtsal mimarileri süslüyerek güzelleştirme amacıyla kullanılmıştır ancak Helenistik dönemde persityl avluya daha işlevsel hale getirmiştir. Helenistik Dönem mimarlarının anıtsal mimaride daha büyük ölçeğin ve ince dekarasyonu ile mermer ve benzeri inşa malzemelerini içeren unsurları yapılarında kullanmaları ise, Yunanlıların Anadolu'nun yerli haklarıyla M.Ö 1.binden itibaren ilişkiye girdiklerinden beri bu tür malzemeleri kullanma çalışmaları vardı. Uzun süren bilgi birikimi ve deneyimler sonucu Yunanlı Mimarlar, kültürel etkileşiminin sonucunda da bu tür inşa malzemelerini yapılarında kullanmış ve gösterişli yapılar Helenistik dönemde zirveye çıkmıştır. Lidyalılar gibi ışıklı yahut antısal- geniş konutlar yapmayı ve pers dönemi gibi bahçeli gösterişli evler yapmayı kültürlerine alarak Helenistik dönemde de ekonomik fırsatla geniş ve lüks evler yapmayı ve pahalı malzemeler kullanmayı da yine tercih etmişlerdir

Yunan konut mimarisini değerlendirirken Yunan toplumunun belli özelliklerinin ele alınması gerekmektedir. İonialılara ait yerleşim yerlerinde herhangi bir saray kalıntısının olmayışı, sarayların erken dönemlerde oldukları kadar gösterişli yapıp yapılmadıklarını ve diğer sıradan yapılar gibi ortadan kalkıp kalmadıkları sorusunu karşımıza çıkarmaktadır. Yunan polislerinin kuruluşuyla birlikte başlayan Helen kültüründe, idari işlevler çok farklı yönetim yapılarına ayrılmıştı. Hem bir ikametgah hem de politik merkez olarak işlev gösteren tarih öncesine ilişkin antısal sarayların tersine, Yunan yöneticileri kendi saraylarını yalnızca bir ev ve muhtemelen kutsal törenlerin yapıldığı yer olarak da kullanmışlardır. Bundan başka, Yunan toplumunun demokratik siyasi rejimi, yurttaşların ve yöneticilerin eşitliğini kabul etmesidir. Bu anlamda yönetici ailelerin sarayları daha mütavazi olmak zorunda kalmıştır. Miken dönemi örnekleriyle karşılaştırıldığında saraydan çok sade bir evi andırmışlardır. Şehrin kültürel kimliğini ve zenginliğini en iyi yansıtan Bergamadaki saraylar ise demokratik sistemle daha da bilinçlenen bir toplumun aksine eşitsizliğin bir göstergesi olarak daha lüks ve geniş evlerin ve sarayların yapılmasına başlanmıştır.

Batı Anadolu'daki Yunan ev mimarisi tarihsel süreçte sürekli bir gelişim içerisinde. Megaron, eski bir mimari plan olarak farklı dönemlerde tarihsel süreç içerisinde yeniden ortaya çıkmıştır. Form olarak saraylarda kullanılmıştır. Ancak evlerde bu plan tipine sadık kalarak gelişmiştir. Megaron, avlunun daha çok kullanıldığı Priene de yeniden ortaya çıkmıştır. Polislerin yıkımıyla sonuçlanan pers istilası sonrasında sosyo ekonomik yönden her alanda çöküntüye uğrayan mimari ile birlikte konut mimarisinde her şeyin denendiği ve farklı, pratik olanların kolaylıkla adepte edildiği bu dönemde evlerin ölçeklerinin biraz daha geniş hale geldiği ve bazılarında anıtsal tasarımlara ulaşması megaron formunun canlanmasıyla ulaşılmış ve bu yolla sıradan evlere belli bir prestij kazandırılmıştır.

Ege göçleriyle başlayıp, kolonizasyon dönemiyle süren yoğun kültür alışverişi konut mimarisinde ki evrimi Hellenistik dönemde doruk noktasına ulaştırmıştır. Yunan kültürünün Anadolu yerli kültürleriyle etkileşimi sonucu konut mimarisindeki aşamalar; basit tek odalı evler, çok odalı evler, avlunun eklenmesi ve avluya peristyl eklenmesi olarak özetlenebilir. Sonuçta üç değişik plan tipi ortaya çıkmıştır. Prostas, pastas ve peristyl. Pastas plan tipi Yunan anakarasında görülen tiptir. Ancak pastas plan tipinin Batı Anadolu'da konut mimarisinde egemen olmadığı görülmüştür. Buna karşın dış avlusuyla megaron daha eski form olarak prostas plan tipi Batı Anadolu konut mimarisinde daha fazla görüldüğü tespit edilmiştir. Buda her ne kadar Kıta Yunanistandan gelen halklar Kültürlerini muhafaza etmişlersede sonuçta Batı Anadolu'da görülen bu plan tipini Yunan halkı kendi ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirerek kendi yerleşme-oturma kültürlerini oluşturmuşlar ve bu yeni oluşumları kültürlerine kolayca adepte etmişlerdir.

KAYNAKÇA

ABBASOĞLU, Haluk; “Anadolu’da Antik Çağda Konut”, **Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme**, İstanbul, 1999. s.34-86.

ACAR, Erhan; “Anadolu’da Tarih Öncesi Çağlardan Tunç Çağı Sonlarına Kadar Konut ve Yerleşme”, **Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme**, İstanbul, 1999. s.8-28.

ADAM, Jonh; **Roman Building: Materials and Techniques**, London, Cambridge Press, 1994.

AĞAOĞULLARI, Arif; **Kent Devletinden İmparatorluğa**, Ankara, İmge Yayınevi, 1994.

AKARCA, Akşit; **Şehir ve Savunması**, Ankara, TTK Yayınları, 1998.

AKARCA, Akşit; “Troas’ta Aşağı Kara Menderes Ovası Çevresindeki Şehirler”, **Bellekten**, cilt 42, sayı 165, s.1-52,

AKURGAL, Ekrem; **Anadolu Uygarlıkları**, İstanbul, Nrt Turistik A.Ş., 1998.

AKURGAL, Ekrem; “Bayraklı Kazısı Ön Raporu”, **A.Ü.D.T.C.F Dergisi**, Sayı 8, 1950. s.1-51

AKURGAL, Ekrem; **Die Kunst Anatoliens von Homer bis Alexander**, Berlin, Walter de Guruter, 1961.

AKURGAL, Ekrem; "The Early Period and Golden Age of Ionia", **American Journal of Archaeology**, 66, 1962. s.369-379

AKURGAL, Ekrem; **The Birth of Grek Art**, London,1968.

AKURGAL, Ekrem; **Alt Symrna I Wohnscicten und Athena Temple**, Ankara, Türk Tarih Kurumu,1983.

AKURGAL, Ekrem; "Bayraklı Kazısı Ön Raporu", **VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Sayı II.,1986. s.1-5

AKURGAL, Ekrem; "Batı Anadolu'da Konut, Yerleşme ve Kent Planlaması", **Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme**, İstanbul, 1996, s.122-143,

AKURGAL, Ekrem; **Griechische und Römische Kunts in der Türkei**, München, Hirmer, 1987.

AKURGAL, Ekrem; **Batı Uygarlığının Doğduğu Yer İzmir**, İzmir, İzmir Yayıncılık A.Ş., 2000.

AKURGAL, Ekrem; **Eski İzmir I. Yerleşim Katları ve Athena Tapınağı**, Ankara, TTK Basımevi,1997.

AKURGAL, Ekrem; **Eski Çağda Ege ve İzmir**, Ankara, TTK Basımevi,1993.

AKTÜRE, Sevgi; **Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.

AKTÜRE, Sevgi; **Anadolu'da Demir Çağı Kentleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003

ARCAN, Emel; **Mimari Tasarımda Yaklaşım**, İstanbul, Tasarım ve Yayın Gurubu,1999.

ATAY, Çınar; **Tarih İçinde İzmir**, İzmir, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları,1978.

AUSTİN, Mark; **Economic and Social History of Ancient Greece**, London, B.T Batsford Ltd., 1988.

ALP, Sedat; “Kaniş Erken Hitit Çağının Bir Başkent”, **Belleten**, cilt 27, 1963, s.367-376.

BAKIR, Güven, “Urla/Klozemia Kazısı”, **Kazı Sonuçları Toplantısı IV**, 1981, Ankara. s.38-52

BAKIR, Güven, “Urla/Klozemia Kazısı”, **Kazı Sonuçları Toplantısı V**, cilt 1,1982, Ankara, s.23-38.

BAKIR, Güven - ERSOY, Yaşar; “Klozemia Kazısı”, **Kazı Sonuçları Toplantısı XX**, cilt 2, 1997, Ankara, s.48-56.

BAKIR, Güven, - ERSOY, Yaşar; “Klozemia Kazısı”, **Kazı Sonuçları Toplantısı XXI**, cilt 2, 1998, Ankara, s.47-58.

BAKIR, Güven, - ERSOY, Yaşar; “Klozemia Kazısı”, **Kazı Sonuçları Toplantısı XXII**, cilt 2, 1999, Ankara, s.37-48.

BAKIR, Güven, - ERSOY, Yaşar; “Klozemia Kazısı”, **Kazı Sonuçları Toplantısı XXIII**, cilt 1,2001, Ankara, s.41-57.

BAKIR, Güven; “Klozemia Kazısı”, **Kazı Sonuçları Toplantısı XXIV**, cilt 1, 2001, Ankara, s.38-48.

BAYBURTLUOĞLU, Cevdet; **Erythrai**, Ankara, TTK. Basımevi,1975.

BALCER, James; **Sparta by The Bitter Sea, Imperial Interaction in Western Anatolia**, Chico, Scholars Press,1984.

BAYHAN, Sertaç; **Priene, Miletus, Didyma**, İstanbul, Keskin Color, 2002.

BEAN, George; **Eski Çağda Ege Bölgesi**, (çev. İnci DELEMEN), İstanbul, Arion Yayınevi, 1997.

BENEVOLO, Leonardo; **The History of City**, Cambridge, The MIT Press, 1981.

BETANCOURT, Phillip; **The Aeolic Style in Architecture**, Princeton, Princeton university Pres.,1977

BIERS, William, Richard; **The Archaeology of Grece**, London, Cornell University Press, 1980.

BILABEL, Friedrich; **Dio İonnische Kolonization**, Leipzig, Dietrich,1920.

BİNGÖL, Orhan; **Magnesia ad Maendrum Magnesiası**, Ankara, Müze Eserleri Turistik Yayınları,1988.

BİNGÖL, Orhan; "Magnesia ad Maendrum Kazı Sonuçları" **Kazı Sonuçları Toplantısı IX**, cilt.2, 1987, Ankara. s.60-72

BİNGÖL, Orhan; "Magnesia ad Maendrum Kazı Sonuçları" **Kazı Sonuçları Toplantısı X**, cilt.2, 1989, Ankara. s.45-57

BİNGÖL, Orhan; "Antik Çağ mimarları ve Kent", **Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme**, İstanbul, 1996, s.165-169.

BLEGEN, Carl; "The Roof of the Mycenaen Megaron" **American Journal of Archaeology** 49/1, 1945. s.35-44.

BLEGEN, Carl; **Troy and Trojans**, Newyork, Thames and Huston,1963.

BLEGEN, Carl; **Troy IV Settlements VIIa,VIIb, and VIII**, Princetion, Princeton University Press,1958.

BOYD, Thomson; "Urban Planning and Rual Land Divison in Ancient Grecee", **Hesperia** 50, 1981, s.322-347.

BURNS, Adam; "Hippodamus and the Planned City", **Historia**, 25, 1976, s.414-428.

BLANCK, Horst; **Einführung in das Privatleben der Griechenund Römer**, Darmstad , Wiss Buchges,1976.

BITTEL, Kurt - NAUMANN, Rudolf; **Boğazköy - Hattuşa** Stuttgart, W. Kohlhammer, Verlag; 1952.

BOARDMAN, Jonh; "Excavations at Chios 1952-1955" **BSA Suppl.(6)**, London, Thames and Hudson,1967. s.21-45

CARROL - SPİLLECKE, Maryrose; **Der Antike Griechische Garten Wohnen in der Klassischen Polis**, Münih, Kunstverlag,1989.

CHRISTOPOULUS, George; **History of The Helenic World**, Athens, Ekdotike Athenon,1975.

CHARBONNEAUX, Jonh; **Hellenistic Art**, Newyork, George Brazilier,1973.

CHAMONARD, Joseph; **Exploration Archeologique De Delos**, Paris, E.De Boccard,1922.

COOK, James; "Old Smyrna", **BSA**, cilt.53-54, 1959, s.1-34.

COOK, James; "Greek Archaeological Reports", **Archaeological Reports** 6, 1960, s.27-57.

COOK, Ronald; "İonia and Greece in the Eight and Seventh Centuries BC." **Journal of Hellenistic Studies**, sayı 66, 1946, s.67-69.

COOK, Ronald; **The Greeks Until Alexander**, Newyork, Frederick A. Praeger, 1952.

COOK, James; **The Greeks in İonia and The East**, London,Thames&Hudson,1962.

COOK, James; **Greek Settlement in the Eastern Agean and Asia Minor**,London, Cambridge Universty Press,1975.

COULTON, James; **Ancient Grek Architects at Work**, Ithaca and Newyork, Cornell Universty Press,1977.

CHILD, Gorden; **Tarihte Neler Oldu**, (çev. Mehmet Tuncay), İstanbul,Alan Yayıncılık,1982.

DINSMOOR, William, Bell; **The Architecture of Ancient Greece**, London,B.T Batsford LTD., 1975.

DICKINSON, Oliver; **The Aegean Bronze Age**, Cambridge, Cambridge Universty Pres,1994.

DONAL,W; "The Social Groups of Dark Age Greece", **Classical Philology**, sayı 80, 1974,s.293-308

DOXIADIS, Constantinos; **The Method for The Study of The Ancient Grek Settlements**, Atina, Nvna Press.,1972.

DRERUP, Heinrich; "Prosrashaus und Pastashaus Zur Typologie des Griechischen Hauses", **MarbWpr** , 1967, s.6-17

DRERUP, Heinrich; "Zum Geometrischen Haus", **MarbWpr**, 1962, s.1-9.

DRERUP, Heinrich; "Griechische Architektur Zur Zeit Homers", **Archeologisher Angeizer**, sayı 79, 1964, s.180-219.

DRERUP, Heinrich; **Griechische Baukunst in Geometrischer Zeit**, Göttingen, Vandenhoeck- Ruprecht, 1969.

DIAKOV, Valdim; **İlk Çağ Tarihi**, (çev. Özdemir İnce), Ankara, Yordam Yayınları,1987.

DROYSEN, Gustav; **Büyük İskender**, (çev. Bekir Sıtkı Baykal), İstanbul, Sosyal Yayınları,1949.

EBERT, Friedrich; "Persitylium", **Journal of Hellenistic Studies**, sayı19, 1937, s.860

ERKANAL, Hayat; "Erken Tunç Çağında Batı Anadolu Sahil kesimde Konut ve Yerleşme", **Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme**,İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları., 1996, s.70-82.

ERTÜRK, Sinan; "Mimari Donanım Ders Notları" **KTÜ**, Trabzon, sayı 25, 1995, s.2-70.

ESİN, Ufuk; "Tarih Öncesi Çağlarda Anadolu'da İlk Üretim Aşaması" **Toplum ve Bilim**, sayı 6-7,1978, s.3-28.

FAGERSTRÖM, Kare; **Greek Iron Age Architecture**,Studies in Mediterranean Archaeology., sayı 81,1988.

FINLEY, Ian; **Economy and society in Ancient Greece**, New York, The Wiking Press,1981.

FLETCHER,Simon; **History of Architecture on The Comparative Method**, London, Times Press.,1961.

FRENCH, Atrill; "Miszellen Land Tenure and The Solon Proplem", **Historia**, vol 12, 1963, s.242-247.

FYFE, Allien; **Hellenistic architecture**, Cambridge, Cambridge Universty Pres, 1936.

GALLION, Artur; **The Urban Pattern City Planning and Design**, New York,Van Nostrand.,1993.

GLADİS, Allien; "Pastas", **KP**, cilt 4, 1972. s,543.

GLOTZ, Gustave; **The Aegean Civilization**, London, Routledge and Kegan Paul.,1967.

GLOTZ, Gustave; **The Grek City and its Institutions**,London, Routledge and Kegan Paul.,1965.

GORMAN, Blanck; **Miletos, The Ornament of İonia: A History of The City to 400 B.C.E, Ann Arbor**,Michigan,The university of Michigan Pres.,2001.

GRAHAM, Jenny; "Olynthiaka, The Kiitchen-Complex", **Hesperia** ,**23**, 1954, s.328-346.

GRAHAM, Jenny; "Origins and Interrelations of The Grek House and The Roman House", **Phoeniks**,**20**, 1966, s.3-31.

GRAHAM, Jenny; **Colony and Mother City in Ancient Greece**, Manchester, The Universty of Manchester.,1964.

GREENEWALT, Crawford; "Sardes Archaeological Research in 1986", **IX. Kazi Sonuçları Toplantısı**, cilt 2, 1987, s.41-45

GREENEWALT, Crawford; "Sardes Archaeological Research in 1987", **X. Kazi Sonuçları Toplantısı**, cilt 2, 1988, s11-15

GREENEWALT, Crawford; "1986 Sardes Campaign", **BASOR Supp.26**,1990, s.137-177.

GÜL, Yusuf; **Antik Kentler**, İstanbul, Pandora Yayın evi, 1998.

GÜRLER, Binnur;; "Passing To The Prosta Type House In West Anatolia And The Location Of This Type In The City Planning", **Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu**, Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 1996, s.231-240.

GÜR, Ömer; **Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü**, İstanbul,Yapı Endüstrisi Merkezi Yayınları. 2000.

GUEPİN, Jan; "On the Position of The Grek Artist Under Achaemenid Rule"
Persica I, 1964, s.34-52.

GÜVENÇ, Bozkurt; **İnsan ve Kültür**, 4.bs,İstanbul,Remzi Yayın evi,1984

HAUPTMAAN, Harald; " Kalkolitik Çağ'dan İlk Tunç Çağı'nın Bitimine Kadar
Norşuntepe'de Yerleşmenin gelişimi",**VII.Türk Tarih Kongresi** , 1979,Cilt 1,
1979. s.55-63.

HANFMAAN, George, Maxim,Anossov ; **From Croesus to Constantin: The
Cities of Western Asia Minor and Their Arts in Grek and Roman Times**
,Ann Arbor, The University of Michigan Press.,1975.

HANFMAAN, George, Maxim,Anossov ; "Greece and Lidya: The Impact of
Hellenic Culture, **8'ime Congres International Archaleologie
Classique**,1965, s.491-499.

HANFMAAN, George, Maxim,Anossov ; **Sardes From Prehistoric to
Roman Times and Lidyan Society - Culture**, Cambridge and
Massachusettes,Harvard University Pres.,1983.

HOEPFNER, Wolfram; " Klasik Dönemde Konut ve Toplum", **tarihten
Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme** , İstanbul,Tarih Vakfı
Yayınları.,1996, s.155-170.

HOEPFNER, Wolfram; SCHWANDER, Lars; **Haus und Stat im
Klassischen Griechenland Wohnen in der Klassischen Polis**,
Münih,Deutscher Kunts.,1986.

HOEPFNER, Wolfram; SCHWANDER, Lars; **Haus und Stat im
Klassischen Griechenland**, Münih, Deutscher Kunstverlag.,1994.

HOGARTH, Dinckson; "Lidya and İonia", **The Cambridge Ancient History**, Cambridge, Cambridge Universty Pres, cilt 3, s.501-526.1965.

HOMEROS; **İlyada**, (Çev.Azra Erhat), İstanbul, Can Yayınları.,1998.

HOMEROS; **Odysseia**, (Çev.Azra Erhat),İstanbul,Can Yayınları.,1998.

HOPPER, Rich; **Trade and Industry in Classical Greece**, London, Thames-Huston.,1973.

HUNT, D.W.S; " Feudal Survivors in İonia", **Journal Of Hellenistic Studies**, vol 67,1947, s.68-76.

HOLLAND,L.H; "Colophon", **Hesperia**, vol 13, 1944. s.91-171

HERODOTOS; **Herodot Tarihi**, çev.Mete Ökmen, İstanbul, Remzi Kitabevi.,1991.

IŞIK, Fahri; "Megaron: Özel Bir Yapı tipinin Kökeni, Gelişimi ve Bir Ege Tapınağına Dönüşmesi" **Adalya**, cilt 2,1998, s.1-49.

JEFFERY, Land; **Archaic Greece: City States (700-500 BC)**, London, Ernst Benn LTD.,1976.

KILIÇ, Kahraman; " İklim ve Coğrafya Etmenlerinin Yerleşme Dokularına Etkisi ve Dönüşümü", **Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Sempozyumu**,1996, s. 259–265.

KRAUSE, Carl; "Grundformen des Griechischen Pastashauses",**American Journal Of Archaeology**, vol 92,1977, s.164-179.

LAWRENCE, Alan; **Grek Architecture** ,London, Penguin.,1957

LEWIS; Newton; "New Light On the Grek House from the Zenon Papyri"
American Journal Of Archaeology, (37:3),1933, s.397-399.

LISA;Nevett **House and Society in The Ancient Grek World**, New York,
Cambridge Universty Pres.,1999.

MANSEL, Arif,Müfit; **Ege ve Yunan Tarihi**, Ankara,bs.4,TTK.,1984.

MARTIN, Rich; **Living Architecture: Grek**, New York, Grosset and
Dunlop.,1967.

MYLONAS, George; **Eleusis and The Eleusianian Mysteries**, Princetion,
Penguin,1961.

MYLONAS, George;**Agios Kosmas: An Early BronzeAge Settelement and
Cemetery in Attica**, Princetion,Princetion Universty Pres.,1959.

MELLAART, James; **Anatolia, c.4000-2300 B.C.**, The Cambridge Ancient
History, Cambridge, cilt 1-2, Cambridge Universty Pres.,1962.

MELLAART, James; "Notes on The Architectural remains of Troy I and II"
Anatolian Studies, Vol:9,1959, s.131-162.

MELLINK, Machteld; "The Hittitite andA egen World, Part 2: Ahhiyawa-
Achaians in Western Anatolia.", **American Journal Of Archaeology**,Vol: 87,
1983, s.138-143.

NAUMANN, Rudolf; **Eski Anadolu Mimarlığı**, Ankara, TTK.,1998.

NIXON,I.G; **The Rise of The Dorians**, New York, Frederick Praeger.,1968.

OWENS, E.J; **Yunan ve Roma Dünyasında Kent**, (çev.Canan Birsell), İstanbul,Homer Yayınevi, 2000.

ÖZDOĞAN, Mehmet; “Kulübeden Konuta: Mimarlıkta İlkeler”, **Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları,1996, s.19-30

ÖZDOĞAN, Mehmet; “İlk Adımlar: Paleolitik Çağ” **Arkeoatlas**, İstanbul, sayı 1,2002, s.68-75.

ÖZGENEL, Lale; “Antik Dönem Evleri ve Sahipleri: Batı Anadolu’daki İon Konutları”, **Arkeoloji ve Sanat**, sayı 78, 1997, s.14-24.

ÖZGENEL, Lale; “ Anadolu’da Yunan Dönemi Konutlarında Mekan Tanımı, Kullanımı ve Cinsiyeti”, **Olba**, IV, 2001,s. 125-145.

ÖZYİĞİT, Ömer; “2004 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları” **Kazı Sonuçları Toplantısı**, cilt 2, sayı XXVII,2005, s.73-89.

ÖZGÜÇ, Tahsin; **Kültepe-Kaniş II: Eski Yakındoğu’nun Ticaret Merkezinde yeni araştırmalar**, Ankara, TTK,1986.

ÖZGÜÇ, Tahsin; **Kültepe-Kaniş II: Eski Yakındoğu’nun Ticaret Merkezinde yeni araştırmalar**, Ankara ,TKK,1959.

ÖZGÜÇ, Tahsin; “The Art and architecture of Ancient Kanish”, **Anatolia**, cilt 7, 1963, s.27-48.

PULLEN, Jonh; “Asine, Berbati and The Chronology of Early Bronze Age Greece” **American Journal Of Archaeology**, Vol:91,1987, s.533-544.

PELLETIER, Arnold; **L'Urbanisme Romain Sous l'Empire**, Paris, Picard,1982.

POUNDS, Norman; "The Urbanization of The Classical World", **Annals of The Association of American Geographers**, cilt 59, sayı 1,1969, s.135-157.

RAD, Wolfgang; "Bergama 1985 Kampanyası Ön Raporu", **VIII.Kazi Sonuçları Toplantısı**, cilt 2, 1986, s215-222.

RAD, Wolfgang; "Bergama 1986 Kampanyası Ön Raporu", **IX.Kazi Sonuçları Toplantısı**, cilt 2,1987,s 99-114.

RAD, Wolfgang; **Pergamon Archäologischer Führer**, İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1989.

RAMAGE, Andrew; **Lidyan Houses and Architectural Terracottas**, Cambridge, Harvard University Press,1987.

RAPOPORT, Amos; **House Form and Culture**,London, N.J Prentice,1969.

ROEBUCK, Carl; **Ionian Trade and Colonization**, New York, Archaeological Institute of America,1959.

ROEBUCK, Carl; **Economy and Society in The Early Grek World**, Chicago, Ares Publishers,1984.

ROEBUCK, Carl; "The Grain Trade Between Greece and Egypt" **Classical Philology**, sayı XLV, 1950, s,236-247

ROBINSON, D.M; GRAHAM, J.W; **The Hellenic House, The Excavations at Olynthos**, Baltimore, The Jonh Hopkins Press,1938

ROBINSON, D.M; **Excavations at Olynthus (1929-1946)**,Baltimore, The Jonh Hopkins Pres, 1938.

ROBERTSON, D.S; **Grek and Roman Architecture**, Cambridge and New York, Cambridge University Press,1946.

RIDER, B.C; **Ancient Greek House**,Chicago,Argonout, 1911.

SALTUK, Secda; **Arkeoloji Sözlüğü**, 3.bs, İstanbul, İnkilap Yayınevi,1997.

SEVİN, Veli; **Anadolu Arkeolojisi**, İstanbul, Der Yayınları,1999.

SEVİN,Veli ; **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I**, Ankara, TTK,2001

SCHUDE, M; **Die Ruinen von Priene**, Berlin, Walter de Gruyter,1964.

SİNOS, Stefan; **Die Vorklassischen Hausformen in der Aegais**, Rhein, Philipp Von Zabern,1971.

SCHIRMER, Wulf; **Hitit Mimarlığı**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları,1982

SINGER, Itamar; "Western Anatolia in the Thirteenth Century B.C According to Hittite Sources", **Anatolian Studies**, sayı 33, 1983, s.205-217.

SNODGRASS, Anthony; **The Dark of Ages of Greece**, Edinburgh, Edinburgh University Pres,1971.

STARR, Chester; **The Economic and Social Growth of Early Greece 800-500 B.C**, Oxford, Oxford University Press,1977.

STARR, Chester; **The Origins of Greek Civilization 1100-650 B.C**, Oxford, Oxford University Press,1962.

STARR, Chester;**A History of Ancient World**, Oxford, Oxford University Press,1991.

SHERRAT, S; "The Growth of The Mediterranean Economy in The Eraly Fisdtt Millennium BC" **World Archaeology**, cilt 24, sayı 3,1993, s. 361-378.

STRABON; **Antik Anadolu Coğrafyası**, (çev. A.Pekman), İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993.

TANAÇ, Mehmet; **Batı Anadolu Antik Yerleşimlerinde Kentsel Mekan Kurgusu Araştırması**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000.

THORPE, Martin; **Roma Mimarlığı**, (çev.Rıfat Akbulut), İstanbul, Homer Kitabevi, 2002.

THOMSON, George; **Tarih Öncesi Ege II**, (çev. Celal Üster), İstanbul, Payel Yayınevi,1991.

TOMLINSON, R.A; **Greek and Roman Architecture**, London, Bristol Classiscal Press,1995.

USMAN, Mükkerrem; **Antik Devir Küçük Asya Evleri**, İstanbul, Güven Yayın evi, 1958.

VİTRUVİUS; **Mimarlık Üzerine On Kitap**, (çev.Suna Güven),İstanbul, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı yayınları., 1998.

YOUNG, Gerard; “ The 1963 Campaing at Gordion”, **American Journal Of Archaeology**, vol:78,1964, s.119-146.

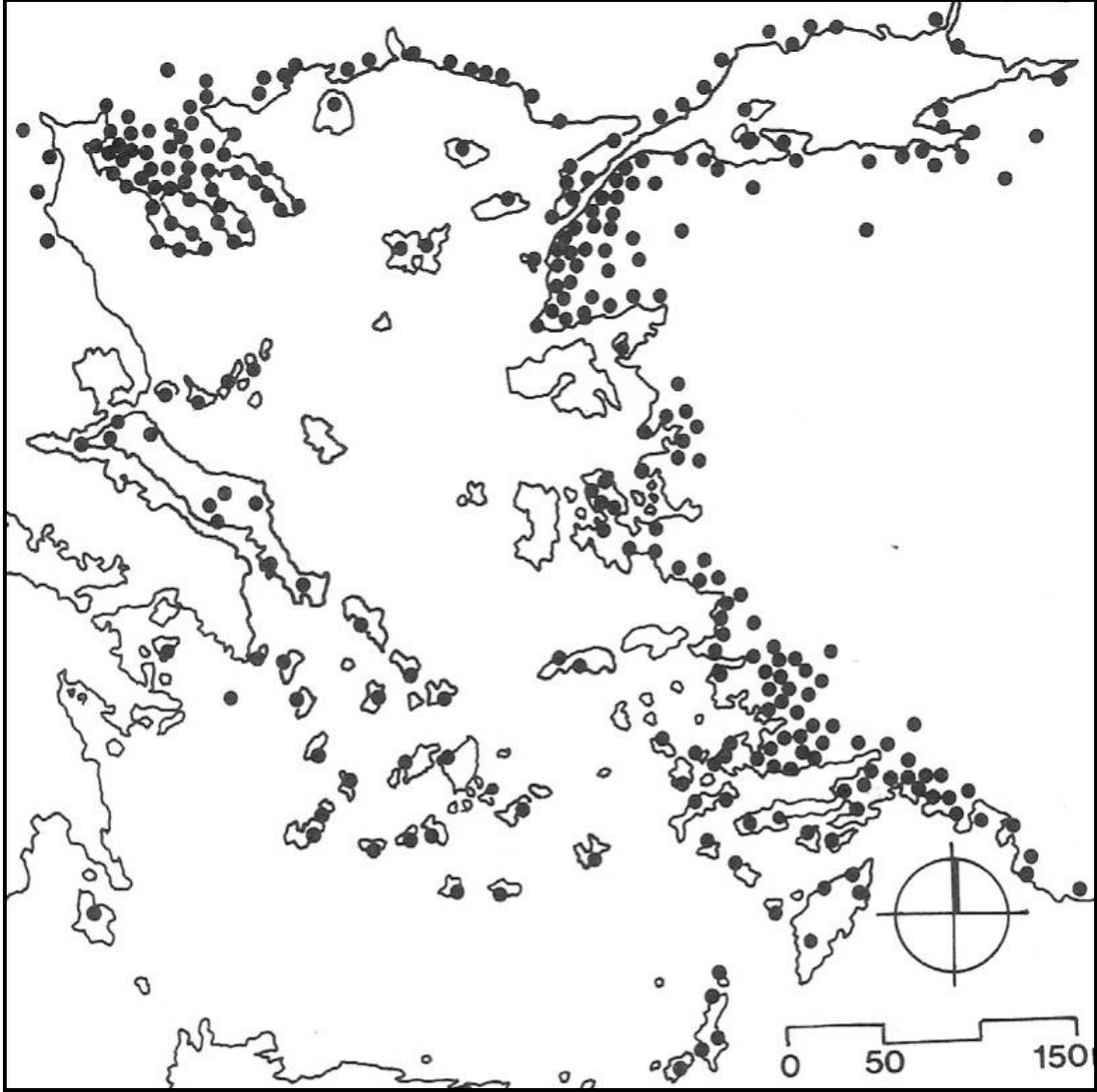
WARNER, J; “The Megaron and Apsidal House in Eraly Bronze Age Western Anatolia: New Evidence From Karataş”, **American Journal Of Archaeology**, Vol, 83, 1973, s.133-147.

WILLIAMS, F; **Ege Medeniyetleri Tarihi**, çev. Mehmet Kalaycıoğlu, 2. bs, İstanbul, Düşünen Adam Yayınları, 1993.

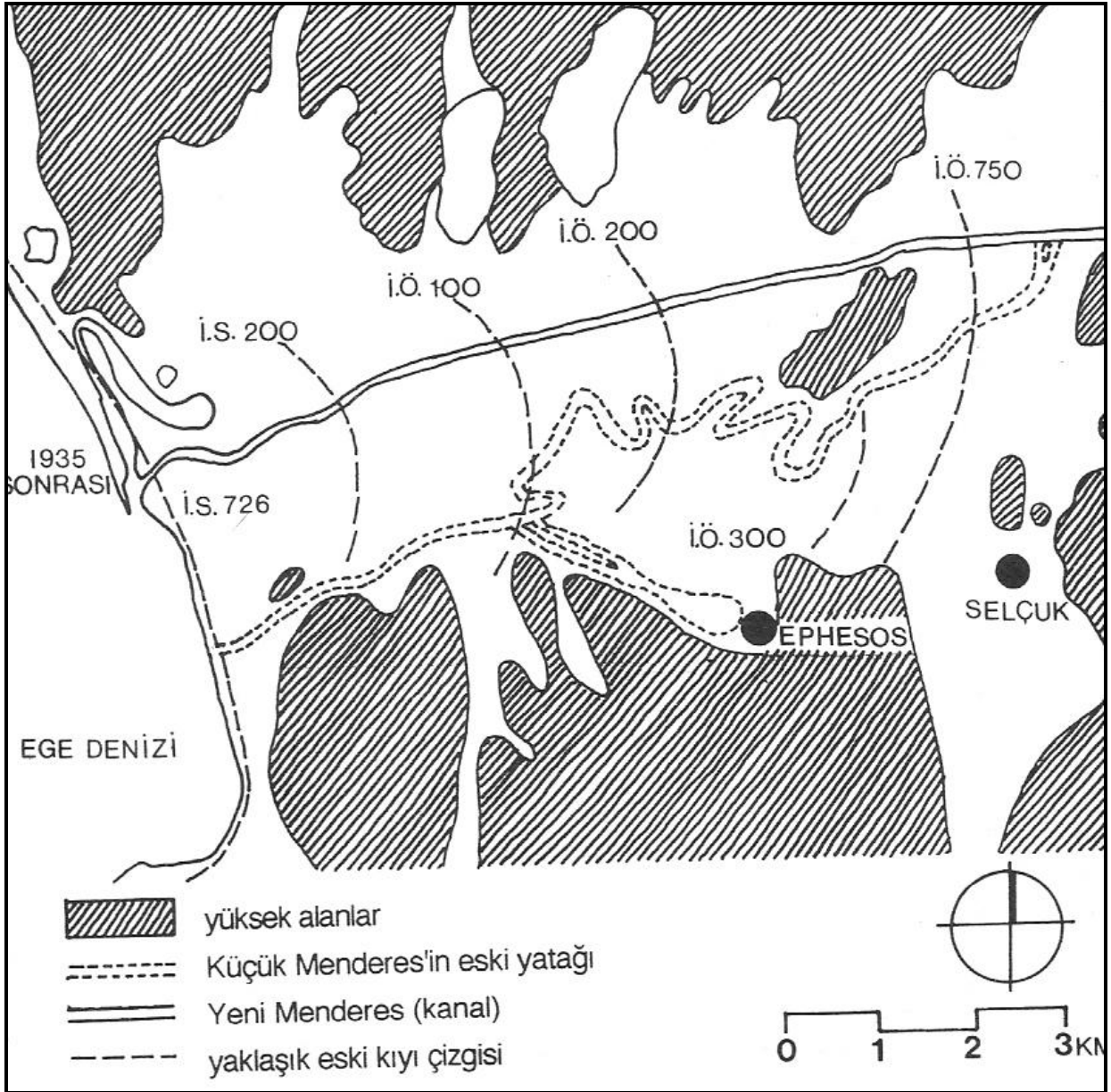
WYCHERLEY, R.E; **Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?**, çev. Nur Nirven-Nezih Başgelen, 3.bs, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993.

Harita 1: Antik İonia Bölgesi

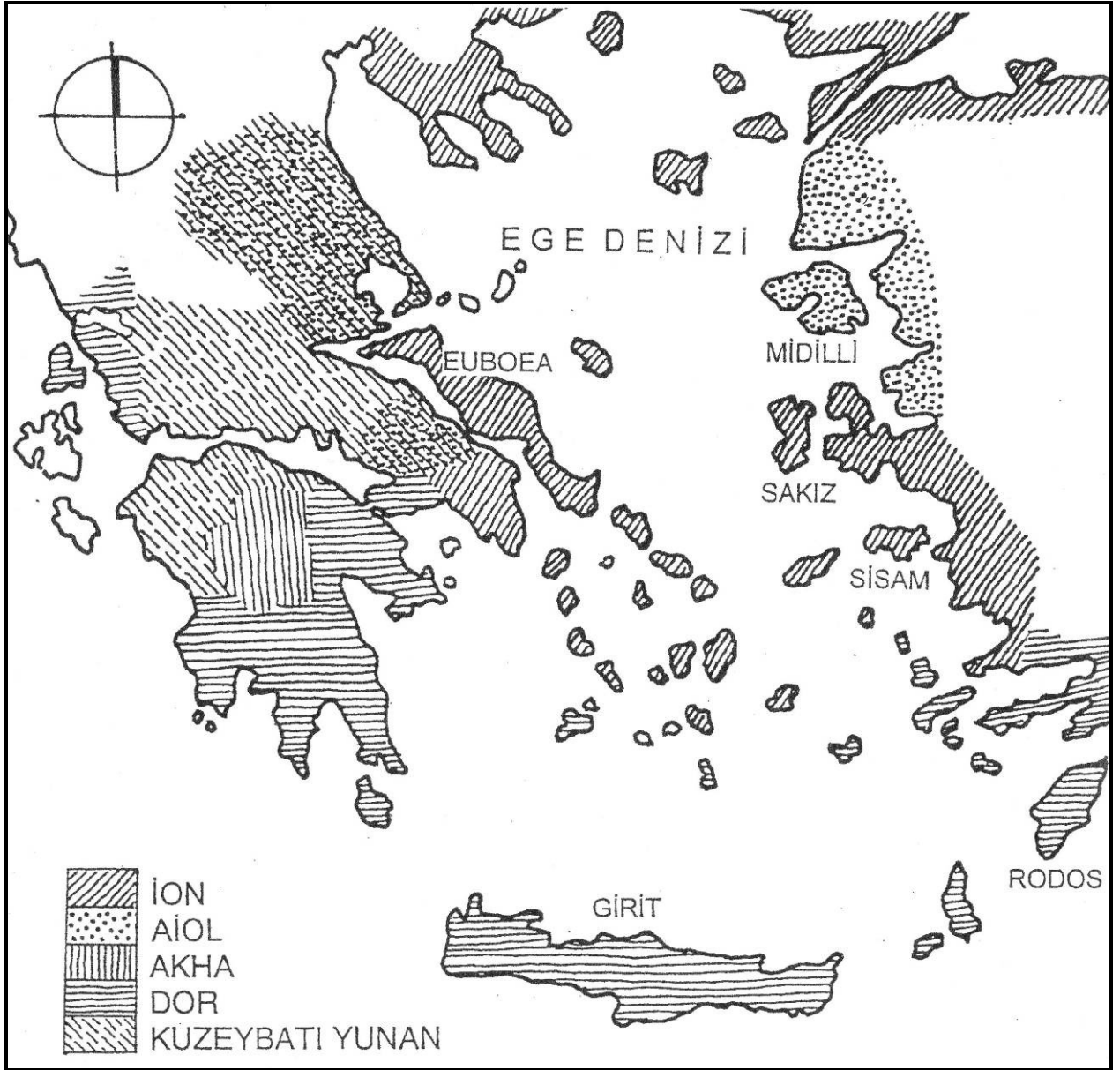
Harita 2: Ege Denizi'nin kıyı çizgisi boyunca Yer Alan Batı Anadolu Yerleşimleri

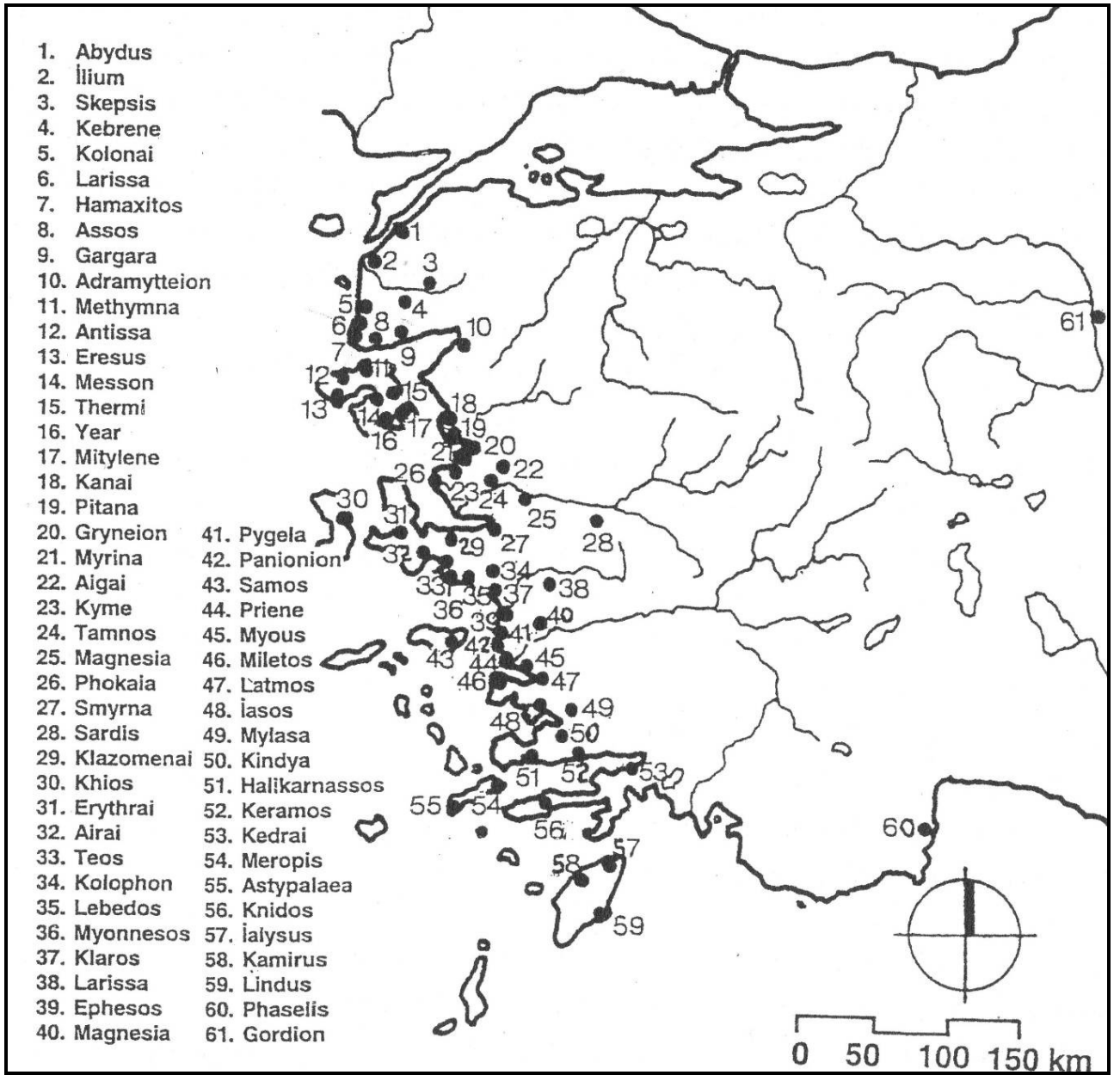
Harita 3: Küçük Menderes Nehrinin Jeomorfolojik Değişimi

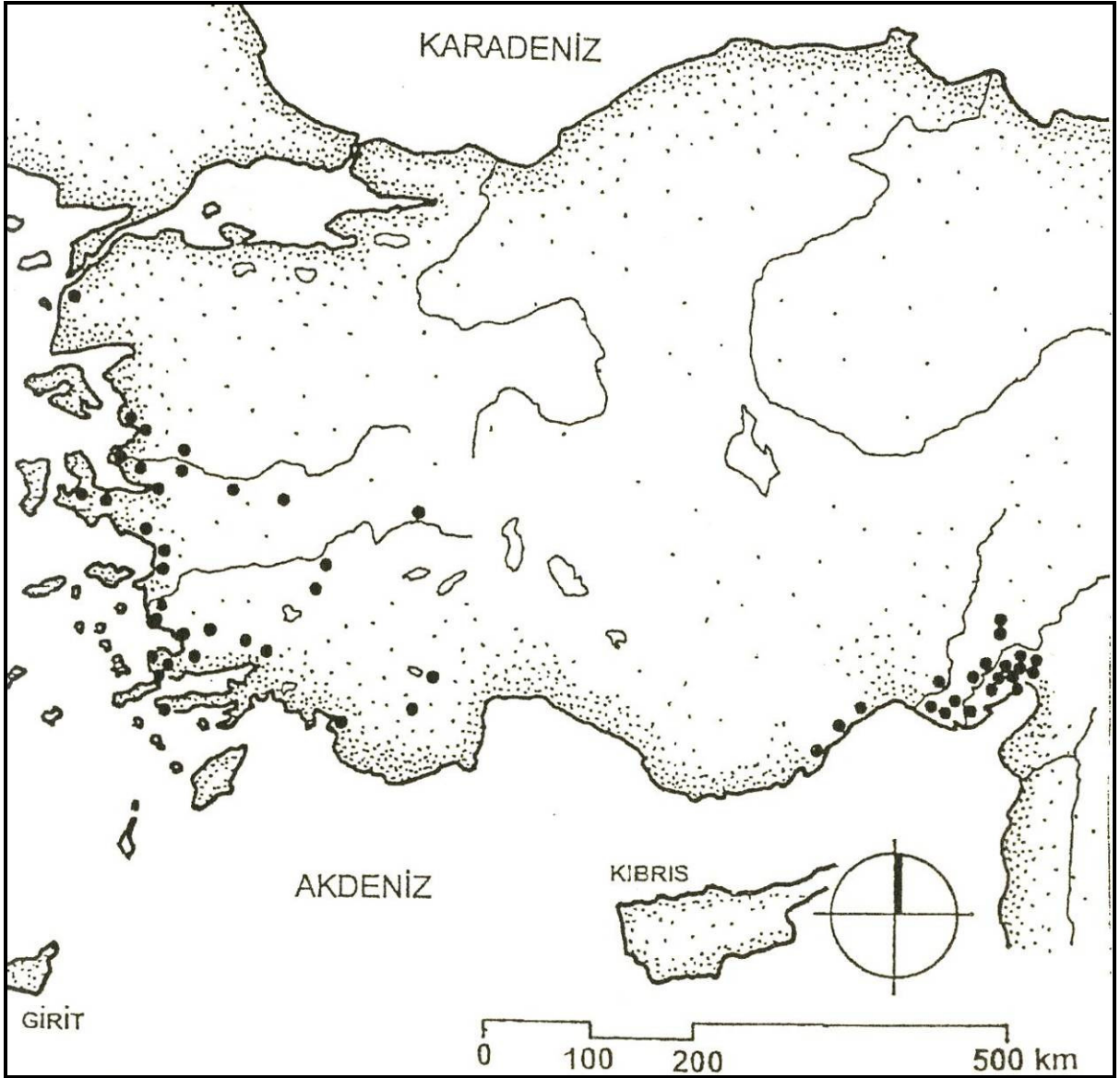
Harita 4: Ege Göçleri ve Yunanlıların Batı Anadolu'ya Gelişi

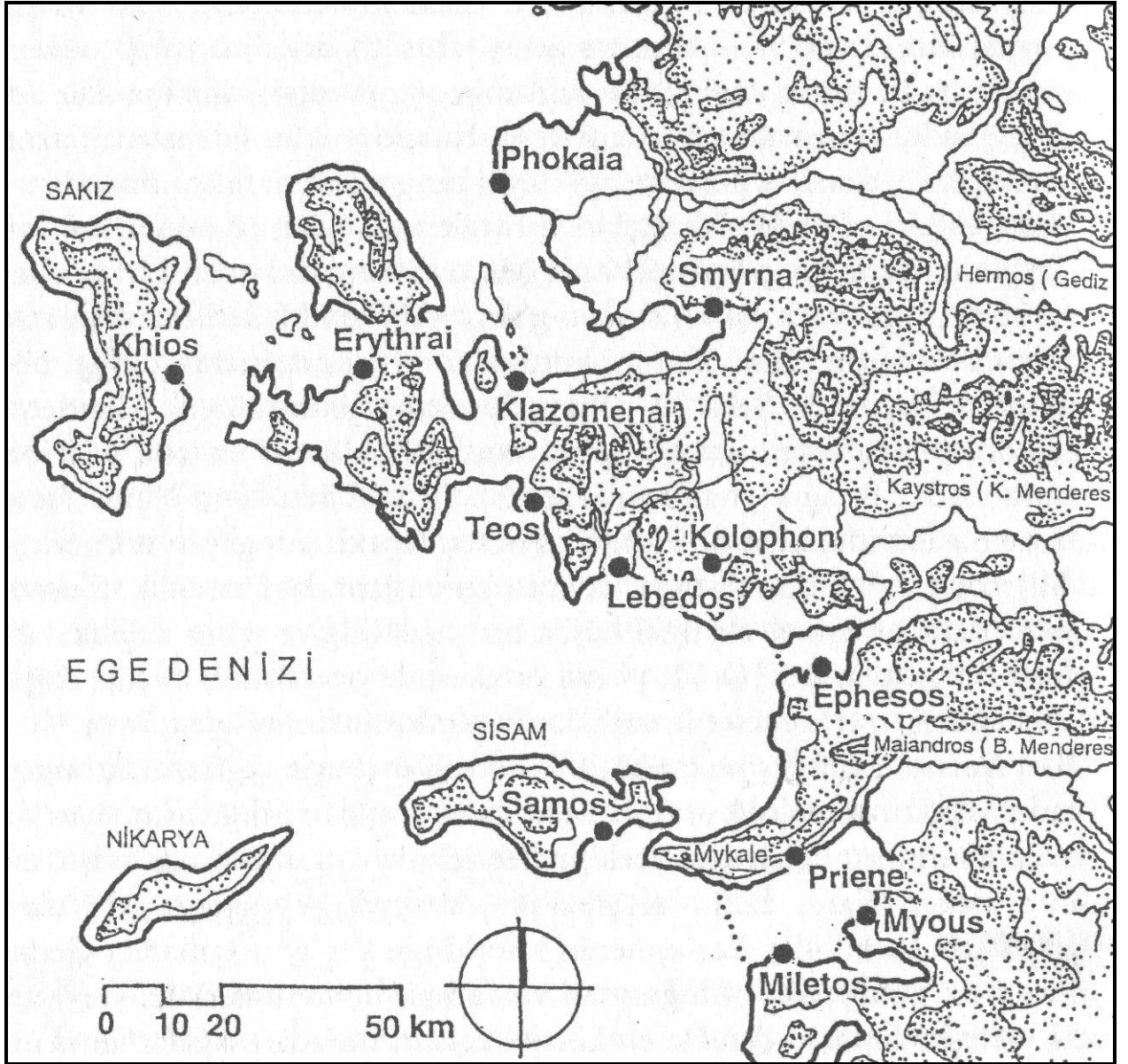
Harita 5: Ege Göçleri Sonrasında Yunanlıların Yerleşimi

Harita 6: Batı Anadolu Kıyılarında Yunan Polis-Kent Devletleri

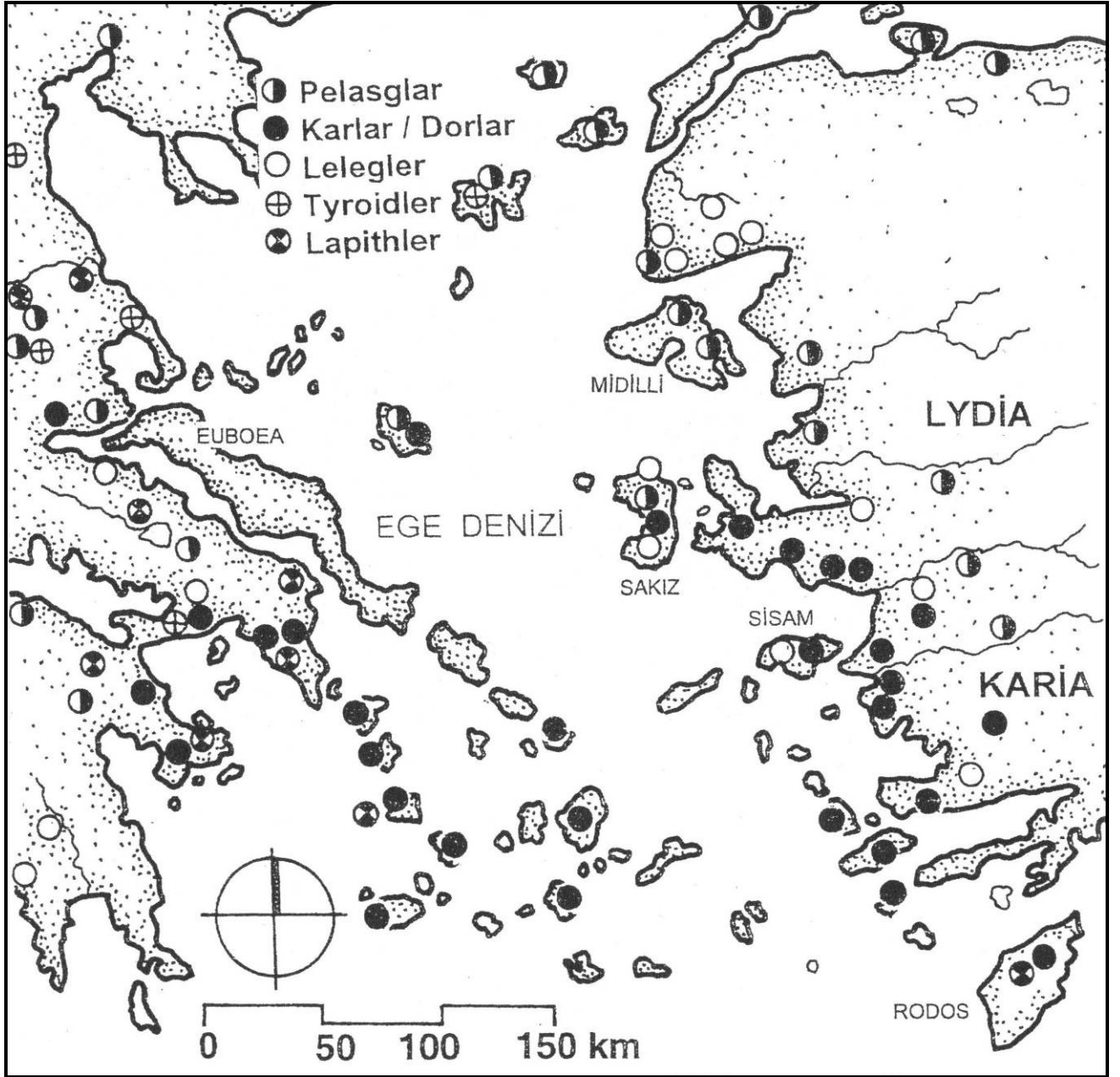
Harita 7: M.Ö. 1400-1200 Yılları arası Batı Anadolu'da Akha seramiklerinin
Görüldüğü yerleşimler

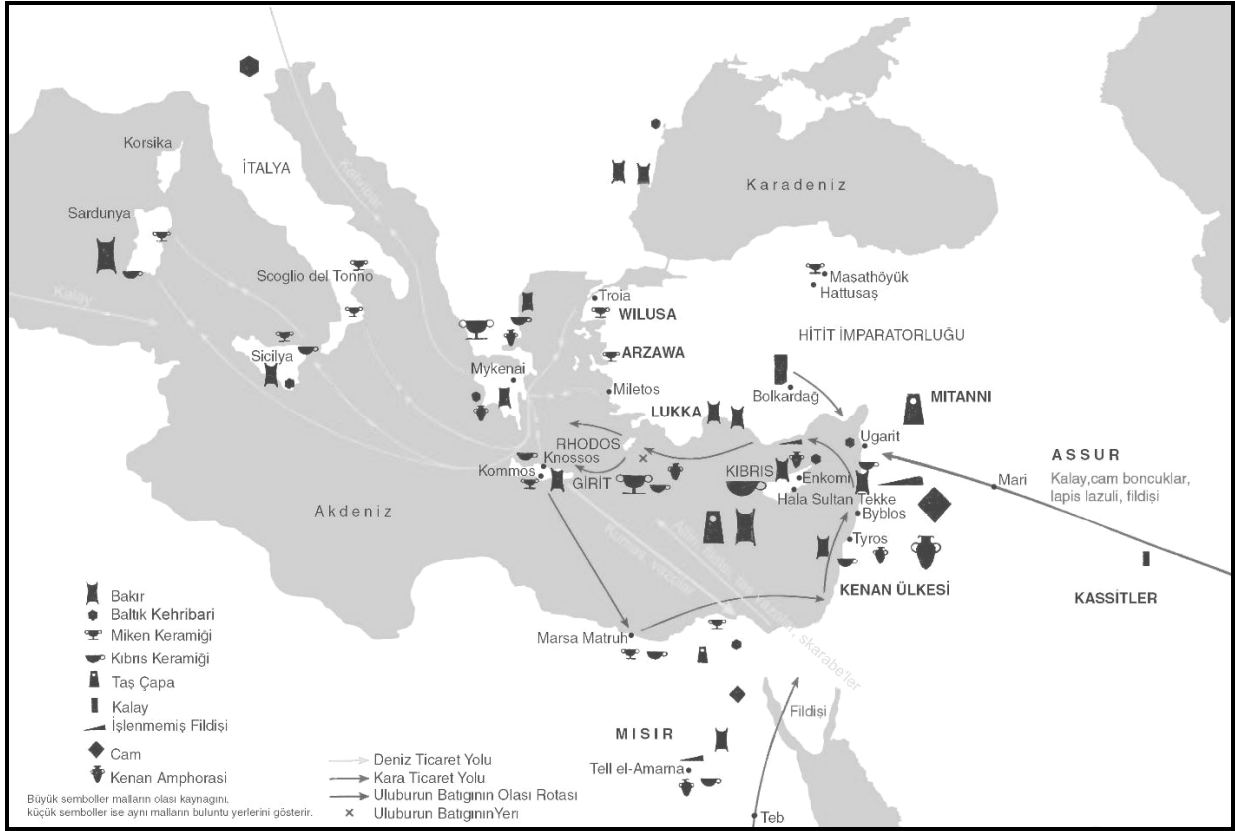
Harita 8: İon Kentleri

Harita 9: Ege Göçleri Sonrasında Anadolu'da Oluşan Siyasi Yapı

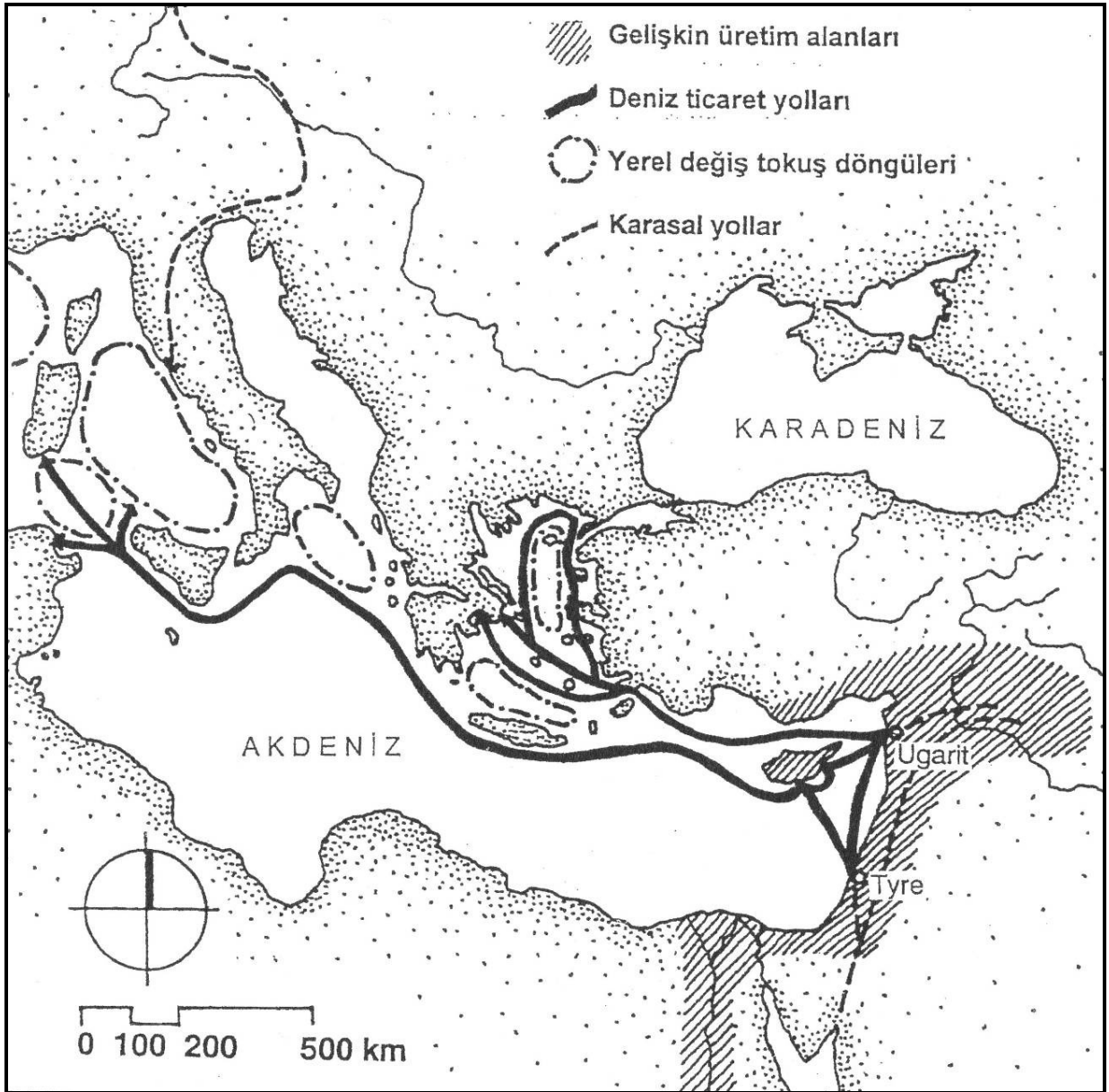
Harita 10: Batı Anadolu'nun ve Kıta Yunanista'nın M.Ö 1. binyıl Başlarında Kültürel Coğrafyası

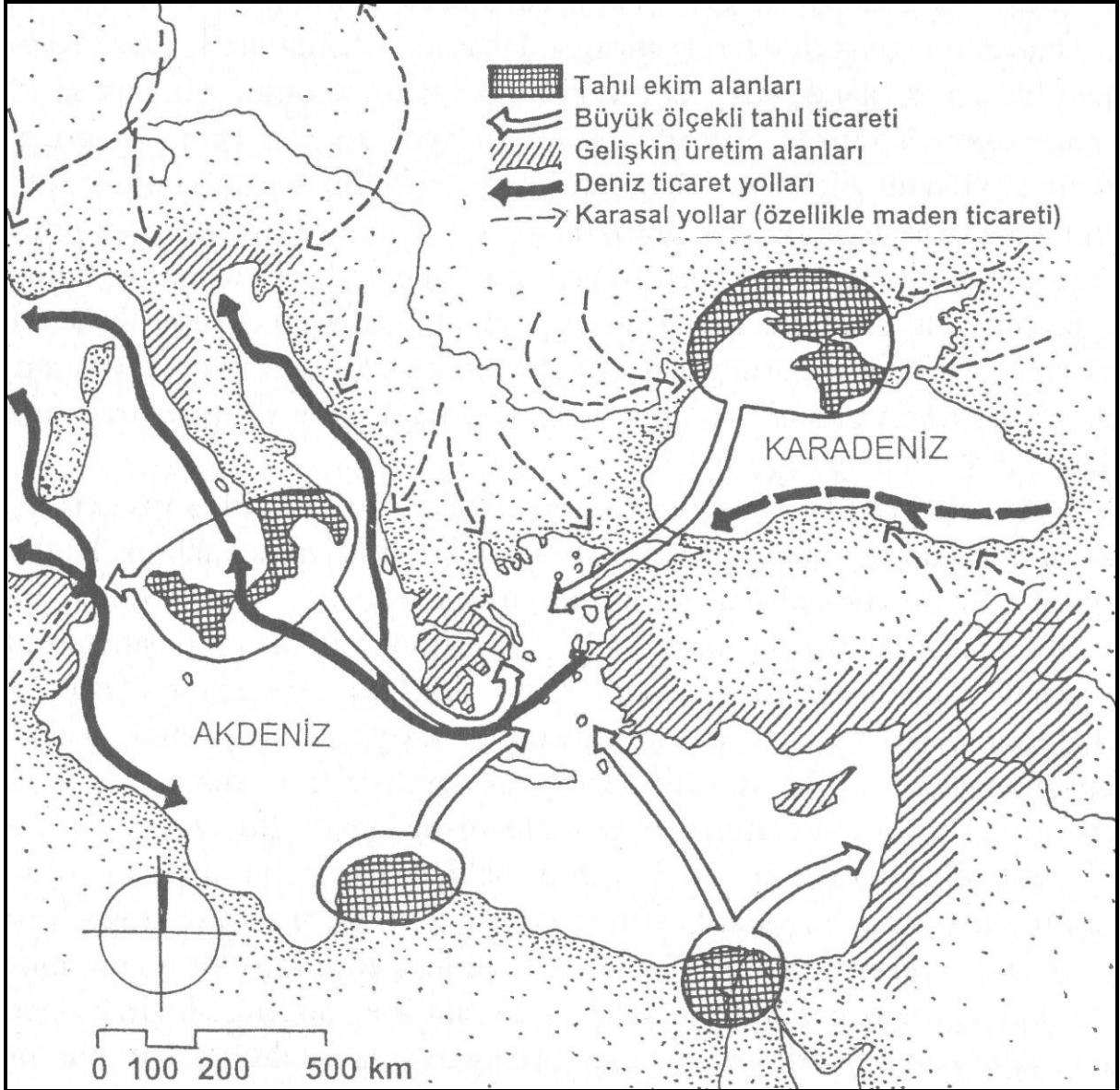
Harita 11: M.Ö. 1400-1200 Yılları Arası Myken Deniz Ticaret Yolları ve Doğu Akdeniz Ticaret Rotası

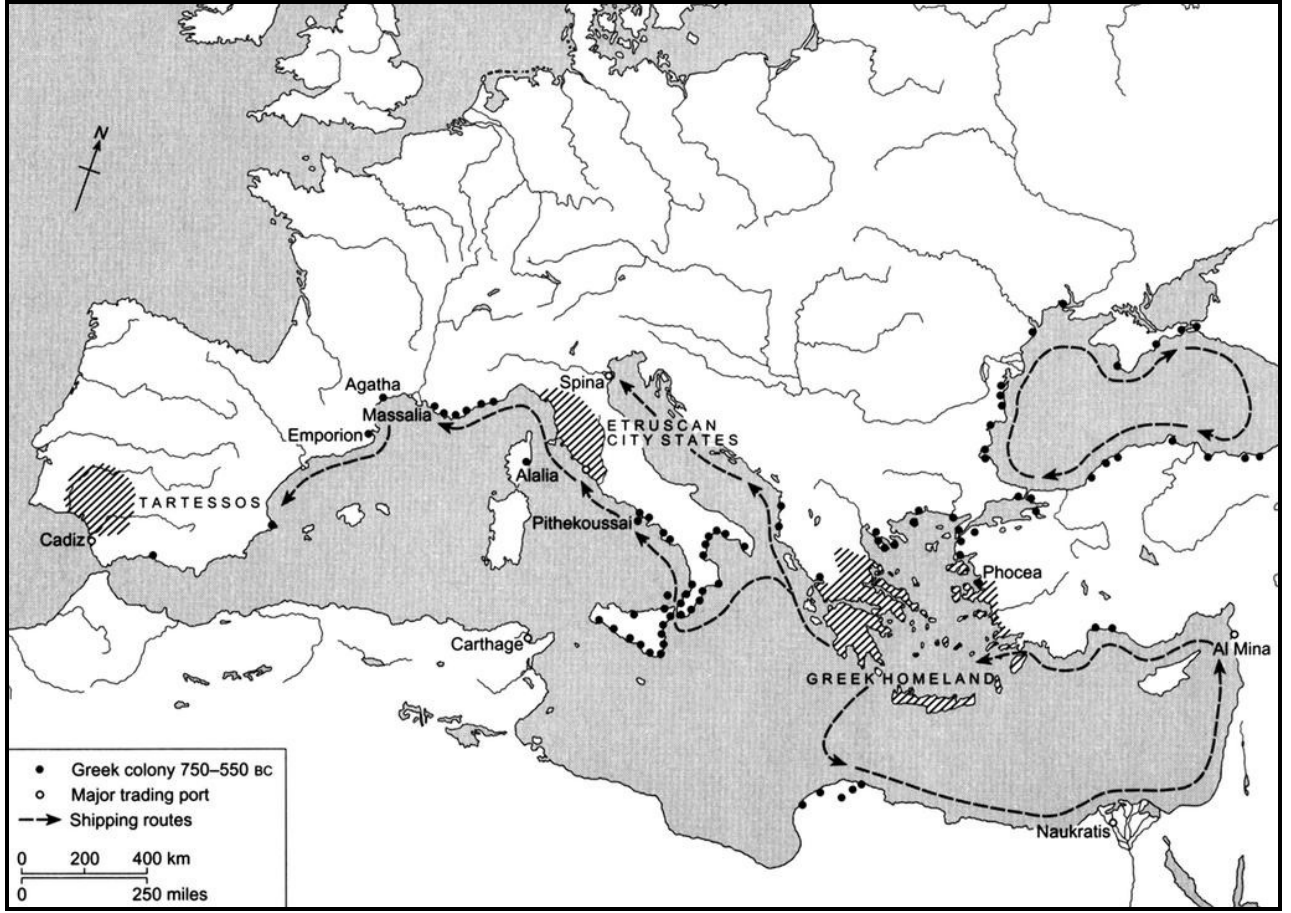
Harita 12: M.Ö. 8. Yüzyıldan İtibaren Yunan Kolonizasyon Yerleşimleri

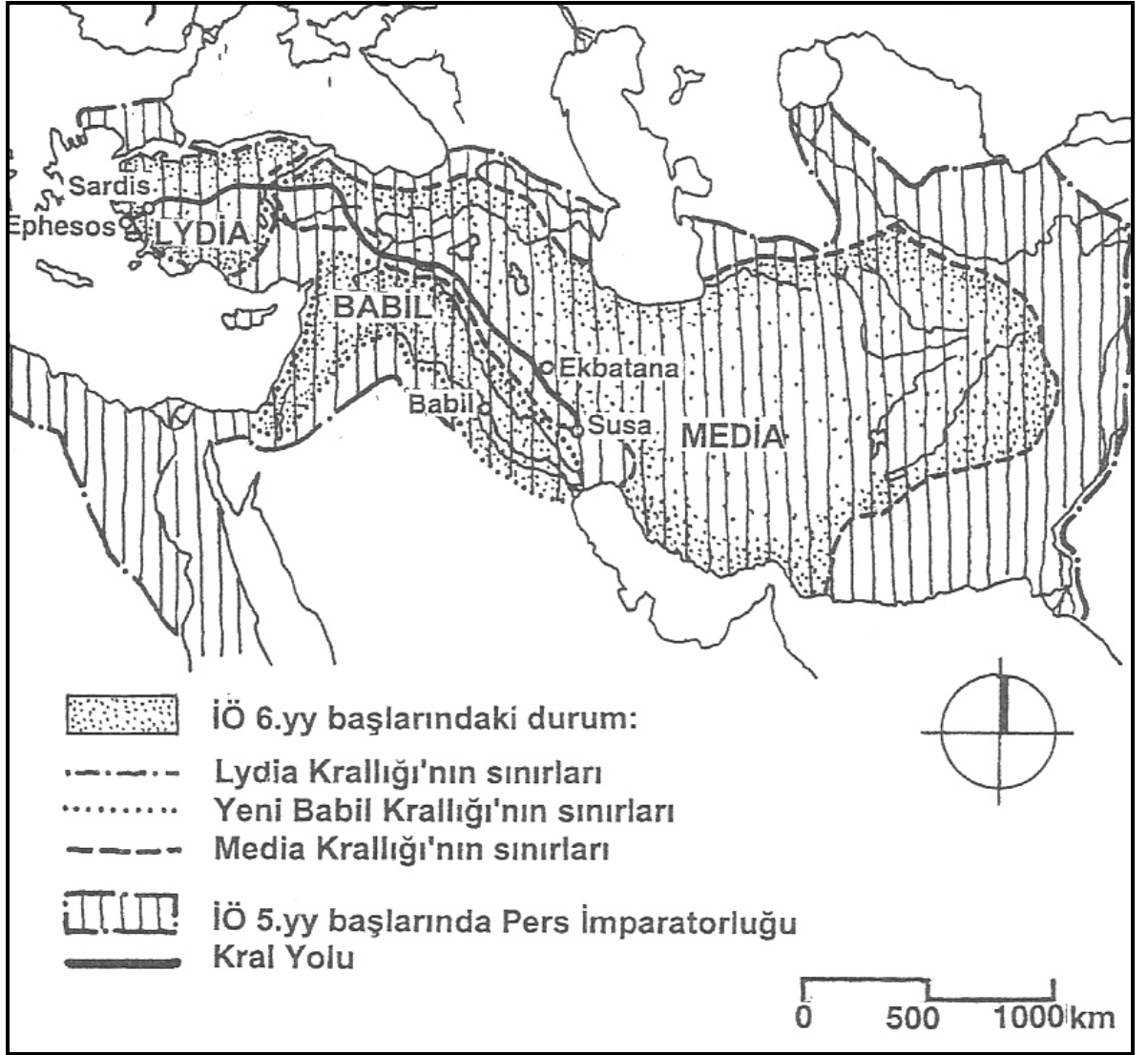
Harita 13: M.Ö 10. ve 9. Yüzyıllarda Akdeniz Çevresinde Fenike Ticaret Yolları

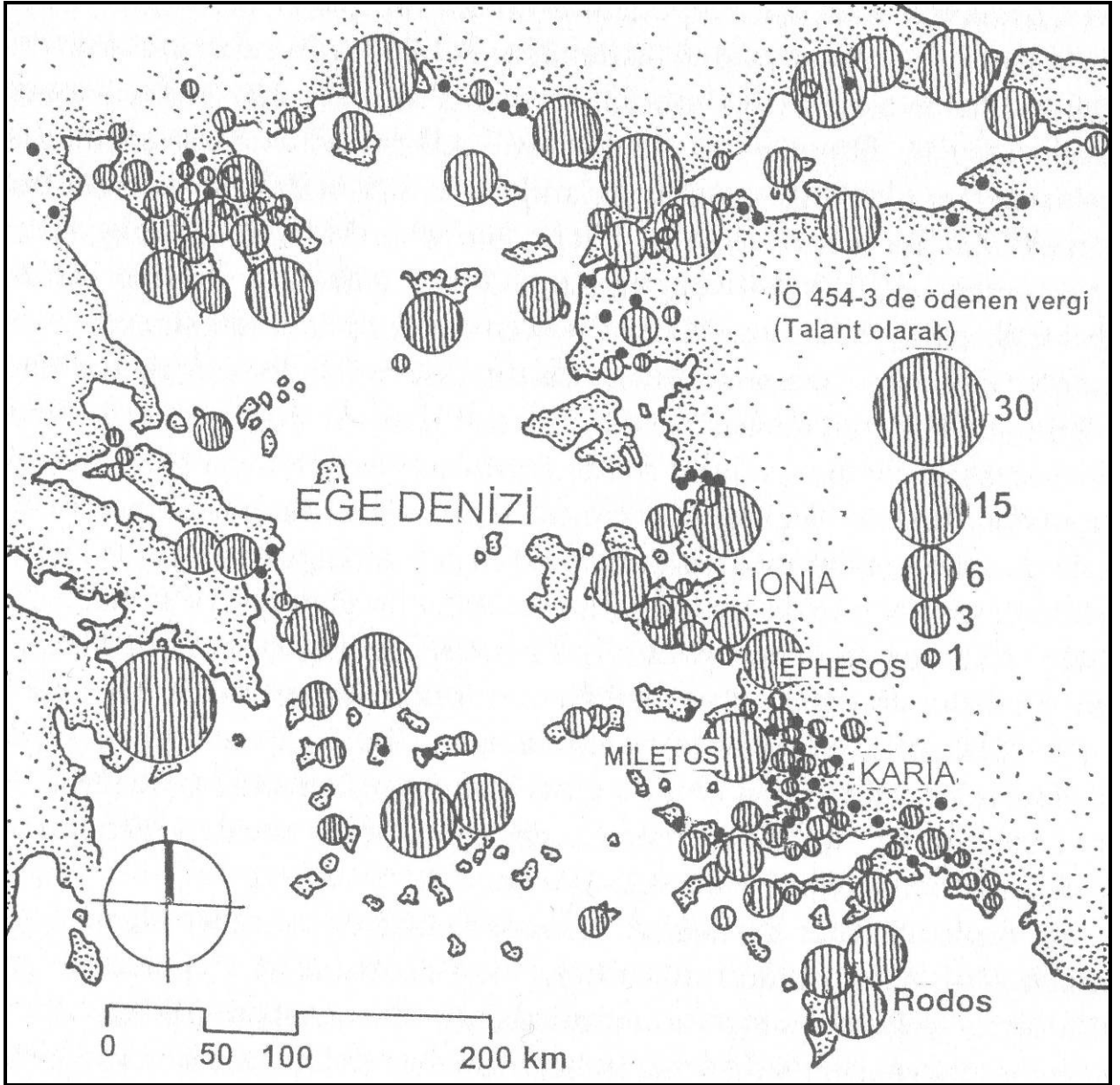
Harita 14: M.Ö 7.ve 6. Yüzyıllarda Ege ve Akdeniz de Tahıl Ticareti

Harita 15: Yunan Kolonizasyonu ve İtalya-Sicilya Yerleşimleri

Harita 16: Pers İmparatorluğu

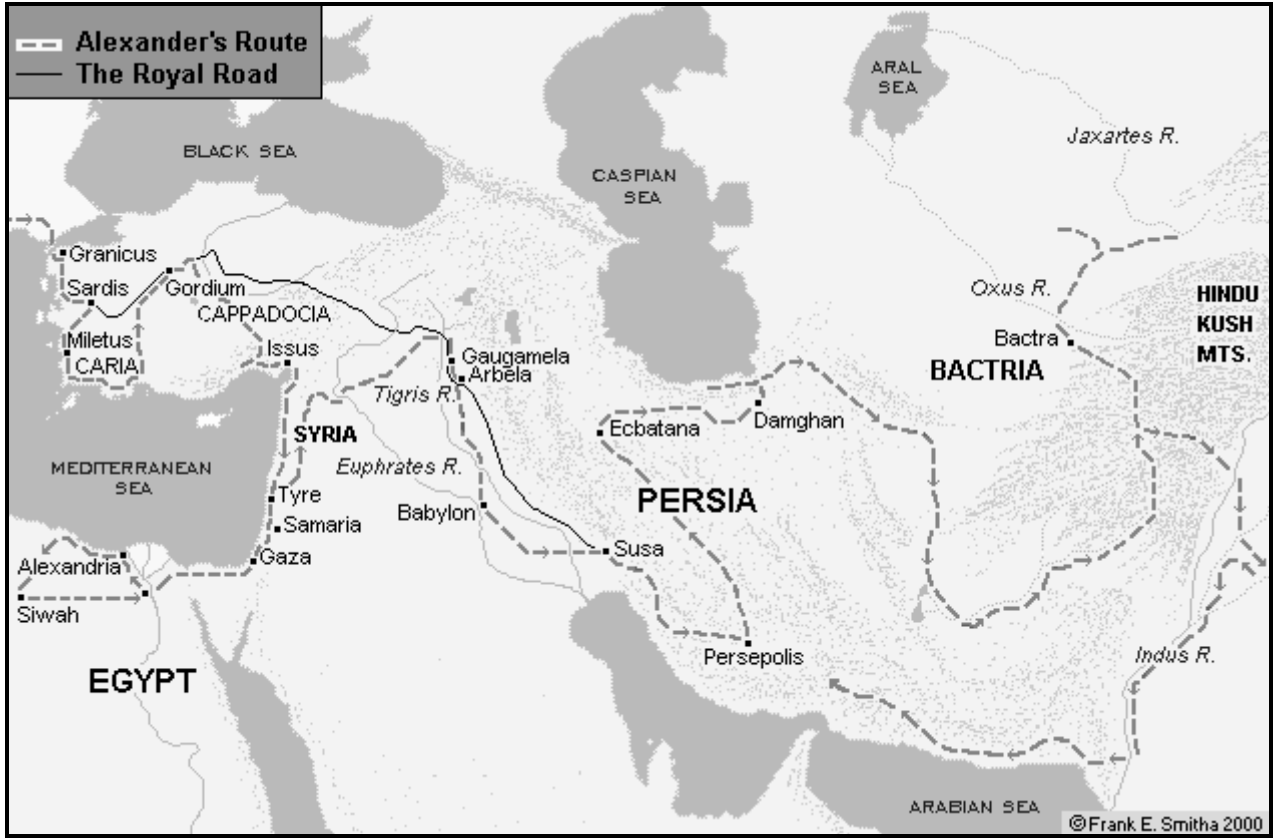
Harita 17: Attika- Delos Birliği ve Ödenen Vergi Miktarları

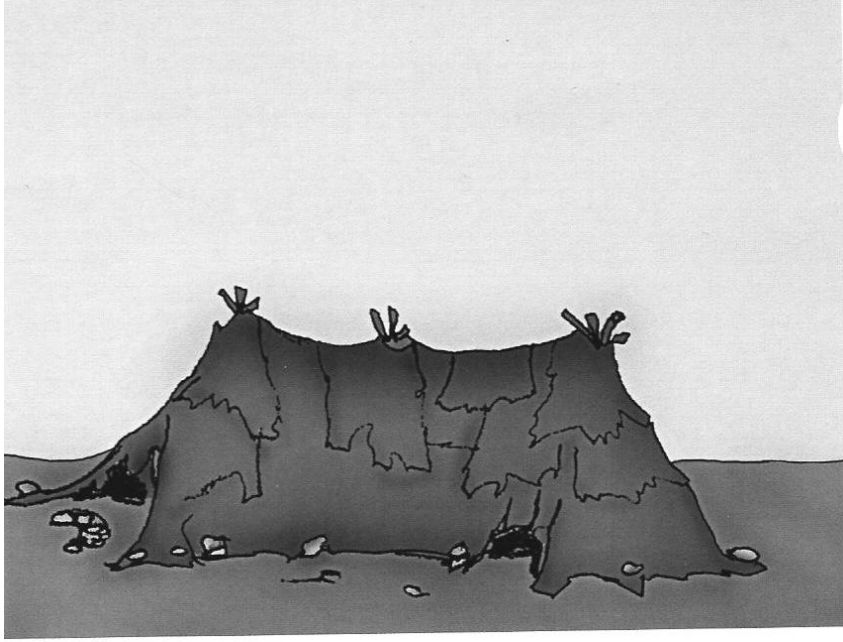
Harita 18: Peloponnesos Yarımadası

Harita 19: Helenistik Dönem Siyasi Yapı

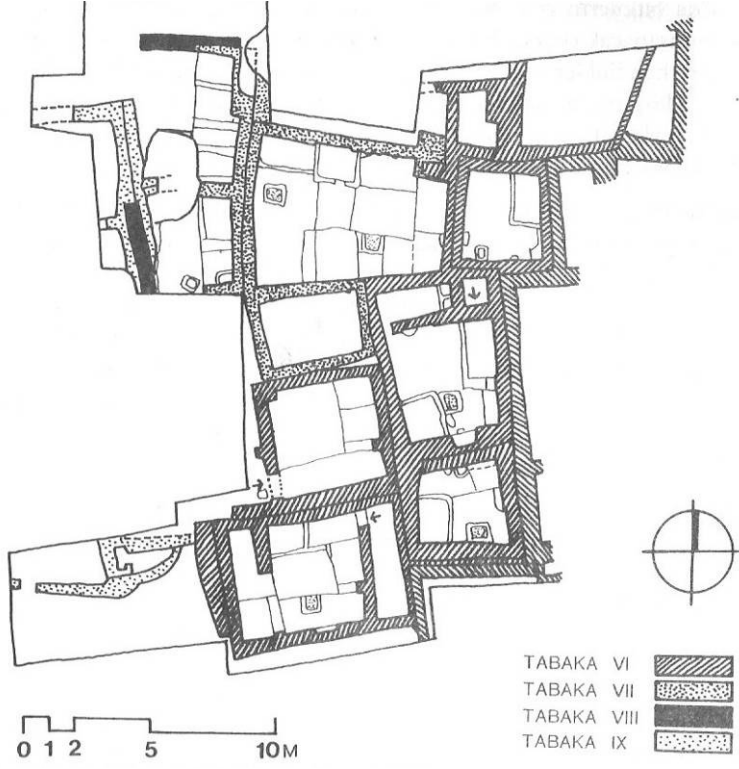
Harita 20: Büyük İskender'in Sefer Güzergahı

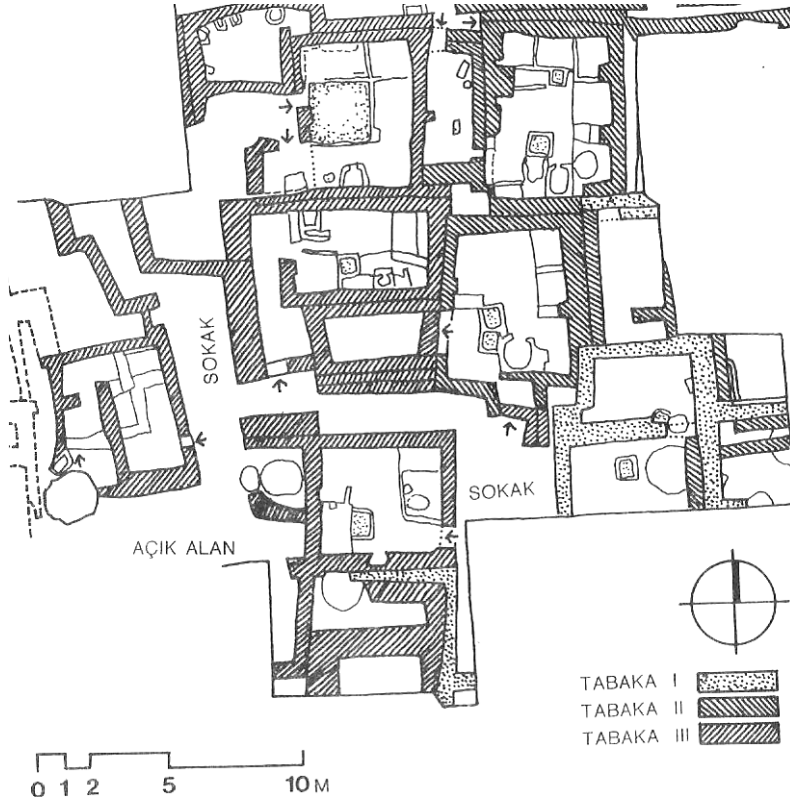
Şekil 1: Basit Örüler

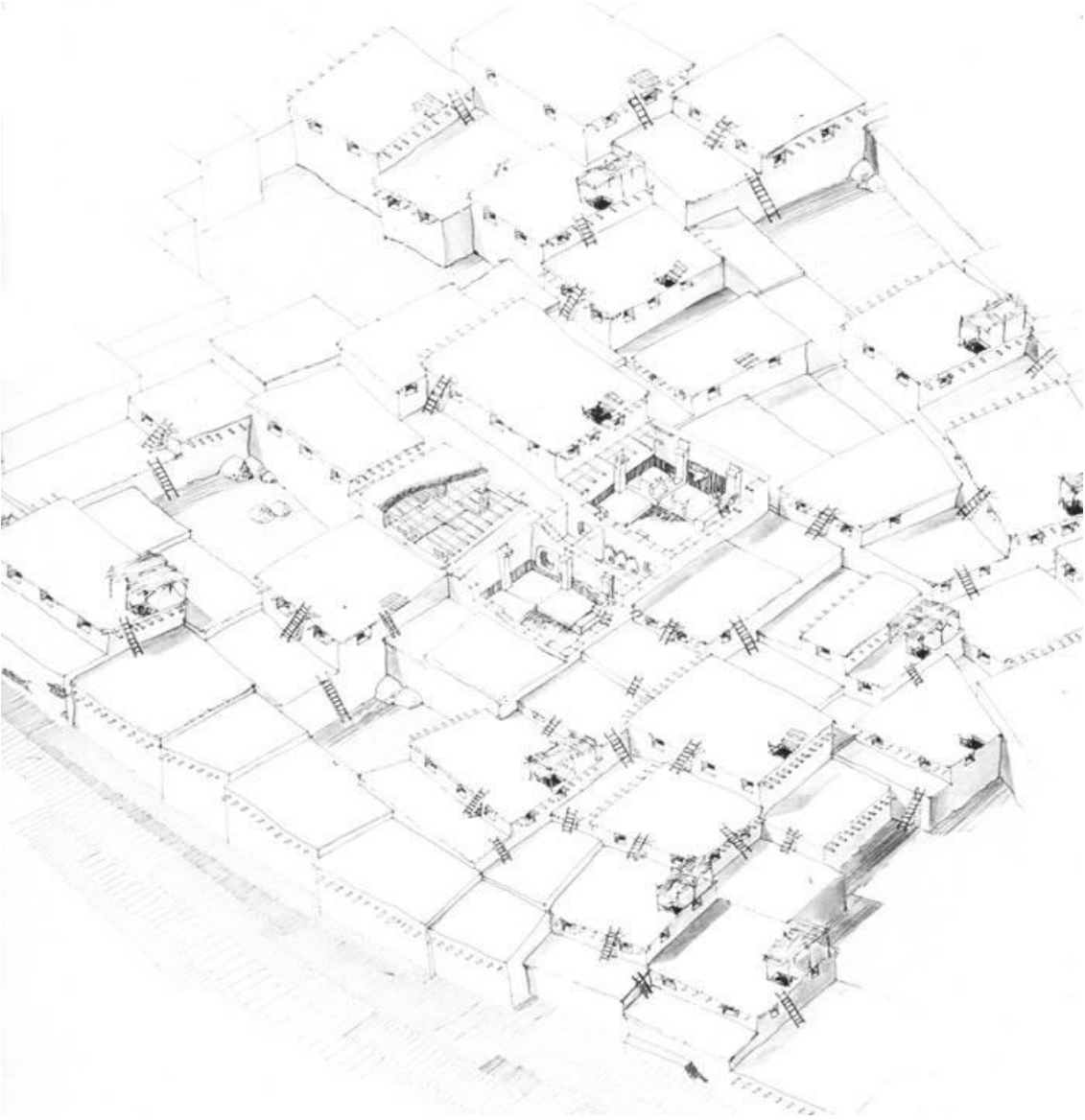
Şekil 2: Basit Yapıların Üzerlerinin Dal ve Deriyle Örtülmesi

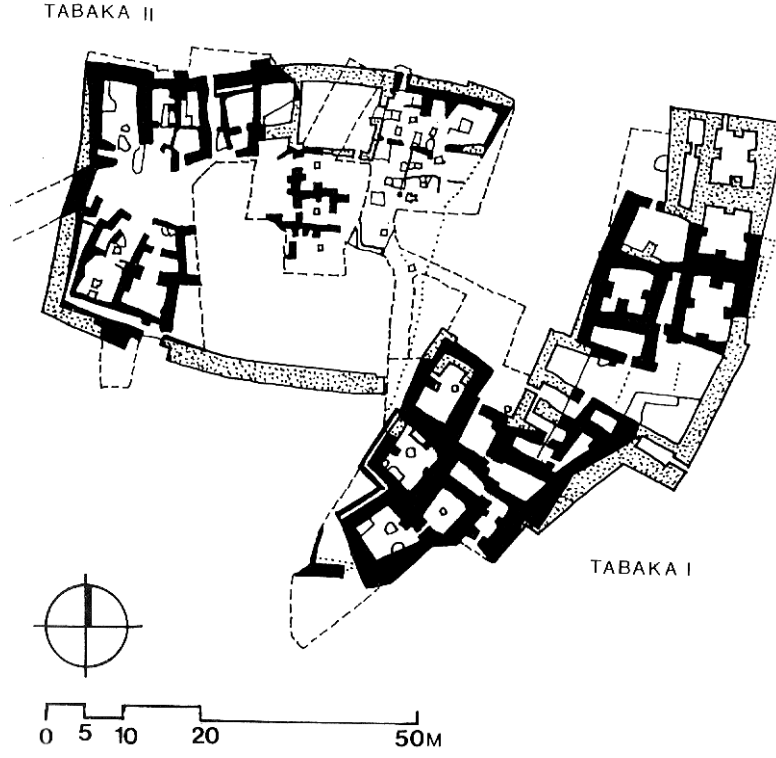
Şekil 3: Çatalhöyük'te Erken Neolitik Döneme Tarihlenen VI-IX Tabaka Konutları

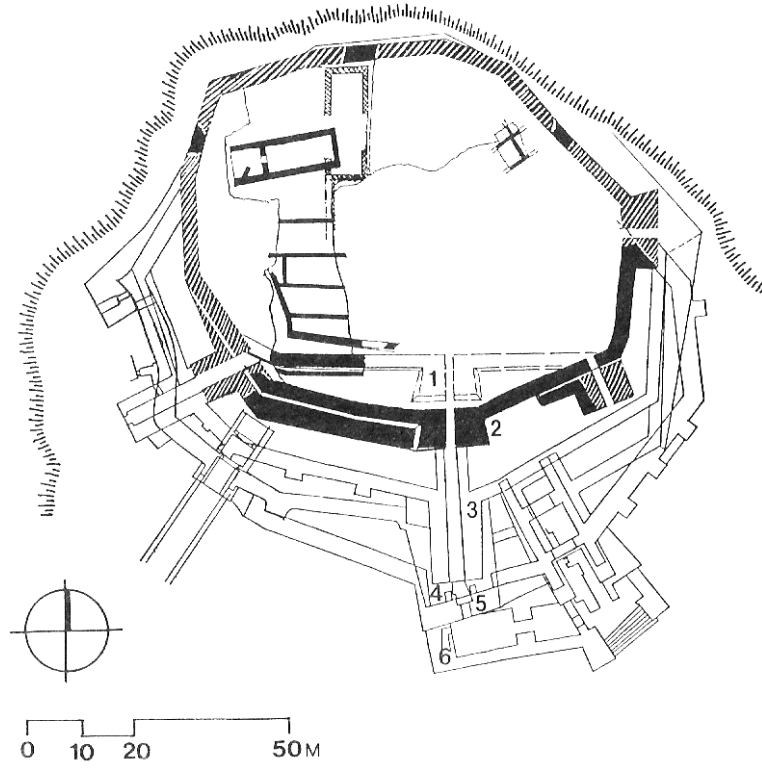
Şekil 4: Çatalhöyük I-III. Tabaka Arası Konut yapısı

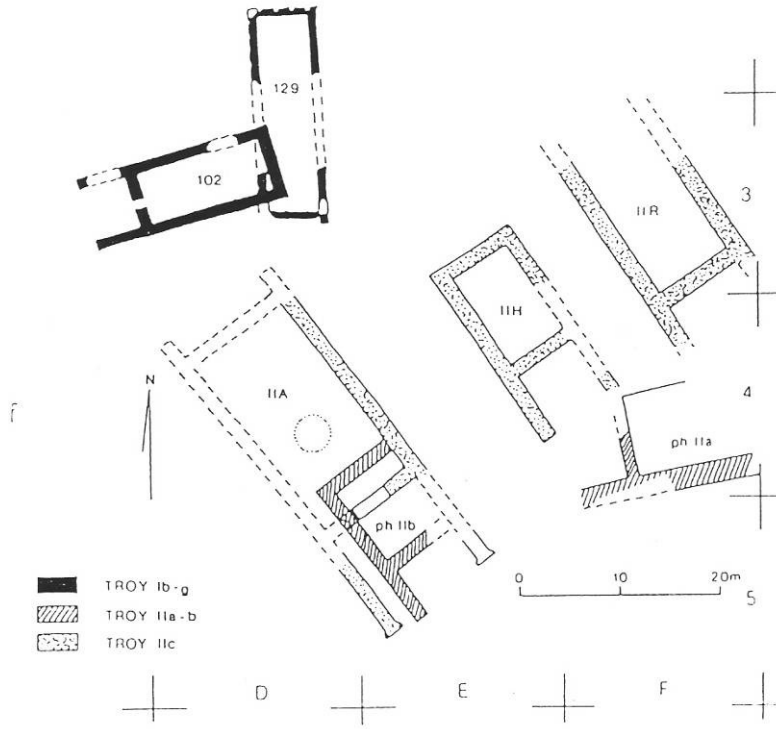
Şekil 5: Çatalhöyük'te VI. Yapı Katı: Tek düze Olan Konut Yapısı

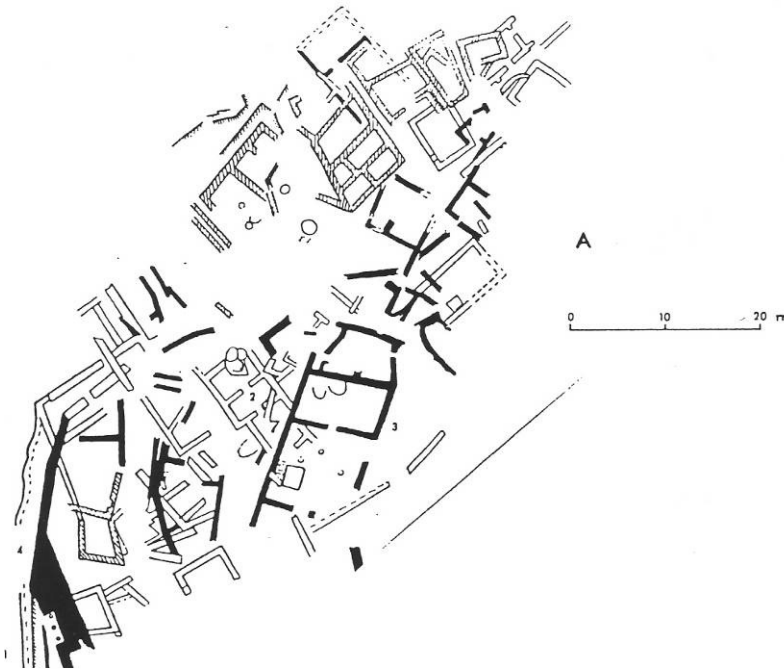
Şekil 6: Hacilar Höyüğü I. ve II. Tabakada ki Konutlar

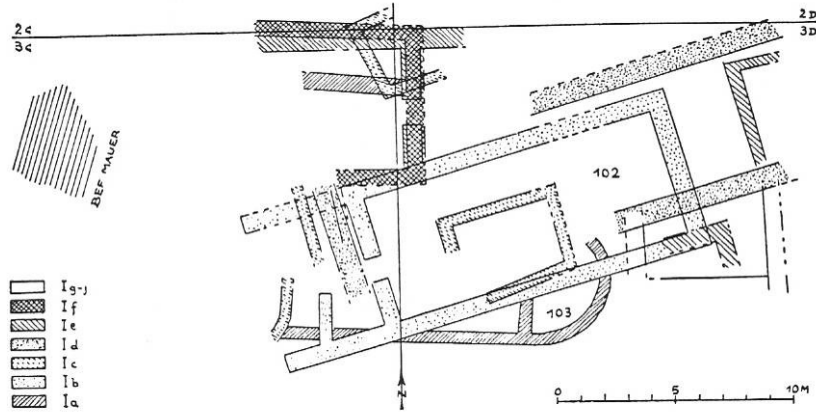
Şekil 7: Troia İç Kale Planı

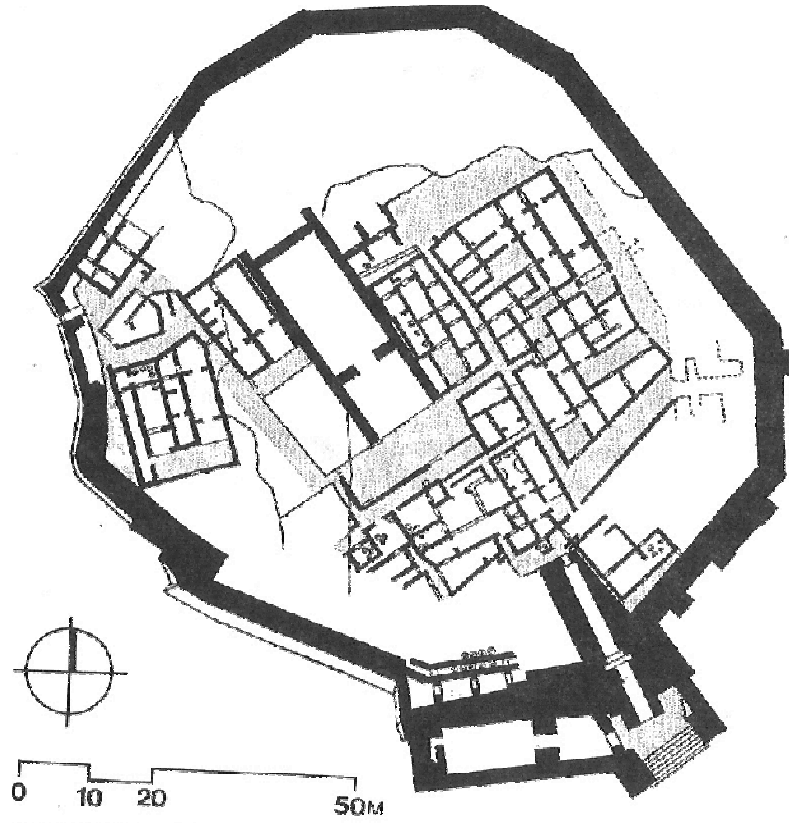
Şekil 8: Troia I Yapı Katına Ait Megaronlar

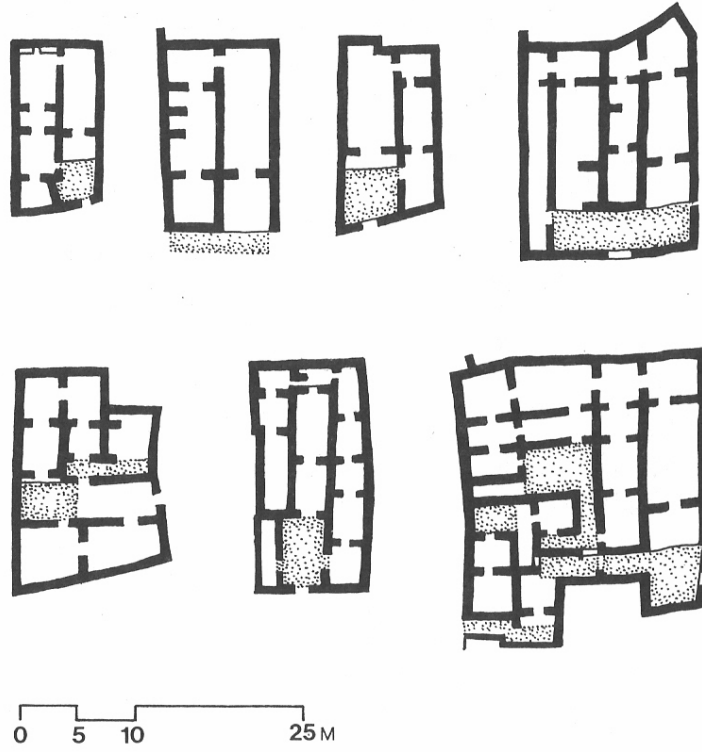
Şekil 9: Sekslo Yerleşiminin Genel Planı ve Megaron Planlı Yapı

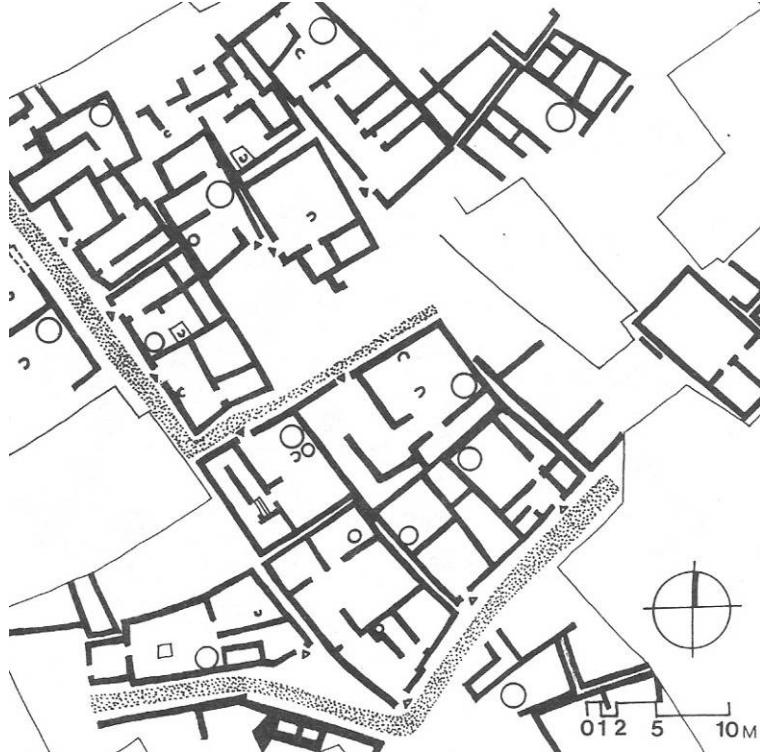
Şekil 10: Troia kalesi ilk megaron; Ev 102

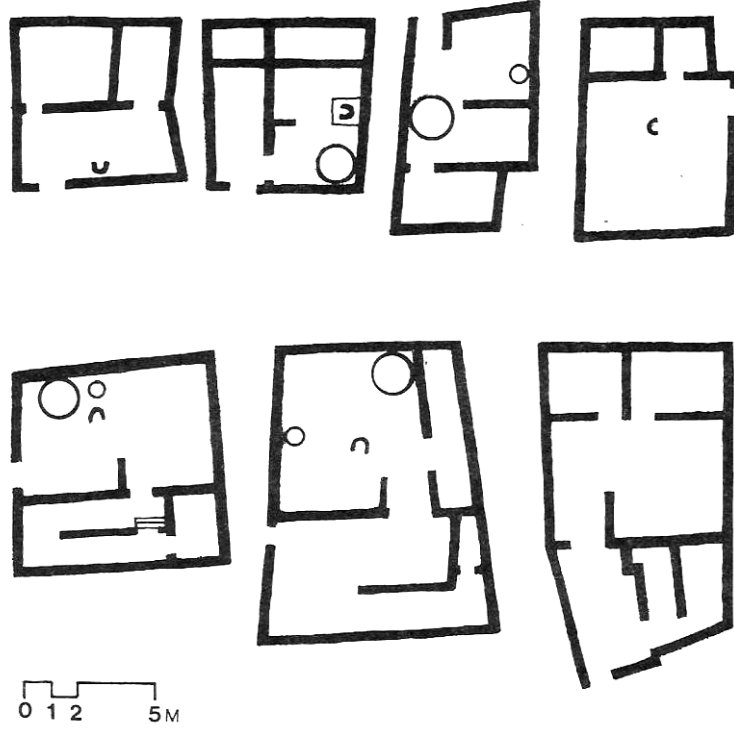
Şekil 11a: Troia II Yapısı ve Konut Dokusu

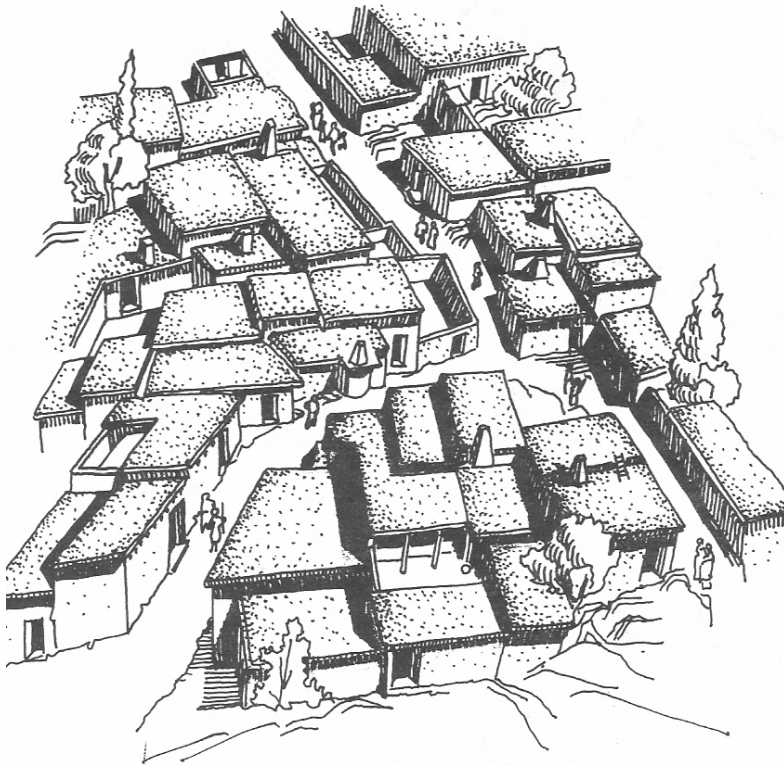
Şekil 11b: Troia II Yapı Katında ki Farklı Büyüklükteki Konutlar

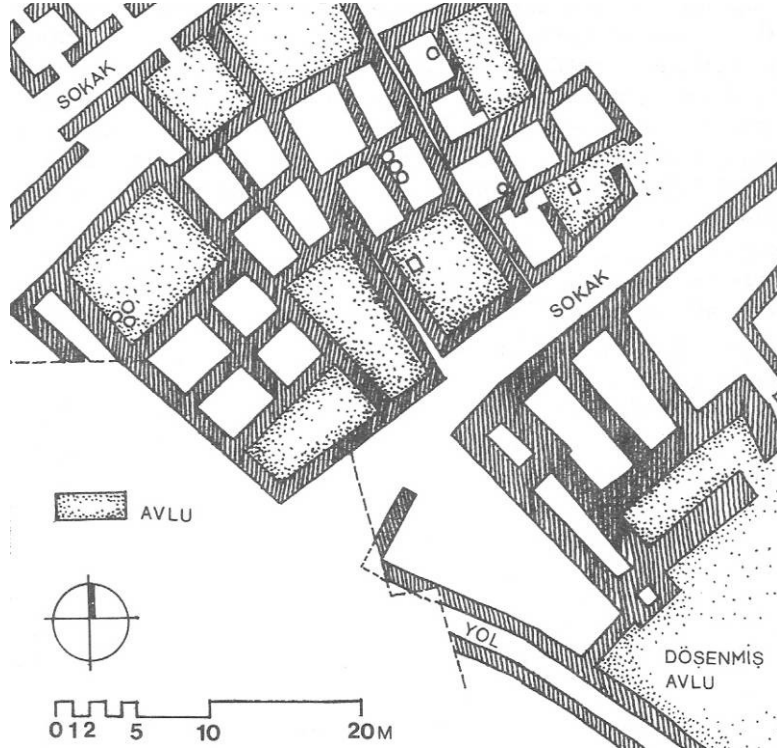
Şekil 12: Kaniş Karum da Sokak Dokusu ve Konutlar

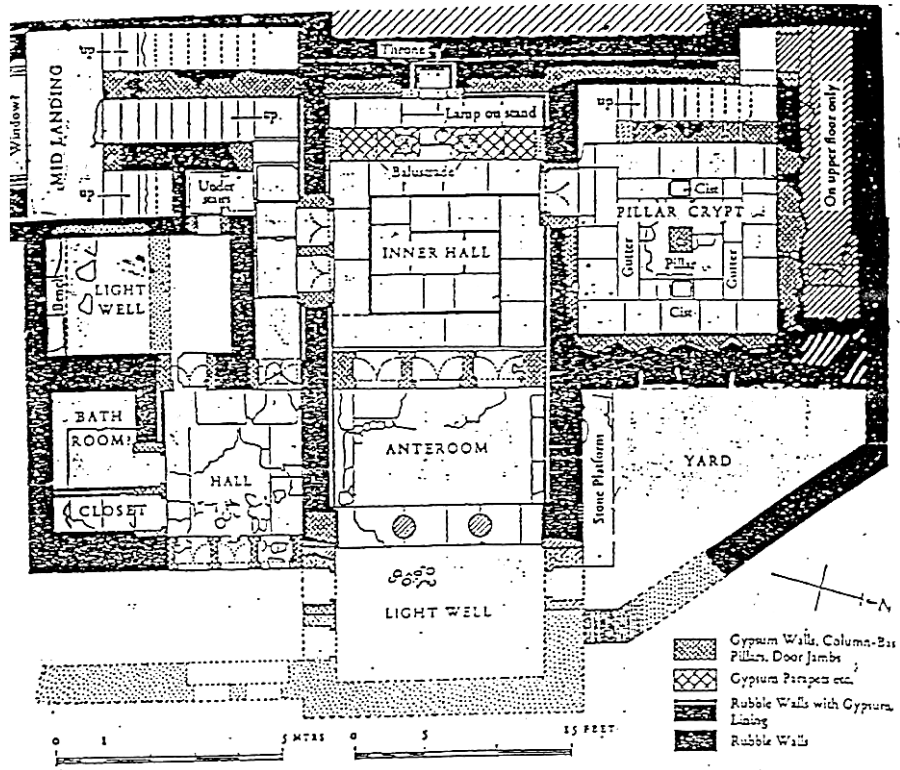
Şekil 13: Kaniş-Karum Konut Planları

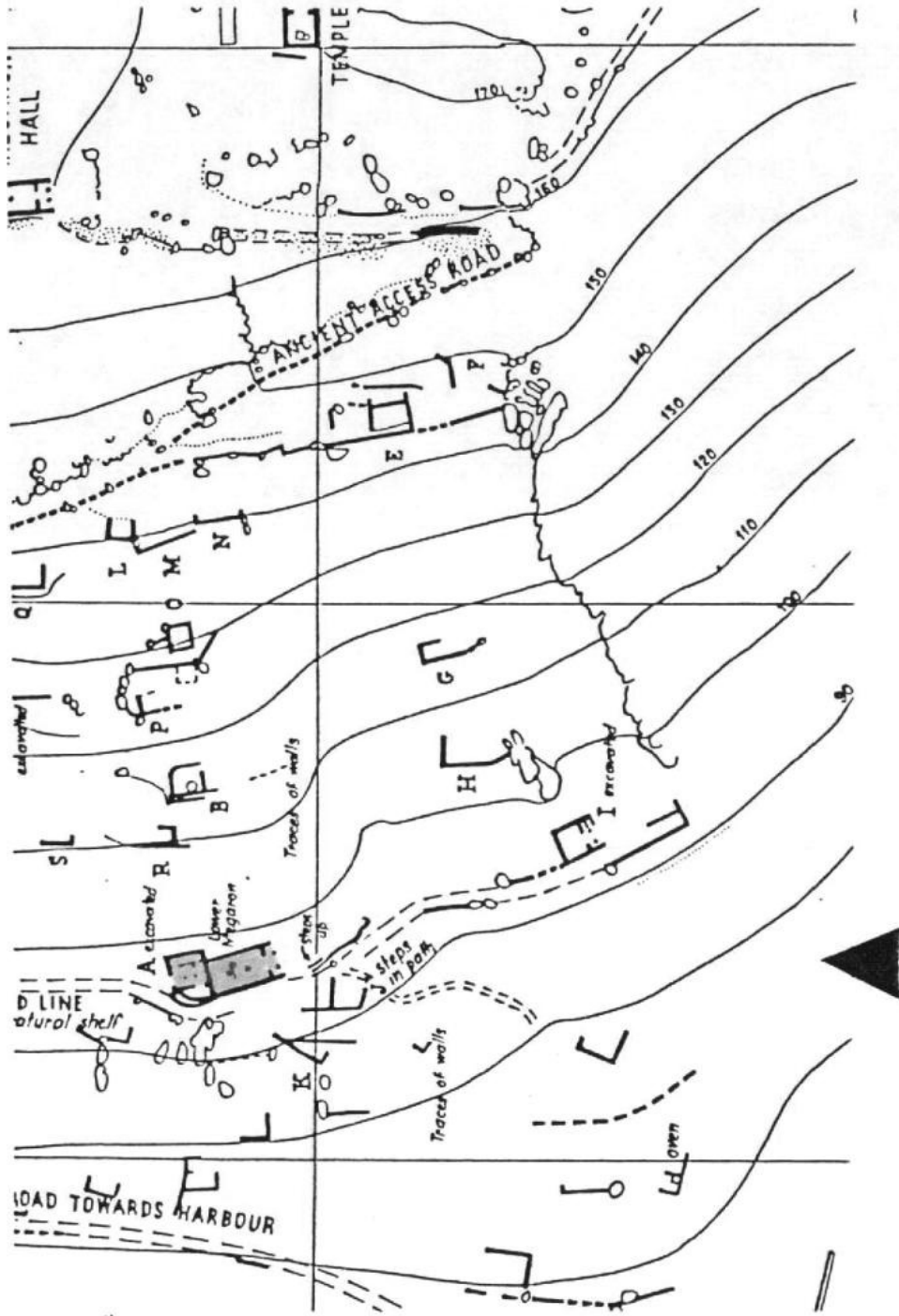
Şekil 14: Kaniş-Karum Konut Dokusu

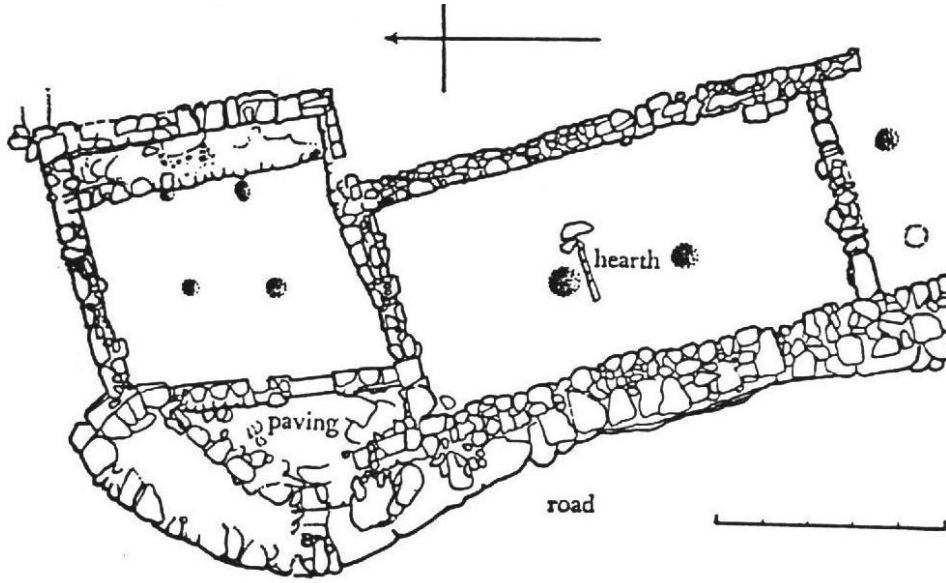
Şekil 15: Hattuşa'da Aşağı Kentte Yer alan Tapınak l'in Kuzeyinde yer Alan Konut Dokusu

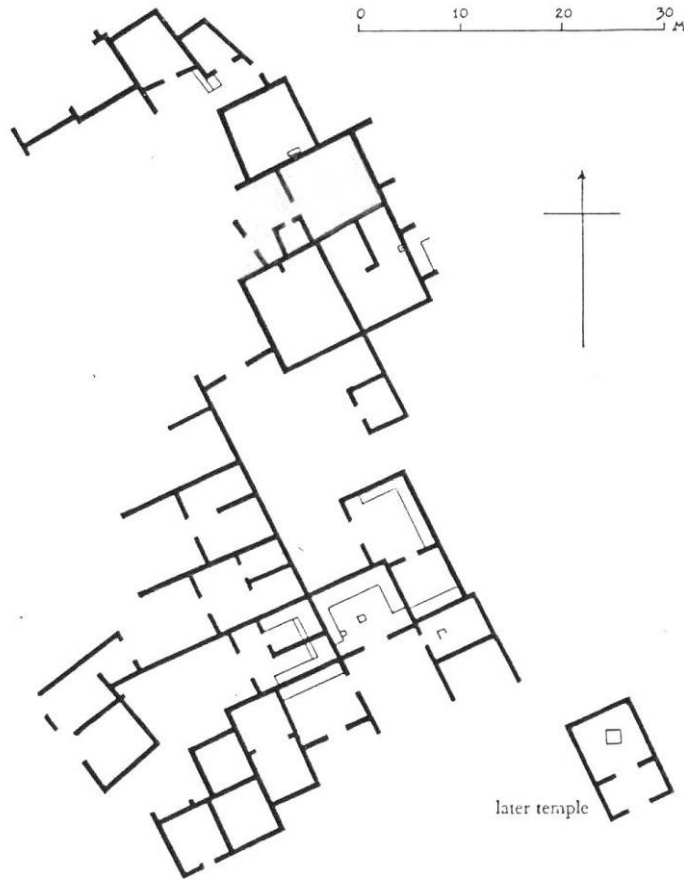
Şekil 16: Girit İlk Saraylar Dönemine Ait Knossos Saray Planı

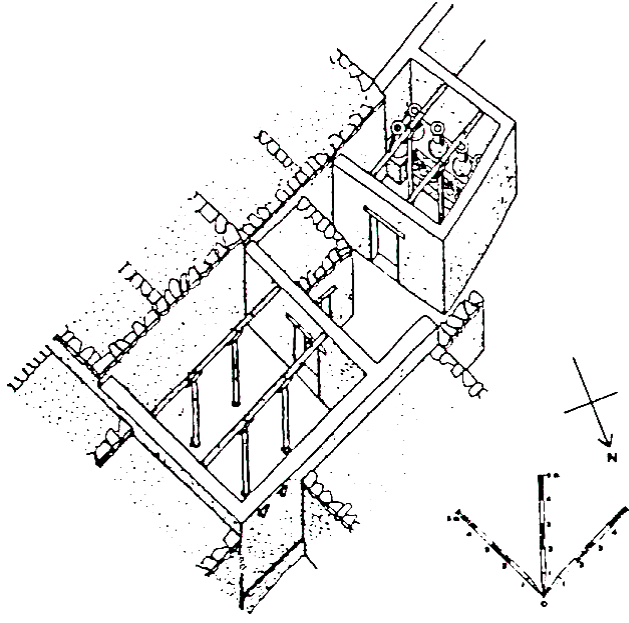
Şekil 17: Emporio Konutlar ve Şehir Planı

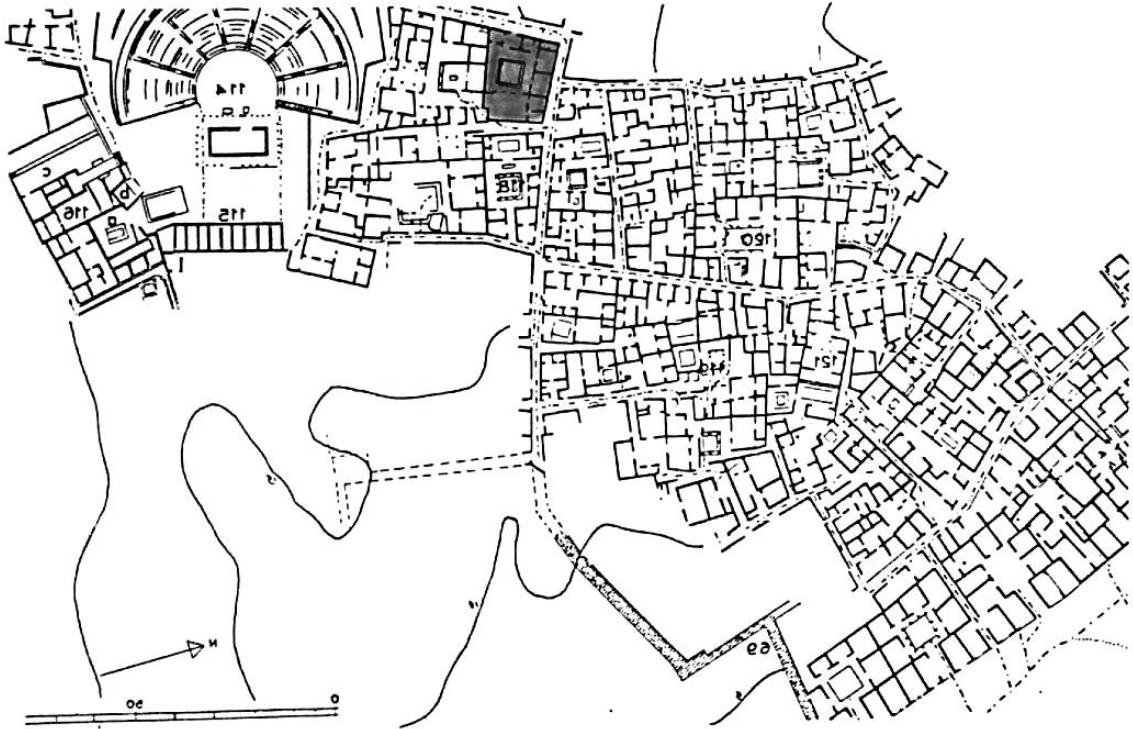
Şekil 18: Emporio Ev Planı

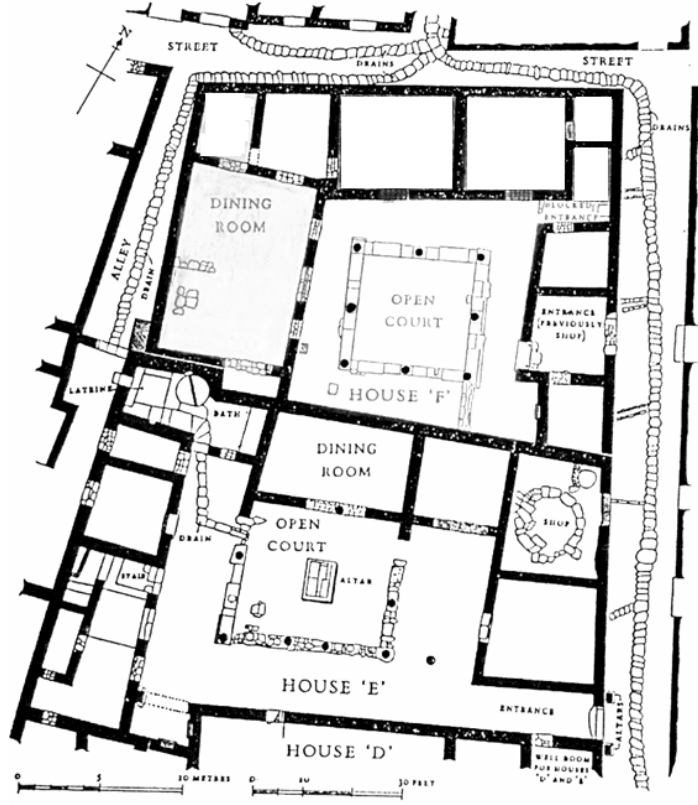
Şekil 19: Zagora Konut Planı

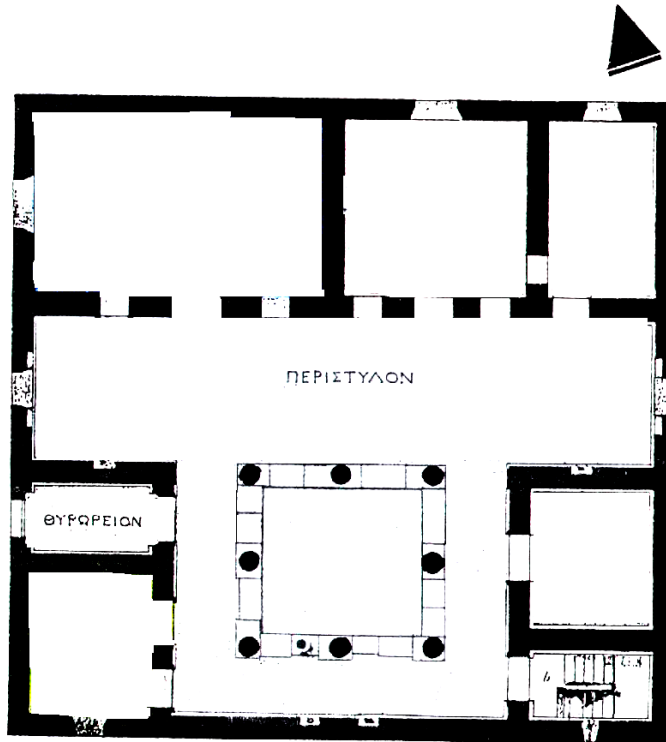
Şekil 20: Zagora Ev Rekonstrüksiyonu

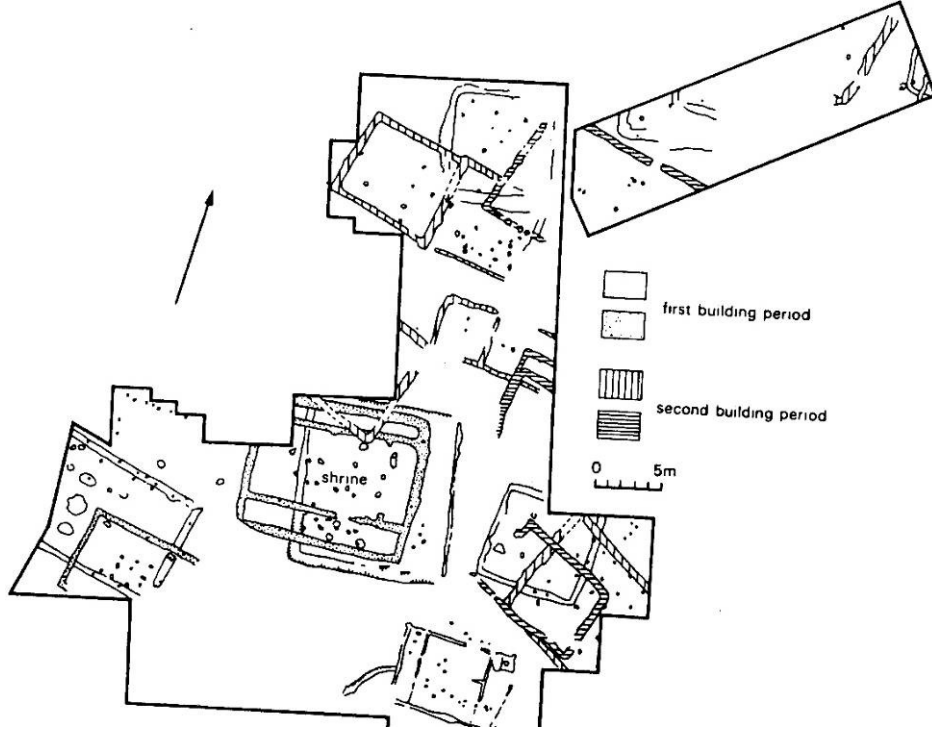
Şekil 21: Delos Konut Dokusu

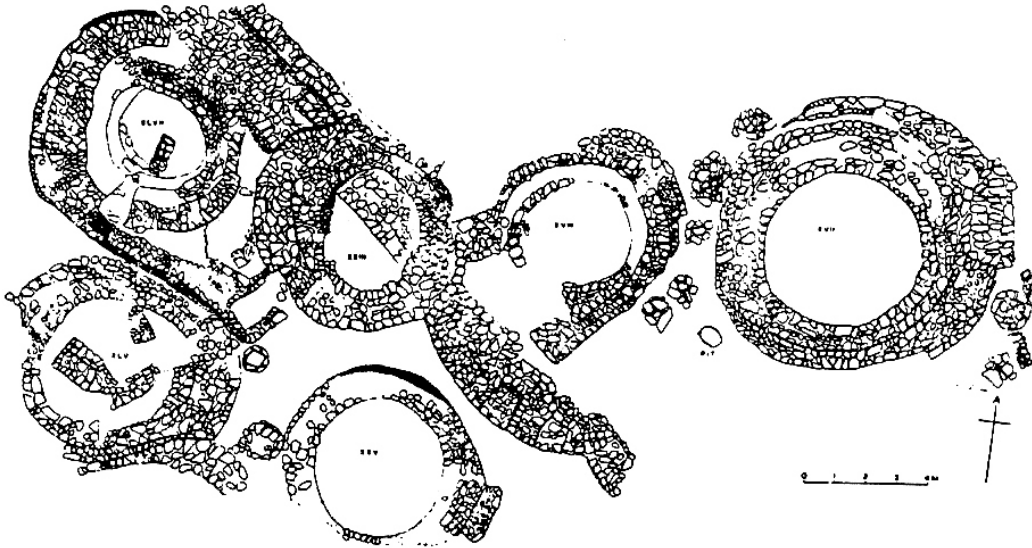
Şekil 22: Delos II F Ev Planı

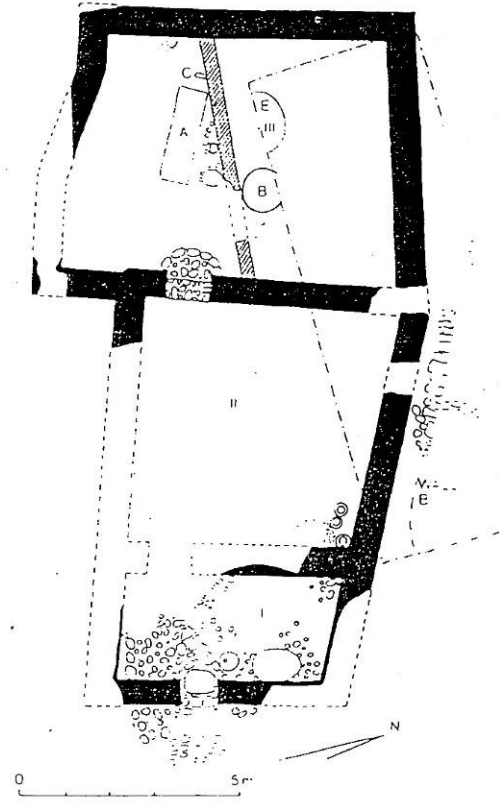
Şekil 23: Colline'nin Evi Delos

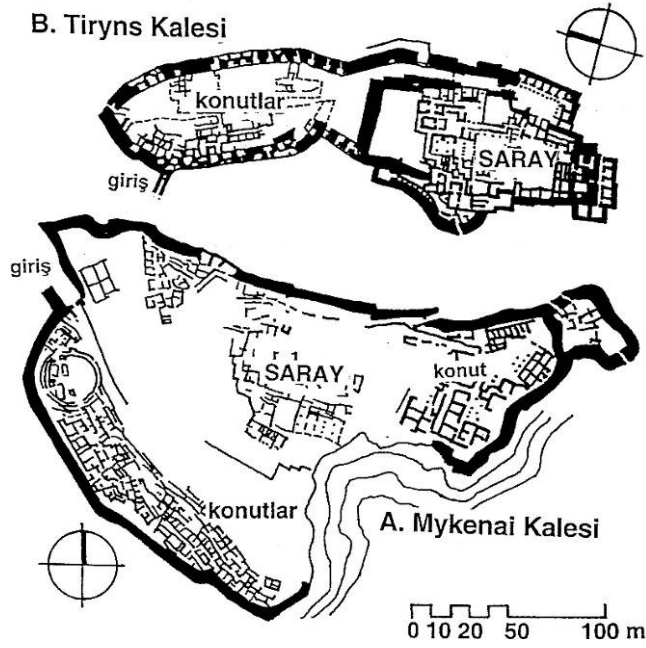
Şekil 24: Teselya Bölgesi erken Dönem Evleri

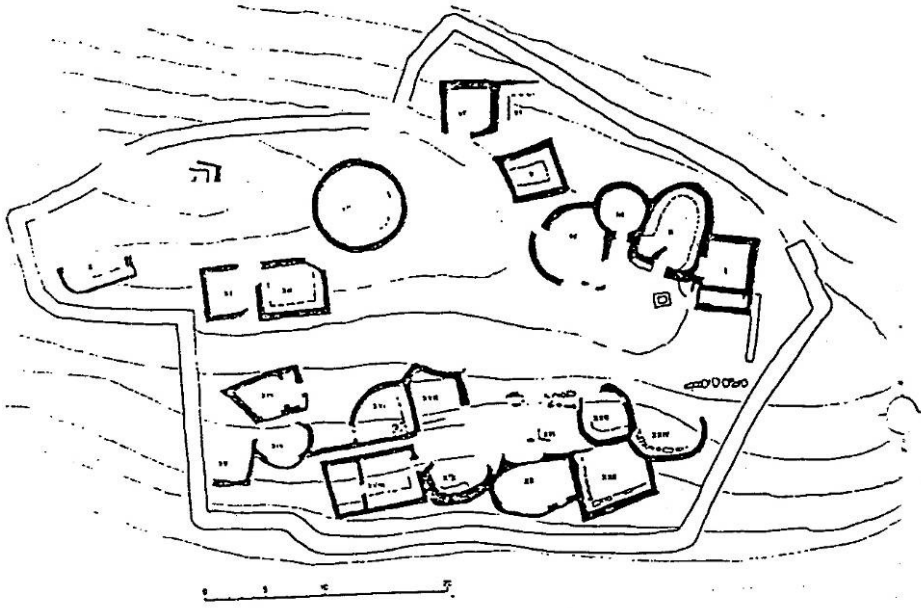
Şekil 25: Boeothia Orchomenos'taki yuvarlak planlı evler

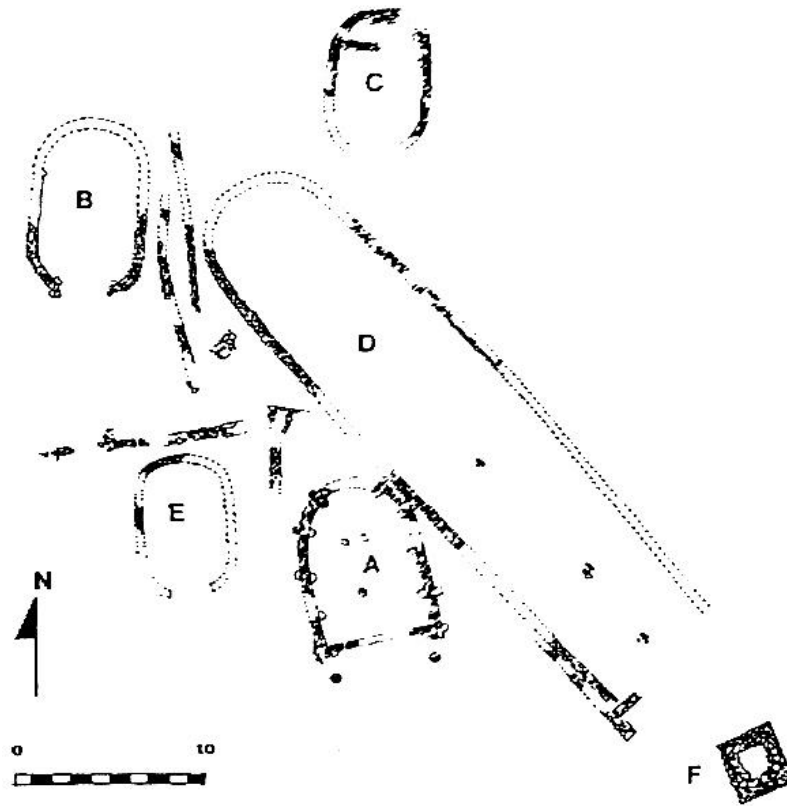
Şekil 26: Boeotia'daki Eutresis Evi

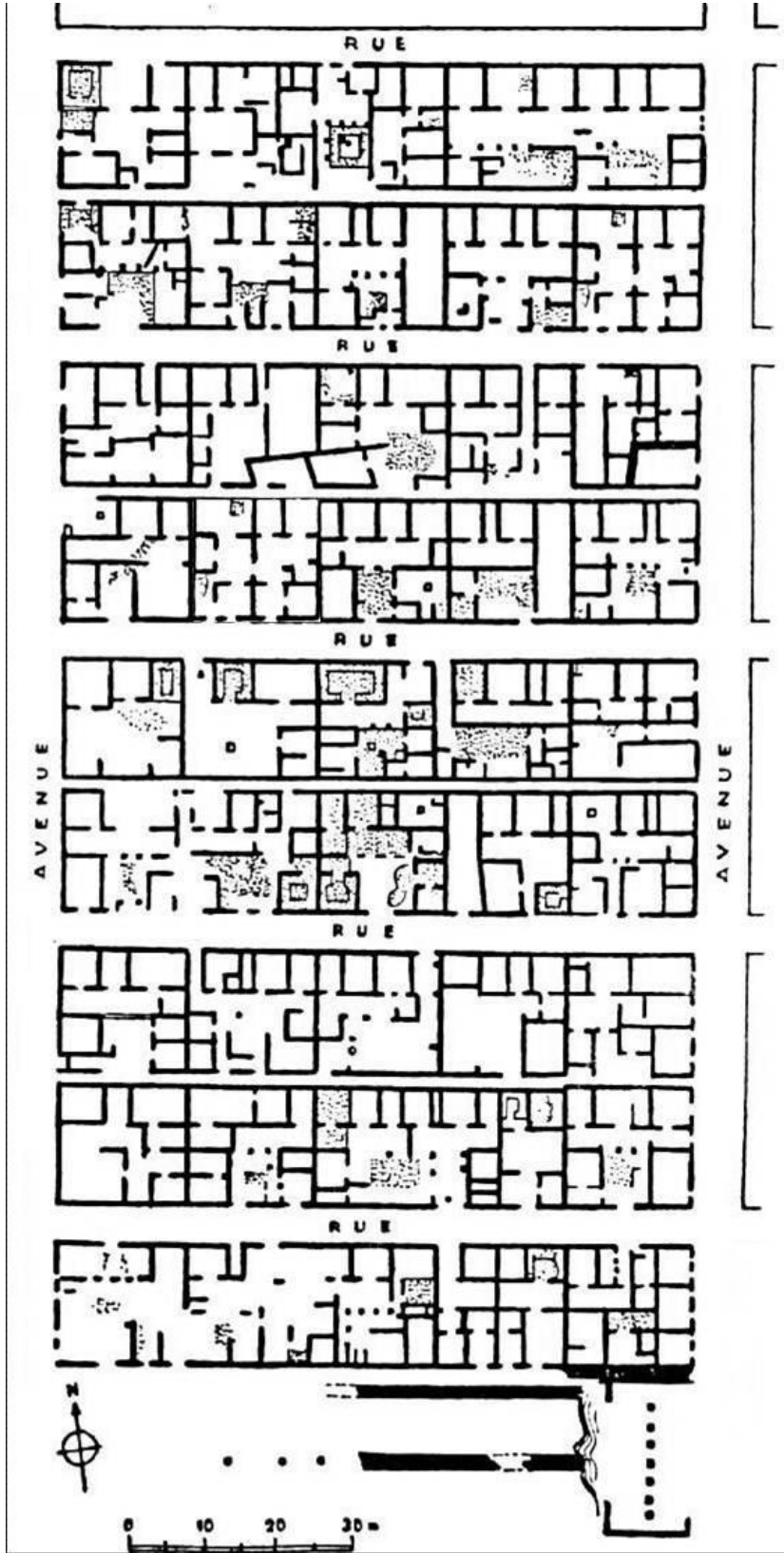
Şekil 27: Mykenai ve Tiryns Yerleşimleri

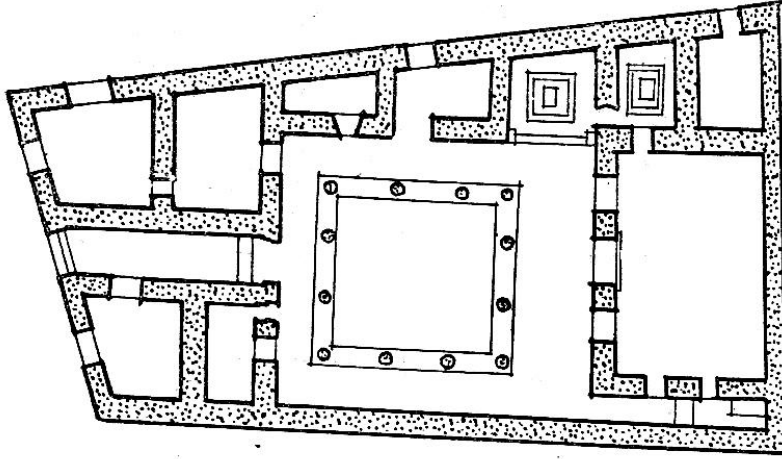
Şekil 28: Lathouresa yerleşim planı

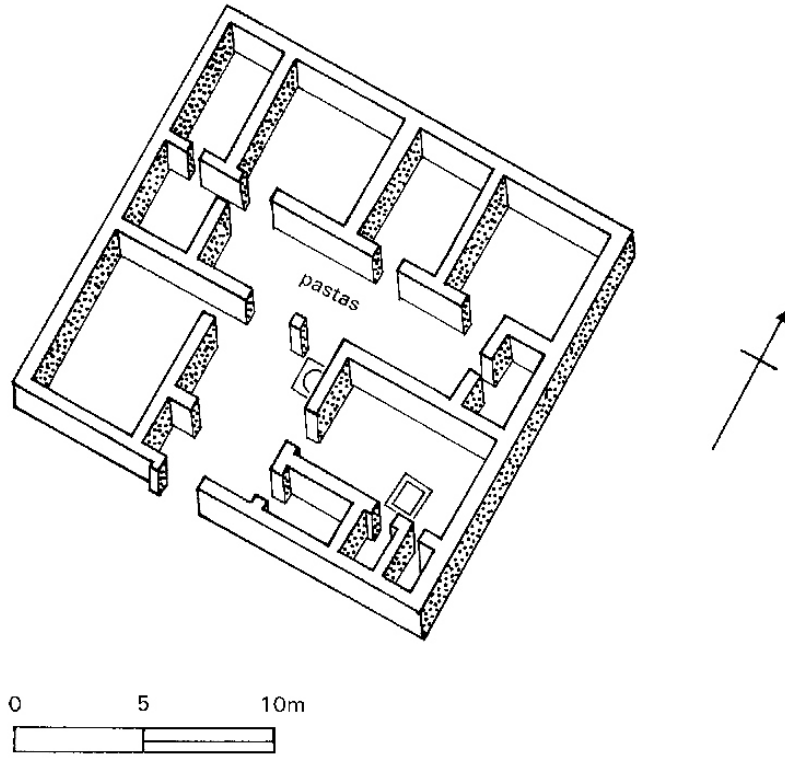
Şekil 29: Eretria Konutları

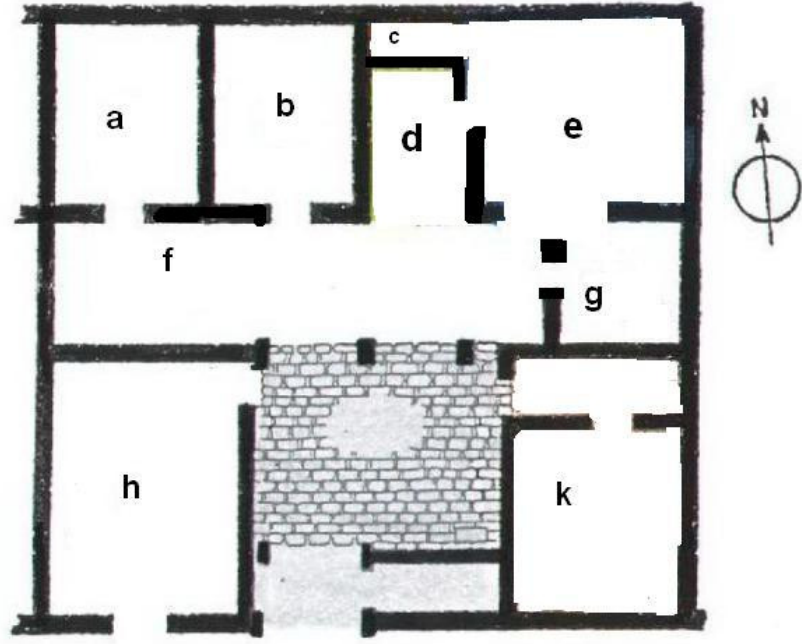
Şekil 30: Olynthos Konut Dokusu

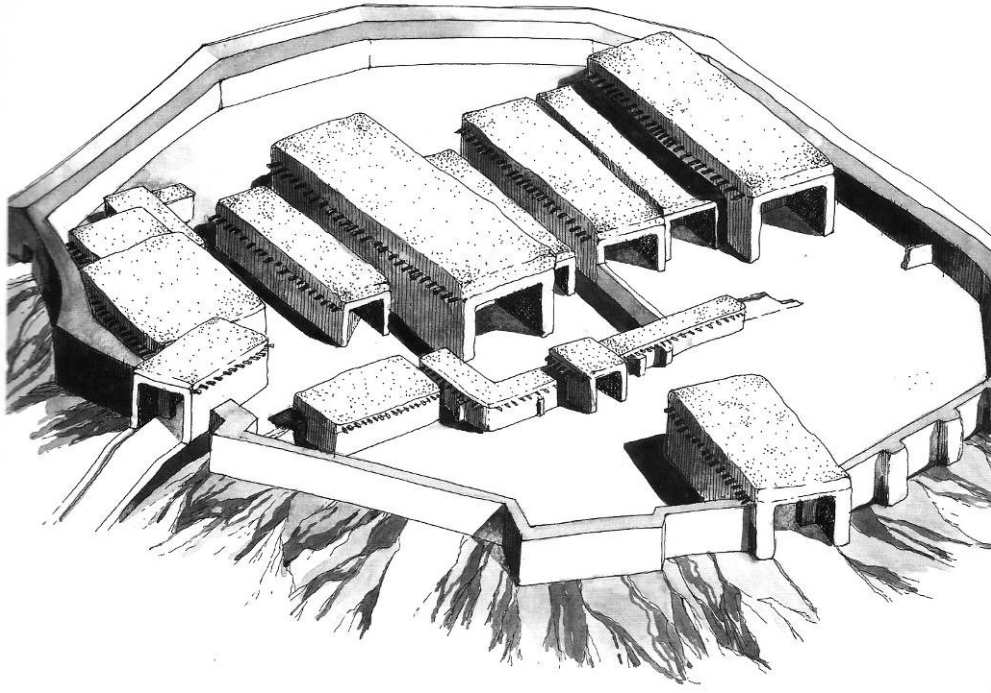
Şekil 31: Olynthus Konut Tipi

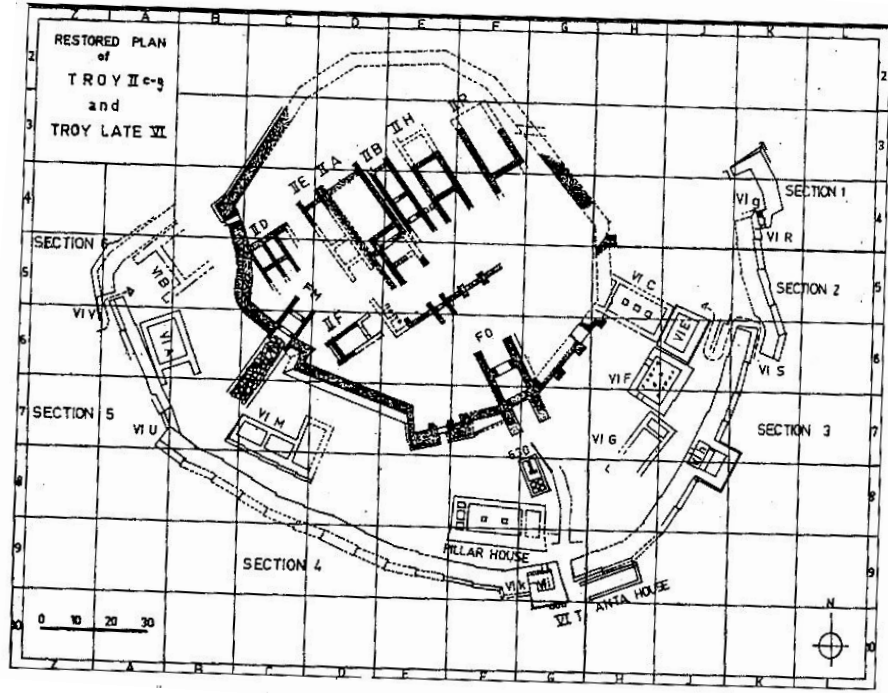
Şekil 32: Pastas Plan Tipinde Olynthus Evi

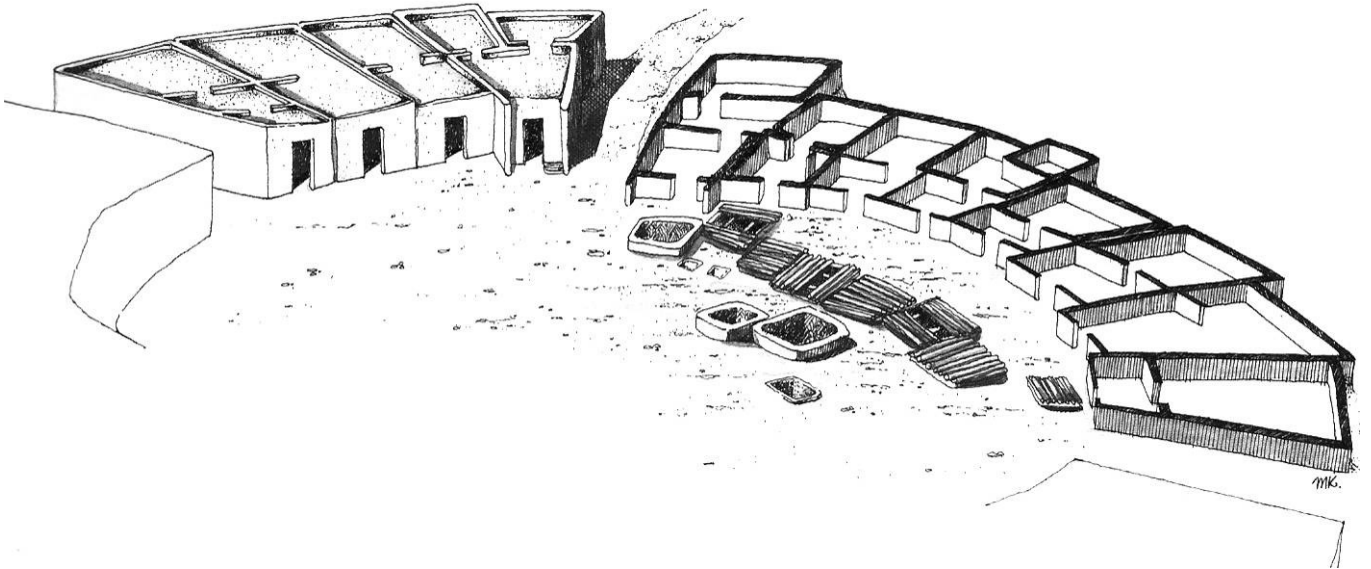
Şekil 33: Olynthus Pastas Plan tipinde A VII 4 Konutu

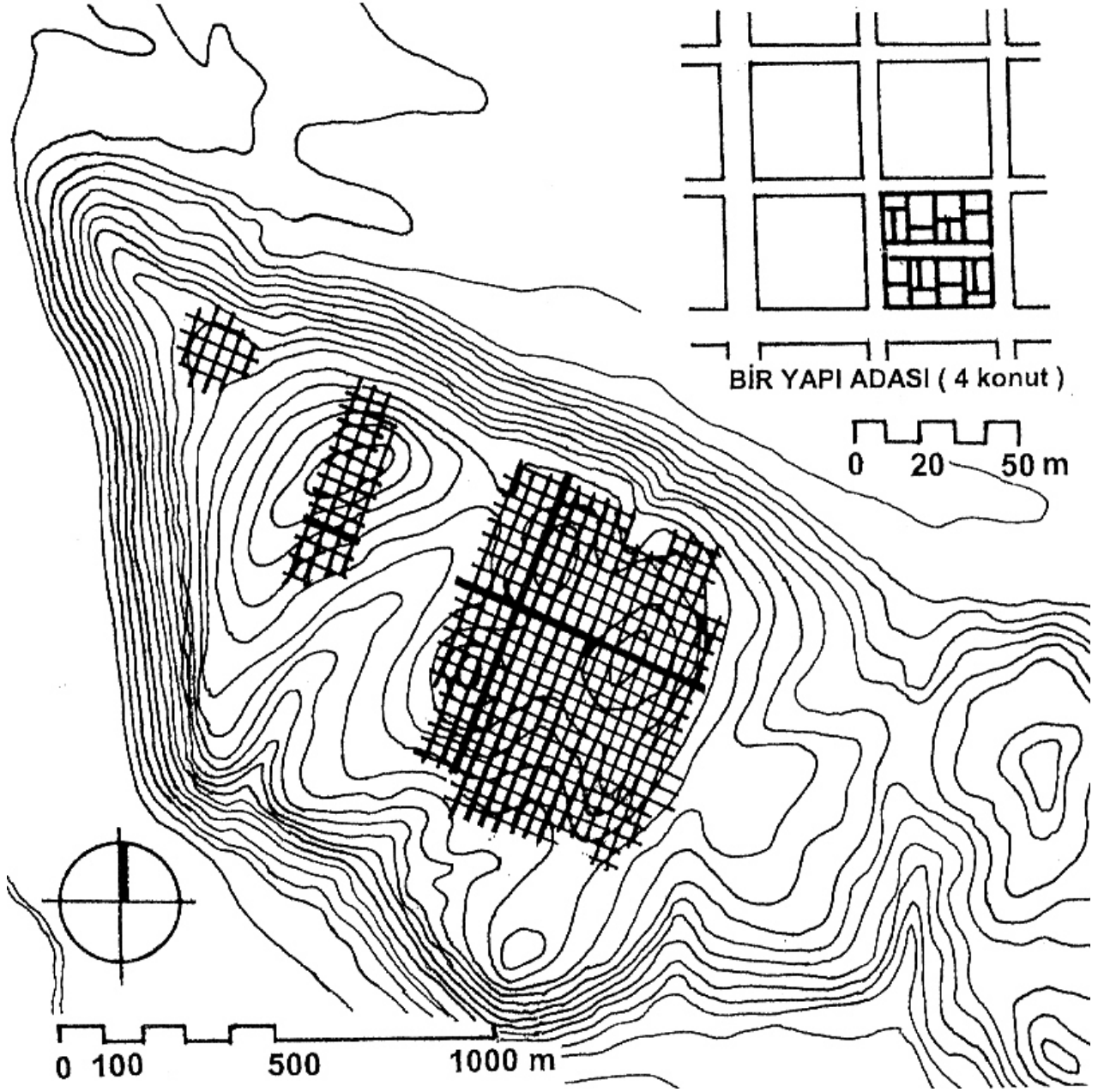
Şekil 34a: Troya II Kalesinin Rekonstrüksiyonu

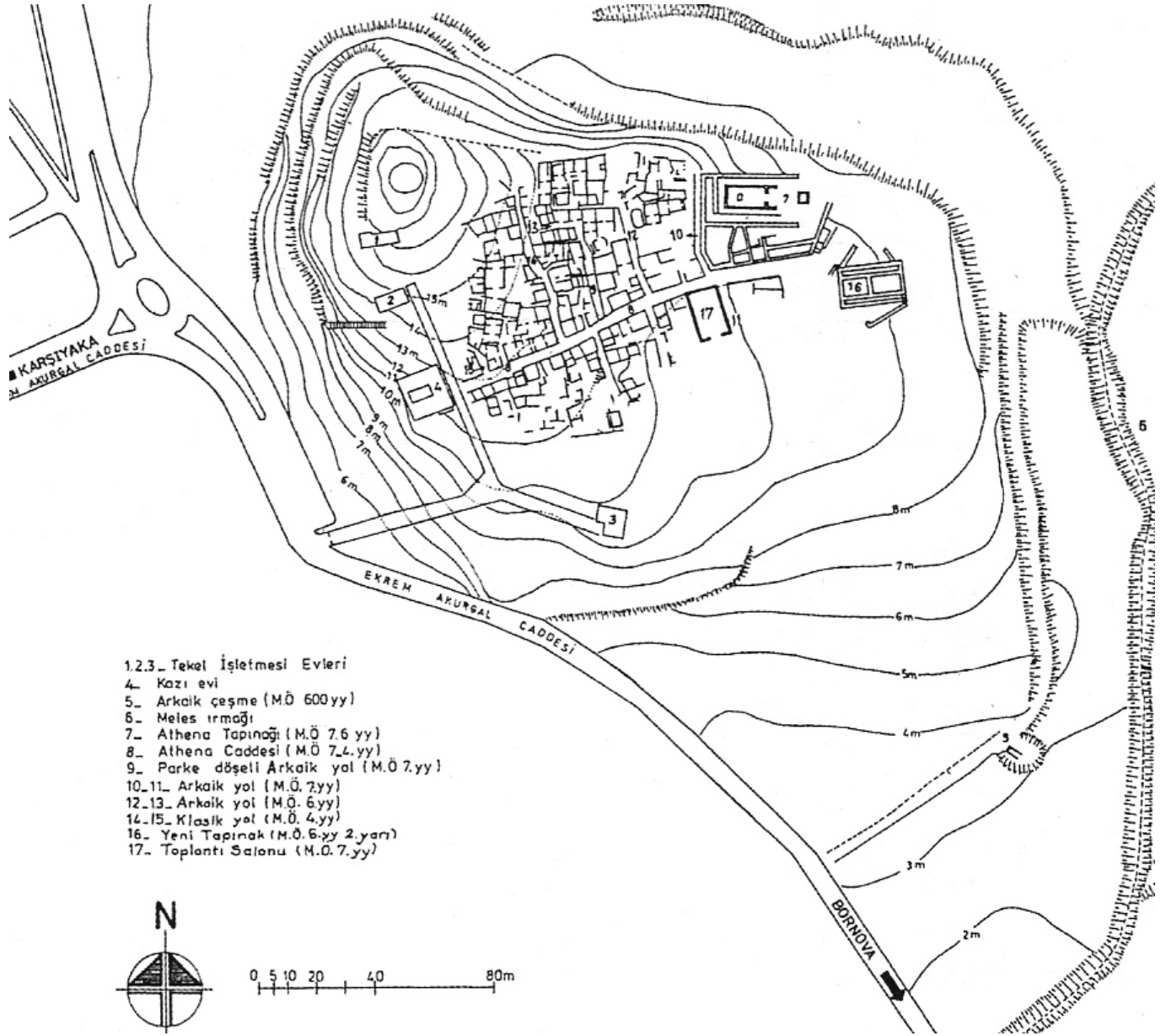
Şekil 34b: Troia II Kentinin Planı ile geç Troia VI'nın Planı

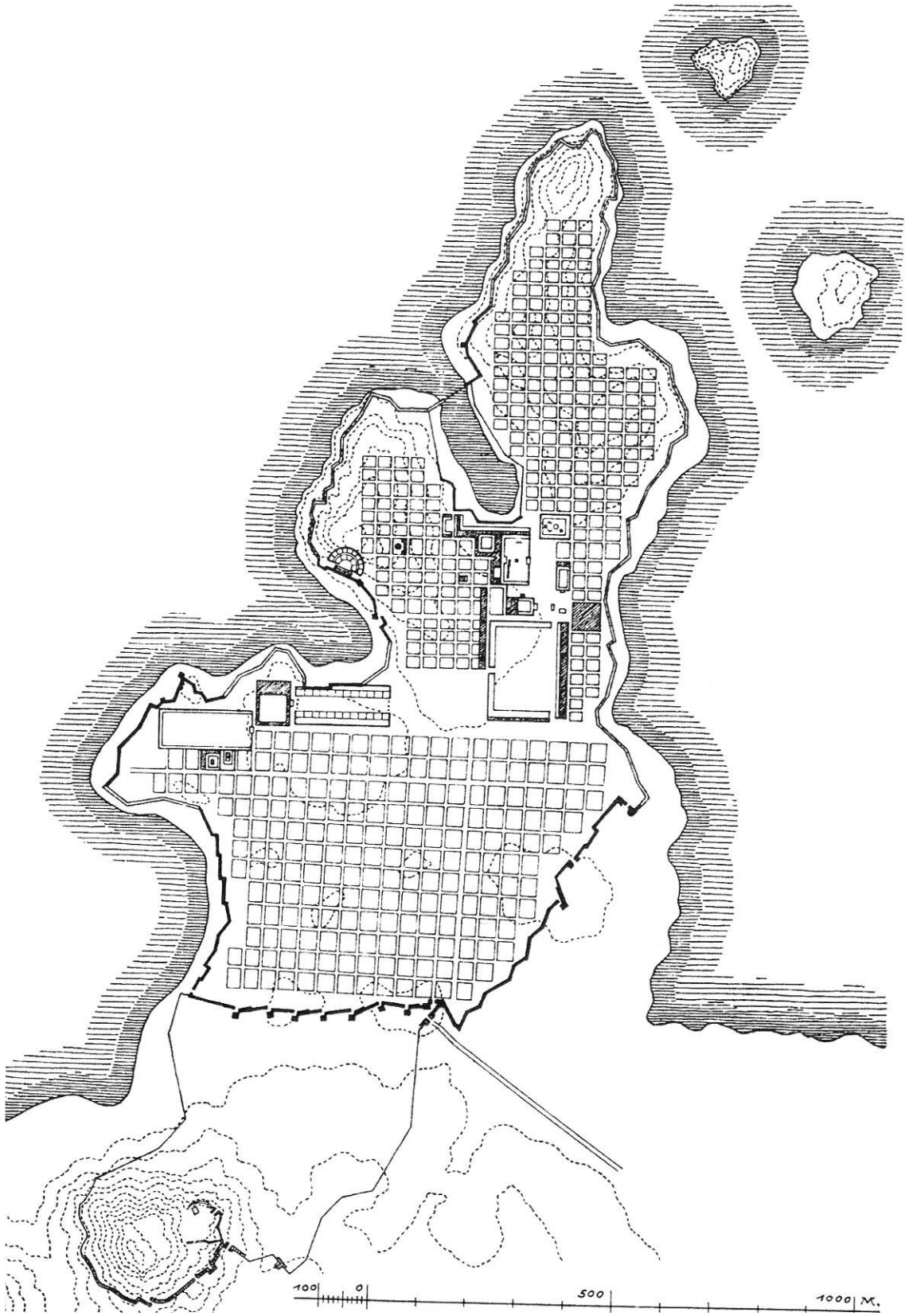
Şekil 35: Demirci Höyük Yerleşim Rekonstrüksiyonu

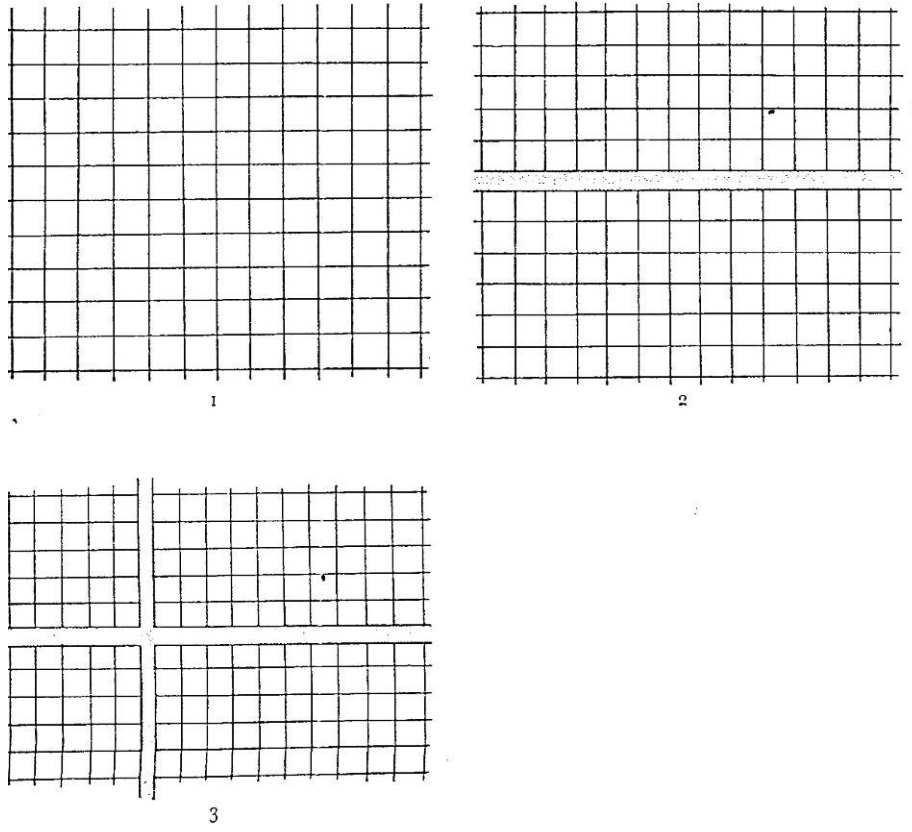
Şekil 36: Urartu kentlerinden Zernaki Tepenin Planı

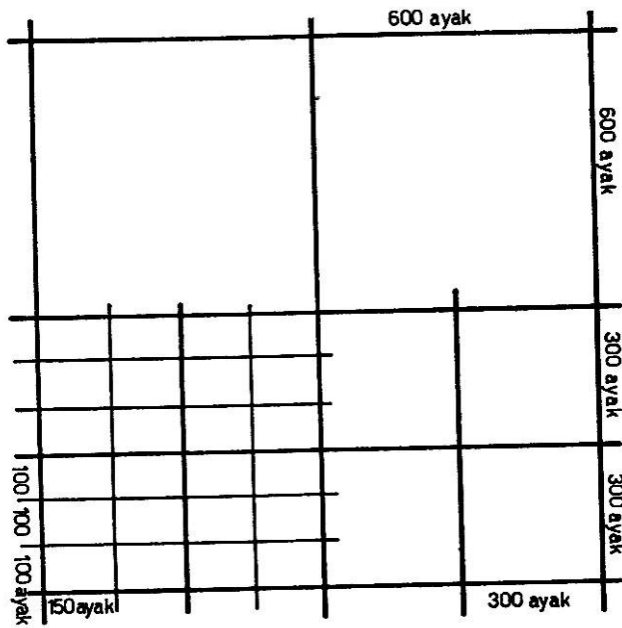
Şekil 37: Symrna Kenti Kent Planı

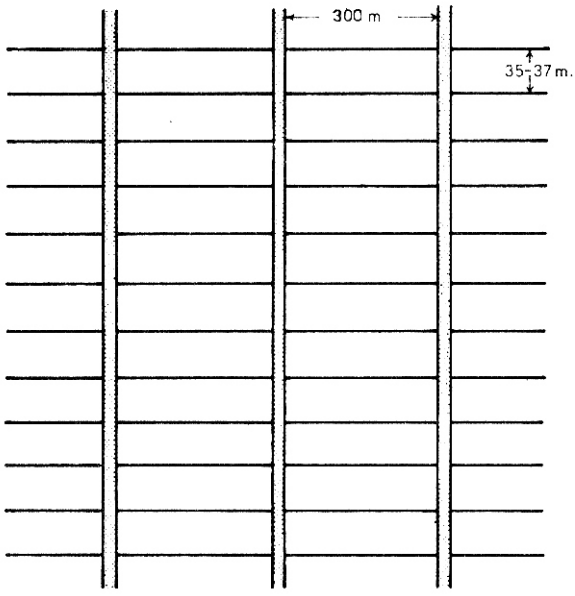
Şekil38: Miletos Kent Planı

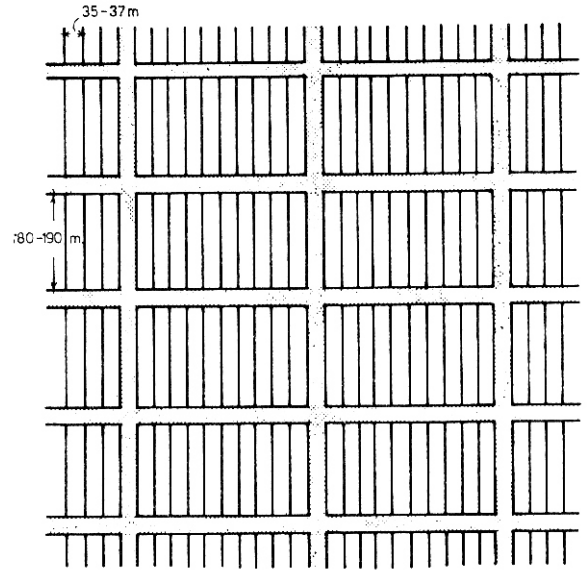
Şekil 39: Izgara Planı ve Gelişimi

Şekil 40: Rodos Sokak Sistemi

1

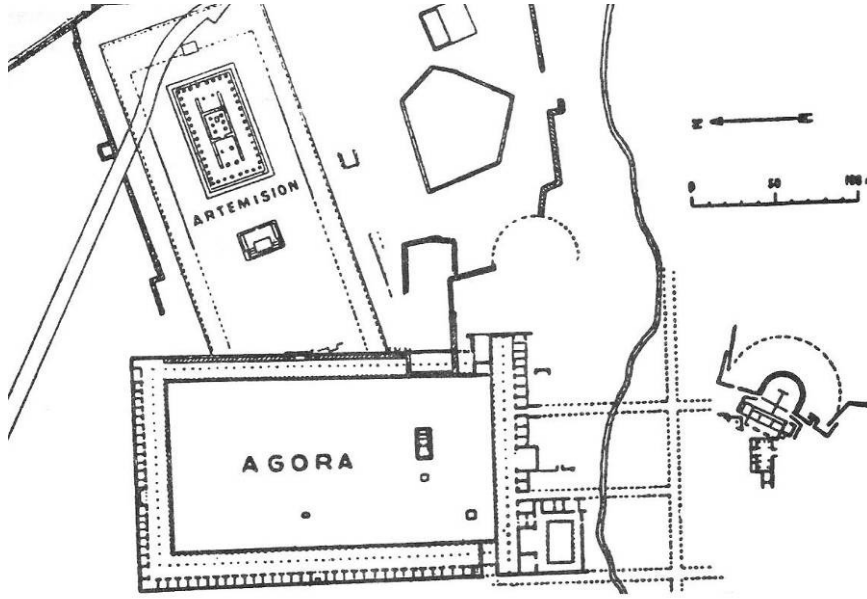

2

Şekil 41: İtalya'da Izgara Planı

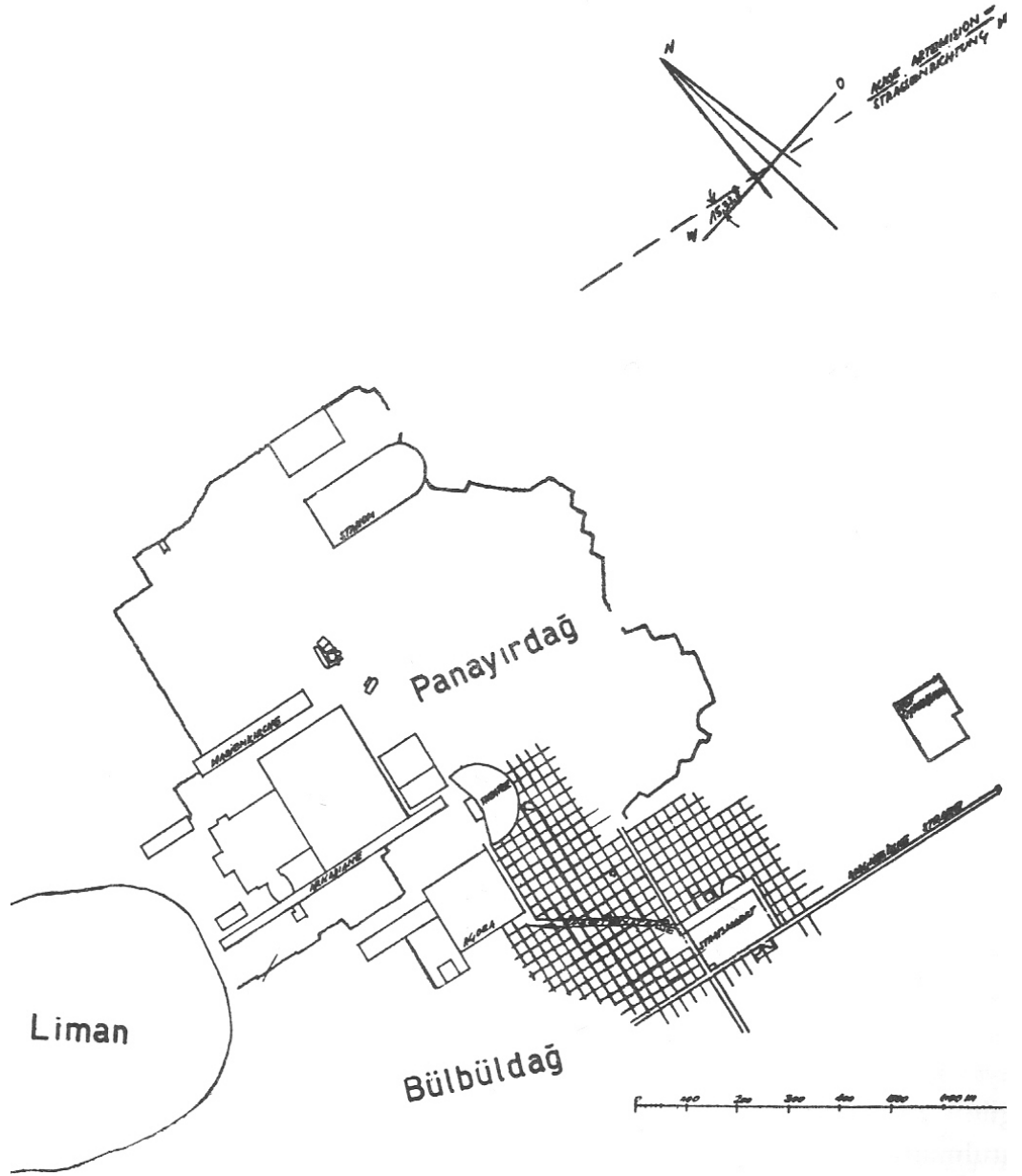
Şekil 42: Priene Kent Planı

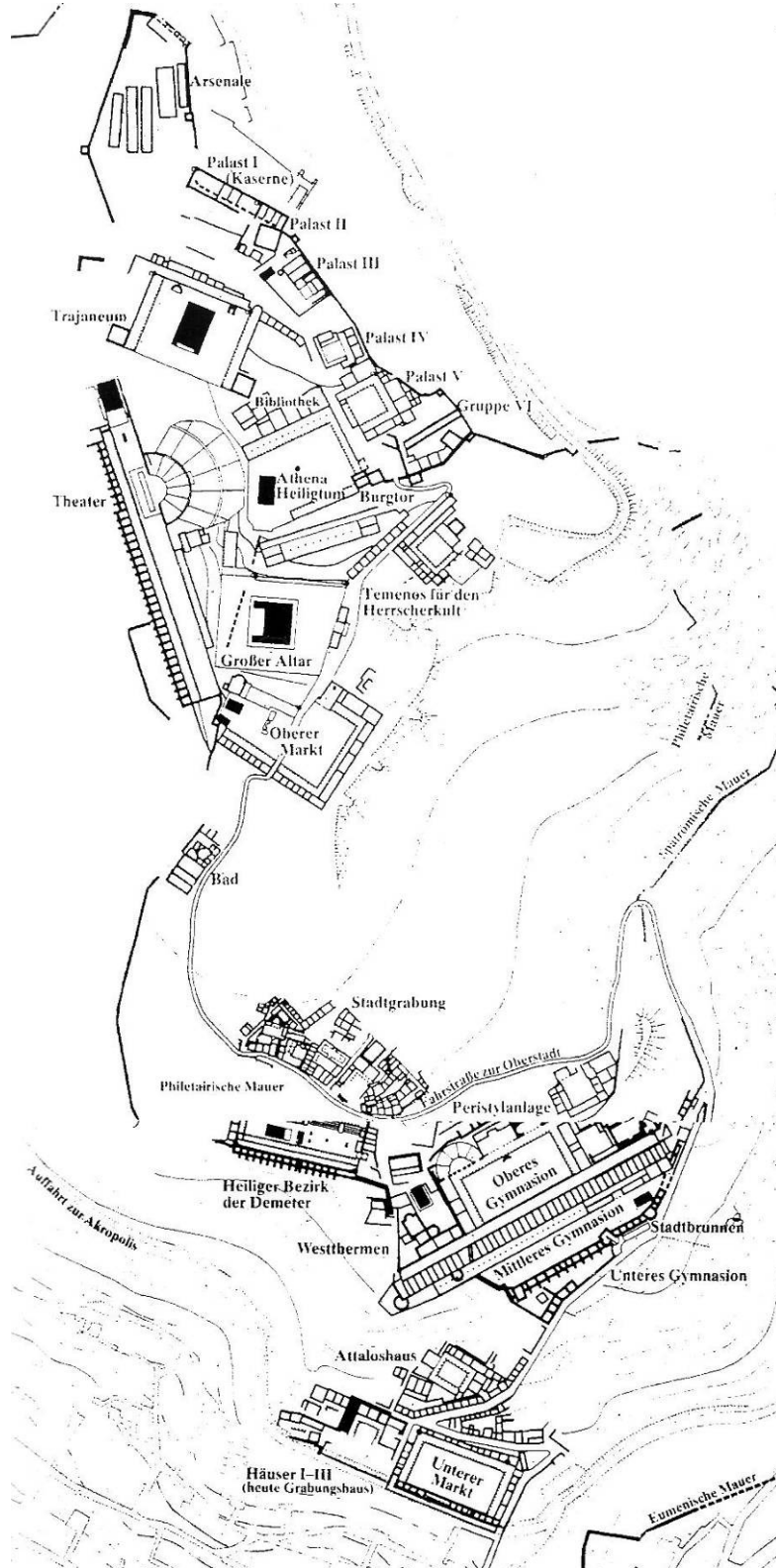
Şekil 43: Magnesia

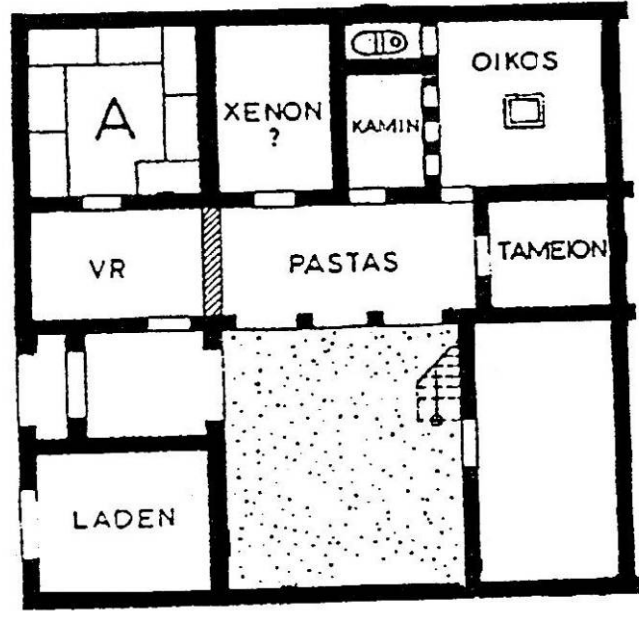
Şekil 44: Latmos Herakleia

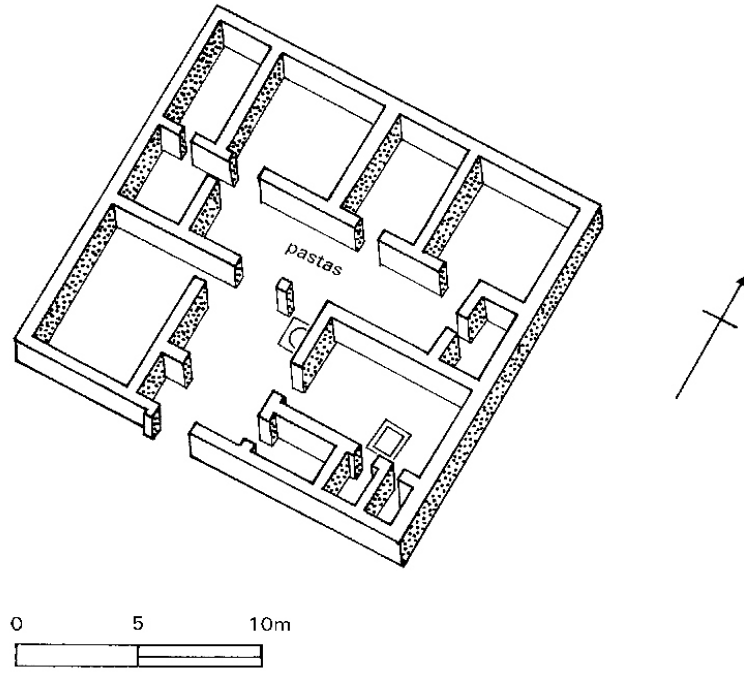
Şekil 45: Efes Antik Kent Planı

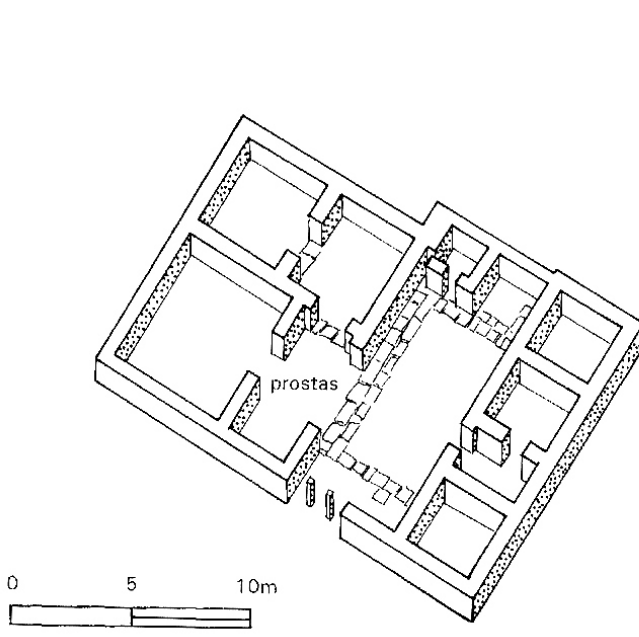
Şekil 46: Bergama Şehir Planı

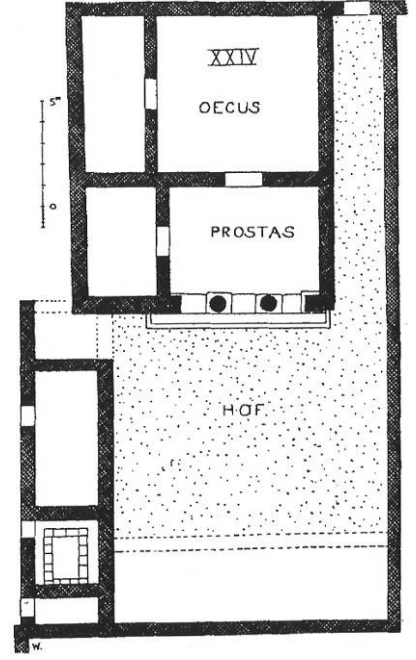
Şekil 47a: Pastas Plan Tipi

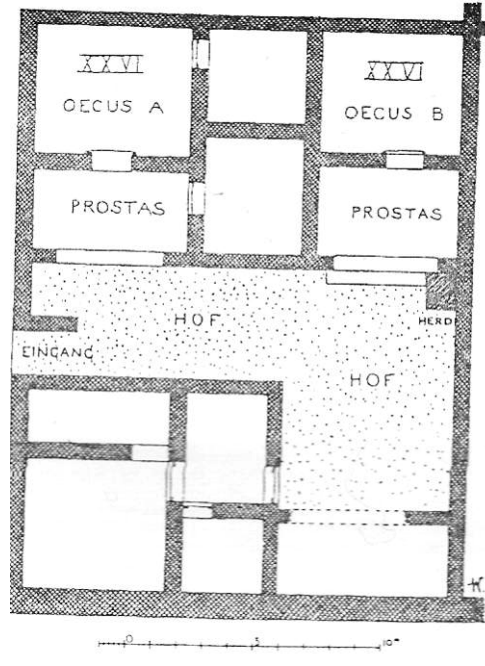
Şekil 47b: Pastas Plan Tipi

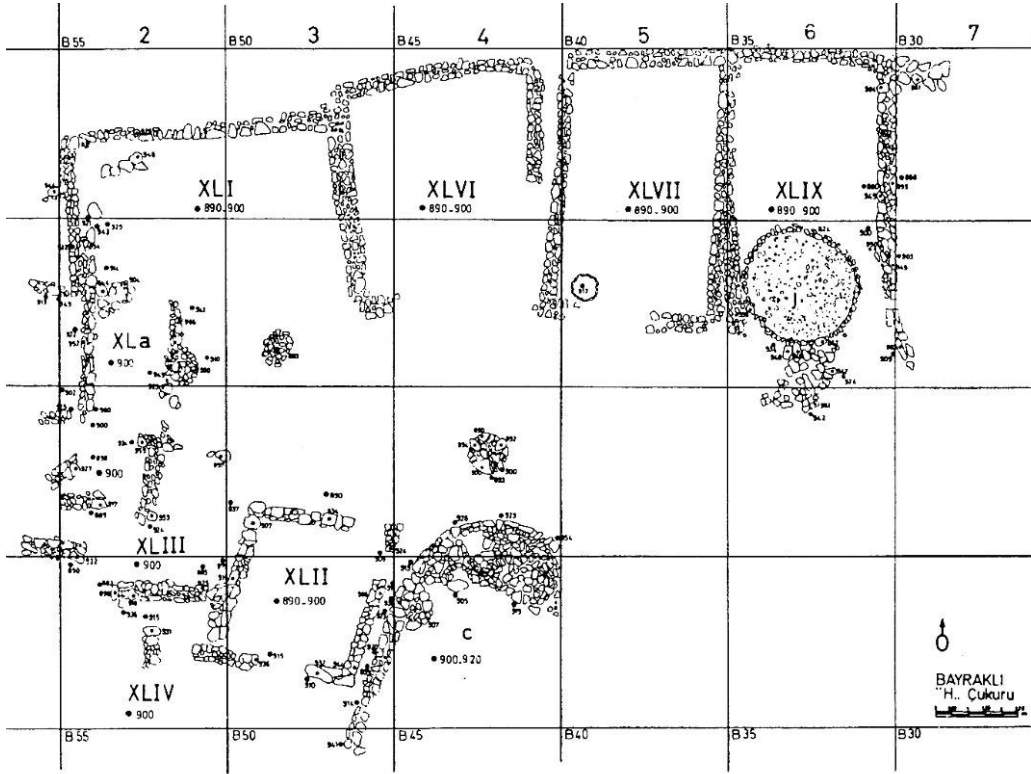
Şekil 48a: Prostas Plan Tipi

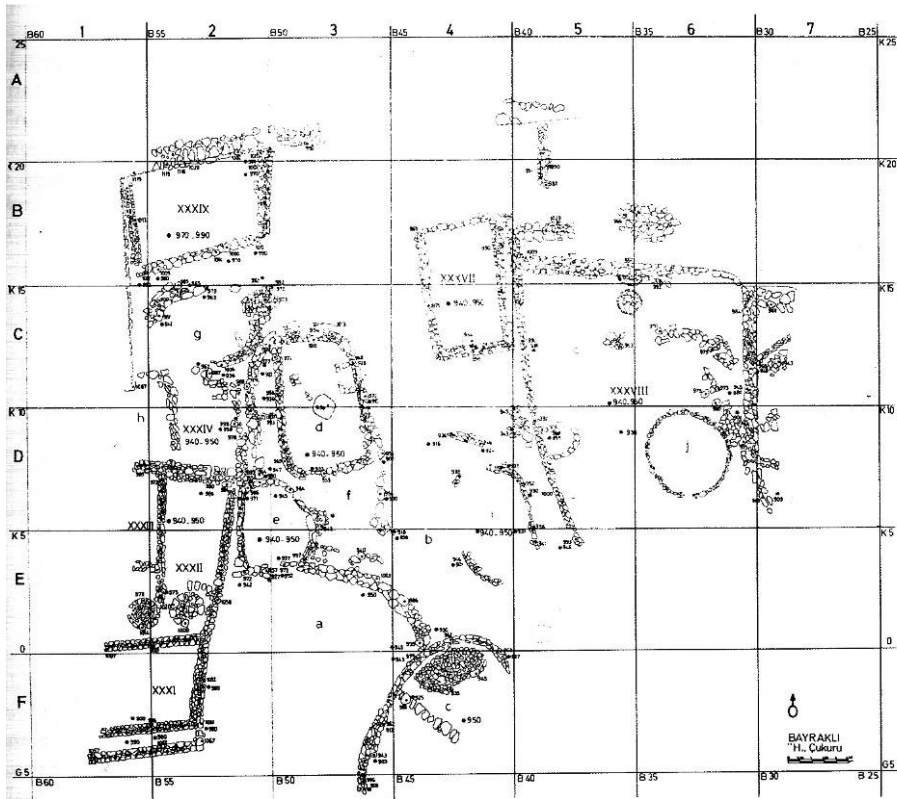
Şekil 48b: Prostas Tarzı Plan Tipi

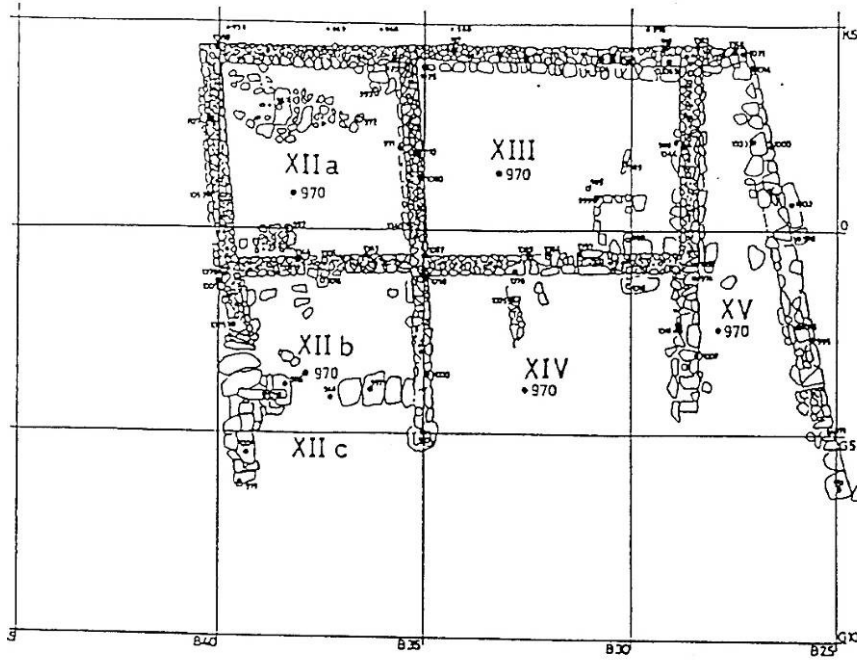
Şekli 48c: Priene M.Ö 4.Yüzyıl Evi

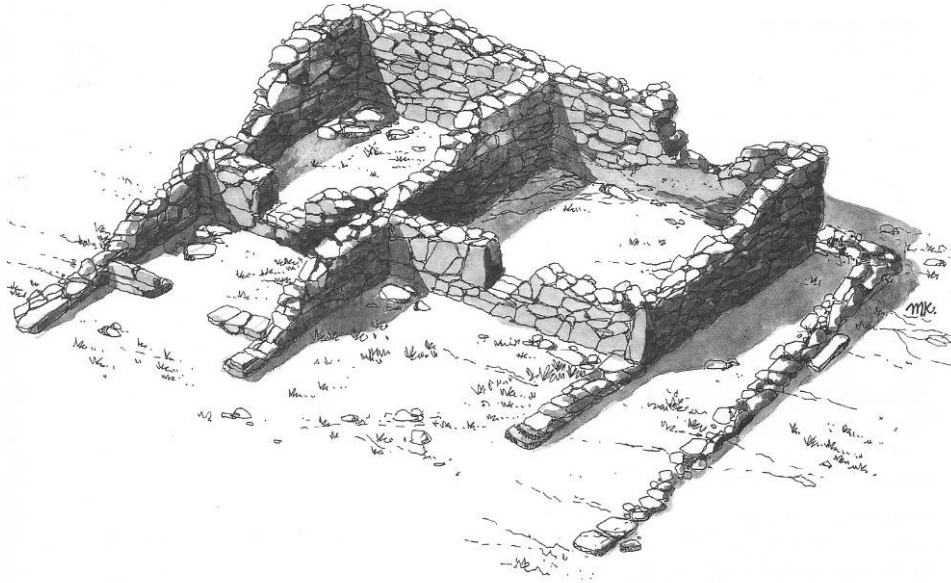
Şekil 49: Symrna H Açması, Ortası Avlulu Büyük Yapı Kompleksi Geç Geometrik Dönem, Birinci Süreç. M.Ö 750-700

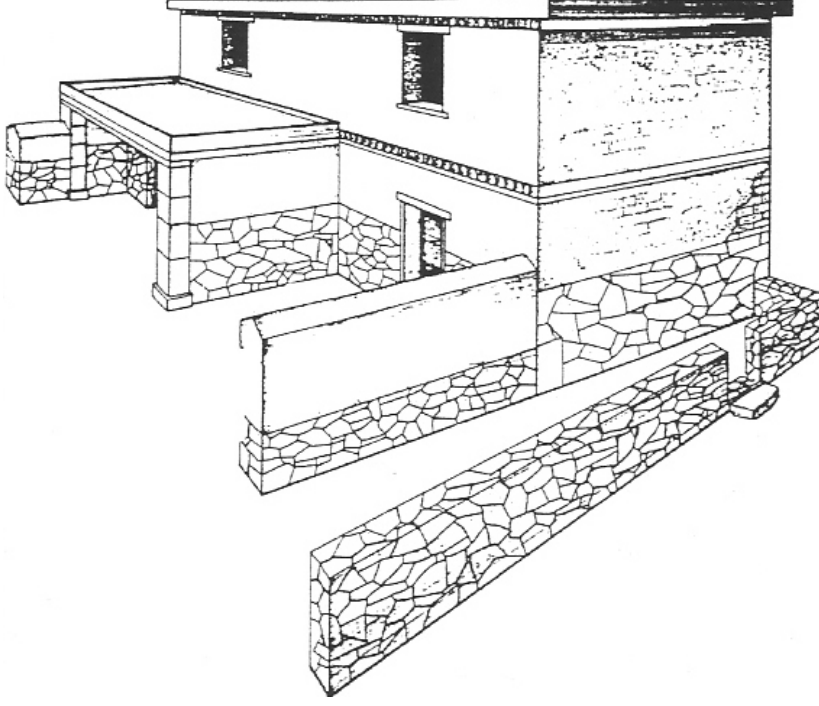
Şekil 50: Symrna H Açması Geç Geometrik Dönem İkinci Süreç Yerleşme Katı M.Ö 675-640

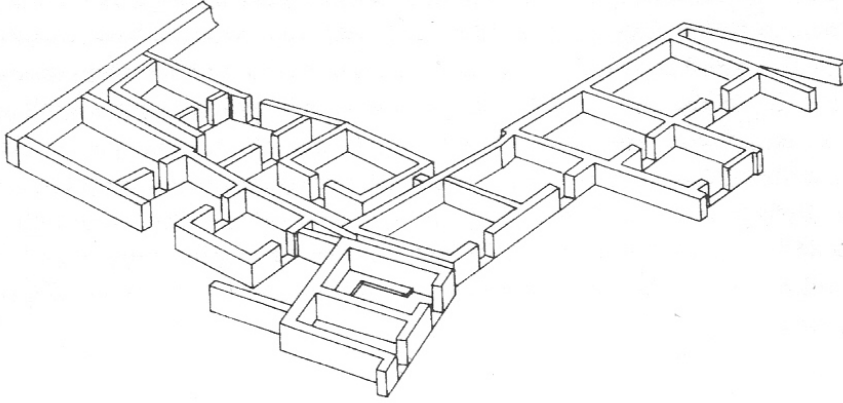
Şekil 51a: Symrna H Açması Çifte Megaron M.Ö 640-600

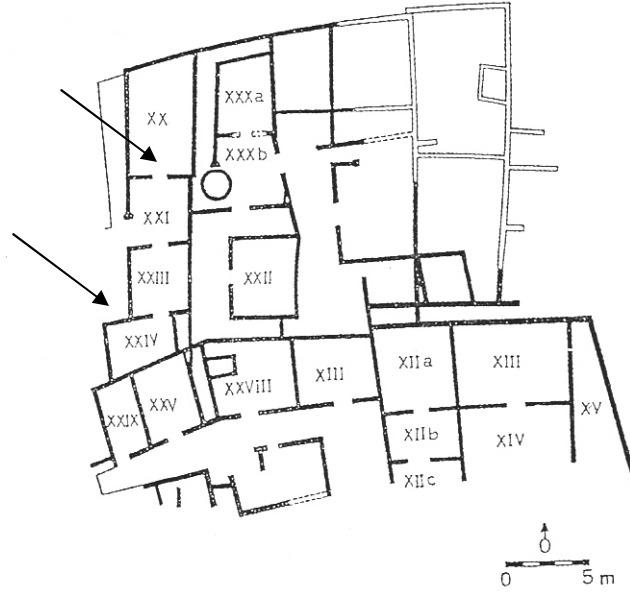
Şekil 51b: Çifte Megaronun Perspektif Görünümü

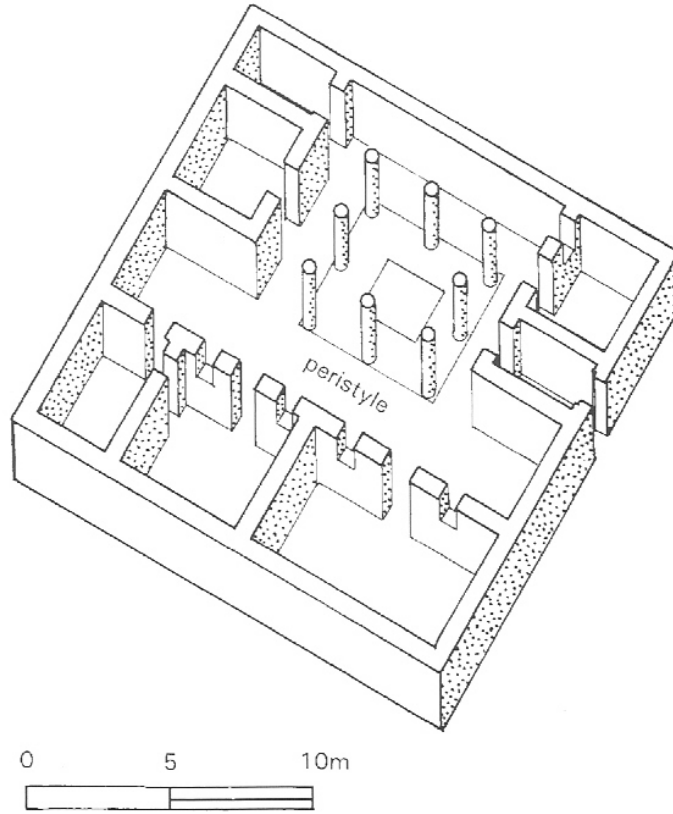
Şekil 51 c: Çifte Megaronun Rekonstrüksiyonu

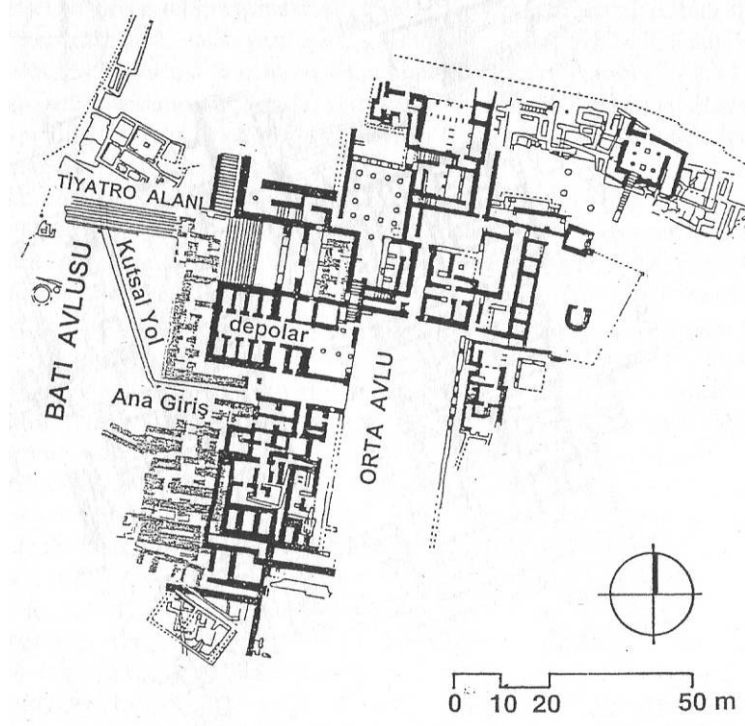
Şekil 51d: Symrna H Açması'nda ki Konut Dokusunun İzotomik Görünümü

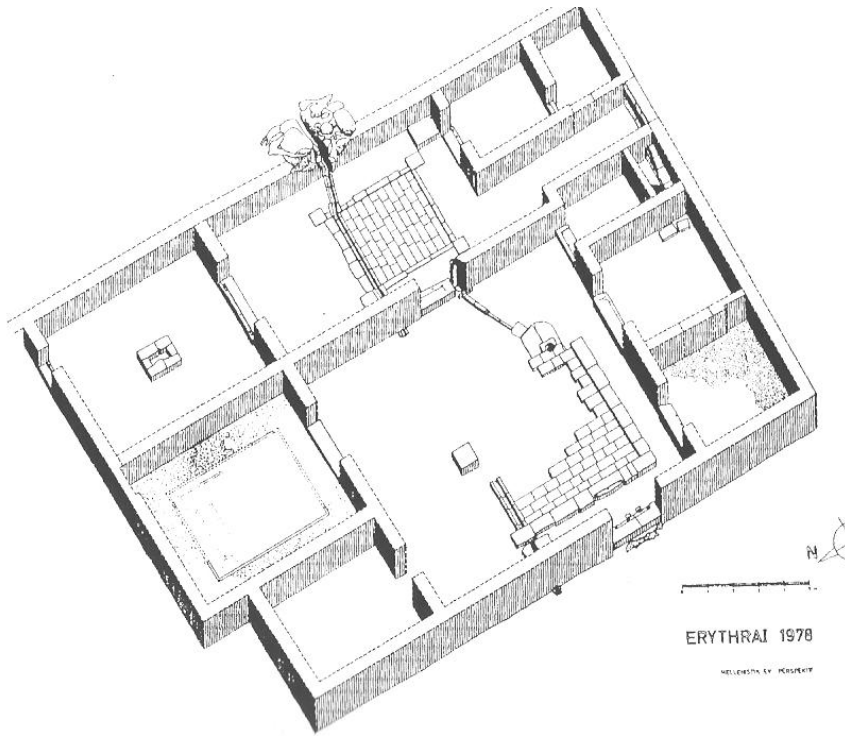
Şekil 51e: Eski İzmir H Açması, Arkaik Dönem Yerleşmesi ve iki ev

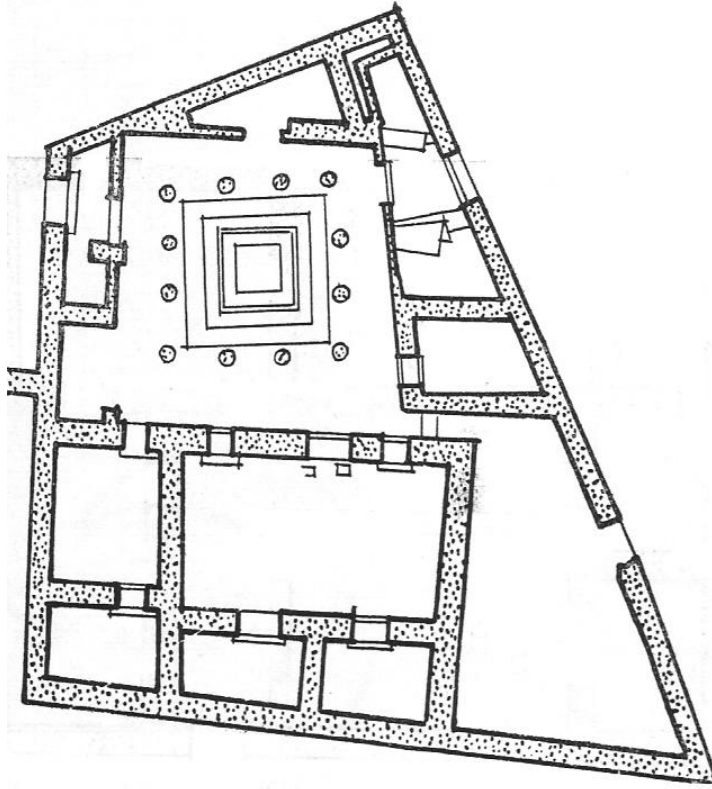
Şekil 52 :Peristyl Paln Tipi

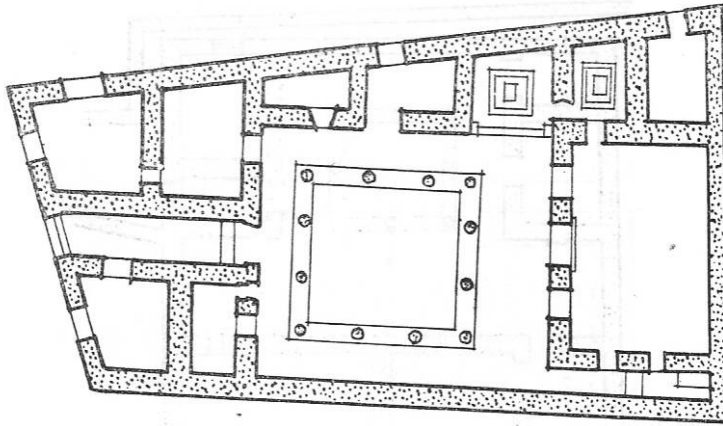
Şekil 53: Phaistos sarayı

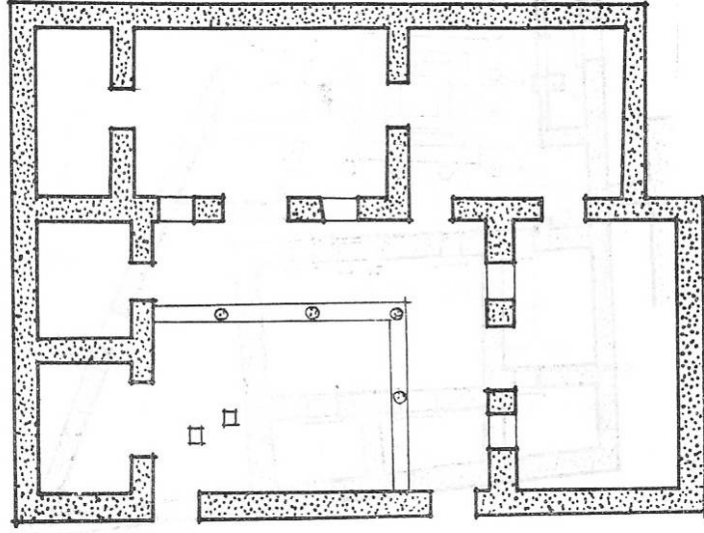
Şekil 54: . Eretria'daki '4' nolu Konut

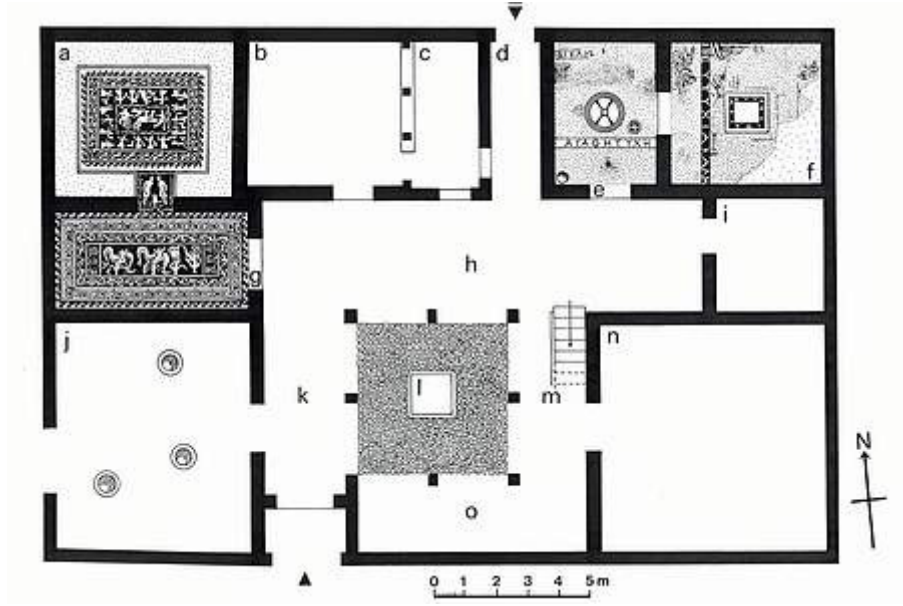
Şekil 55a: Delos Düzensiz Peristyl Konut Tipi

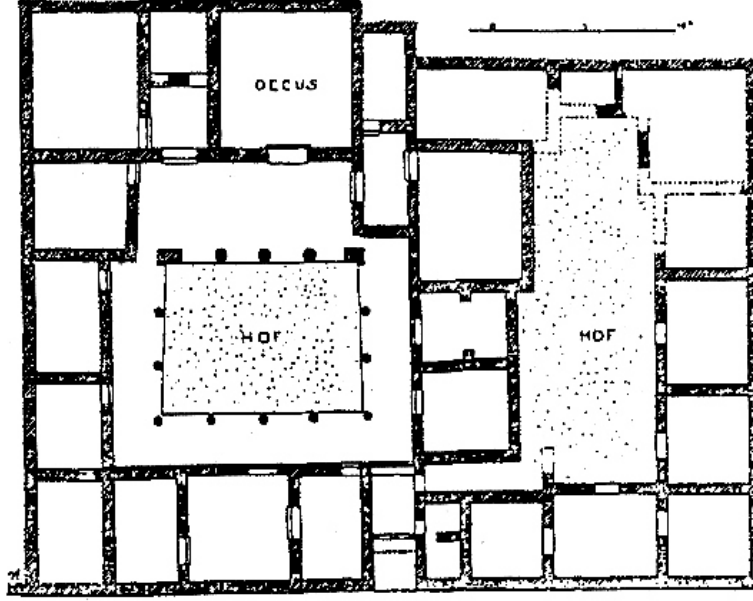
Şekil 55b: Delos Düzensiz Peristyl Konut Tipi

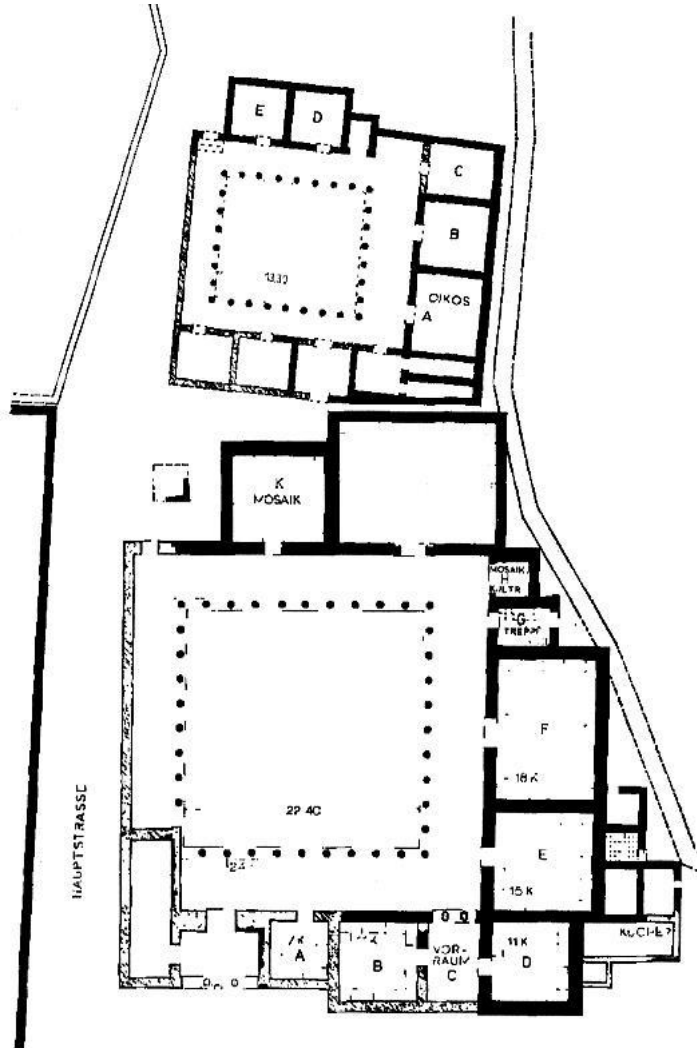
Şekil 56: Delos Pastastan Persitylin Sütunla Çevrilis

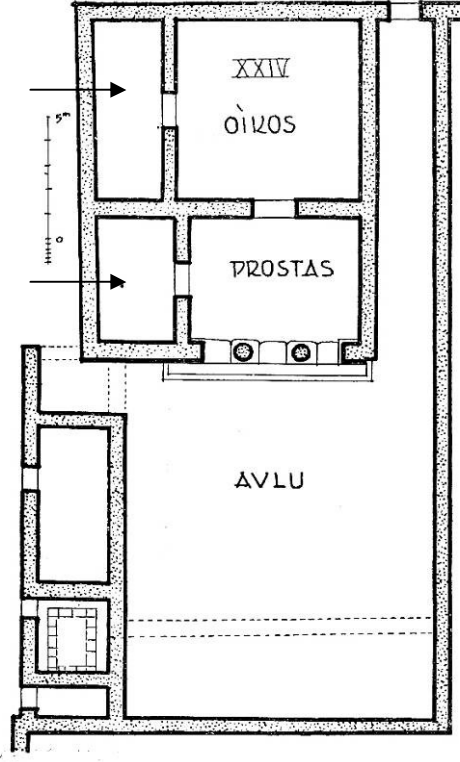
Şekil 57: Olynthos İyi Talih Villası ve Pastasın Persityle Dönüşümü

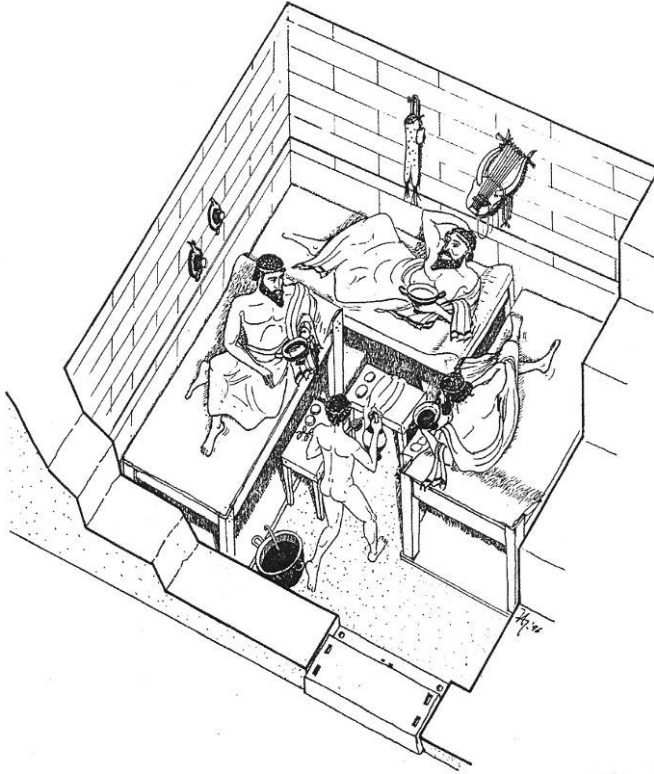
Şekil 58: Priene'de Tiyatro Caddesine Açılan Ev

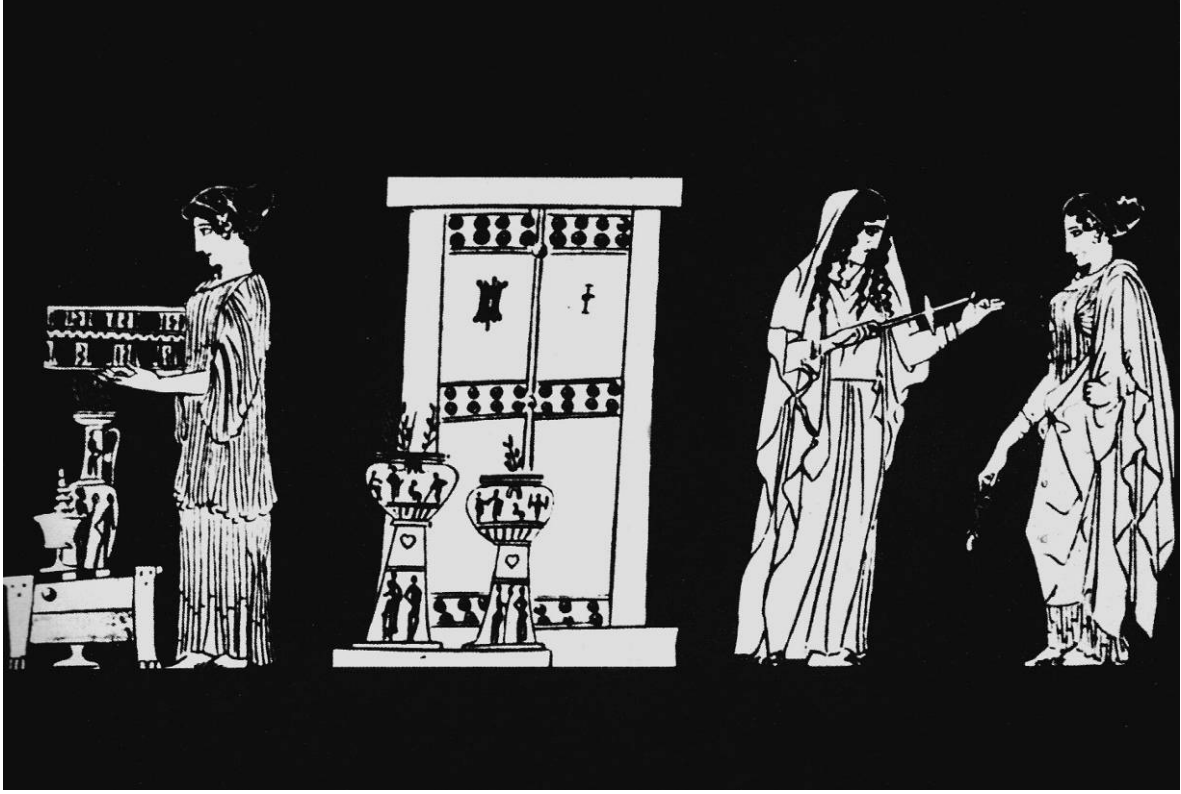
Şekil 59: II. Eumenes'e Ait Peristyl Tarzında Villa

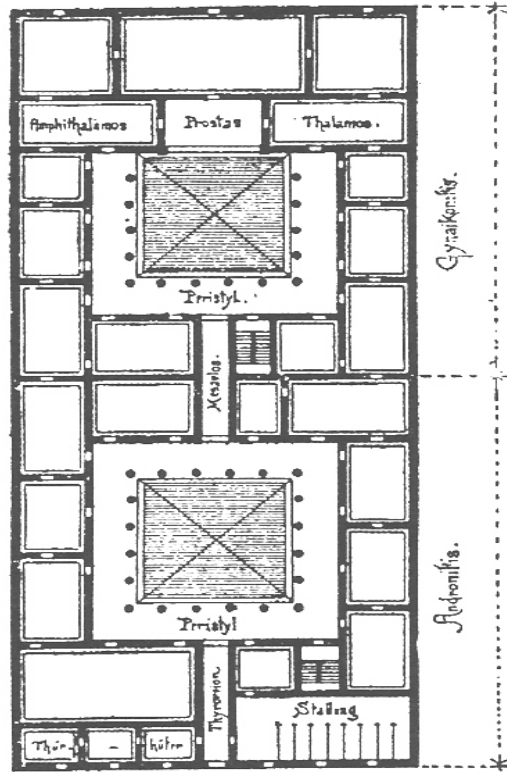
Şekil 60: Priene Evlerinde Prostaşın Yanında Yer alan Andron

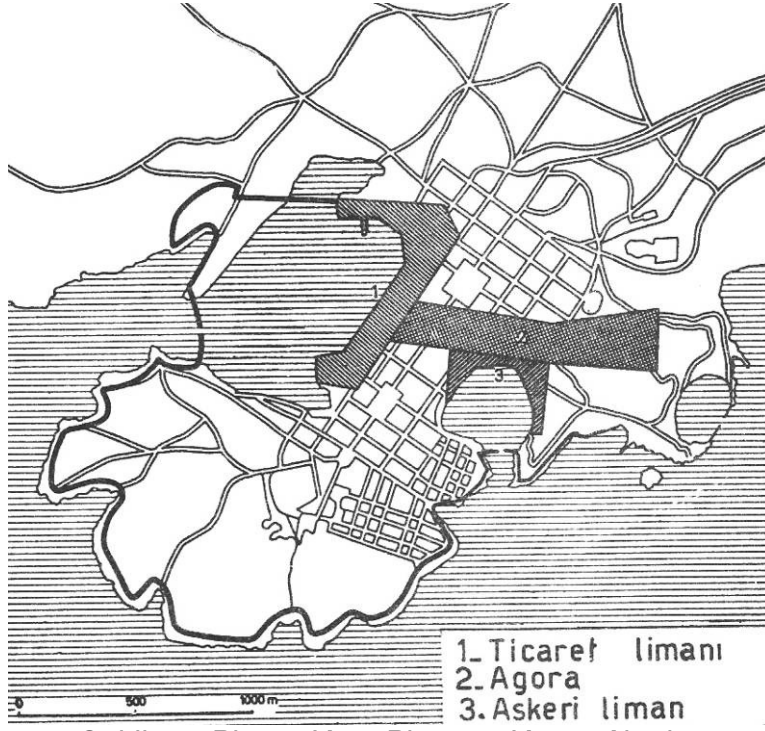
Şekil 61: Priene'de Bir Andronun Rekonstrüksiyonu

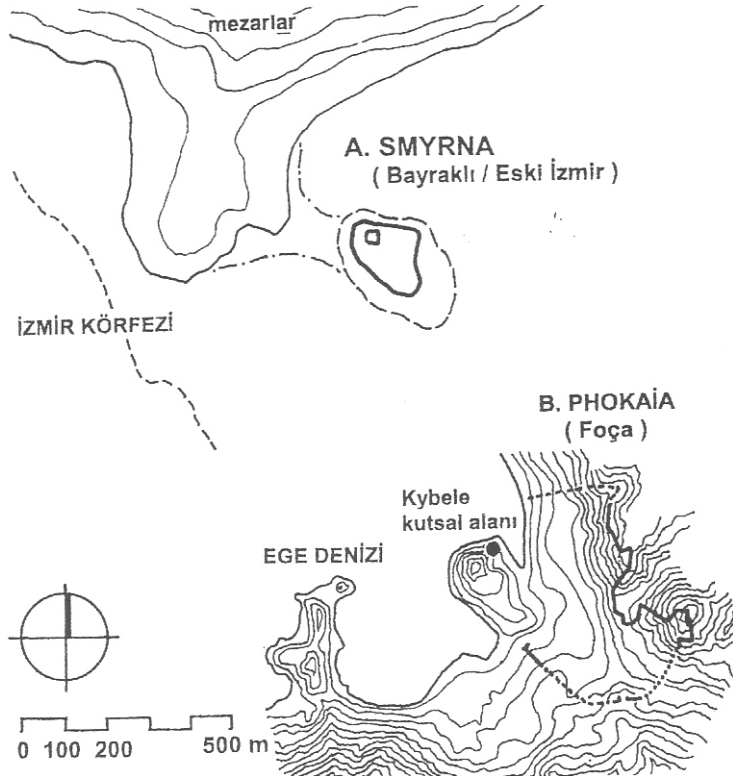
Şekil 62: Gynaikonitis'ten Bir Görünüm

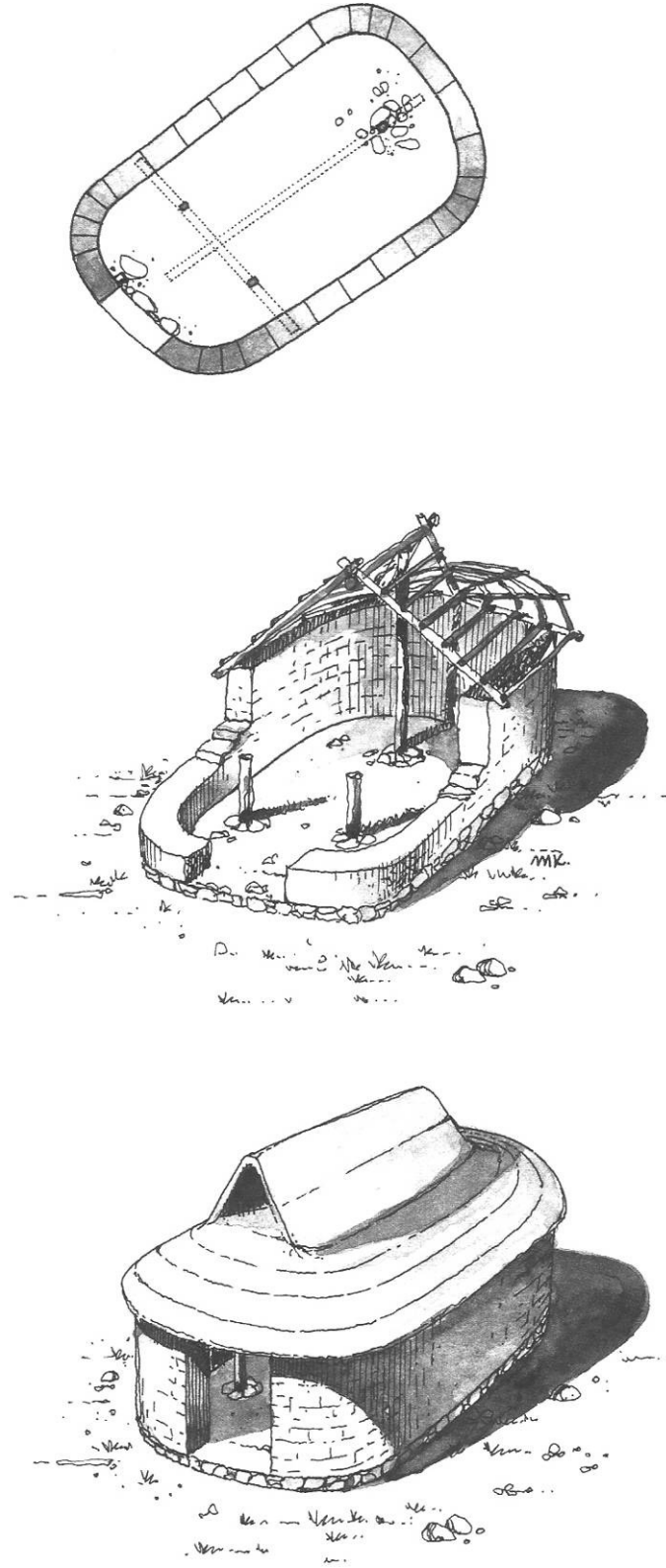
Şekil 63: Thalamos ve Ampithalamos

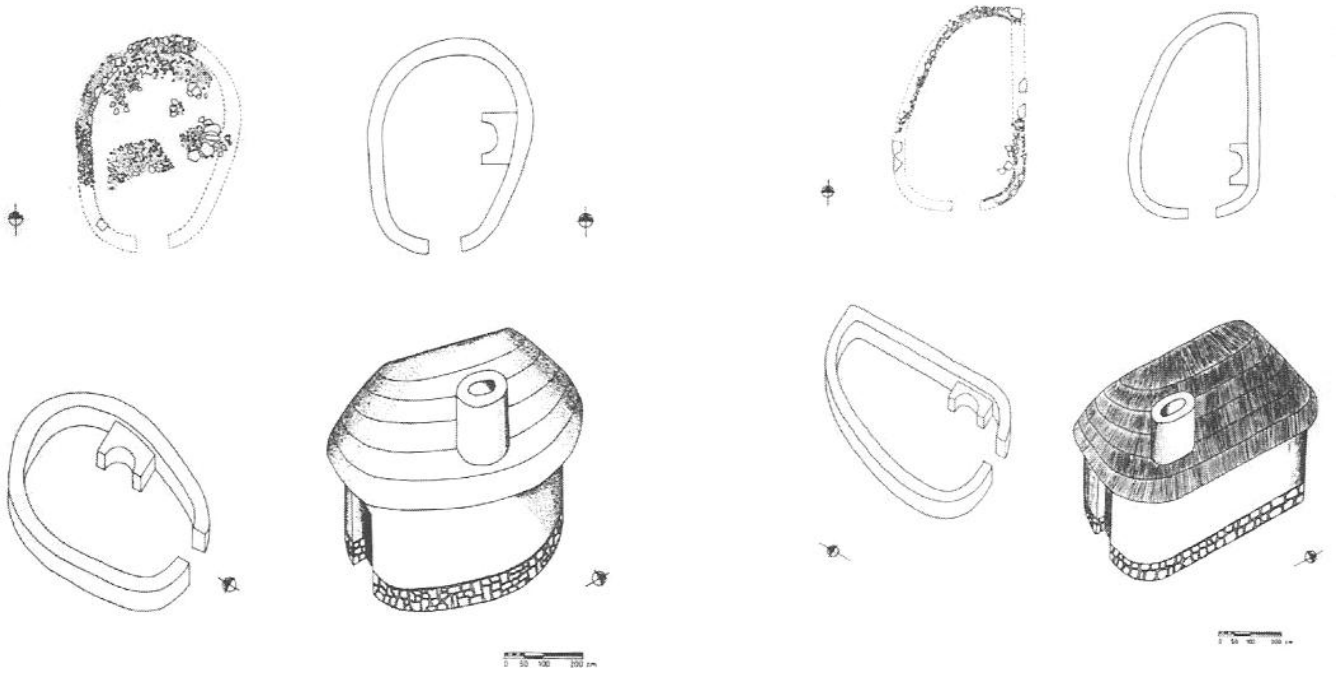
Şekil 64: Pireus Kent Planı ve Konut Alanları

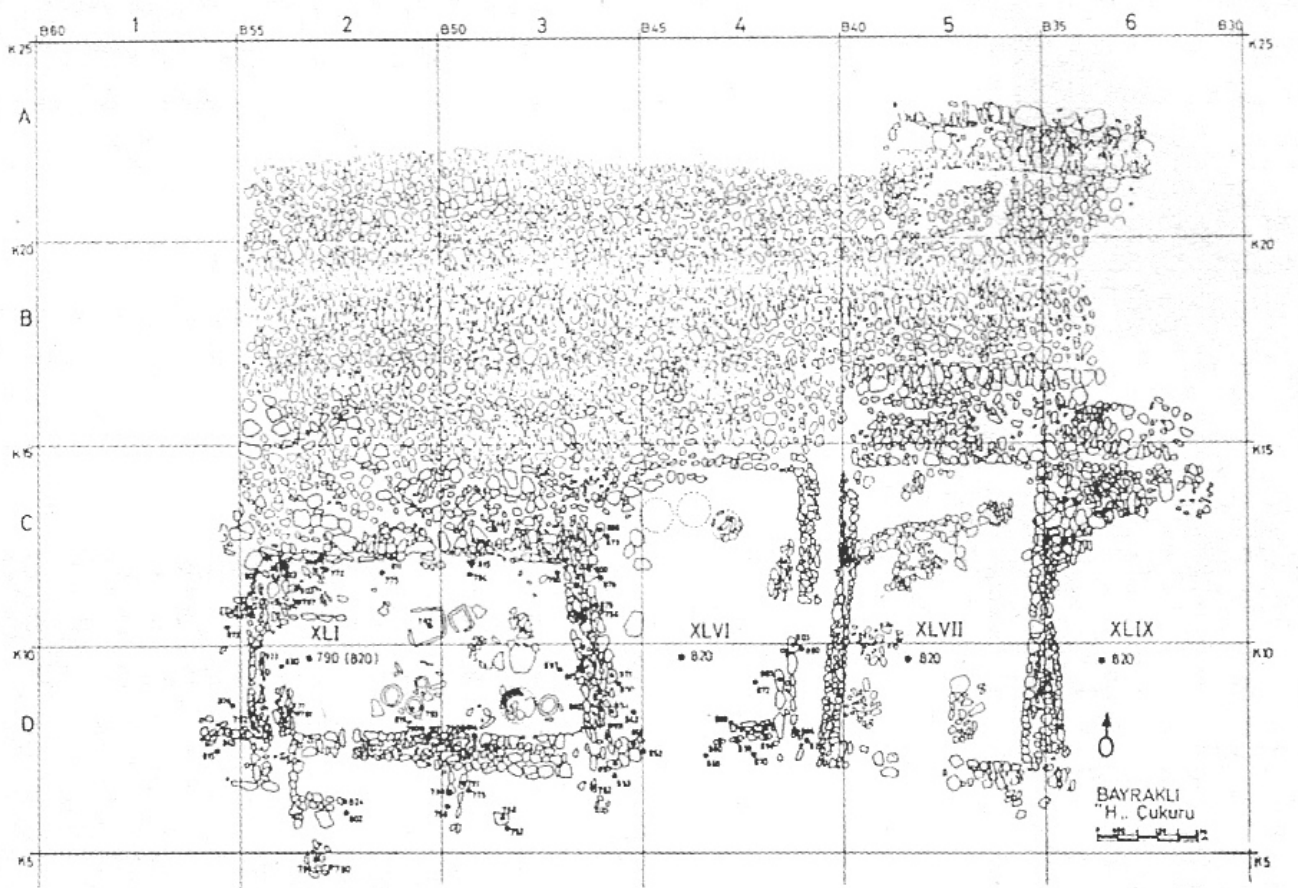
Şekil 65: Arkaik Dönem de Smyrna

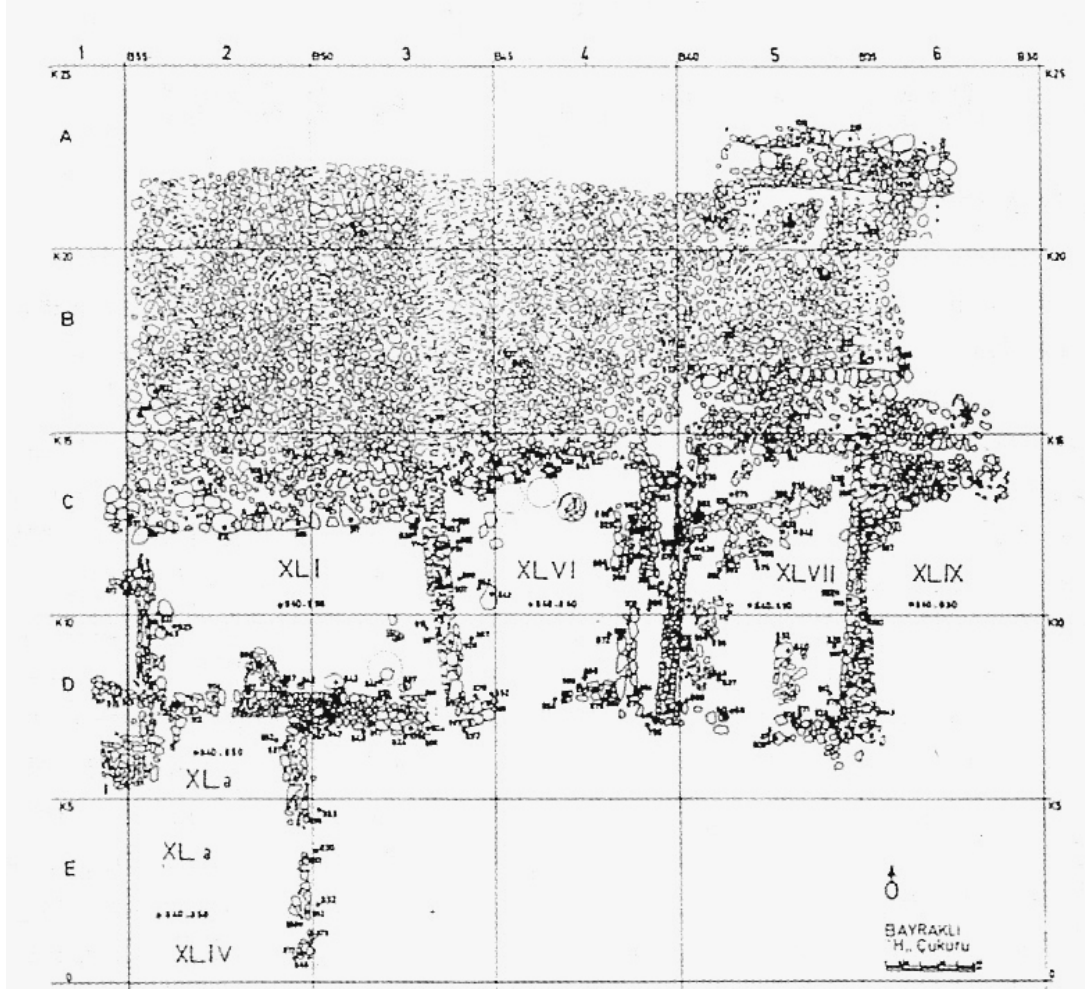
Şekil 66: Smyrna Oval Ev

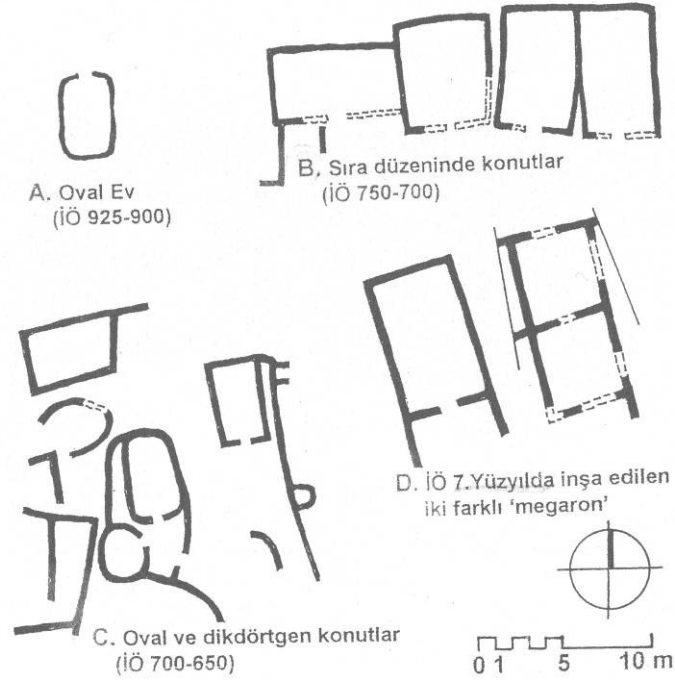
Şekil 67: Phokia I ve II nolu Erken Protogeometrik Döneme Tarihlenen Oval Evler

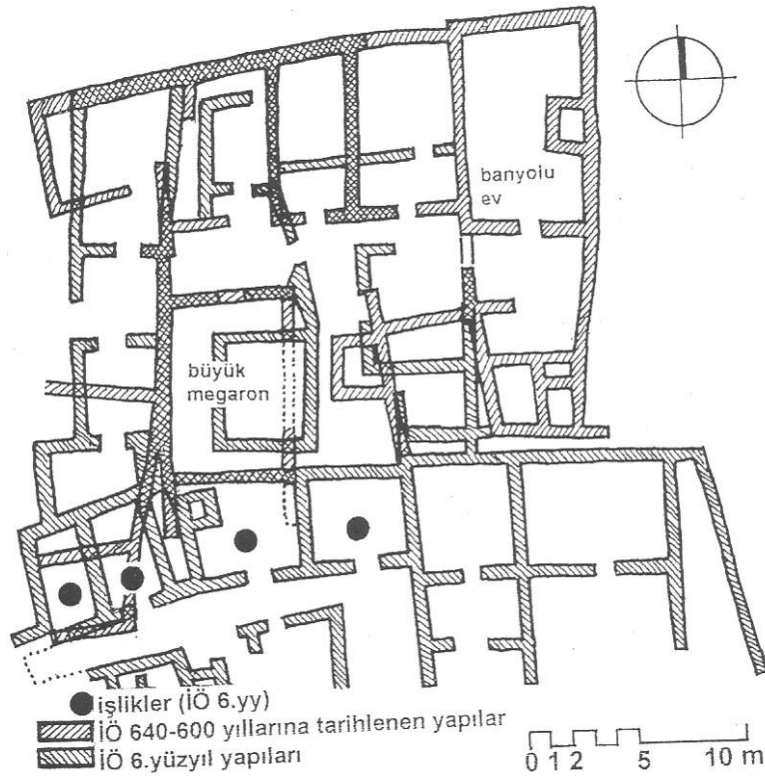
Şekil 68 a: Symrna da M.Ö 875-825/750 Yıllarına Tarihlenen Erken Geometrik Yapı evresi

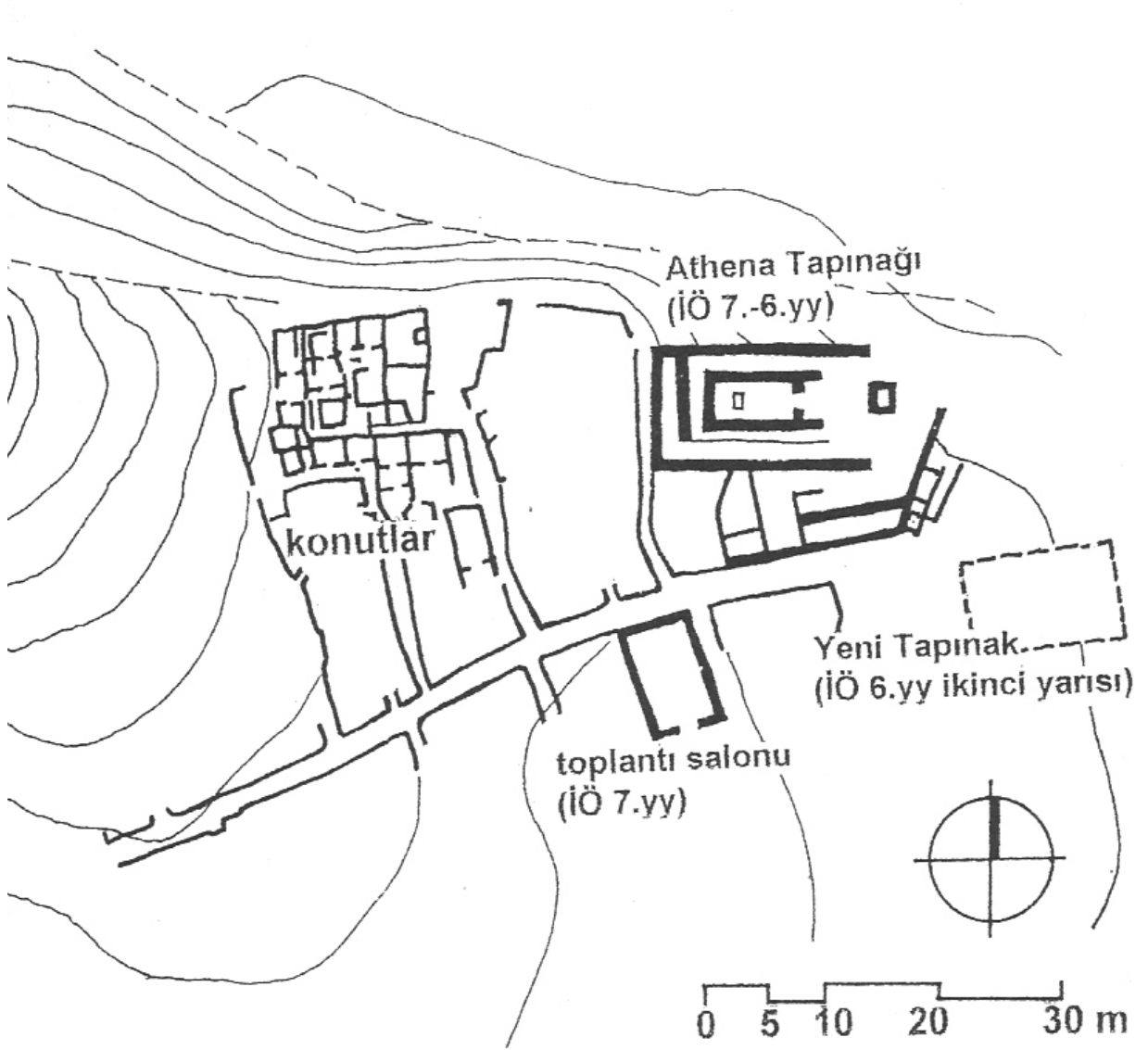
Şekil 68b: Symrna da M.Ö 875-825/750 Yıllarına Tarihlenen Orta Geometrik Yapı evresi

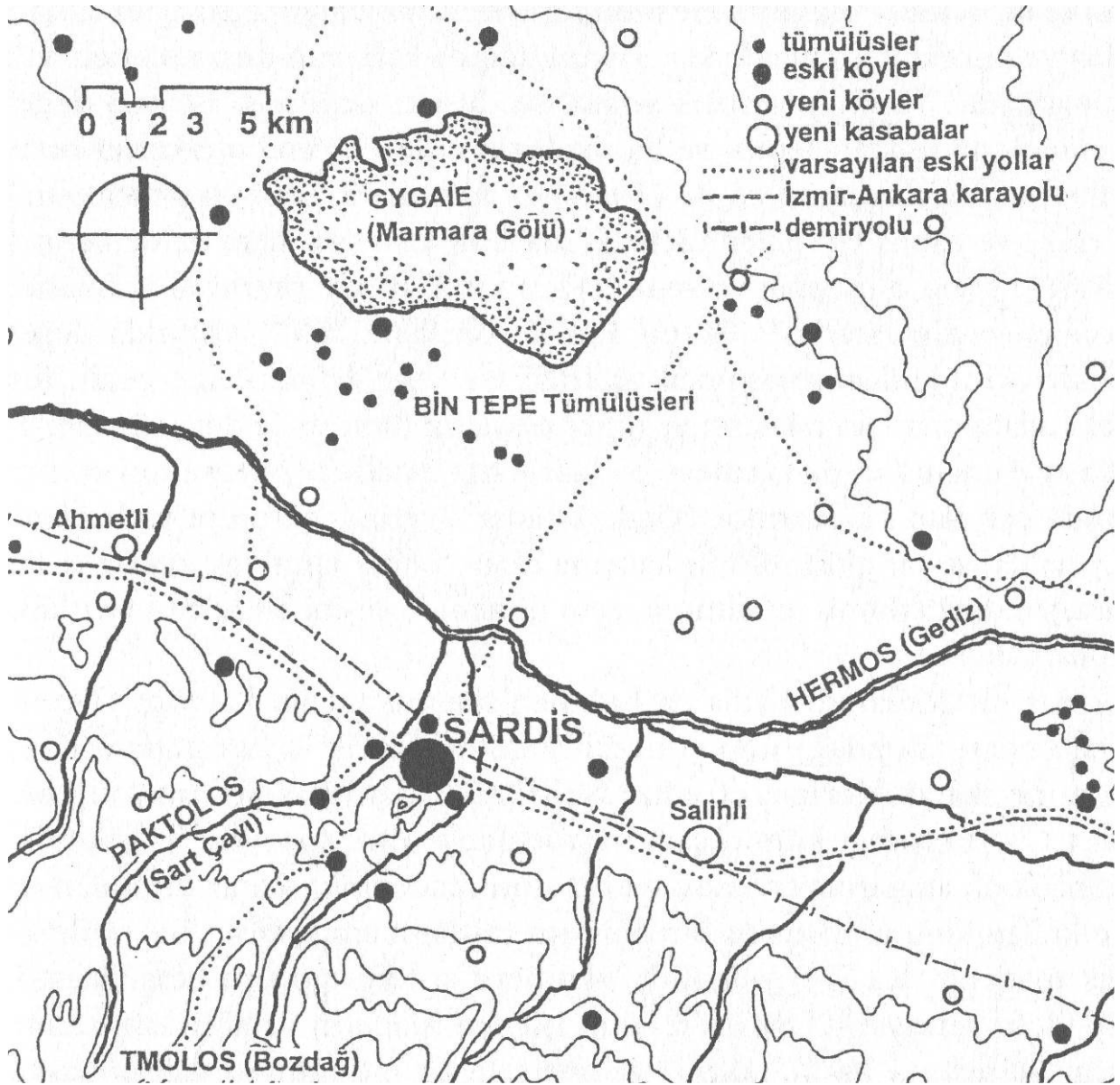
Şekil 69: Symrana Konutların Zaman İçinde ki Değişimi

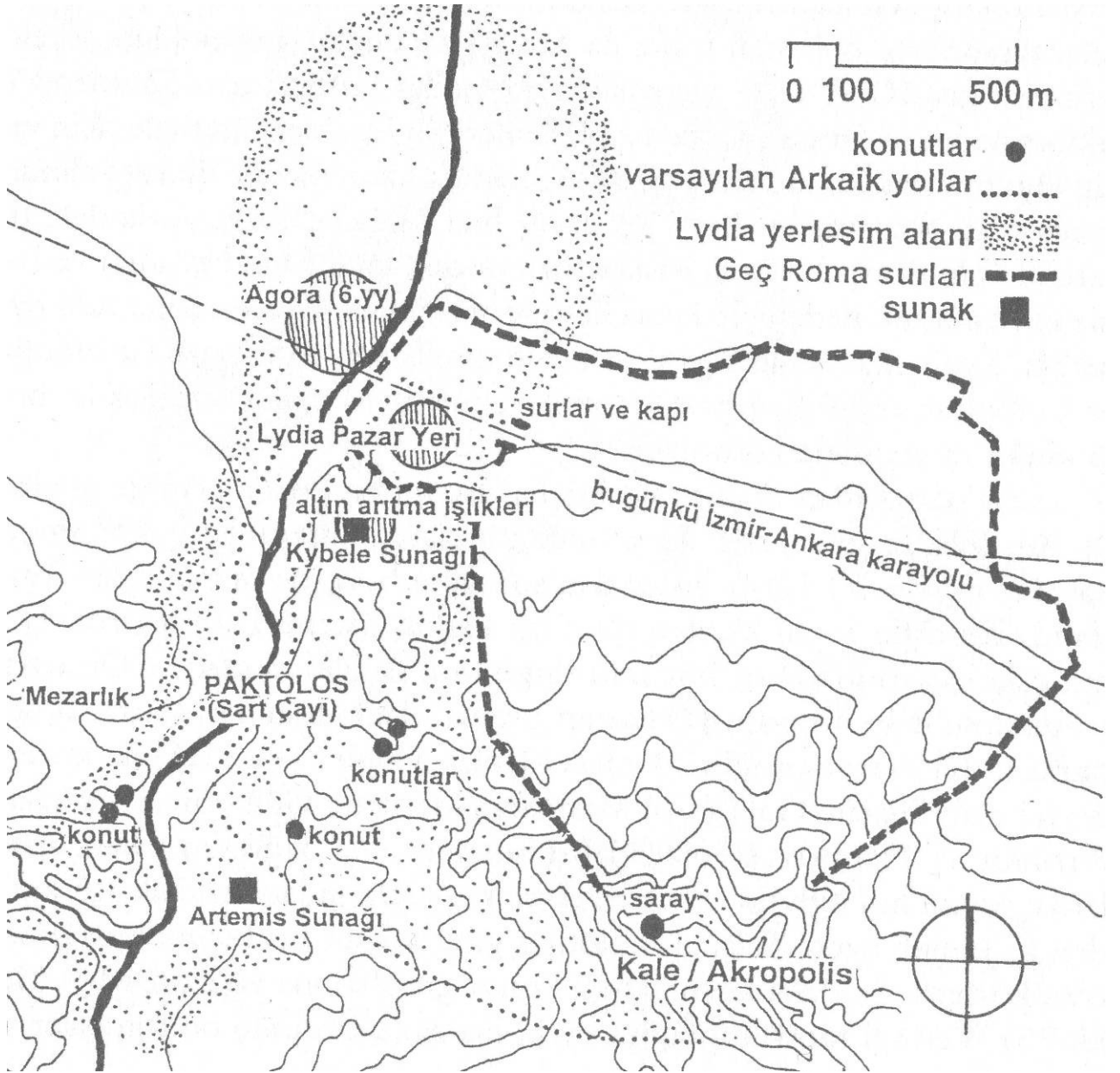
Şekil 70: Symrnada M.Ö 7. yüzyılın ikinci yarısı ile M.Ö. 6. yüzyılda ait olduğu saptanan yapı katları ve Konutlar

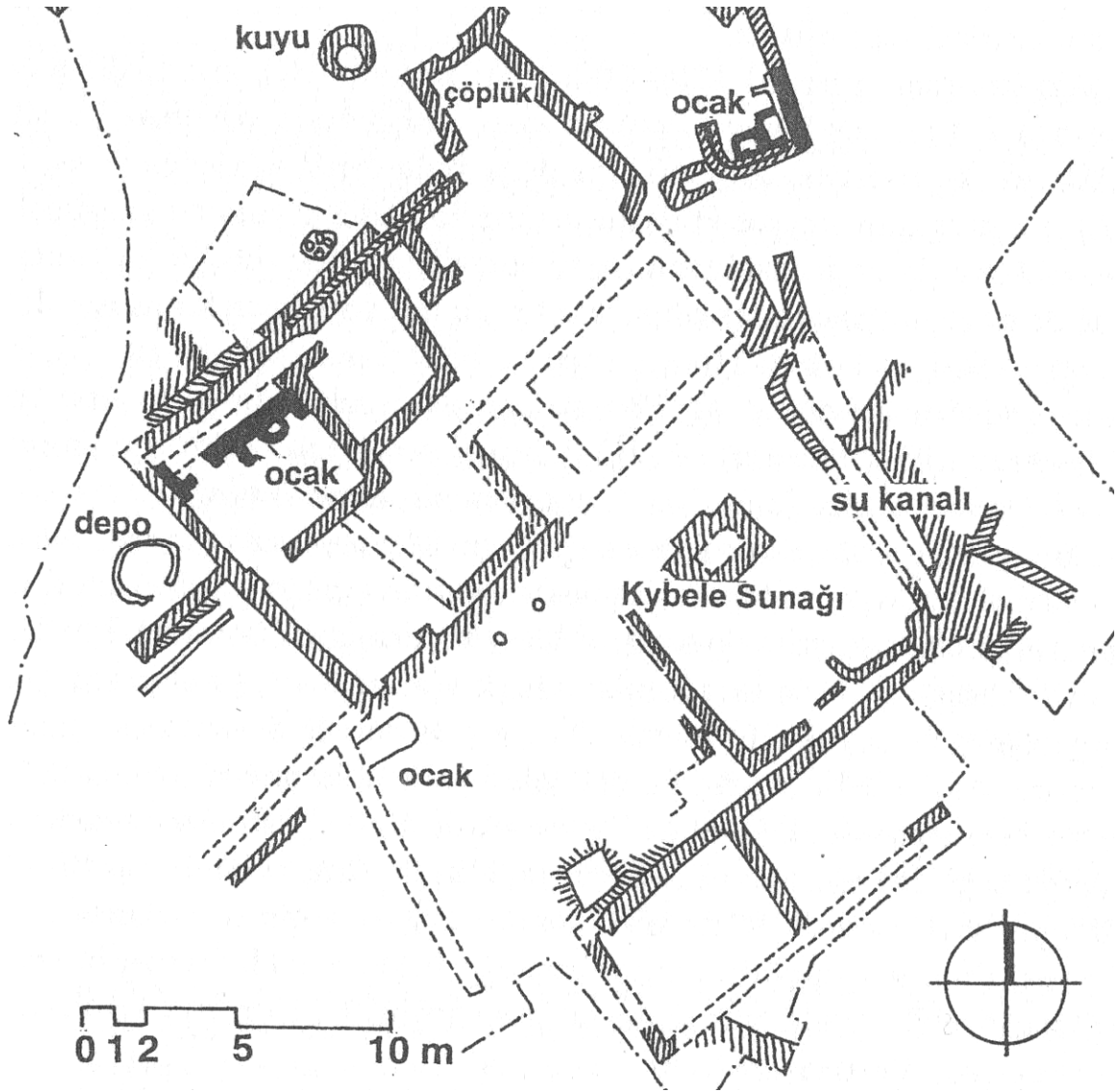
Şekil 71: Smyrna M.Ö 7.ve 6. Yüzyıl Yerleşim Alanı

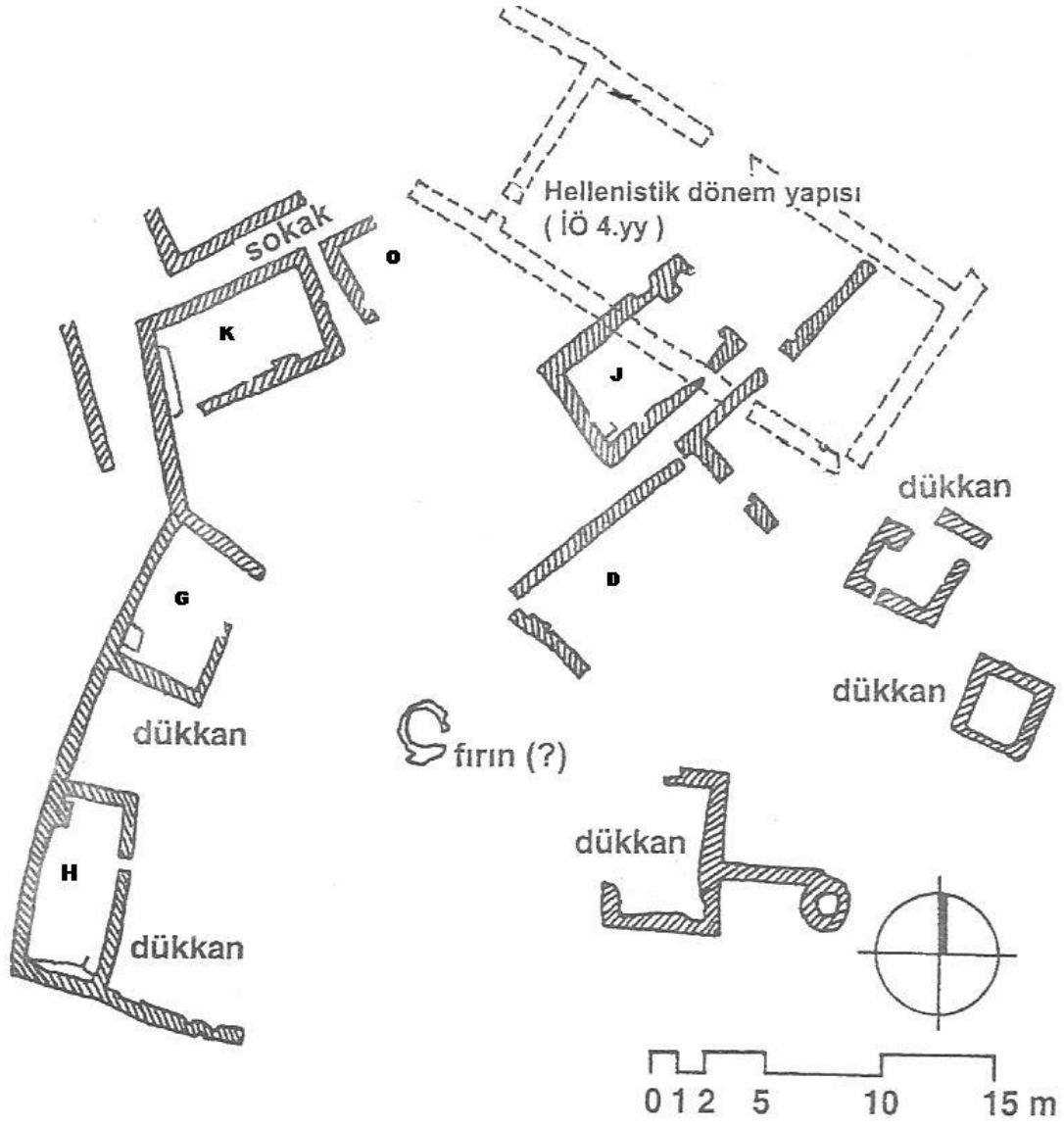
Şekil 72: Sardes Yerleşim Planı

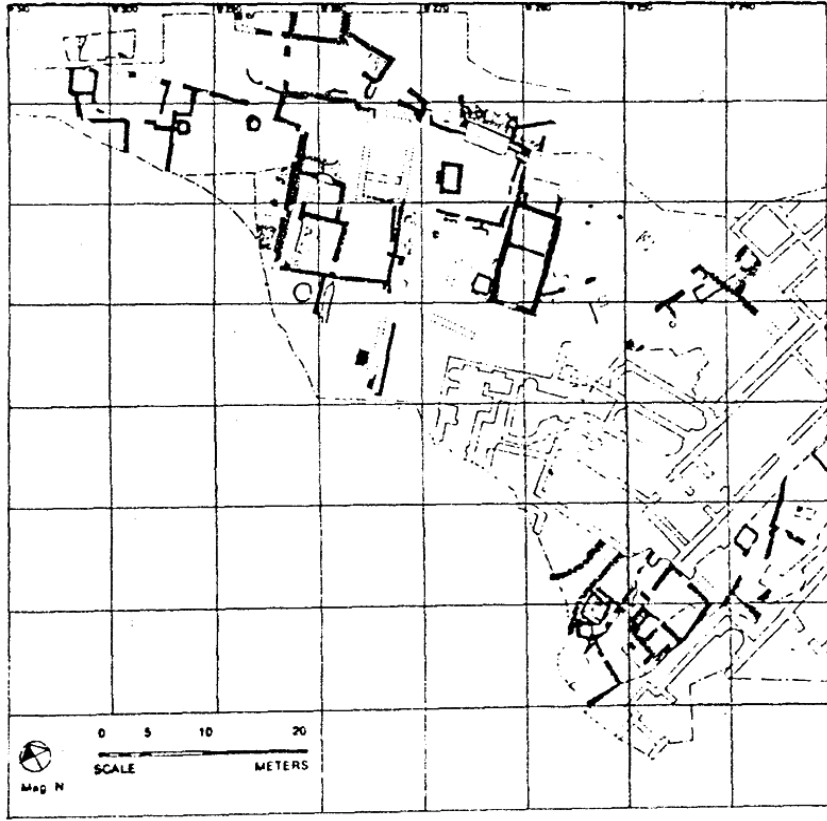
Şekil 73: Sardes

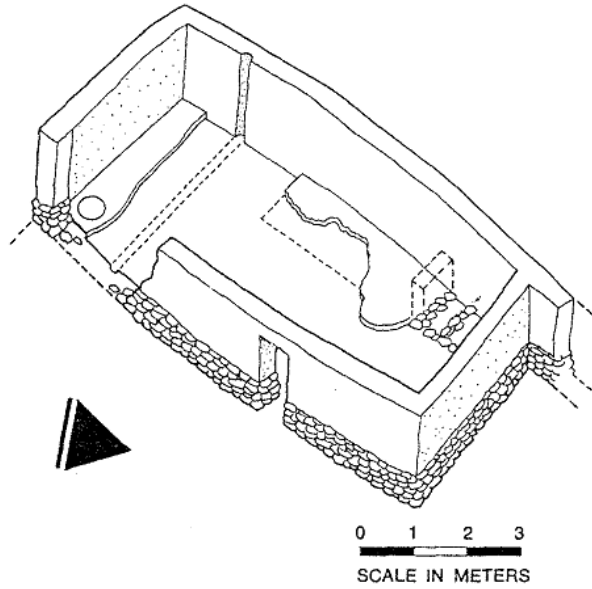
Şekil 74: Sardes M.Ö 7. ve 6. Yüzyılda Altın Arıtma İşliklerinin ve Kybele Sunağının Yer aldığı Merkez

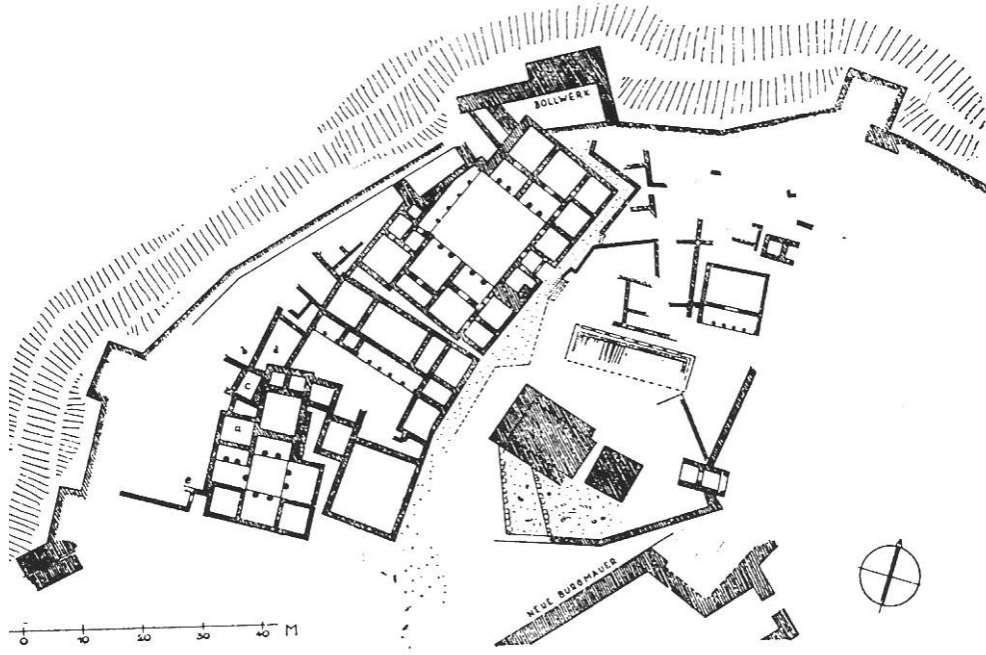
Şekil 75: Sardes'te Lidya Pazar Yerinde ki Konutlar, Dükkanlar ve İşlikler

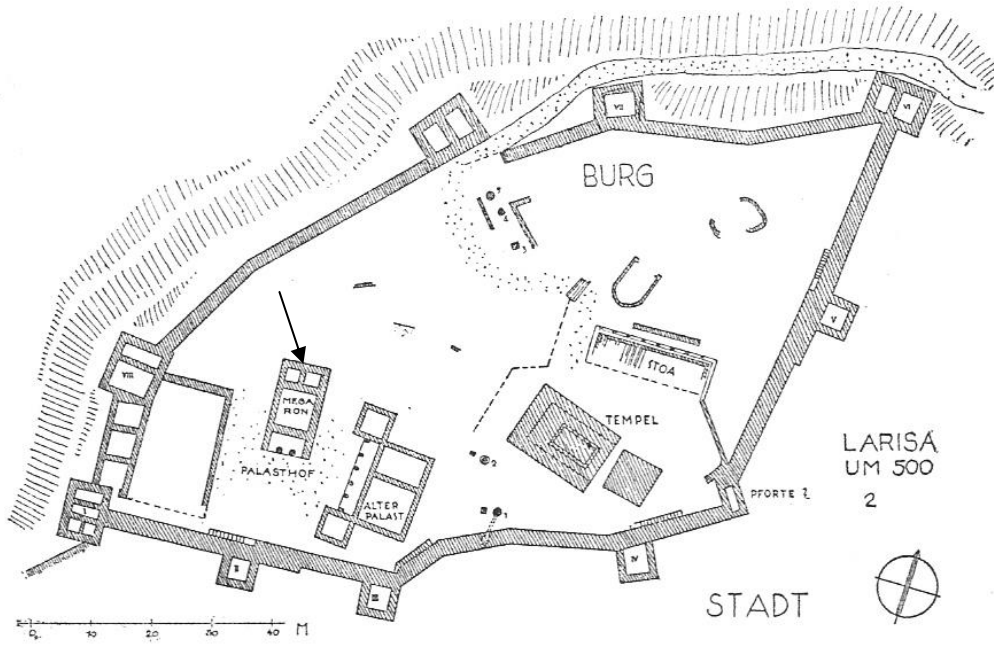
Şekil 76: Sardes PN Konut Alanı

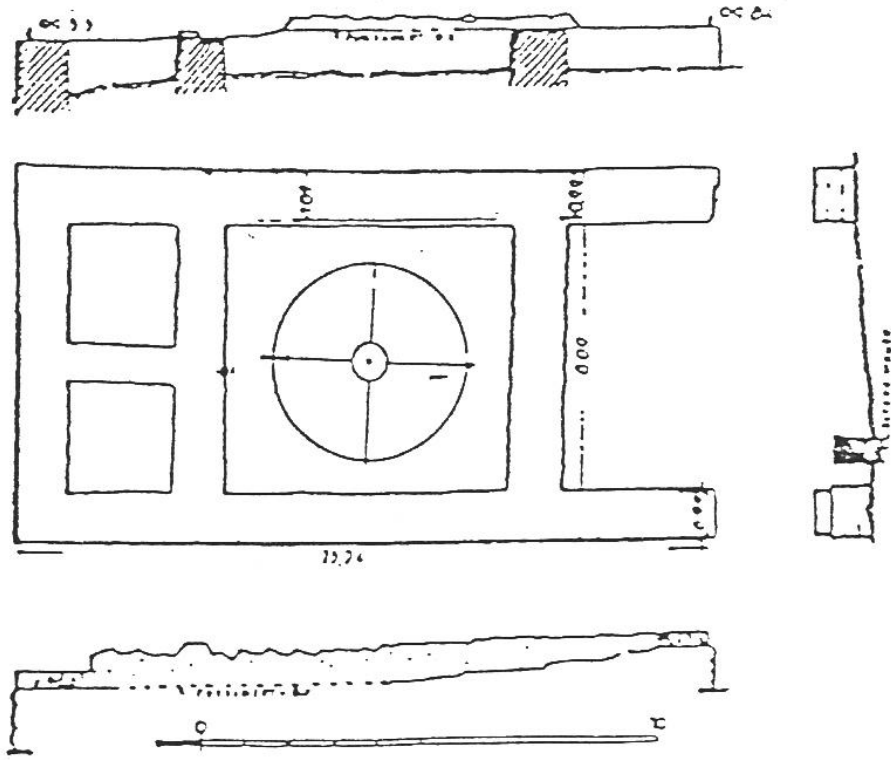
Şekil 77: Sardes Pazar Yerindeki H Konutunun Rekonstrüksiyonu

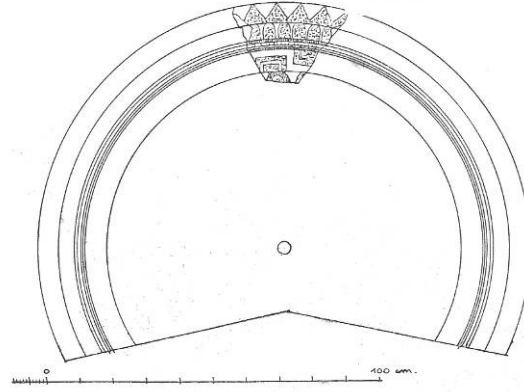
Şekil 78: Larisa Akropol Planı

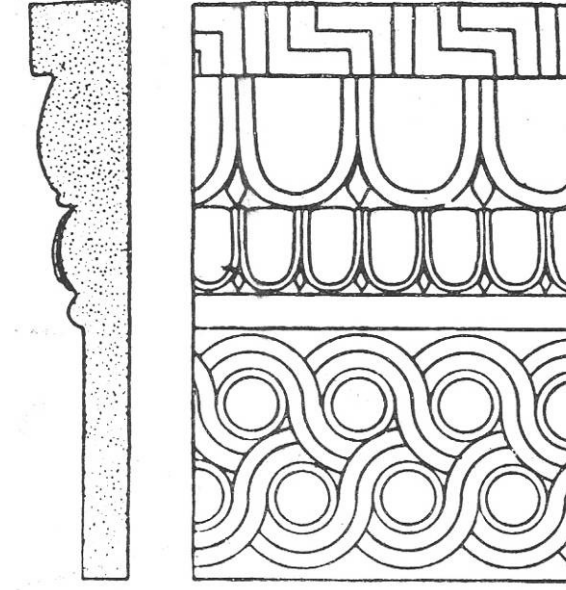
Şekil 79a: Larisa da Akropolisin Güneybatı Köşesinde İnşa Edilmiş Megaron

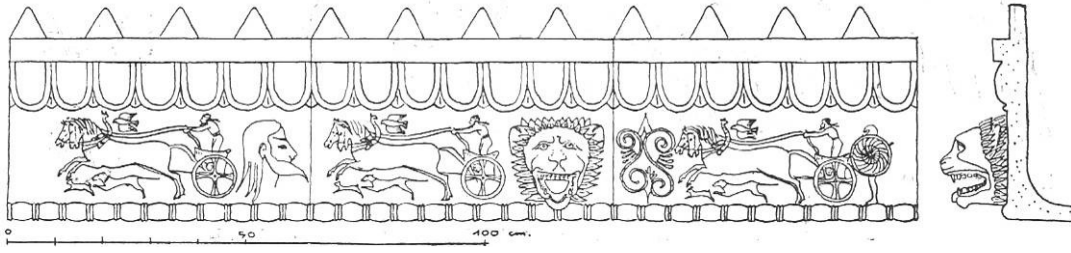
Şekil 79b: Larisada ki Megaronun Planı

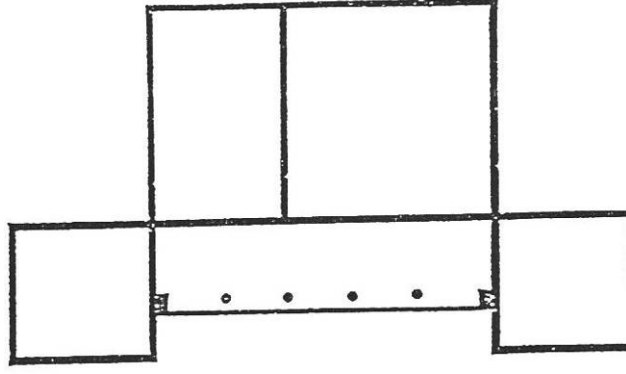
Şekil 80a: Larisa, Eski Saray Daire Şeklinde Akroter

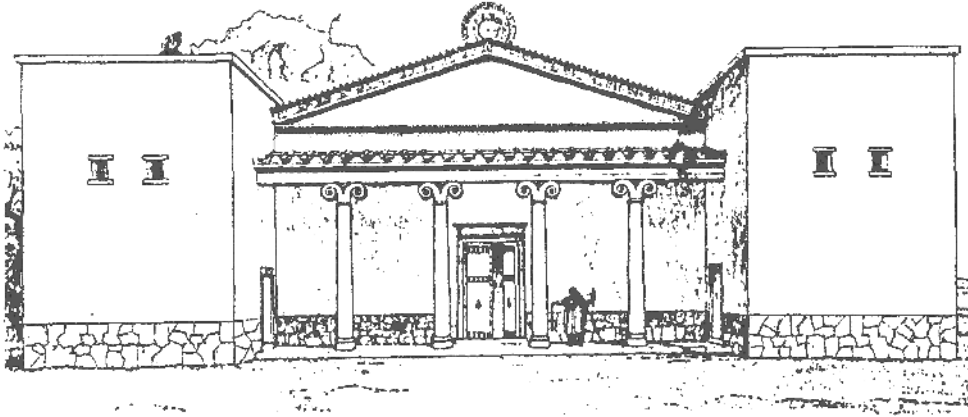
Şekil 80b: Larisa, Eski Saray Tere-Cotta Süsleme

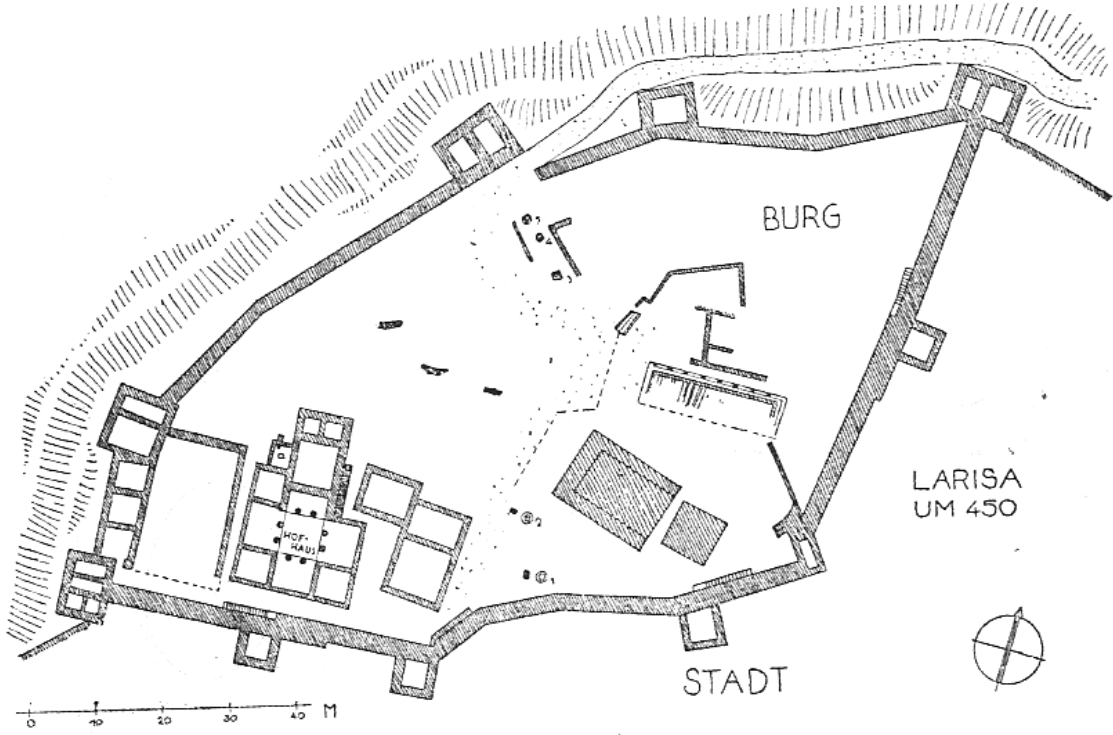
Şekil 80c: Larisa, Eski Saray Rölyef

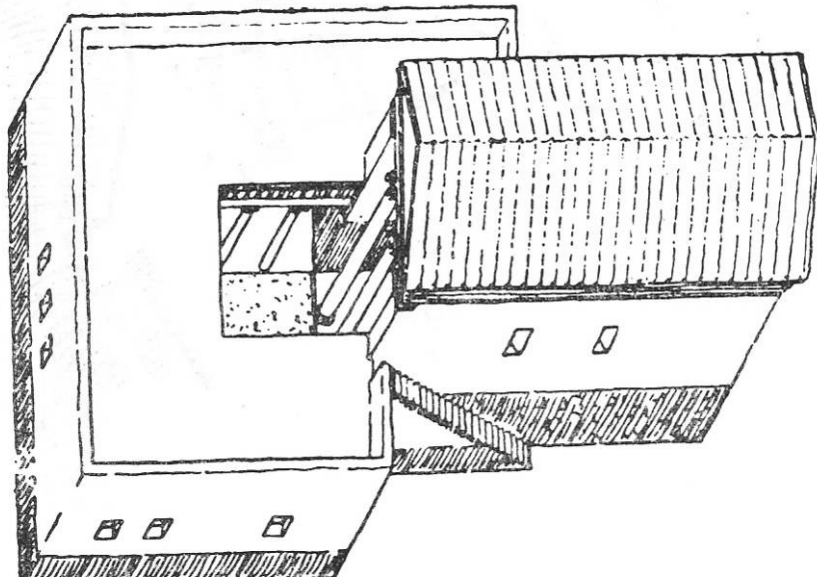
Şekil 81a: Larisa Eski Saray Ev Planı

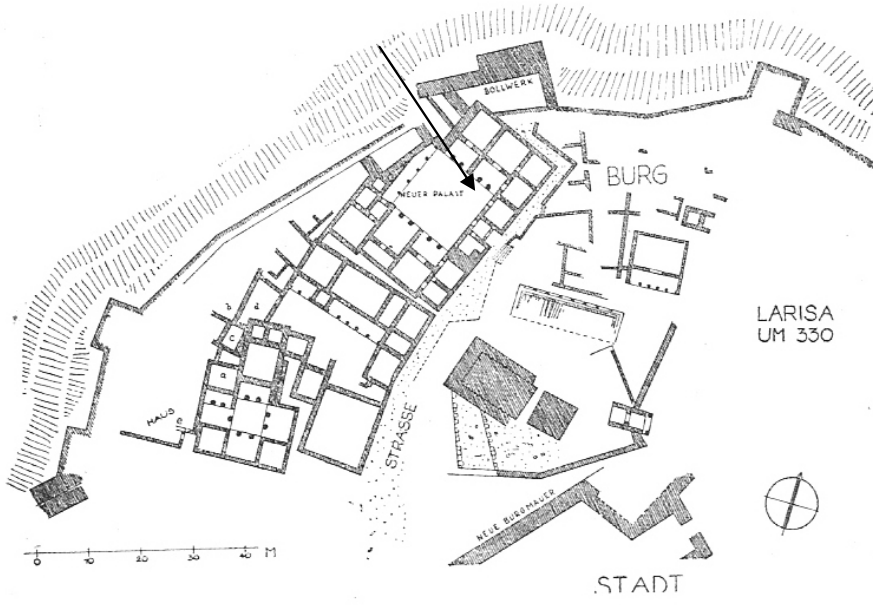
Şekil 81b: Larisa Eski Saray Ev Planının Rekonstrüksiyonu

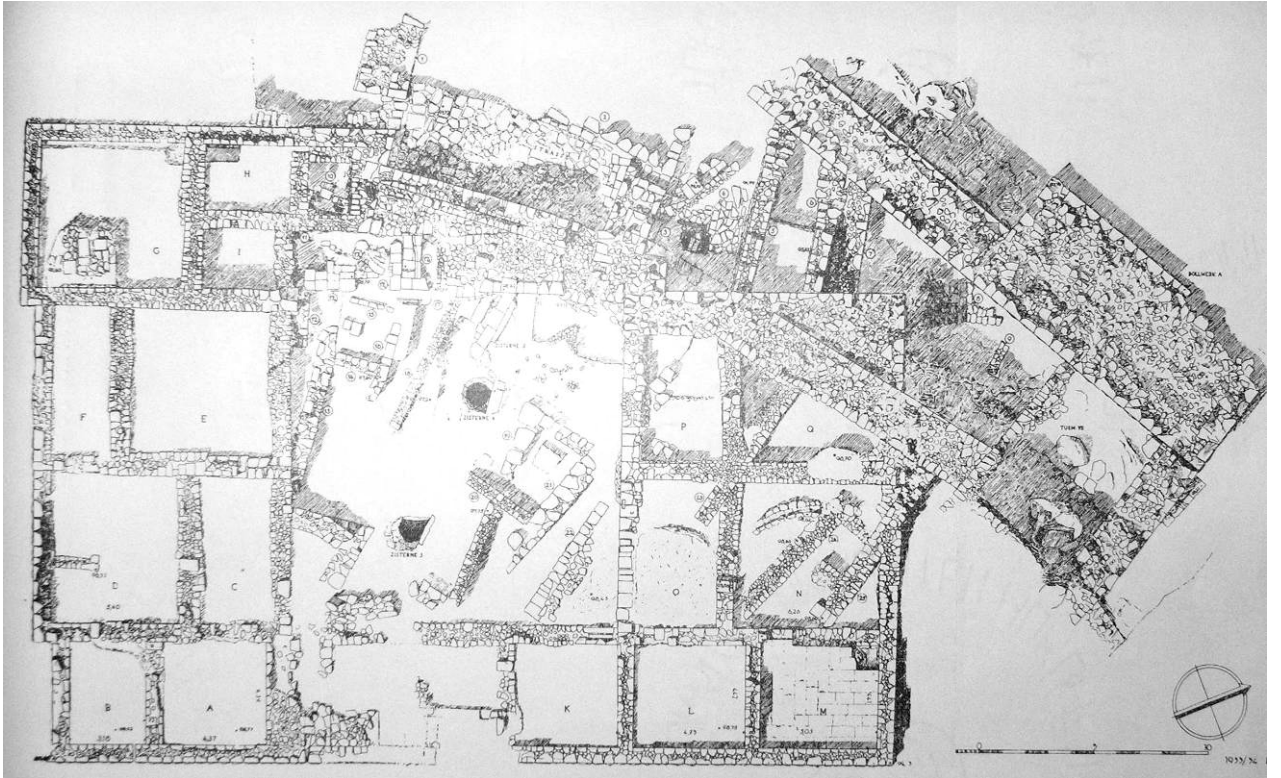
Şekil 82a: Larisa 4. Saray

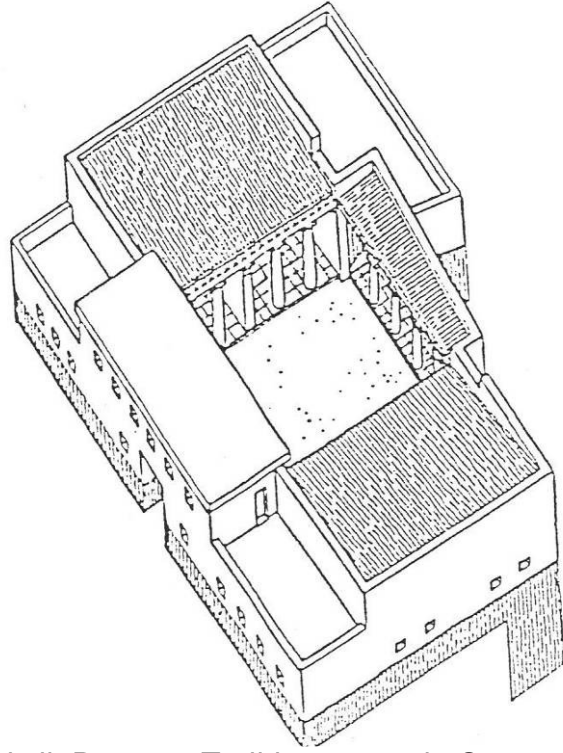
Şekil 82b: Larisa 4 nolu Saray/Konut

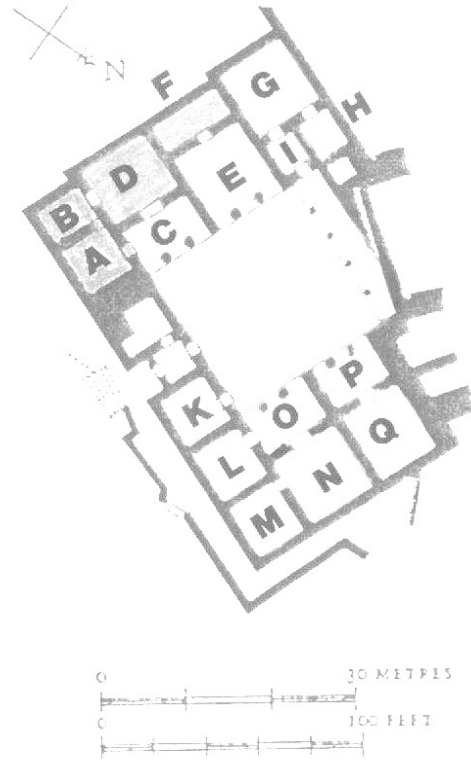
Şekil 83a: Larisa Helenistik Döneme Tarihlenen 5 nolu Saray

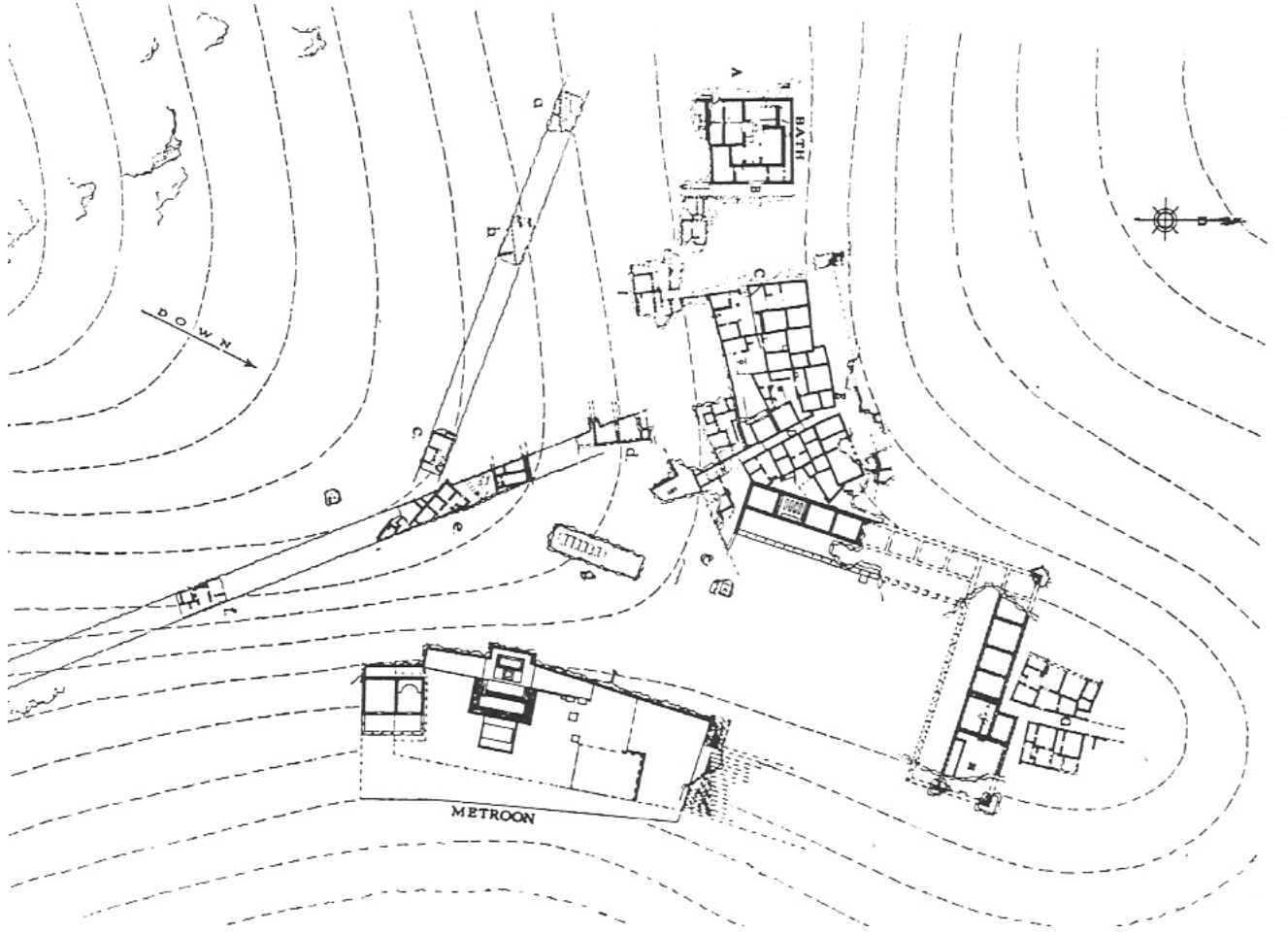
Şekil 83b: Larisa Helenistik Döneme Tarihlenen 5 nolu Sarayın Planı

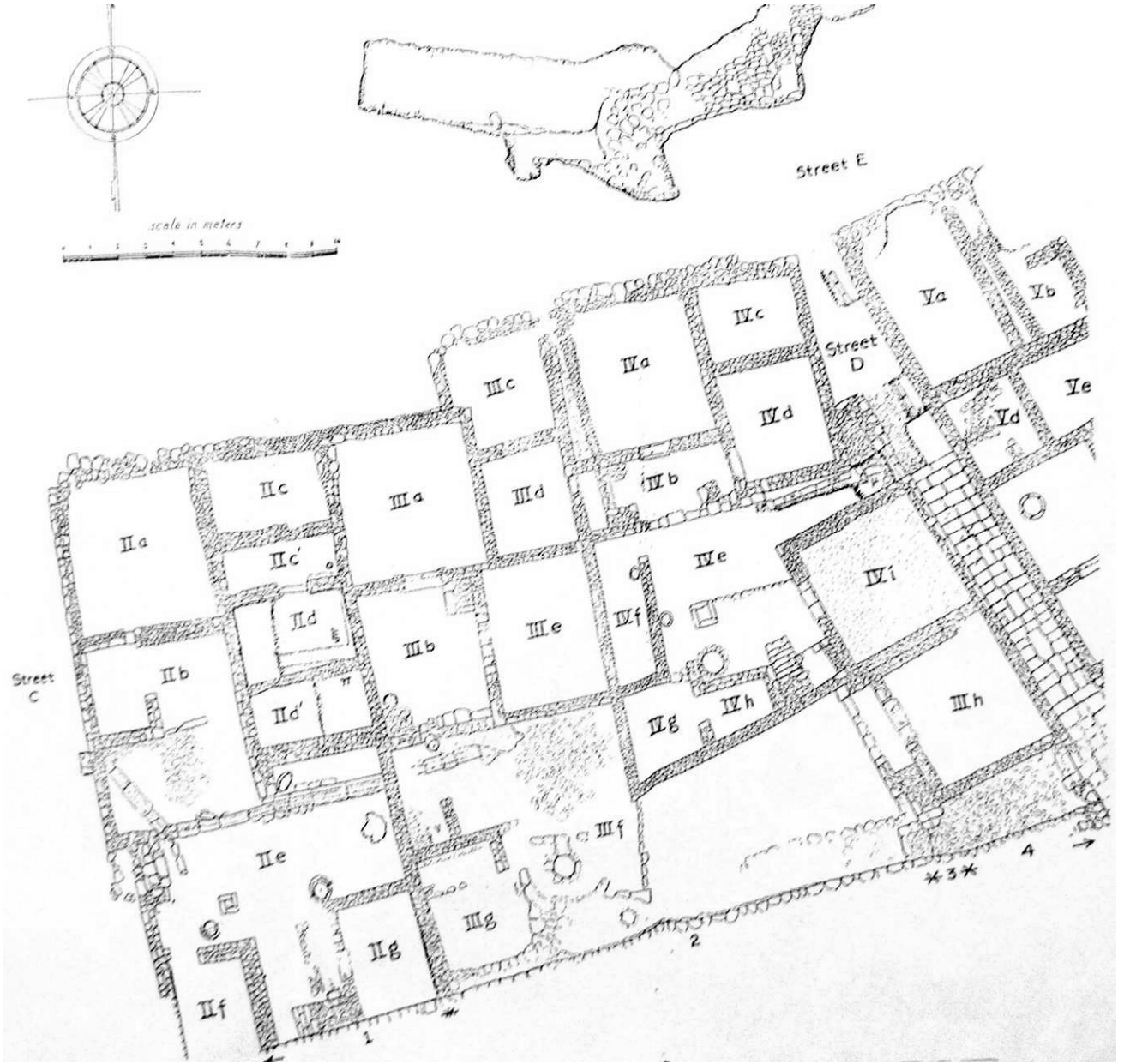
Şekil 83c: Larisa Helenistik Döneme Tarihlenen 5 nolu Sarayın Rekonstrüksiyonu

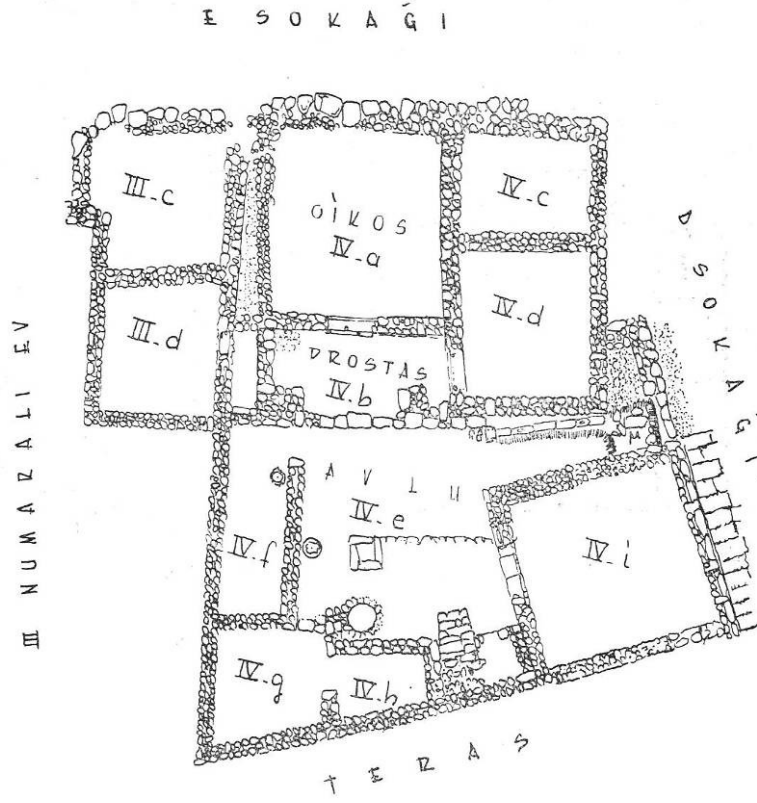
Şekil 84: Larisa Helenistik Döneme Tarihlenen 5 nolu Sarayın Planı

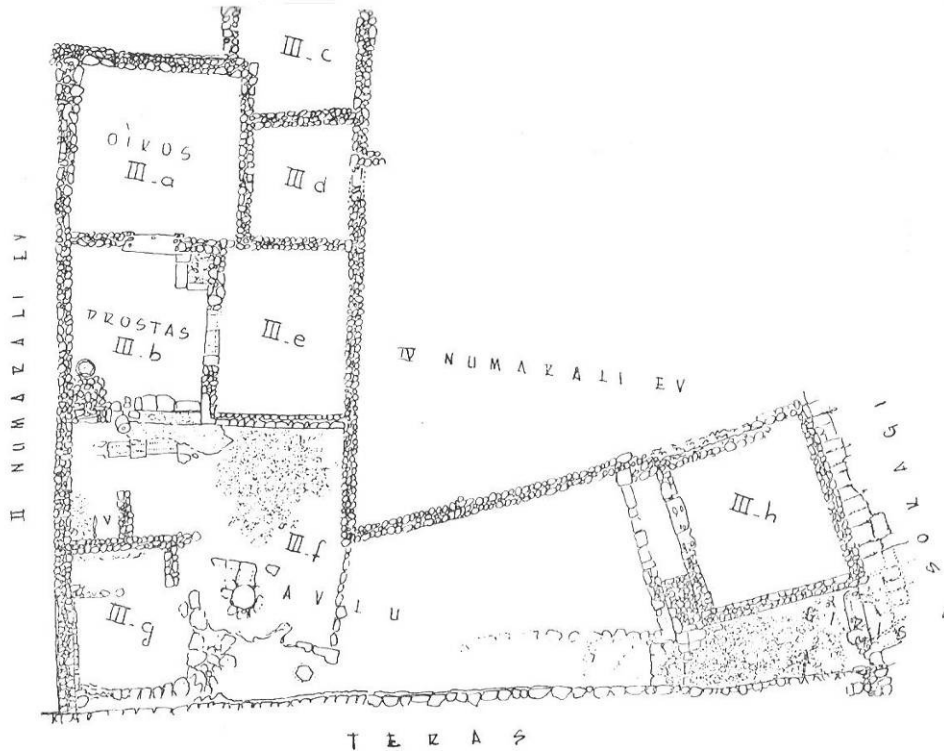
Şekil 85: Kolophon Plan

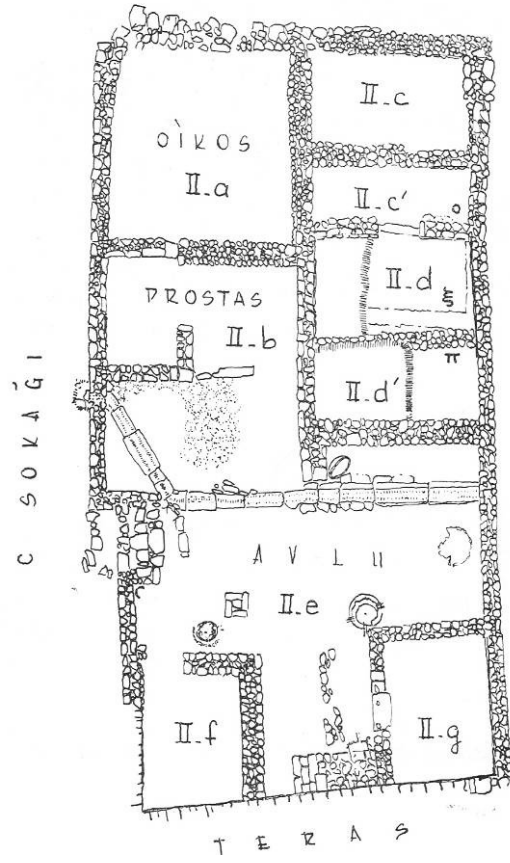
Şekil 86: Kolophon D Caddesi Konutları

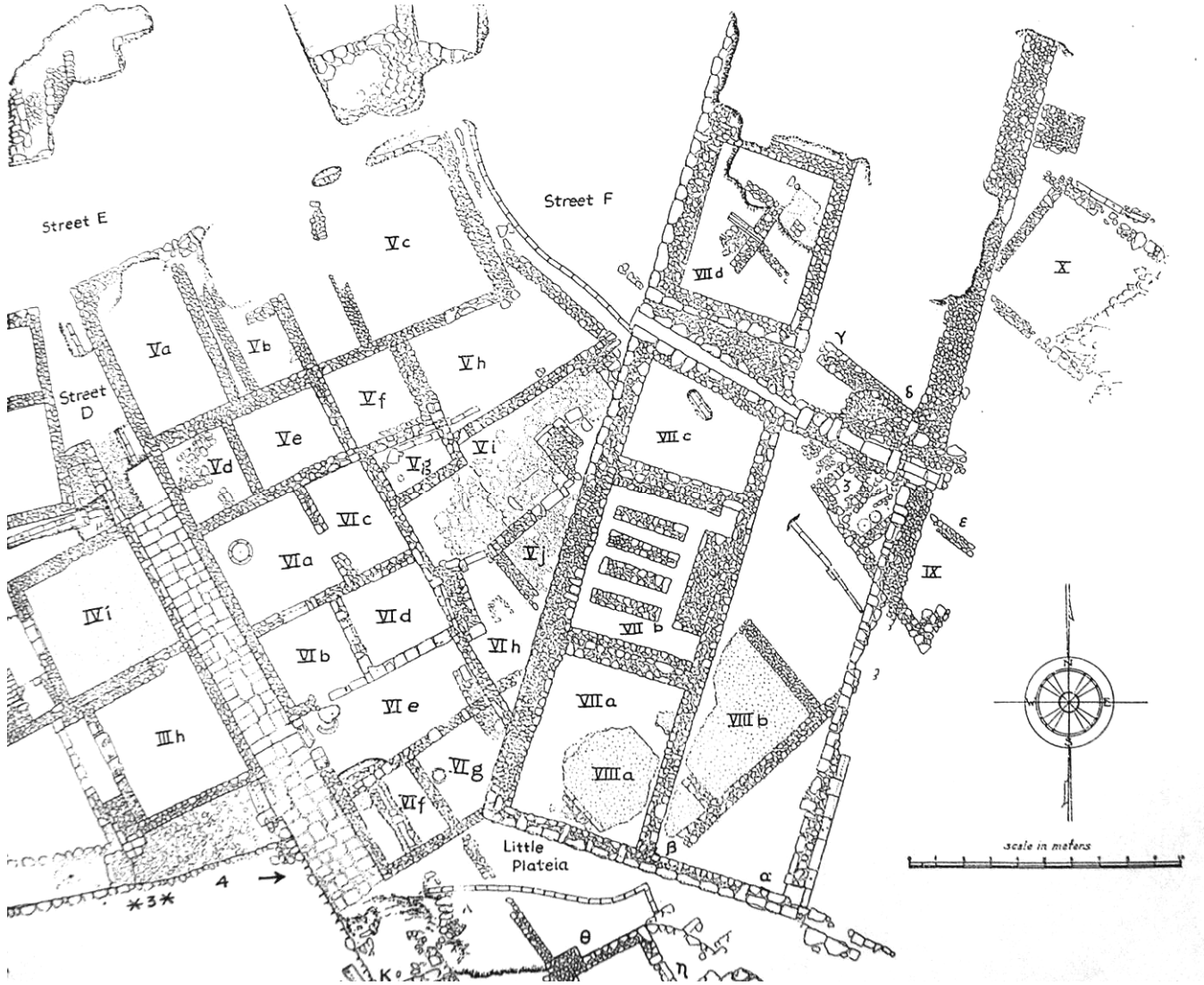
Şekil 87: Kolophon 4 nolu ev

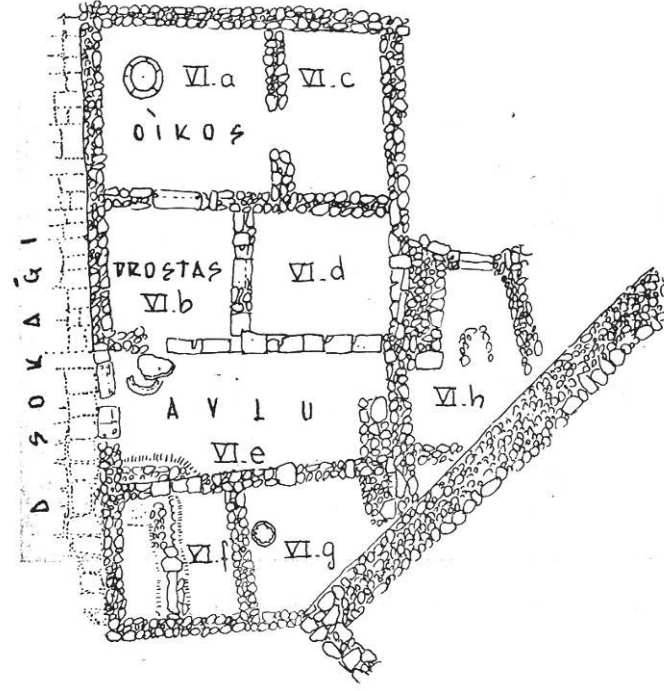
Şekil 88: C ve D caddeleri arasındaki üç konut bloğunun ortasında bulunan 3 nolu konut

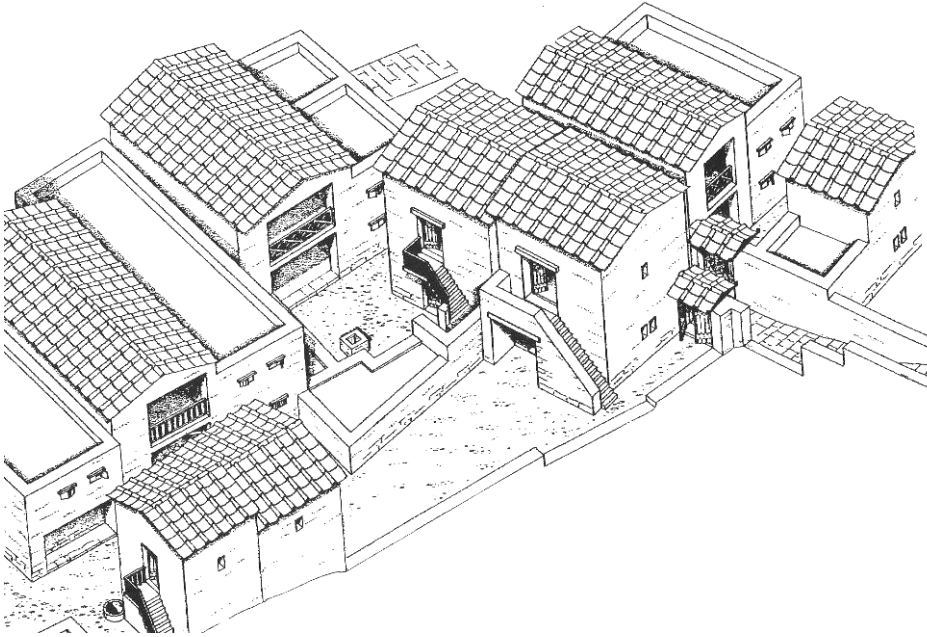
Şekil 89: Kolophon 2 Nolu Konut

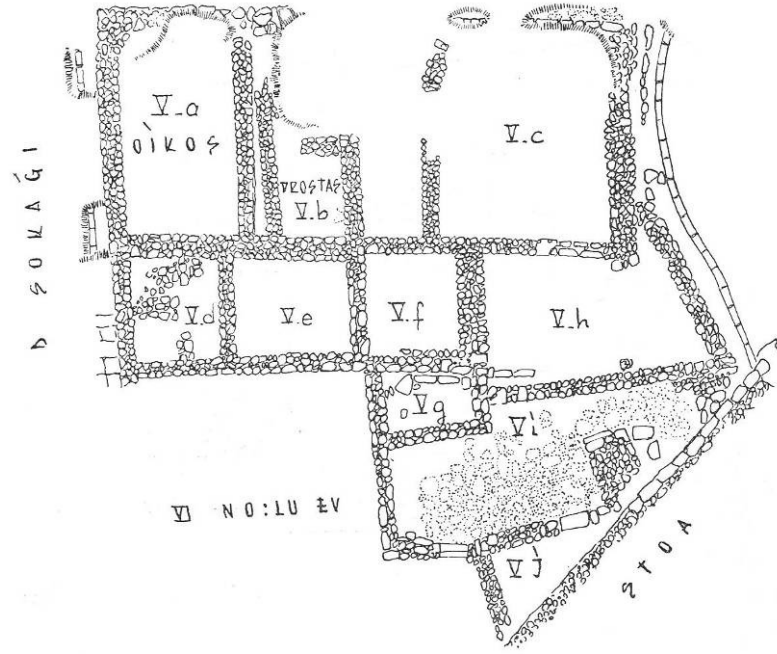
Şekil 90: Kolophon D caddesinin doğusunda yer alan konutlar

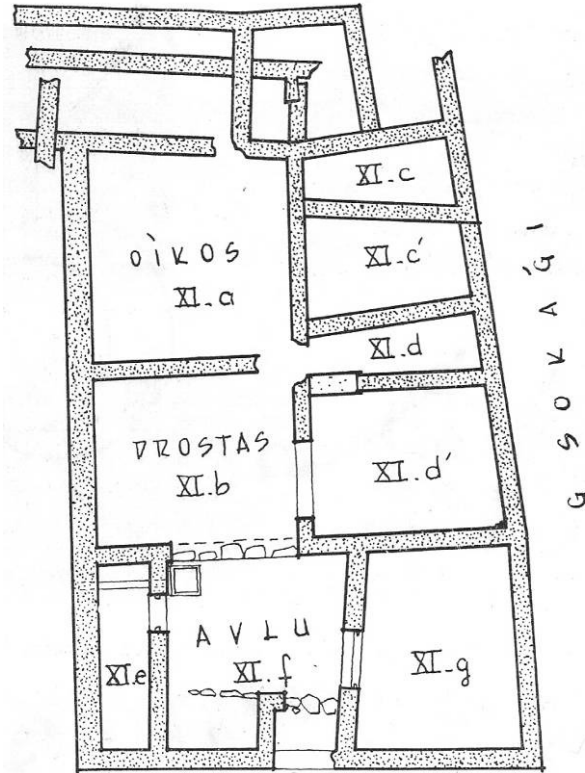
Şekil 91: Kolophon D caddesinin doğusunda yer alan 6 nolu Konut

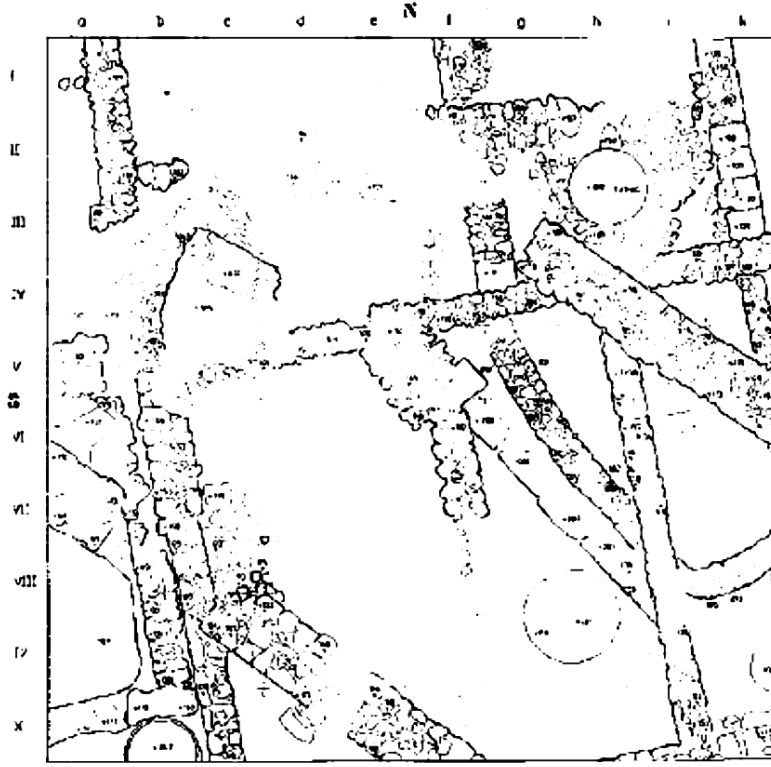
Şekil 92: Kolophon M.Ö. 4. Yüzyıl Evlerinin Rekonstrüksiyonu

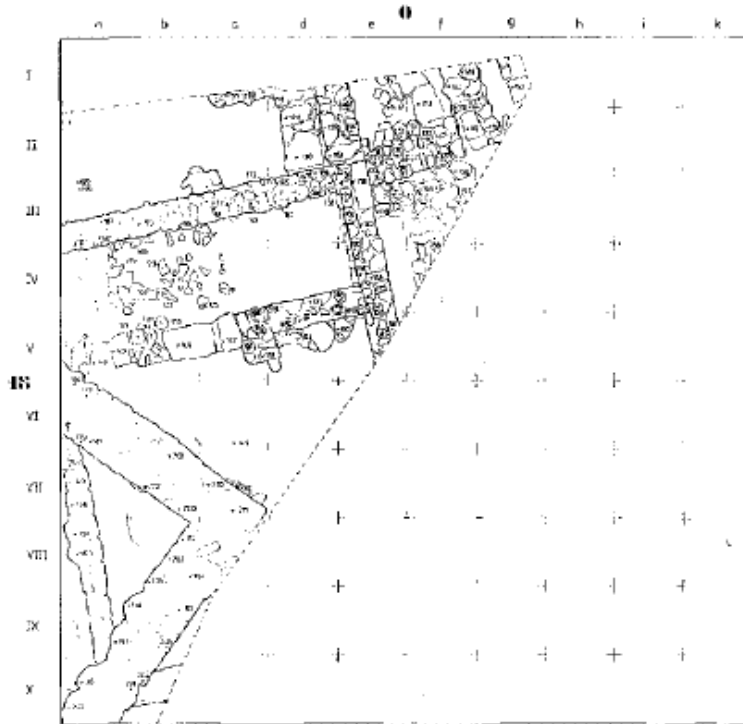
Şekli 93: Kolophon 5 nolu Konut

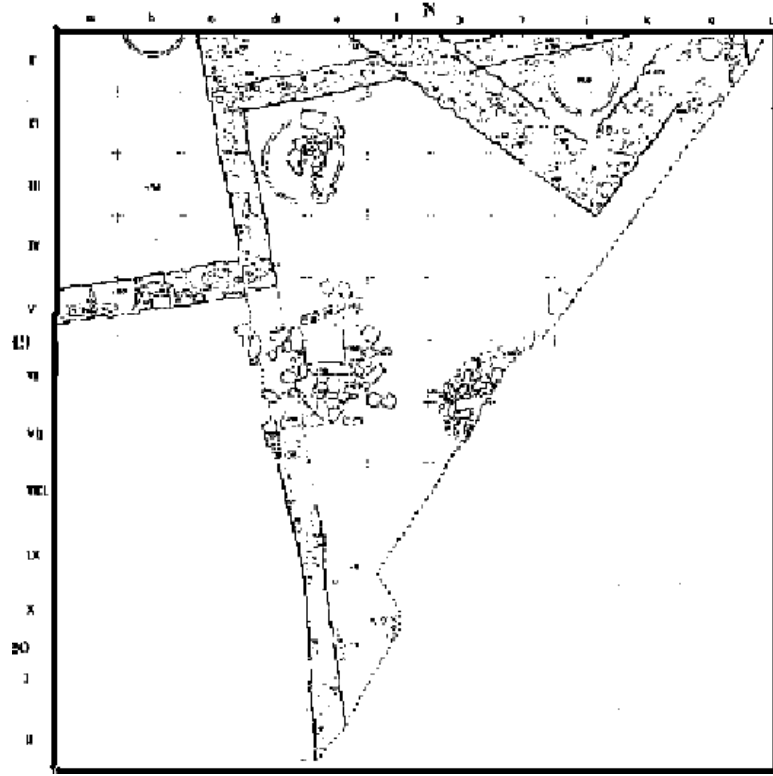
Şekil 94: Kolophon, G Caddesinin Batı Kenarında Yer Alan 11 nolu Konut

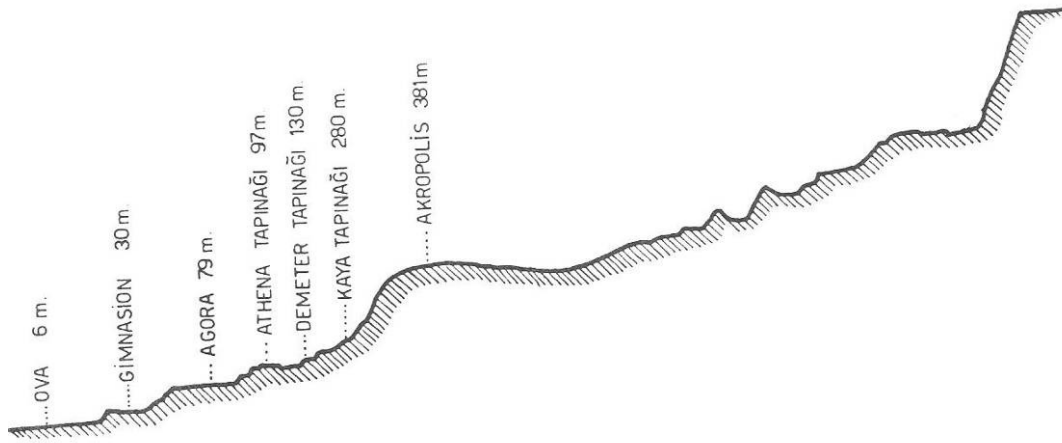
Şekil 97a: Klazomenai, Feride Gül Tarlası, ID evi(A yapısı)

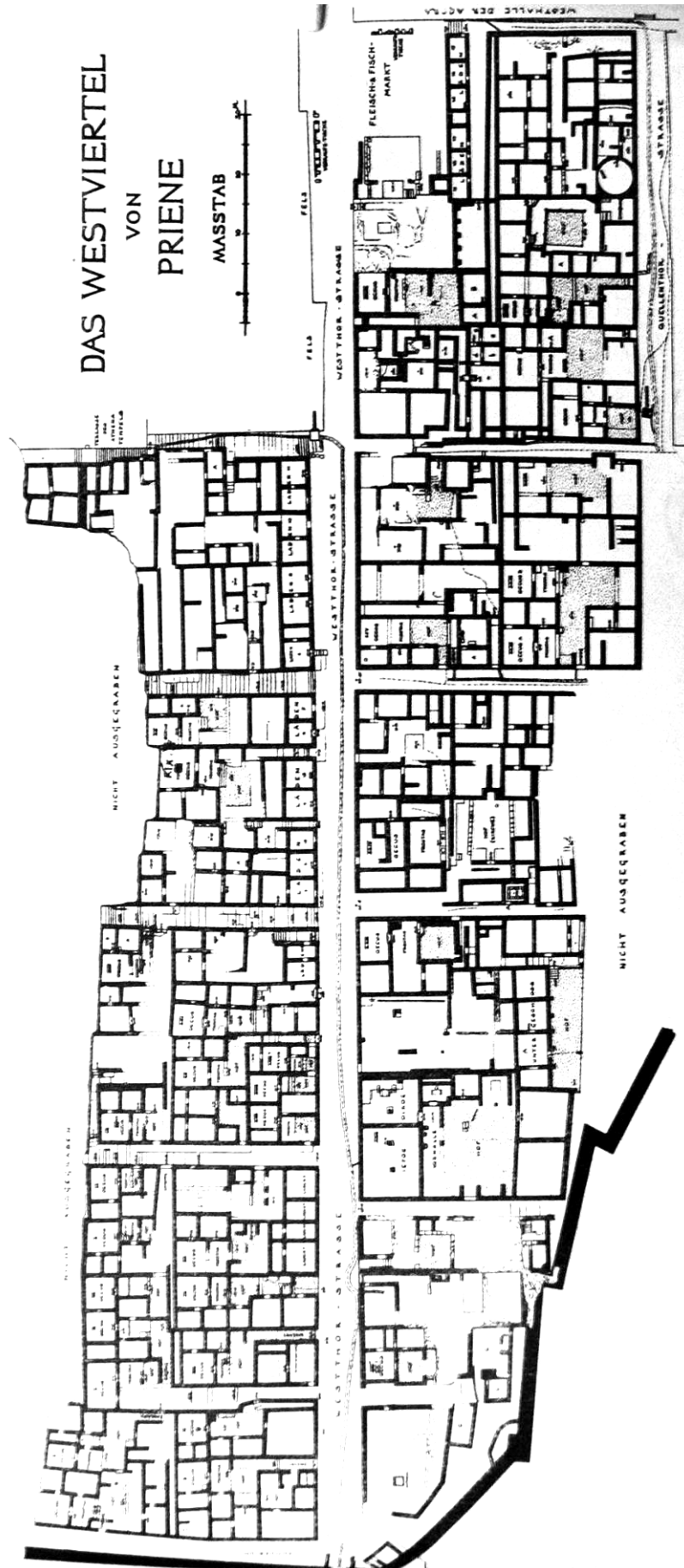
Şekil 97 b:Klazomenai, Feride Gül Tarlası I D Evi (A yapısı)

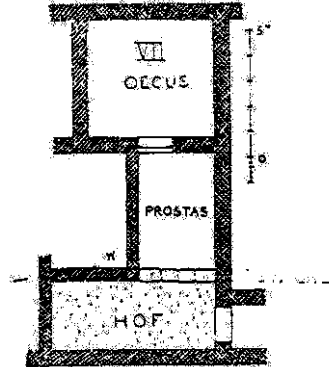
Şekil 97c Feride Gül Tarlası I D Evi (A yapısı)

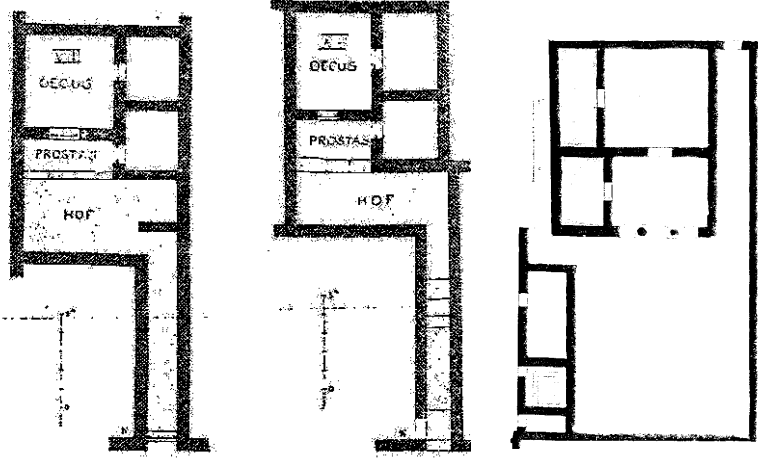
Şekil 98: Prine Kenti profili

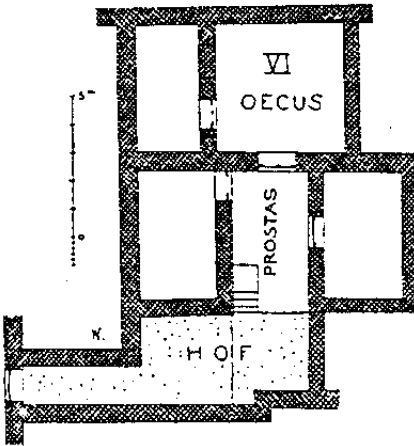
Şekil 99: Priene Batı Caddesindeki Evler

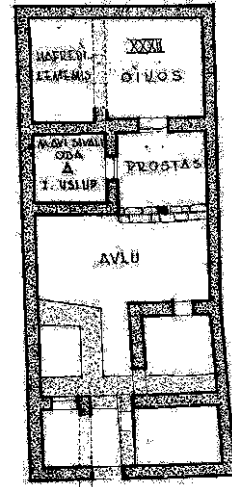
Şekil 100: Priene VII nolu Ev

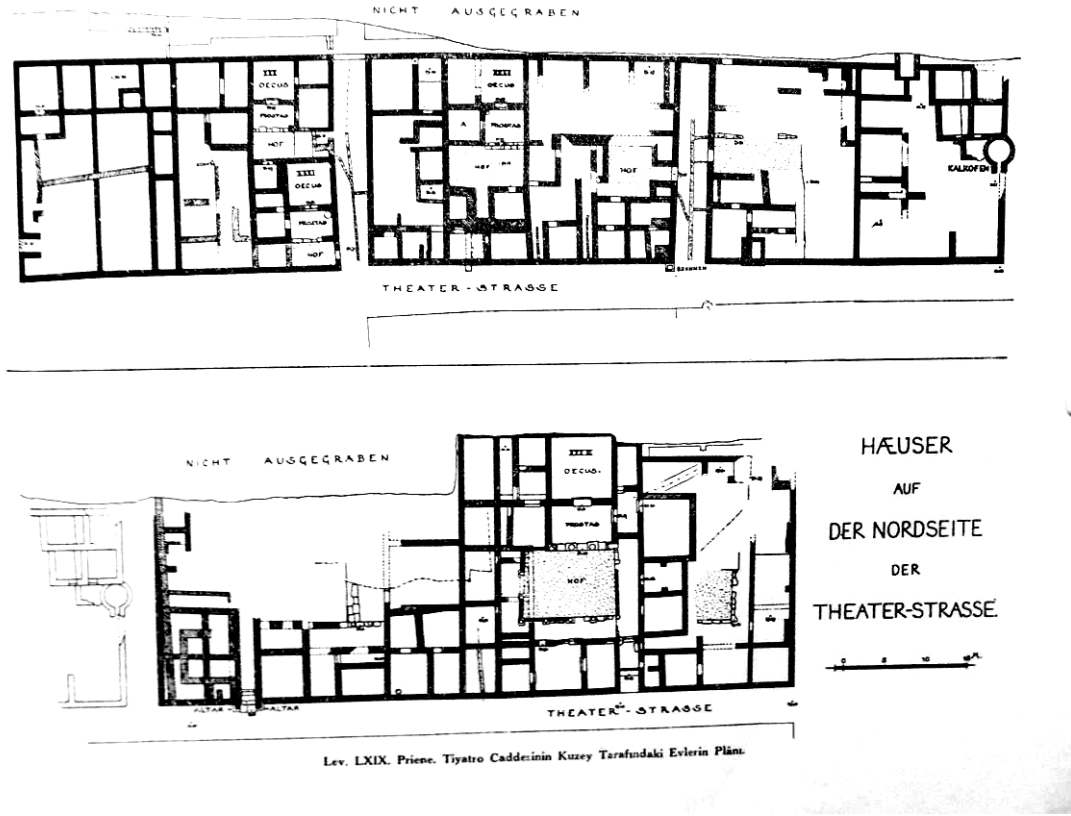
Şekil 101a-b-c: Priene VIII, XV, XIV nolu Evler

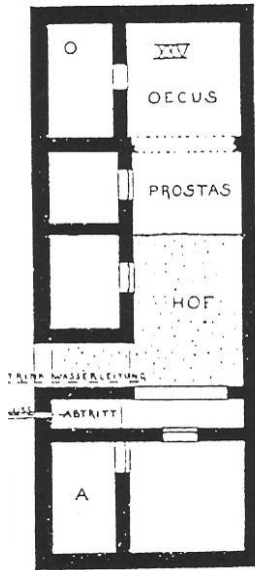
Şekil 102: Priene VI nolu Ev

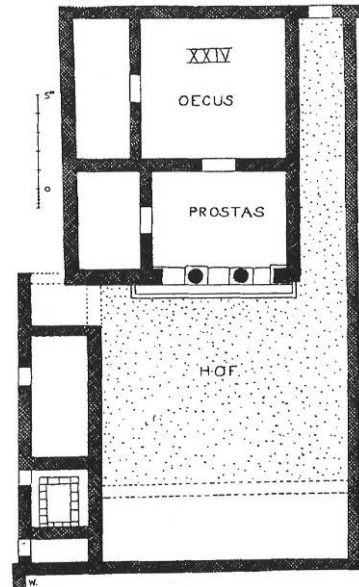
Şekil 103: Priene XXXII nolu Ev

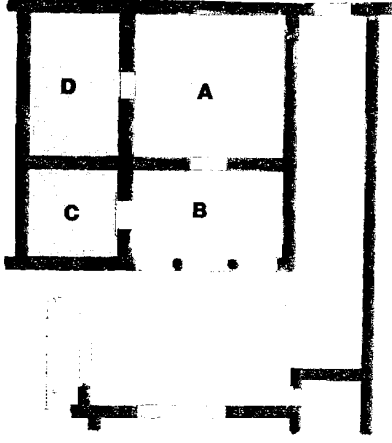
Şekil 104: Priene Tiyatro Caddesi Üzerinde Yer Alan Konutu

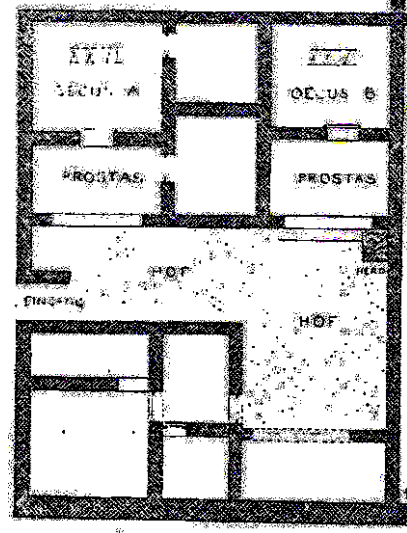
Şekil 105: Priene XXV nolu Ev

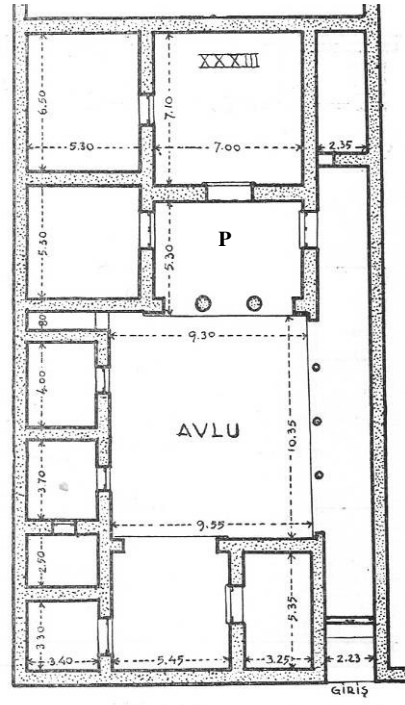
Şekil 106: Priene XXIV nolu Ev

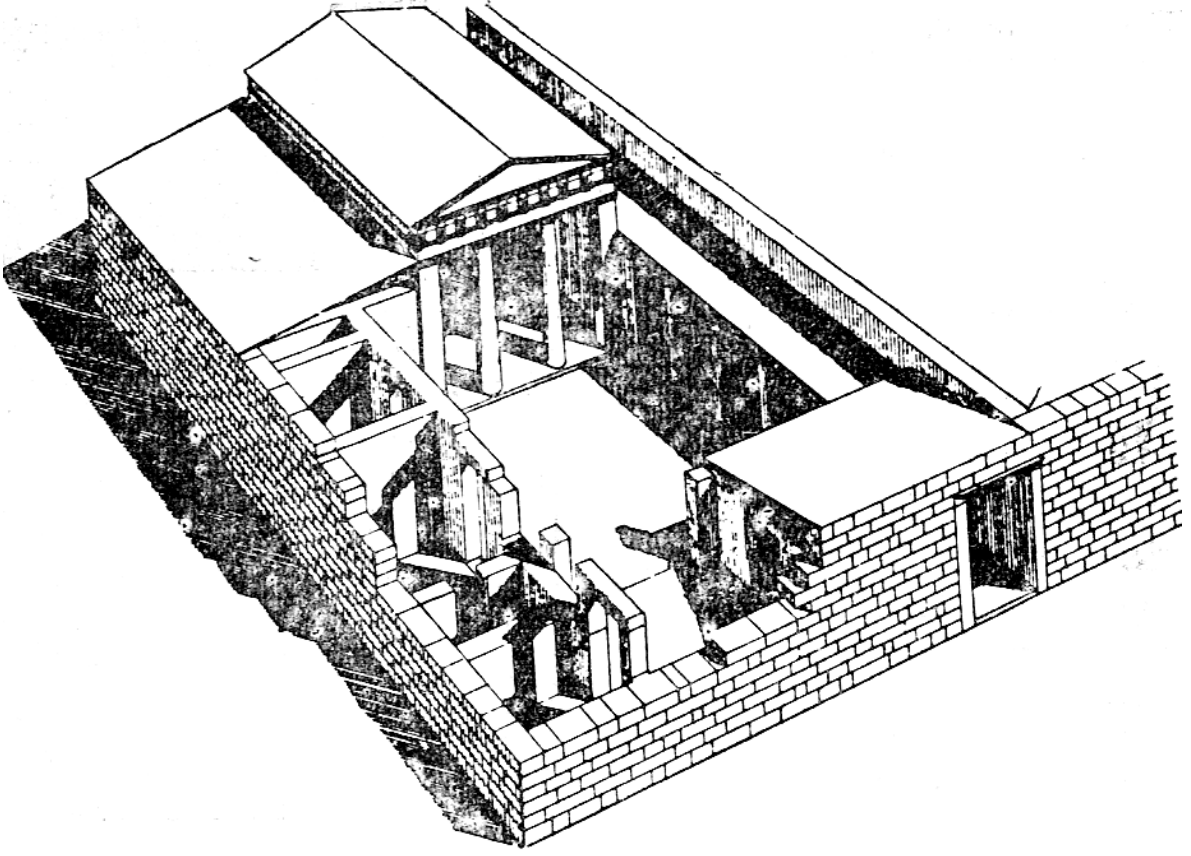
Şekil 107: Priene XXXIV nolu Ev

Şekil 108: Priene XXVI nolu Ev

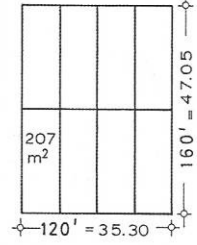

Şekil 109a: Priene XXXIII nolu Ev İlk hali

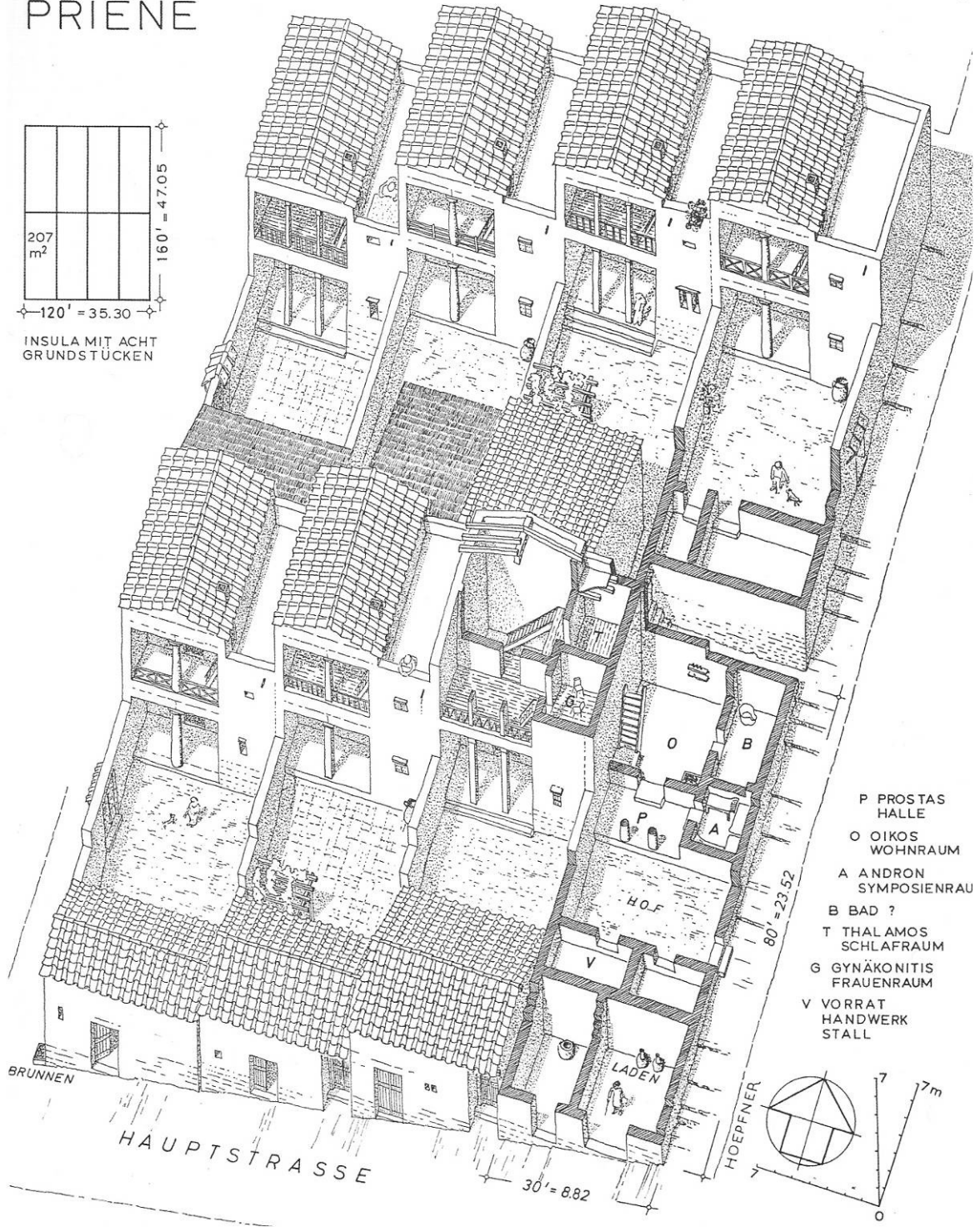

Şekil 109 b: Priene XXXIII nolu Evin İlk Halinin Rekonstrüksiyonu

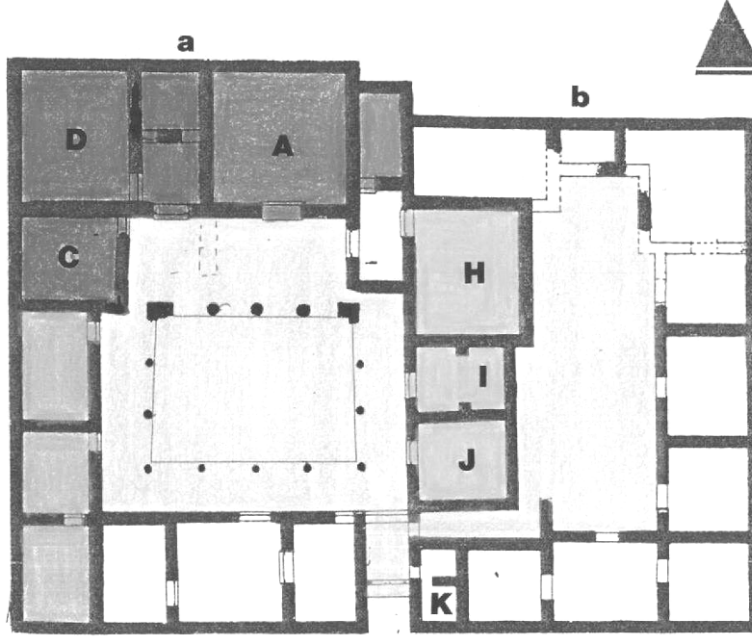
PRIENE

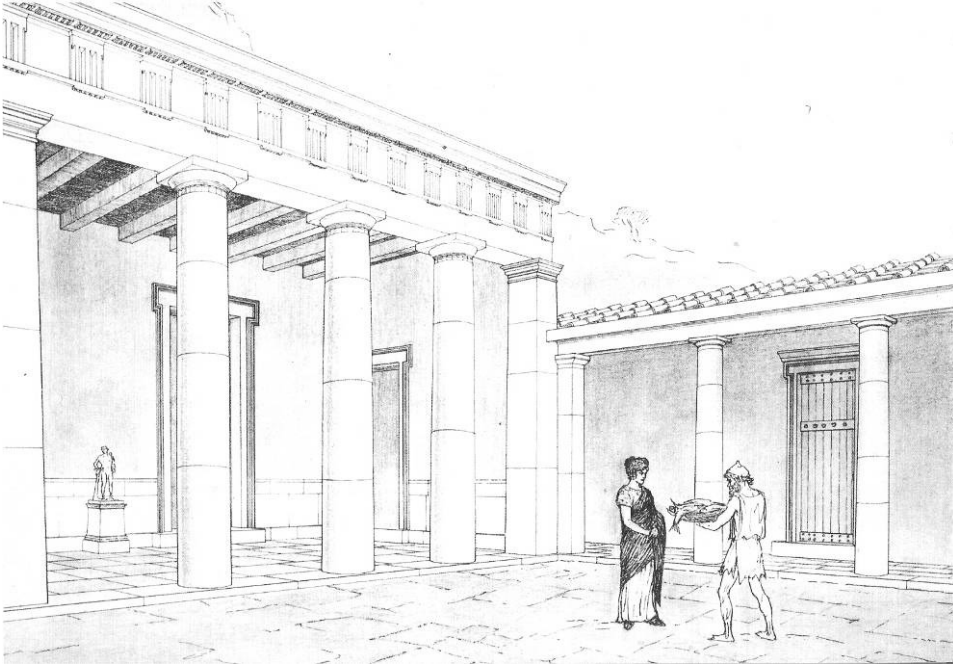
INSULA MIT ACHT
GRUNDSTÜCKEN

Şekil 109 c: Priene XXXIII nolu Evin Rekonstrüksiyonu ve Genel Olarak Batı Anadolu'da Geçerli Olan Prostas Planın Şeması

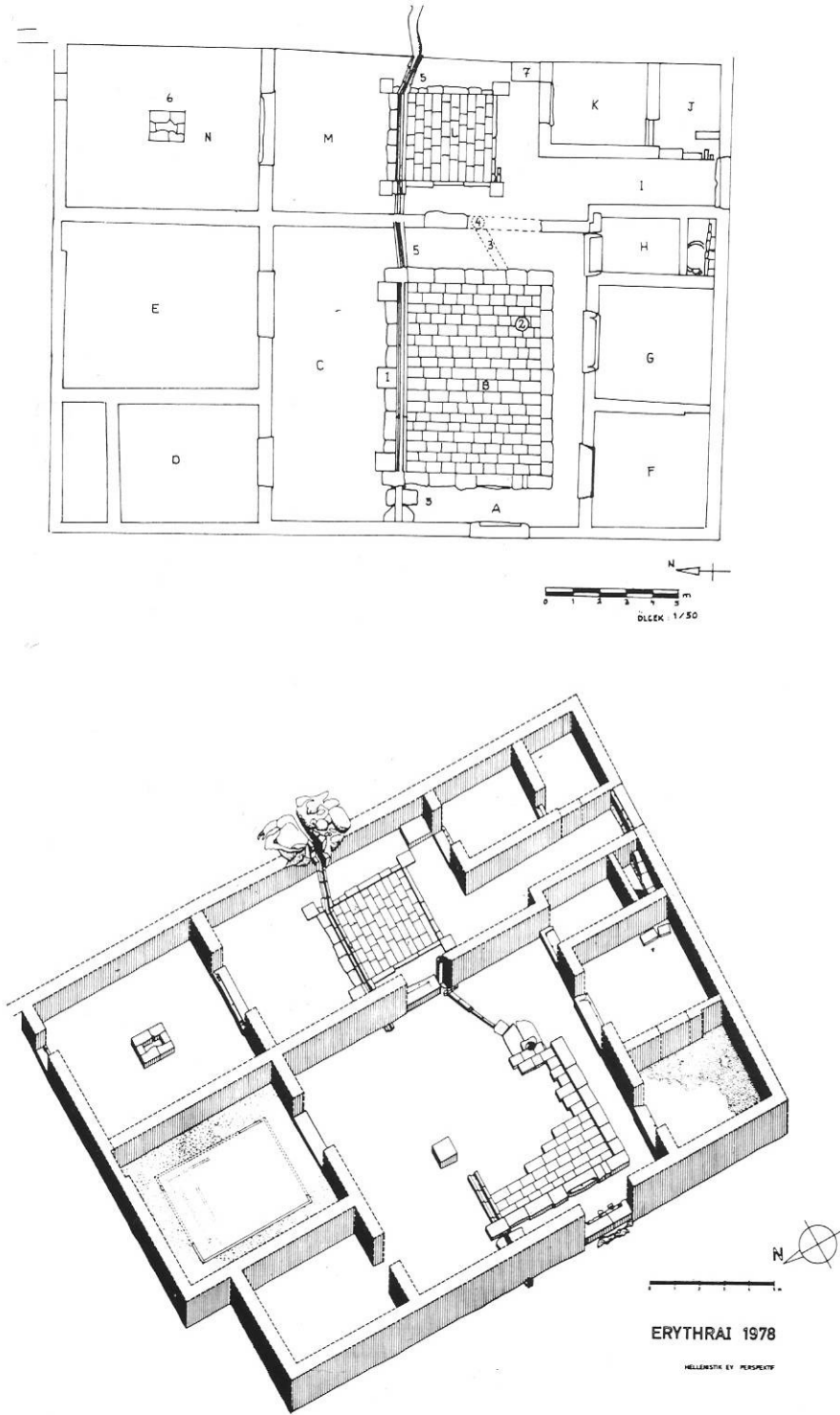
Şekil 109 d: Priene XXXIII nolu Evin Peristyl Hali

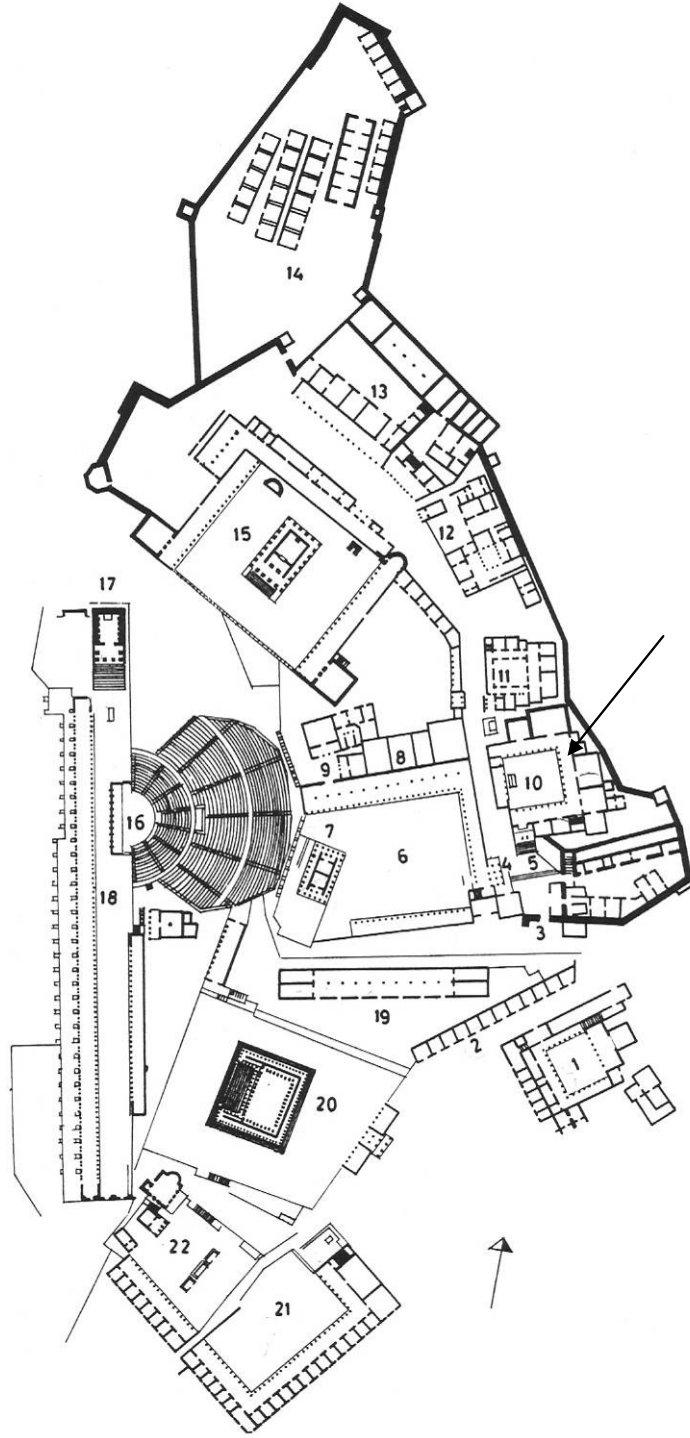
Şekil 109e: Priene XXXIII Peristyl Avlusunun Rekonstrüksiyonu

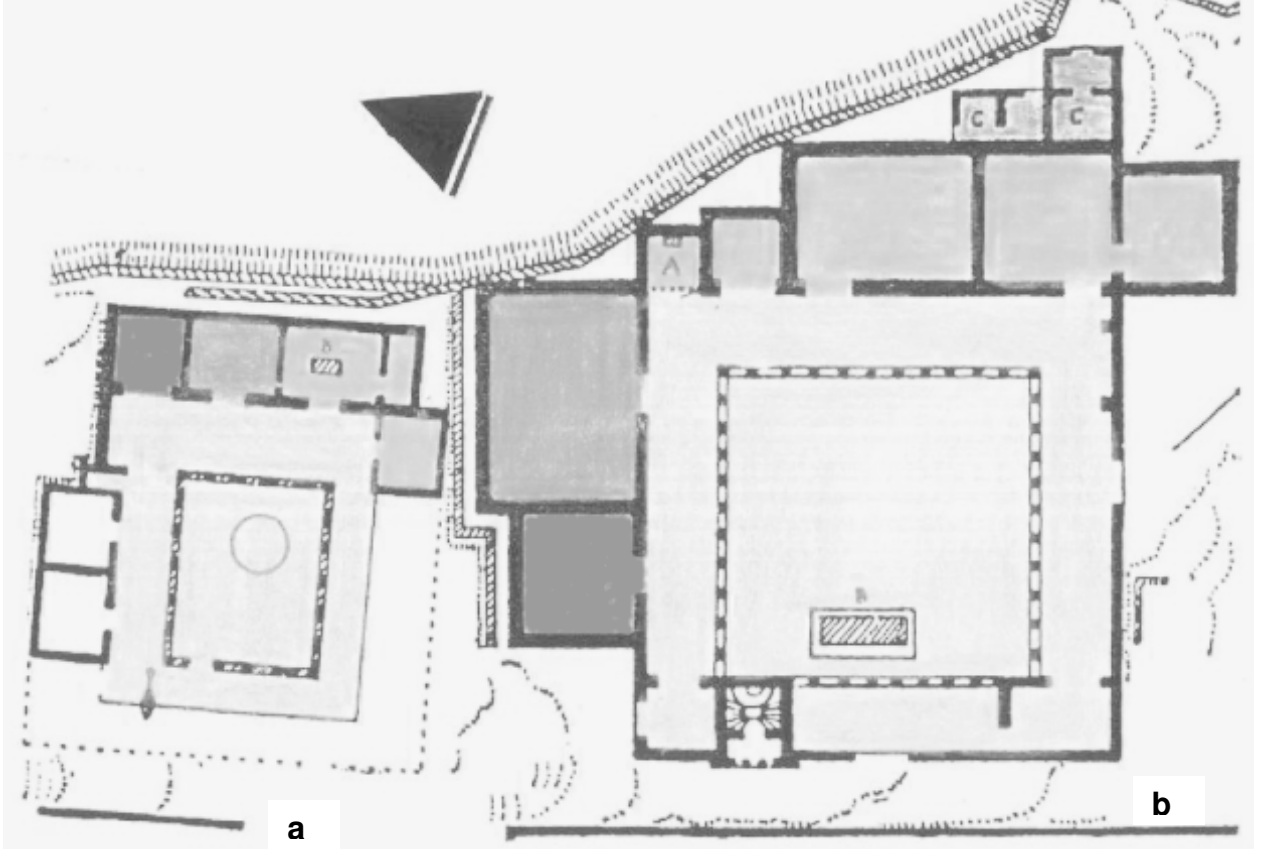
Şekil 110: Erythrai Şehir Planı

Şekil 111: Erytharai Helenistik Villa planı

Şekil 112: Bergama Yukarı Kent Planı ve I. Attalos'un Sarayı

Şekil 115 a; Pergamon I.Attalos'un Sarayı; b: II.Eumenes'in Sarayı

LEVHA 1

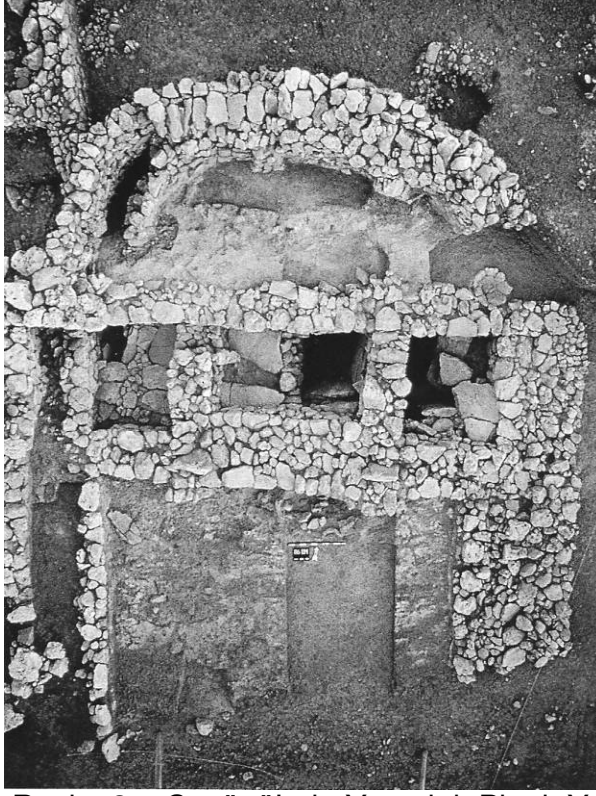

Resim 1: Hayvan Kemiklerinin Derileriyle Yapılmış Barınağın Kalıntıları

Resim 2: Çayönü'nde Izgara Planlı Yapı Evresi

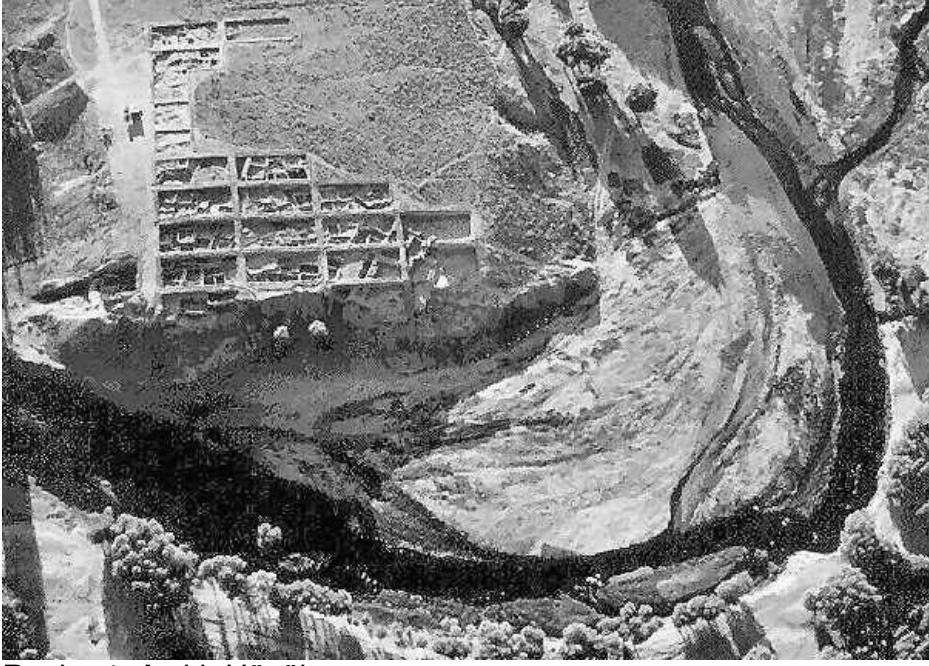
LEVHA 2

Resim 3a: Çayönü'nde Yuvarlak Planlı Yapı Evresi

Şekil 3b: Yuvarlak Planlı Yapı Evresinde Rastlanılmış Bir Oda İçerisinde İnsan İskeletleri

Resim 4: Aşıklı Höyük

Resim 5: Liman Tepe Koridorlu Ev

Resim 6: Smyrna Oval Ev

Resim 7:Amis Adı Verilen Lazımlık Formunda Kap

ÖZET

ESİRGEMEZ, Ergun Çağman. Batı Anadolu Yunan Konut Mimarisi ve Sosyo- Kültürel Açidan Değerlendirilmesi (Arkaik-Klasik-Helenistik Dönem) , Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

Bu Çalışmada Arkaik- Klasik ve Helenistik Dönem içerisinde Batı Anadolu'da Yunan toplumunun sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan gelişimi incelenerek, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelerin konut mimarisine yansması değerlendirilmiştir.

Tezin başlangıç kısmından itibaren Anadolu da kentleşme sürecide ele alınarak Yunan polis- Kent Devletlerinin planlanması ile birlikte konut mimarisinin gelişimi ve düzeni de birlikte ele alınmıştır. Çalışmamda ağırlıklı olarak Yunan toplumunun sosyo- ekonomik durumundaki değişmelerin, tarihi, coğrafi, fiziki ve siyasi olgularla birlikte ele alınarak, bu değişim ve gelişmelerin kültürel anlamda nasıl bir etkileşim yarattığını ve bu etkileşimin; Arkaik, Klasik ve Helenistik Dönemler içerisinde Konut mimarisine yansmasını inceledim.

Sonuç olarak bu çalışma Arkeoloji, Mimari, Sosyoloji, Tarih ve Ekonomi bilim disiplinleri kapsamında ele alınıp değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler

- 1.Yunan Konut Mimarisi
2. Arkaik, Klasik, Helenistik Dönem
- 3.Batı Anadolu
- 4.Yunan Tarihi, Kültür ve ekonomisi
5. Megaron, Pastas, Prostatas, Peristyl

ABSTRACT

ESİRGEMEZ, Ergun Çağman. The Western Anatolian House Architecture of Greek and Social-Cultural Angle of Investigate (Archaic-Classical-Hellenistic Period), Master Study, Ankara, 2009.

This study is based on the domestic architecture of Greek from Archaic to Classic and Hellenistic period in the Western Anatolia. Also, it has investigated the effects of the social-cultural and economic reasons on the house architecture.

At the beginning of the study, the urbanism was explained in the Anatolian region with the city plan form of the Greek polis and the evolution of the house architecture. Basically, in this thesis the history of the social-economic changes of the Greek community has been researched along with the effects of geographical and political reasons on its. Moreover, in the study an attempt is made to give some contextual information about what kind of a change has been created and how this change effected the house architecture during the Archaic, Classic and Hellenistic periods.

In the conclusion, this working has been prepared with the sciences of archaeology, architecture, sociology, history and the economy.

Keywords:

1. Architecture of Greek House
2. Archaic, Classic and Hellenistic Period
3. Western Anatolia
4. Greek History, Culture and Economy
5. Megaron, Pastas, Prostas, Peristyl